Sfântul

MAXIM Mărturisitorul

şi tovarăşii săi întru martiriu

papa Martin
Anastasie Monahul
Anastasie Apocrisiarul

vieţi
actele
procesului
documentele
exilului

hagiographica

Sfântul Maxim Mărturisitorul
(580–662)

şi tovarăşii săi întru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul

„Vieţi" — actele procesului — documentele exilului

Traducere şi prezentare

diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS

Sibiu
2004

Cuprins din pdf

Colecția *Philosophia christiana*
Seria *Hagiographica*

Lector și coperta: Maria-Cornelia Ică jr
Tehnoredactori și corectori: Paul și Violeta Morar

ISBN 973-9344-97-6

Studiu introductiv

I. „Vieţile” Sfântului Maxim Mărturisitorul: probleme şi lumini

Graţie curentului neopatristic din prima jumătate a secolului XX — în primul rând prin traducerile, studiile şi *Liturghia cosmică*[1], monografia fundamentală pe care i-a dedicat-o în 1941 Hans Urs von Balthasar (1905–1988) — opera Sfântului Maxim a început să fie dezgropată şi valorificată tot mai mult în teologia contemporană. Astfel, dincolo de un autor de scrieri monahale şi de opuscule hristologice antimonotelite, Sfântul Maxim a apărut drept culmea gândirii patristice a Bisericii vechi, cel care a reuşit să sintetizeze vizionar toate curentele duhovniceşti şi teologice ale epocii patristice într-o perspectivă hristocentrică grandioasă extinsă la dimensiuni cosmice. Despre această amplă redescoperire cu multiplele ei faţete şi interpretări care constituie fenomenul „maximologiei” moderne s-a putut scrie recent o monografie specială[2]. Prin eforturile monumentale ale părintelui profesor Dumitru Stăniloae

[1] H. U. VON BALTHASAR, *Kosmische Liturgie*, Freiburg i. Br., 1941, ed. II, Einsiedeln, 1961.

[2] A. NICHOLS, *Byzantine Gospel. Maximus the Confessor in Modern Scholarship*, Edinburgh, 1993. Cea mai recentă şi comodă prezentare de sinteză a vieţii, operelor şi învăţăturii maximiene e cea a lui J.-CL. LARCHET, *Saint Maxime le Confesseur (580–662)* (Initiations aux Pères de l'Église), Cerf, Paris, 2003, care oferă şi bibliografia exhaustivă (p. 229–283).

(1903–1993), teologia ortodoxă românească s-a integrat şi ea în acest fertil şi înnoitor demers neopatristic: pe parcursul a aproape o jumătate de secol, mai precis între anii 1944–1990, părintele Stăniloae a pus la dispoziţia cititorilor români, în traduceri extins comentate, cvasitotalitatea operelor teologice şi duhovniceşti ale marelui Părinte al Bisericii din secolul VII[3]. Amplele introduceri care prefaţează cele patru masive tomuri ale operelor maximiene (1947, 1948, 1983, 1990) insistă, cum era şi firesc, asupra articulaţiilor, dimensiunilor şi semnificaţiilor nebănuite ale *gândirii* Sfântului Maxim pentru teologia contemporană. În ce priveşte *viaţa* Sfântului Maxim, părintele Dumitru Stăniloae se limitează, fără să insiste, la această „scurtă notă biografică":

> „Sfântul Maxim Mărturisitorul s-a născut la anul 580 în Constantinopol, dintr-o familie nobilă şi a avut parte de o educaţie aleasă. Pe la anul 610 împăratul Heraclie l-a chemat la curte, încredinţându-i slujba de prim secretar. Dar încă după trei sau patru ani a părăsit postul şi a intrat în mănăstirea Chrysopolis (azi Scutari) de pe ţărmul opus Constantinopolului. Mai târziu a călătorit mult. Pe la începutul anului 632

---

[3] Astfel în 1944 pr. prof. D. Stăniloae publica în *Revista teologică*, Sibiu, 34 (1944), p. 162–181, 335–356, traducerea *Mystagogiei* (ed. II, Bucureşti, 2000). În *Filocalia* românească vol. II, Sibiu, 1947, 285 p., apăreau în traducere „Cuvântul ascetic", „Cele 400 de capete despre dragoste", „Cele 200 de capete gnostice [teologice şi economice]", „61 de întrebări şi nedumeriri" şi „Tâlcuirea la Tatăl nostru", iar în *Filocalia* românească vol. III, Sibiu, 1948, 460 p., publica traducerea integrală a faimoaselor 65 de „Răspunsuri către Talasie". După aceste publicaţii din deceniul al cincilea, întrerupte de paranteza comunistă, părintele Stăniloae revenit în deceniul al nouălea al secolului XX reuşind să publice la Bucureşti în două masive volume din seria „Părinţi şi Scriitori Bisericeşti" (*PSB*) mai întâi celebrele „Ambigua" sau „Tâlcuiri ale unor locuri dificile din Grigorie din Nazianz şi Dionisie Areopagitul", opera speculativă capitală a Sfântului Maxim şi apogeul teologisirii patristice: *PSB* 80, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1983, 353 p., şi, în sfârşit, „Scrierile şi epistolele hristologice şi duhovniceşti": *PSB* 81, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1990, 367 p.

se găsea în Africa, împrietenit cu monahul Sofronie, viitorul patriarh al Ierusalimului. Acesta începuse lupta împotriva noii erezii monotelite ce-şi făcea apariţia la orizont.

Patriarhul Serghie din Constantinopol dăduse sfatul împăratului Heraclie să caute să câştige pe monofiziţii de la graniţa răsăriteană a imperiului, pentru a se putea sprijini pe ei împotriva ameninţării perşilor. Împăcarea trebuia să se facă pe baza unui compromis care, lăsând pe al doilea plan problema celor două firi în Hristos, obliga cele două partide să admită o singură lucrare în El. Dintre episcopii ortodocşi fu câştigat pentru această idee Cyrus din Phasis, care la 630 fu ridicat pe scaunul de patriarh al Alexandriei. La 633 se şi încheie pactul formal în acest sens între ortodocşi şi monofiziţi.

Dar Sofronie sesiză cel dintâi pericolul acestui compromis. El se prezentă patriarhului Cyrus şi-l rugă în genunchi să renunţe la publicarea pactului. Nereuşind, se duse la patriarhul Serghie din Constantinopol, de la care obţinu ca cel puţin să nu se vorbească nici de o lucrare, nici de două în Iisus Hristos. Potrivit acestei învoieli, Serghie publică la 634 o epistolă sinodală. Îndată după aceasta, Sofronie ajunse patriarh la Ierusalim. Serghie se adresă papei Honorius, cerându-i să consimtă cu epistola lui sinodală şi cu trecerea sub tăcere a chestiunii de este o lucrare sau două în Iisus Hristos. Papa se declară de acord cu Serghie, admiţând însă că în Iisus Hristos este o singură voinţă.

Îndată îşi publică însă şi Sofronie epistola sa sinodală (634), în care în fond face distincţie clară între cele două lucrări în Hristos, fără să spună apriat că sunt două. În următorii patru ani a domnit o relativă linişte. Frământările încep cu putere abia la 638, când împăratul Heraclie publică aşa-numita «Ekthesis», prin care poruncind de asemenea tăcere asupra chestiunii de este o lucrare sau două în Hristos, dispune ca toţi să mărturisească o singură voinţă în El.

În lupta pe care aderenţii dreptei credinţe o pornesc acum împotriva acestui decret împărătesc se angajează cu toată puterea şi Maxim. Ba întrucât patriarhul Sofronie moare tocmai în anul în care apare «Ekthesis», Maxim devine conducătorul acestei lupte. Între 642–645 el dezvoltă în Africa o activitate intensă pentru întărirea episcopilor de acolo împotriva ereziei. «El este sufletul mişcării care porneşte din Africa pentru păstrarea curată a credinţei». În iulie 645 poartă în Cartagina o mare dispută cu Pyrrhus, fostul patriarh monotelist al Constantinopolului, în prezenţa a numeroşi episcopi. În acelaşi timp ia parte la mai multe sinoade în Africa, convocate la îndemnul lui pentru osândirea monotelismului. La finea anului 646 e în Roma, unde rămâne până la 649, determinând pe papa Martin să convoace sinodul din Lateran, prin care de asemenea se condamnă monotelismul.

La 648 împăratul Constantin II (641–668) dăduse un nou decret, prin care oprea sub grea pedeapsă de a se mai discuta dacă în Hristos este una ori două lucrări şi voinţe («Typos»). Maxim şi papa Martin au fost primele victime ale acestei dispoziţii. La 653 Maxim este arestat şi adus la Constantinopol, unde, fiind condamnat, la 655 e exilat la Bizya în Tracia. O nouă audiere încă în acelaşi an la Bizya, are ca urmare trimiterea lui în Perberis. La 662 fu adus din nou cu Atanasie Aprocrisiarul roman şi cu un alt Atanasie, ucenic al său, la Constantinopol pentru o audiere. Întrucât nu voiau să tacă asupra chestiunii de este în Hristos una sau două lucrări şi voinţe, li se taie în faţa mulţimii limba din rădăcină şi mâna dreaptă, ca să nu mai poată comunica adevărul nici cu graiul, nici în scris. Astfel se adeveri din nou că fiecare părticică din dogmele Bisericii s-a impus prin sângele celor ce-au fost gata să-şi dea viaţa pentru mărturisirea ei, fiind o chestiune de viaţă, nu o simplă speculaţie teoretică. Cei trei fură trimişi apoi într-un al treilea exil în ţara Lazilor, pe coasta răsăriteană a Mării Negre, unde

Maxim, rămas simplu monah până la sfârşitul vieţii, trecu în acelaşi an, în ziua de 13 august, la Domnul, în urma chinurilor suferite, în vârsta venerabilă de 82 de ani"[4].

La atât se reduce tot ceea ce se ştie în general despre viaţa Sfântului Maxim Mărturisitorul în teologia românească modernă. Cu excepţia precizărilor cronologice stabilite de cercetarea istorică modernă, cam tot atât ştiau despre biografia Sfântului Maxim şi simpli credincioşi şi monahi ortodocşi cântători sau cititori atenţi ai *Mineielor*. Căci, dacă operele maximiene au început să fie cunoscute de fapt abia în secolul XX, Sfântul Maxim, ucenicii şi tovarăşii săi, inclusiv papa Martin, erau cinstiţi liturgic ca sfinţi de peste un mileniu de Biserica Ortodoxă care i-a inclus în *Mineiele* şi *Sinaxarele* ei. Memoria liturgică a sfântului mucenic şi papă al Romei Martin Mărturisitorul e celebrată anual pe 14 aprilie, iar cea a Sfântului Maxim, părinte al monahilor şi mărturisitor al Ortodoxiei, în două rânduri (ce-i drept într-o răsturnare cronologică a datelor reale): pe 21 ianuarie, mutarea la Domnul, şi pe 13 august, mutarea moaştelor[5]. Prăznuirea solemnă a Sfântului Maxim Mărturisitorul în Biserica Ortodoxă are loc, aşadar, pe 21 ianuarie[6], unde *Mineiul* are următoarea notiţă:

---

[4] *FR* II, Sibiu, 1947, p. V–VII. Notă redactată în esenţă pe baza cercetărilor istorice şi cronologice ale părintelui asumpţionist V. GRUMEL, „Notes d'histoire et de chronologie sur la vie de saint Maxime le Confesseur", *Échos d'Orient* 26 (1927), p. 24–32 şi „Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur", *Dictionnaire de théologie catholique* X, 1 (1928), col. 448–459.

[5] Cf. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1902, p. 409–410, 888–890. Inversarea datelor reale – fiindcă Sfântul Maxim a murit de fapt pe 13 august 662, şi atunci 21 ianuarie poate fi doar data aducerii moaştelor sale la Constantinopol – se explică probabil din raţiuni liturgice: 13 august fiind şi data după-prăznuirii Schimbării la Faţă şi preserbarea Adormirii Maicii Domnului, acestea eclipsau cu totul prăznuirea mărturisitorilor ortodoxiei Maxim şi a celor doi Anastasie, ucenicii şi tovarăşii lui de martiriu.

[6] Cf. textul grec al slujbei în *PG* 90, 205–221.

„Întru această lună [ianuarie] în 21 de zile, pomenirea preacuviosului părintelui nostru Maxim Mărturisitorul.

Stih: Lipsindu-te de mână şi de limbă, iarăşi mâna şi limba îţi răsar Părinte,
Şi sufletul în mâinile lui Dumnezeu îţi dai Maxime cinstite.
În a douăzeci şi una trupul lui Maxim cel cinstit,
Pământul prin moarte l-a acoperit.

Acesta a fost în zilele rău credinciosului împărat Consta[ns], ce a fost tată împăratului Constantin, ce s-a numit Bărbosul, nepotul lui Heraclie; care, fiind cinstit de la cei mai dinainte împăraţi, era iscusit la lucrurile politiceşti, învăţând şi îndreptând cele ce trebuiau a se face. Cu înţelepciunea şi cu firea cea bună şi mintea ce avea, s-a suit la cinstea protasicritului şi s-a făcut sfetnic împăraţilor. Pe atunci ivindu-se eresul monofiziţilor şi dându-se porunci, care au fost lipite pe pereţii bisericilor, Maxim nesuferind un asemenea eres, s-a lepădat de toată cinstea lumească, alegând mai bine a fi lepădat şi nebăgat în seamă în casa lui Dumnezeu, decât să locuiască în sălaşurile păcătoşilor. Şi mergând la mănăstirea din Hrisopoli, s-a călugărit, unde a fost egumen. De aicea ca de foc aprinzându-se de dumnezeiasca râvnă, s-a dus la Roma cea veche, şi a plecat pe fericitul papa Martin, ca să strângă Sinod local şi să anatemizeze pe începătorii şi pe pricinuitorii păgâneştii acelei dogme, celor ce bârfeau o voie singură a fi la Hristos, încă şi spre mustrarea şi ruşinarea acelora ce credeau aşa; a scris cuvinte şi cărţi, care adevereau temerile credinţei noastre cu dăscăleşti dovediri ale sfintei Scripturi, de le-a trimis pretutindeni în lume. Iar întorcându-se de la Roma cu cei doi Anastasie ucenici ai săi, s-a numărat ca un vinovat dinaintea sfatului, care era tot la acel gând cu împăratul, despre partea acelui eres. Şi de vreme ce toţi ţineau cu împăratul, numai Sfântul Maxim sta împotrivă şi îndemna şi pe alţii cu scrisorile

lui, ca să nu se supună, nici să-şi schimbe gândul lor, s-a trimis la închisoare în Tracia şi stând tare în credinţă, i-a tăiat mâna şi limba. Şi de acolo a fost izgonit la Lazica, unde petrecând trei ani şi singur servindu-se la trebuinţele trupului său şi plin fiind de zile, bolnăvindu-se puţin, a răposat în Domnul şi s-a îngropat în mănăstirea Sfântului Arsenie, într-acea ţară a Lazilor, făcând în toate zilele multe minuni. Şi spun că după tăiere, iarăşi i-a venit limba la loc cu minune de la Dumnezeu şi a vorbit curat până la moarte. Iar din cei doi ucenici ai lui, Anastasie celui mai mare cu vârsta tăindu-i-se şi lui asemenea ca şi dascălului mâna şi limba, s-a trimis departe la închisoare. Iar cel mai tânăr Anastasie, trimiţându-se la oarecare cetate din Tracia, şi-a săvârşit viaţa şi s-a odihnit întru Domnul"[7].

Pe lângă această scurtă notiţă de sinaxar reluată în *Mineie* (sau în antologia *Proloagelor*), cititorul român interesat avea încă de la începutul secolului XIX la dispoziţie şi relatarea mult mai amplă a „Vieţii Cuviosului Părintelui nostru Maxim Mărturisitorul şi Mucenicul" cuprinsă în volumul pe ianuarie, ziua 21, al *Vieţilor Sfinţilor*, a căror primă ediţie integrală a fost publicată prin purtarea de grijă a mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi în 12 volume la Neamţ între anii 1807–1813[8]. Traducătorul acestei monumentale opere fusese un ucenic al Cuviosului Paisie Velicikovski († 1794), ierodiaconul Ştefan Dascălul († 1803/7), harnic traducător din slavonă şi greaca veche. Aşa cum se precizează, corpusul nemţean al *Vieţilor Sfinţilor* „s-au tălmăcit din limba rusească în cea românească, lângă care s-au adăugat oarecare şi din cea grecească". Baza după care a

---

[7] *Mineiul pe ianuarie*, ed. 1909, p. 348–349; textul grec al sinaxarului în *PG* 90, 209A–212A.

[8] Ea va fi retipărită din purtarea de grijă a mitropolitului Ungrovlahiei, Grigorie Dascălul, la Căldăruşani între anii 1834–1836, la Bucureşti între anii 1901–1911, cu sprijinul negustorului Iorgu Dumitrescu, şi de Episcopia Romanului şi Huşilor între anii 1992–1996 sub îngrijirea arhimandritului Ioanichie Bălan.

tălmăcit ierodiaconul Ştefan a fost deci traducerea slavonă a unei metafraze greceşti realizată de faimosul episcop sfânt Dimitrie al Rostovului (1651–1709) şi publicată ca *Cetîi Minei* în patru volume la Kiev între anii 1689–1705. Ampla „Viaţă" a sfântului Maxim inclusă în corpusul românesc al *Vieţilor Sfinţilor* disponibil actualmente — în ultima ediţiei din 1993 numără 24 de pagini[9] — e însă, cum spune însuşi finalul ei, doar un rezumat cu scop ziditor moral şi folositor sufleteşte: „Celălalt ucenic Anastasie a scris cu de-amănuntul viaţa, nevoinţele şi pătimirile părintelui şi învăţătorului său [Maxim Mărturisitorul] foarte pe larg, *din care am adunat foarte pe scurt*, cât este spre folosul nostru şi preamărirea lui Dumnezeu Celui slăvit întru sfinţi". E limpede însă că, supuse unei asemenea prelucrări (rezumări, parafrazări) prin care au fost eliminate detaliile istorice şi dezvoltările teologice socotite neinteresante pentru pietatea populară, „vieţile" sfinţilor din epoca bizantină îşi diminuează considerabil valoarea de documente istorice, dar şi aceea de monumente teologice esenţiale ale Bisericii. Cu atât mai mult cu cât, de foarte multe ori, înseşi aceste „vieţi" bizantine cuprinse în corpusul „metafrastic"[10] — alcătuit din iniţiativa logothetului Simeon Metafrastul (prima jumătate a secolului X) — sunt rescrieri şi prelucrări retorice ale unor texte mai vechi sau rezumate pe baza unor documente sau mărturii de primă mână ale

[9] *Vieţile Sfinţilor pe luna ianuarie* retipărite după ed. 1901–1911, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1993, p. 418–442. A se vedea şi „Viaţa" rezumată a Sfântului Martin Mărturisitorul în *Vieţile Sfinţilor pe luna aprilie*, 1995, p. 157–162. Originalul ei a fost publicat de P. PEETERS, „Une Vie grecque du pape St. Martin Ier (*BHG* 2259)", *Analecta Bollandiana* 51 (1933), p. 225–262. „Viaţa greacă" dă ca dată a morţii papei Martin în exilul său din Cherson ziua de 12 aprilie 656; în timp ce documentele din „dosarul" „Spudeilor" dau data de 16 septembrie 655.

[10] Cf. studiul esenţial al monseniorului A. ERHARD, *Die Überlieferung und Tatbestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jhs*, Leipzig, 3 vol., 1937, 1938, 1939–1941; aici vol. II, p. 306–709.

unor martori oculari direcți care de cele mai multe ori s-au pierdut. Cazul Sfinților Maxim și Martin este unul fericit și, în același timp, complicat. Pe lângă o serie de „vieți" bizantine, ni s-au păstrat și o serie de mărturii-documente de primă mână privitoare la procesele și martiriul lor și al ucenicilor lor scrise și culese în două veritabile „dosare" alcătuite între anii 653–669 de către Teodor și Teodosie Spudeii. Aceștia erau membrii unei asociații de laici „râvnitori" (acesta e sensul grecescului *spudaioi*) înființate la începutul secolului V la Constantinopol de Sfântul Ioan Hrisostom († 407) pentru a apăra Ortodoxia de arieni; ulterior o asociație similară s-a creat și la Ierusalim[11]. „Spudeii" Teodor și Teodosie au strâns „dosarele" cu actele proceselor și martiriului Sfinților Martin și Maxim și ale ucenicilor și le-au difuzat pentru a-i întări pe ortodocșii dioteliți, mai ales pe cei din Roma, în rezistența lor împotriva monotelismului oficial și, în același timp, pentru a demonstra că procesele politice de înaltă trădare care li s-au înscenat și pe baza cărora aceștia fuseseră condamnați erau de fapt procese religioase și adevăratul motiv al persecutării lor fiind mărturisirea credinței ortodoxe. Ambele aceste „dosare" (împreună cu alte documente privitoare la cazul papei Honoriu și rezistența la monotelism a papilor care au urmat acestuia până la papa Martin) au fost traduse în limba latină în anii '70 ai secolului IX de către învățatul roman Anastasie Bibliotecarul (cca 800–880)[12] pentru a

[11] Cf. J. PÉTRIDÈS, „Les Spoudaei de Jérusalem et de Constantinople", *Échos d'Orient* 4 (1900), p. 225–231; 7 (1904), p. 341–348.

[12] Bun elenist și erudit teolog, Anastasie a avut o existență agitată și aventuroasă. Numit cardinal de papa Leon IV (847–855), dar ulterior excomunicat și anatemizat de acesta, a încercat în iulie 855 fără succes să se impună papă (a fost antipapă timp de trei zile). Ulterior, Benedict III (855–858) l-a reprimit în comuniune ca laic. Papa Nicolae I (858–867) l-a reabilitat și făcut abate la S. Maria di Trastevere și secretar personal, calitate în care a redactat scrisorile papei către Constantinopol în prima fază a schismei fotiene. Adrian II (867–872) l-a făcut bibliotecar al Bisericii Romei, funcție pe care a deținut-o până la moarte (877–880). A tradus din greacă în latină o serie de lucrări printre care și Actele Sinodului VII Ecumenic (787) și ale Sinodului antifotian de la Constantinopol (861) (*PL* 129).

susține ortodoxia și primatul Scaunului Apostolic al Romei în așa-numita *Collectanea ad Joannem diaconum*[13]. „Dosarul" privitor la Sfântul Maxim a fost reeditat, împreună cu o „viață" bizantină a acestuia, de către eruditul dominican François Combefis († 1679) în primul volum din prima ediție a operelor maximiene dedicată regelui-soare Ludovic XIV și publicată la Paris în 1675[14]. O „viață" mai completă a Sfântului Maxim au publicat în 1737 bollandiștii olandezi în monumentala lor colecție *Acta Sanctorum* (1643–1940, 59 volume)[15]. Versiunea slavonă a „vieții" — după care s-a făcut și traducerea românească — a fost publicată în 1705 la Kiev de Sfântul Dimitrie al Rostovului. O versiune gruzină a „vieții" Sfântului Maxim a editat în 1908 învățatul K. Kekelidze[16]. O traducere rusă comentată a tuturor „vieților" Sfântului Maxim publicate și inedite în manuscrisele grecești ale Bibliotecii Sinodale din Moscova[17] (aduse de la Athos în secolul XVII) a fost publicată de M. Muretov în anii 1913–1914[18]. Eruditul rus S. Epifanovici,

[13] Editată de eruditul J. Sirmond, Paris, 1620 și retipărită de J.-P. Migne în *PL* 129, 557–690.

[14] Ediție retipărită în 1865 de J.-P. Migne în *PG* 90–91. „Vita ac certamen", *PG* 90, col. 67–109; „dosarul" cu actele procesului și martiriului, col. 109–202; „slujba" bizantină din *Minei*, 21 ianuarie, col. 205–221.

[15] *Acta Sanctorum XXXVI: Augusti III*, Antwerp, 1737, p. 118–132.

[16] *Monumenta hagiographica georgica*. I. *Keimena*, 1, Tbilisi, 1908, p. 60–103. „Viața" gruzină e scrisă și compilată de Sfântul Eftimie Aghioritul (secolul XI) și are ca elemente proprii, diferite de cea greacă, descrierea primei vizite a lui Maxim la Roma și a sinodului monotelit de la Constantinopol care l-a condamnat în 662. Tot KEKELIDZE a făcut o sinteză a știrilor gruzine despre Sfântul Maxim în studiul „Svedenia gruzinskih istocinikov o prep. Maksime Ispovednike", *Trudî Kievskoi Duhovnoi Akademii* III (1912), p. 1–41 și 451–482; recenzie de P. Peeters în *Analecta Bollandiana* 32 (1913), p. 456–459. Recent, cf. L. KHOPERIA, „Maximus the Confessor in Ancient Georgian Sources", *Studia Patristica* 36 (2001), p. 134–139.

[17] Ms. *Mosq. syn. 380* (din 1022), f. 231–252 și *391* (secolul XV), f. 89–99.

[18] M. D. MURETOV, „Sv. Maksima Ispovednika jitie. Perevod, izdanie i primeșceanie", *Bogoslovski vestnik* 1913–1914, p. 1–272 și separat: *Tvorenia Maksima Ispovednika Ceast pervaia: Jitie i slujba emu. Perevod, izdanie i primeșceanie*, Serghiev Posad, 1915.

autorul primei mari monografii asupra Sfântului Maxim din epoca modernă[19], a editat în 1917 textul uneia din „vieţile" inedite din manuscrisele moscovite folosite de Muretov într-o culegere de materiale şi texte greceşti inedite despre şi de Sfântul Maxim concepută ca un complement la ediţia din *PG* 90–91 şi 3–4[20].

Clarificările ştiinţifice necesare privitoare la toate variantele „vieţii" Sfântului Maxim le-a adus eruditul „scriptor" al Bibliotecii Vaticanului, Robert Devreesse, într-un studiu fundamental din 1928[21]. El a stabilit mai întâi că există trei recenzii sau variante ale uneia şi aceleiaşi „vieţi" bizantine a Sfântului Maxim Mărturisitorul (*BHG* 1234); acestea au toate acelaşi început şi sfârşit şi toate utilizează, dar în moduri diferite (fie rezumându-le, fie reproducându-le integral), trei documente de primă mână din „dosarul" „Spudeilor"[22]: recenzia 1, publicată în *Acta Sanctorum*[23], le încorporează în rezumat, dar într-o ordine cronologică exactă; recenzia 2, publicată de F. Combefis[24], e identică cu recenzia 1, de care se deosebeşte însă prin omiterea unui amplu fragment, publicat de Devreesse însuşi în articolul său[25];

---

19 S. EPIFANOVICI, *Prepodobnîi Maksim Ispovednik i vizantiiskoi bogoslovie*, Kiev, 1915; reed. Farnborough, 1971.

20 S. EPIFANOVICI, *Materialî k izuceniu jizni i tvorenii prep. Maksima Ispovednika*, Kiev, 1917, p. 1–10 (*bios, politeia kai martyrion* din ms. *Mosq. Syn. 380*, f. 231–252), alături de alte două scurte texte biografice, cel mai important fiind *athlesis en epitomo* (p. 21–22, după *Vindob. hist. gr.* 14 [45], f. 117–119).

21 R. DEVREESSE, „La Vie de S. Maxime le Confesseur et ses recensions", *Analecta Bollandiana* 46 (1928), p. 5–49. În aceeaşi revistă Devreesse a publicat pentru prima oară şi textul grec a două piese din „dosarul" martiriului Sfântului Maxim: „Le texte grec de Hypomnesticum de Théodore Spoudée. Le supplice, l'exil et la mort des victimes illustres du monothélisme", 53 (1935), p. 49–80; şi „La lettre d'Anastase l'Apocrisiaire sur la mort de S. Maxime le Confesseur et de ses compagnons d'exil", 73 (1953), p. 5–16.

22 „Audierea de la palat" (655); *PG* 90, 109–129; „Scrisoarea către Anastasie" (658); *PG* 90, 132–133 şi „Disputa de la Bizya"; *PG* 90, 136–169.

23 Cf. *supra*, n. 15.

24 Cf. *supra*, n. 14.

25 „La Vie de 8. Maxime", p. 18–23.

recenzia 3, utilizată după *Vatic. gr. 453* de C. Baronius în faimoasele sale *Anale Ecleziastice*[26], reproduce integral textul celor trei documente, dar în ordine cronologică inversă şi fuzionând cele două procese într-unul singur[27]. Inedită, această recenzie a fost publicată foarte recent de cercetătoarele australiene Bronwen Neil şi Pauline Allen[28]. Aceleaşi trei documente sunt reproduse textual în ordine cronologică exactă, dar într-un cadru general schimbat (compilat după „viaţa" anterioară şi pasaje din „cronica" bizantină a lui Teofan) în „viaţa" „rapsodică" din manuscrisul moscovit *380* (*BHG* 1233m). Editată de Epifanovici, 1917, această compilaţie n-are, după Devreesse, valoarea „vieţii" bizantine propriu-zise cu cele trei recenzii ale ei (*BHG* 1234), al cărei autor ar fi fost un contemporan al Sinodului VI Ecumenic (680–681). Pe baza acestor cercetări, în 1952 benedictinul Polycarp Sherwood a încercat să stabilească o cronologie adnotată a vieţii şi operelor maximiene[29].

Aspectele legate de izvoarele şi datarea „vieţii" Sfântului Maxim lăsate în suspensie de studiul lui R. Devreesse au fost strălucit soluţionate în remarcabilul studiu din 1967 al lui Wolfgang Lackner[30]. Savantul austriac a demonstrat că „viaţa" Sfântului Maxim nu este o operă anonimă de la sfârşitul secolului VII, ci o compilaţie din mai multe izvoare elaborată în a doua jumătate a secolului X – la două secole după moartea Sfântului Maxim – de către monahul studit

---

[26] *Annales Ecclesiastici*, vol. VIII, ed. Köln, 1599, sau XI, ed. Lucca, 1742.

[27] Această recenzie 3 perturbată cronologic este cea rezumată în „viaţa" Sfântului Maxim din *Vieţile Sfinţilor pe luna ianuarie* româneşti.

[28] *The Life of Maximus Confessor Recension 3* (Early Christian Studies 6), St. Paul, Strathfield NSW, 2003.

[29] P. SHERWOOD, *An Annotaded Date-List of the Works of Maximus the Confessor* (Studia Anselmiana 30), Roma, 1952. Această cronologie continuă să fie receptată şi astăzi ca autoritativă de cercetători, cf. cel mai recent J.-CL. LARCHET (cf. *supra*, 2003).

[30] W. LACKNER, „Zu Quellen und Datierung der Maximosvita (*BHG* 1234)", *Analecta Bollandiana* 85 (1967), p. 285–317.

Mihail Exabulitis (Exabuliu era un cartier din Constantinopol), cum atestă un manuscris din secolul XI. Nu este vorba de o narațiune propriu-zisă, cât de o compoziție retorică sofisticată, mai exact de un elogiu (*enkomion*) sau panegiric hagiografic, în limbajul purist aticizant şi în stilul retoric propriu şcolii „metafrastice" (care a înlocuit vechile hagiografii narative cu encomii retorice), plin de cuvinte prețioase sau căutate (caracteristică e evitarea barbarismelor cuvintelor latine), împletite în fraze lungi şi complicate. Regulile genului encomiastic impuneau necesitatea de a face din personajele elogiate figuri istorice plastice, icoane vii concrete ale virtuții; de aceea viața sfinților, scoasă din clişeele legendarului şi miraculosului, trebuia trasată complet, fără lacune (de la început şi până la sfârşit), şi inserată în contextul lor istoric real. Lackner crede că autorul a avut drept punct de plecare o scurtă relatare a pătimirii şi martiriului Sfântului Maxim (*Urpassio*)[31] pe care a amplificat-o folosind alte surse: documentare, istorice şi retorice. R. Devreesse identificase încă din 1928 sursa unora dintre ele în documentele din „dosarul" procesului şi martiriului. Nu reuşise să precizeze mai ales originea primei părți (§ 1–18 din ed. *PG* + adaosul editat de Devreesse) şi a epilogului (§ 41–42), precum şi a unor secțiuni din final (despre martiriu, şi pedepsirea împăratului Constans, § 35–38). Lackner face aici următoarele precizări: 1) § 4–7, adaosul, 18 şi 35–37 au la bază „pătimirea" originară (*Urpassio*); 2) § 8–13 şi 38 despre istoria monotelismului şi sfârşitul lui Constans folosesc, ca şi „Cronica" lui Teofan, un izvor istoric, o epitomă de istorie bisericească de la sfârşitul secolului VII, potrivit căreia monotelismul ar fi început o dată cu negocierile lui Heraclie cu patriarhul monofizit Atanasie al Antiohiei; spre deosebire de Apus, Răsăritul s-a alăturat inovației şi a încercat prin Constans să o impună prin persecuții, drept pentru care a fost pedepsit prin înfrângerile suferite de la arabi, iar Constans a fost asasinat; abia când Răsăritul a revenit la Ortodoxie o dată cu Sinodul VI Ecu-

---

31 De tipul celei editate de Epifanovici, 1917, p. 21–22 (*BHG* 1236).

menic, arabii au putut fi respinşi şi situaţia imperiului s-a stabilizat; 3) în fine, pentru § 1–4 şi 41–42, respectiv pentru primii ani din viaţa Sfântului Maxim (580–630), înainte de plecarea în Africa, pentru capitolele care vorbesc despre naşterea sa într-o familie aristocratică din Constantinopol, despre educaţia filozofică înaltă, despre cariera de secretar imperial şi cea monahală, de egumen al mănăstirii din Chrysopolis, ca şi pentru rugăciunea finală, Lackner a observat că autorul foloseşte de fapt, mergând până la paralele literale, „Viaţa" Sfântului Teodor Studitul, care-i serveşte drept cadru şi model pe care-l calchiază îndeaproape[32]. Toate aceste constatări reduc drastic valoarea istorică a „vieţii" „metafrastice" a Sfântului Maxim.

Chiar şi aşa însă, relaţiile dintre diversele variante şi recenzii ale „vieţii" Sfântului Maxim — *BHG* 1234 (metafrastică), *BHG* 1236 (*Urpassio*) şi *BHG* 1233 (*Mosquensis 380*) — sunt complexe şi departe de a fi definitiv clarificate. Dacă Lackner sugera în 1967 (ca şi Epifanovici în 1917) succesiunea: „Urpassio", „vita metaphrastica" cu cele trei recenzii ale ei şi compilaţia „moscovită", într-o disertaţie nepublicată din 1980 R. B. Bracke[33] a crezut că poate demonstra contrariul şi că de fapt compilaţia moscovită („recensio Mosquensis", editată de Epifanovici) ar fi cea mai veche biografie a Sfântului Maxim. Problema nu poate fi tranşată însă înainte de editarea critică a tuturor textelor privitoare la viaţa Sfântului Maxim, care a început sub auspiciile

---

[32] E vorba de aşa-numita *Vita A* (*BHG* 1755), *PG* 99, 113–232. Paralelele sesizate de Lackner (p. 294–295) sunt: *PG* 99 113A = *PG* 90, 68A (început identic); *PG* 99, 116B = *PG* 90, 69A (locul naşterii: Constantinopol); *PG* 99, 117CD = *PG* 90, 69BC (educaţie filozofică, dar preferă smerenia); *PG* 99, 132C = *PG* 90, 73AD (întrec pe ceilalţi monahi şi sunt aleşi egumeni, or Maxim n-a fost nici egumen, nici preot); *PG* 99, 144C = *PG* 90, 84AB (atrag pe auditori ca o sirenă); *PG* 99, 193D = *PG* 90, 104C (imaginea trupului torturat); şi *PG* 99, 229D–232A = *PG* 90, 108D–109A (rugăciunea finală).

[33] R. B. BRACKE, „Ad Sancti Maximi vitam. Studie van de biografische documenten en de levenbeschrijivingen betreffende Maximus Confessor (580–662)", Leuven, 1980. Recenzie critică de J. L. VAN DIETEN, *Byzantinische Zeitschrift* 75 (1982), p. 359–361.

faimosului *Corpus Christianorum. Series Graeca* şi va fi rezultatul unei echipe internaţionale formate din specialistele australiene P. Allen şi B. Neil (recenziile 1 şi 3) şi a cercetătorului belgian Bram Rosen, Louvain (recenzia 2 şi epitomele moscovite). În pregătire, cele două savante australiene au publicat deja ediţia critică exemplară a pieselor din „dosarul" proceselor şi martiriului Sfântului Maxim şi ucenicilor lui[34] („dosarul" latin privitor la papa Martin va fi editat de B. Neil) şi au editat recenzia 3 a „vieţii" Sfântului Maxim[35]. Acestea sunt piesele principale care au stat la baza realizării, pe un text critic asigurat din punct de vedere filologic, a „dosarului" de faţă; el grupează traducerea integrală a principalelor documente biografice privitoare la viaţa, procesul[36] şi martiriul sfinţilor mărturisitori ai Ortodoxiei din secolul VII care au fost papa Martin şi monahul Maxim şi ucenicii lor:

1. *Viaţa „metafrastică" a Sfântului Maxim* (*BHG* 1234) a lui Mihail Exabulitis (secolul X), trunchiul comun tuturor celor trei recenzii;

2. *Dosarul latin* privitor *la arestarea, procesul şi exilul papei Martin* (*BHG* 5592) din 653–654, redactat în 655 de

---

34 *Scripta saeculi VII vitam Maximi Confessoris spectantia*, ed. P. Allen / B. Neil (*CChSG* 39), Turnhout–Leuven, 1999; aceleaşi texte cu traducere engleză în volumul P. ALLEN / B. NEIL, *Maximus Confessor and His Companions – Documents from Exile* (Oxford Early Christian Texts), Oxford, 2002. Opţiunile metodologice ale celor două cercetătoare au fost explicate şi detaliate în articolele: P. ALLEN, „Blue-Print from the Edition of Documenta ad Vitam Maximi Confessoris Spectantia", în *After Chalcedon. Studies in Theology and Church Offered to Prof. Albert van Roey for Hist 70th Birthday* (Orientalia Lovaniensia Analecta 18), Louvain, 1985, p. 11–21 şi B. NEIL, „The Lives of Pope Martin I and Maximus the Confessor. Some Reconsiderations of Dating and Provenance", *Byzantion* 68 (1998), p. 91–109 şi „The Greek Life of Maximus the Confessor (*BHG* 1234) and Its Three Recensions", în *Studia Patristica* 36, 2001, p. 46–53.

35 Cf. *supra*, n. 28.

36 O primă variantă a traducerii pieselor nr. 3–6 din „dosarul" de faţă am publicat anterior în „Actele procesului şi martiriului Sfântului Maxim şi ale ucenicilor lui", *Revista teologică*, Sibiu, serie nouă, 1995, nr. 1, p. 5–25 şi nr. 2, p. 29–55.

„Spudeii" Teodor și Teodosie, după *Collectanea* lui Anastasie Bibliotecarul (secolul IX);

3. *Audierea de la palat* (*BHG* 1231) sau actele primului proces al Sfântului Maxim și al ucenicului său Anastasie Monahul din intervalul 655–656 (înainte de 8 septembrie) redactate probabil tot de „Spudeii" Teodor și Teodosie pe baza proceselor verbale ale ședinței;

4. *Discuția de la Bizya* (*BHG* 1233) între Sfântul Maxim și episcopul Teodosie al Cezareei Bithyniei din august 656, continuată în septembrie la Rhegium și redactată probabil de aceiași Teodor și Teodosie „Spudeii";

5. *Scrisoarea Sfântului Maxim către Anastasie Monahul* (*BHG* 1232) din 19 aprilie 658 despre discuția sa cu trimișii patriarhului;

6. *Scrisoarea lui Anastasie* [Monahul? Apocrisiarul?] (*CPG* 7725) *către monahii din Cagliari* după aprilie 658, păstrată numai în traducerea latină a lui Anastasie Bibliotecarul;

7. *Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul către Teodosie din Gangra* („Spudeul") (*BHG* 1233d) din ultimul an al exilului său în Caucaz, 665–666 (înainte de 11 octombrie când moare) și în care Anastasie, mutilat, descrie periplul caucazian și sfârșitul pământesc al lui Anastasie Monahul († 22/24 iulie 662), al Sfântului Maxim († 13 august 662), precum și propriile sale peripeții în Caucaz, vizita lui Ștefan de la Anastasis și eforturile lor de a combate și acolo monotelismul;

8. *Memorialul lui Teodor „Spudeul"* (*BHG* 2261), scris de acesta la sfârșitul lui 668 sau începutul lui 669, după primirea în 668 a Scrisorii lui Anastasie către Teodosie, și în care reface cronica martiriului mărturisitorilor ortodoxiei prezentând pe rând: mutilarea la Constantinopol a lui Anastasie Apocrisiarul și Maxim; exilul lor în Caucaz; exilul în Cherson al fraților Teodor și Euprepie, ucenicii lui Anastasie Apocrisiarul, și al papei Martin, vizitați de Teodor Spudeul; moartea în exil a lui Euprepie și a papei Martin; moartea lui Maxim; lucrurile lăsate moștenire de martirii din Caucaz „Spudeilor" (epistola lui Anastasie către Teo-

dosie, „stiloul" improvizat al lui Anastasie Apocrisiarul, bandajele însângerate de la mutilare); rugăciune şi îndemn la rezistenţă ortodoxă;

9. *Împotriva constantinopolitanilor* (*CPG* 7740), un vehement protest împotriva mutilării Sfântului Maxim în 662 şi o violentă invectivă la adresa partidului imperial monotelit din Constantinopol responsabil de acest supliciu, scris de un susţinător anonim al Sfântului Maxim.

Actele din „dosarele" martiriului Sfinţilor Martin, Maxim şi Anastasie traduse mai jos sunt documente extrem de importante pentru istoria politică şi religioasă a Imperiului bizantin. Ele ilustrează dramatic criza şi conflictul de autoritate care opunea Imperiul şi Biserica imperială de la Constantinopol gata să sacrifice prin compromis integritatea dogmei de dragul realizării „unirii" şi „păcii" sociale a Imperiului grav scindat de schisma dintre chalcedonieni şi nechalcedoniei[37], şi partida monahală susţinută de Roma, pentru care pe primul plan era ortodoxia dogmatică şi ea trebuia salvată cu orice preţ. La instigaţiile monahilor răsăriteni Sofronie şi Maxim, Roma, care iniţial acceptase imprudent, prin papa Honoriu, formula hristologică monotelită oficializată prin *Ekthesis*-ul imperial din 638, a respins apoi ferm atât *Ekthesis*-ul, cât şi *Typos*-ul din 647 prin energicii papi care au fost palestinianul Teodor (642–649) şi italianul Martin (649–653). Acesta din urmă le-a condamnat solemn în octombrie 649 în Sinodul de la Lateran, ale cărui acte au fost redactate de Maxim Mărturisitorul însuşi. Gestul a fost interpretat la Constantinopol drept o provocare şi o lipsă de loialitate intolerabile. Principalii responsabili au fost în cele din urmă arestaţi. Într-un moment critic pentru Imperiu – scindat şi dezintegrat în interior şi invadat din exterior, acesta ducea o luptă disperată pentru supravieţuire –, oficialităţile imperiale au înscenat acestora în senat procesele politice din 653, 655 şi 662.

---

[37] Cf. excelenta sinteză a lui F. WINKELMANN, *Der monoenergetich-monothelitische Streit* (Berliner byzantinische Studien 6), Frankfurt, 2001.

Scopul acestor acţiuni era acela de a arunca responsabilitatea crizei generale pe seama opoziţiei antimonotelite[38] acuzate însă nu de heterodoxie religioasă, ci de înaltă trădare, de neloialitate faţă de împărat şi nesupunere faţă de edictul său (*Typos*-ul din 647). Astfel, pe 19 decembrie 653 papa Martin a fost acuzat de pactizare cu exarhul rebel Olympus şi cu arabii din Siria şi, deşi s-a apărat cu demnitate, a fost condamnat la moarte. Sentinţa fiind comutată în exil perpetuu, pontiful maltratat cu sălbăticie a murit uitat şi într-o mizerie cruntă în Chersonul Crimeei pe 16 septembrie 655.

În audierea de la palat din acelaşi an, Sfântul Maxim a fost acuzat şi el nici mai mult, nici mai puţin decât de faptul de a fi predat el însuşi arabilor tot Răsăritul şi de complicitate la rebeliunea exarhului Grigorie al Africii (§ 1–3)[39]. Primul lucru care i se reproşează este însă faptul de a nu fi creştin adevărat, fiindcă îl urăşte pe împăratul Constans („cum poţi fi creştin, dacă-l urăşti pe împărat?", § 1). Maxim răspunde că nu-l urăşte pe împărat, dar nu poate să nu iubească Adevărul. Or *Typos*-ul impus de împărat e în conţinut o acomodare contrară Simbolului de credinţă niceo-constantinopolitan, Sinoadelor Ecumenice I–V şi Sinodului de la Lateran (§ 6), iar în formă o imixtiune imperială inacceptabilă în dogmele de credinţă: împăratul *nu* este şi preot, şi doar Biserica are autoritatea de a formula, în sinoadele proprii, învăţătura de credinţă (§ 4). „Teologii" imperiali sunt acuzaţi de incoerenţă: acordul de la Alexandria (633), care susţinea în Hristos două naturi dar o singură lucrare, a fost anulat de *Ekthesis* (638), care interzice să se vorbească de una sau două lucrări în Hristos, ci doar de o singură voinţă, iar *Ekthesis*-ul a fost anulat de *Typos* (647), care a interzis să se vorbească atât de una, cât şi de două voinţe sau lucrări în Hristos. „Economia tăcerii" im-

---

[38] Cf. W. Brandes, „«Juristische» Krisenbewältigung im 7. Jh? Die Prozesse gegen Martin I und Maximos Homologetes", în: *Fontes Minores* 10 (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte 22), Frankfurt, 1998, p. 141–212.

[39] Acuza de origenism, deşi formulată, n-a fost reţinută (§ 5).

pusă de *Typos* duce la desființarea dogmelor, unica bază reală de unire a Bisericilor. Nu e vorba de o dogmă proprie, ci de dogma comună a Bisericii, respectiv cea formulată de primele Sinoade Ecumenice și de Sinodul Lateran. Afirmarea a două voințe și două lucrări în Hristos e obligatorie, fiindcă absența lor duce la desființarea celor două naturi, divină și umană, *din* care, *în* care și *care* e Hristos. *Typos*-ul este inacceptabil și de aceea a fost pe drept cuvânt anatemizat — doar el, edictul, nu și persoana împăratului — de Sinodul Lateran și papa Martin care e persecutat pe nedrept (§ 12). Singura soluție e ca împăratul să se disocieze de *Typos*, așa cum a făcut-o la sfârșitul vieții și Heraclie de *Ekthesis* și să accepte poziția dogmatică deja formulată de Roma în 649 (§ 9) (i se reproșează direct faptul că-i „urăște pe greci și-i iubește pe romani", § 11). Chiar dacă apocrisiarii papei Eugeniu (ales în august 654 în locul lui Martin condamnat la exil) vor intra în comuniune cu cei din Constantinopol, nici îngerii din cer nu trebuie ascultați dacă ar propovădui altă Evanghelie (*Ga* 1, 18) (§ 7). Refuzând să cedeze, cei doi bătrâni monahi sunt trimiși în exil: Maxim la Bizya, iar Anastasie Monahul la Perberis (ambele forturi din Tracia).

În august 656, Sfântul Maxim e vizitat la Bizya de o delegație condusă de episcopul Teodosie al Cezareei Bithyniei cu care are o lungă discuție teologică. După o introducere privitoare la distincția dintre predestinație și preștiință și despre sensul încercărilor și suferințelor sfinților (§ 3), se intră în miezul controversei: de ce nu stă Maxim în comuniune cu Biserica Constantinopolului? Din cauza inovațiilor dogmatice proclamate aici începând din 633 prin proclamarea monoenergismului hristologic. Acesta conduce la o confuzie între discursul despre Hristos și cel despre Treime: dacă Hristos are o unică energie divină ipostatică, atunci sau umanitatea Lui e absorbită în Treime, sau introduce o nouă ipostasă în Ea transformând-o în „Pătrime". Sfinții Părinți vorbesc însă de două naturi, două voințe și două lucrări, pentru că voințele și lucrările sunt ale naturilor, nu ale ipostasei (cineva nu voiește sau acționează pen-

tru că e Petru, Pavel sau Ioan, ci pentru că e om); iar dualitatea lor nu echivalează cu opoziția sau contradicția lor aşa cum unitatea lor nu e identică cu contopirea şi transformarea lor. Din contră, neafirmarea lor, trecerea lor sub tăcere (cum cere *Typos*-ul) echivalează cu desființarea sau inexistența lor. Sub pretextul „păcii" se ajunge astfel la „apostazie", precursoarea lui Antihrist, şi care nu poate fi evitată decât prin mărturisirea explicită a adevărului (cf. *Mt* 10, 40). E ceea ce a făcut Sinodul Lateran care trebuie acceptat necondiționat chiar dacă n-are aprobarea împăratului, pe care au avut-o şi sinoadele ariene din secolul IV sau cele monofizite din secolul V, şi cu toate acestea nu au fost primite de Biserică (§ 4). Bazileul şi patriarhul n-au decât o singură cale canonică de a ieşi din impas: să se smerească, imitând pogorârea lui Hristos, şi să scrie Romei primind credința ei; dacă Dumnezeu S-a smerit, să-L imite în smerenie şi bazileul (§ 4 şi 8). Teodosie se declară convins şi gata să meargă el însuşi la Roma, dar nu cu Anastasie Apocrisiarul (cu care a avut conflicte), ci cu Maxim, deşi nu crede că are să-l convingă pe împărat. Se despart îmbrățişându-se, după care Maxim e transferat într-o mănăstire de lângă Rhegium, în imediata vecinătate a Constantinopolului, în aşteptarea hotărârii împăratului. În septembrie delegația revine cu mesajul bazileului care-i cere în schimbul unor onoruri imperiale la Sfânta Sofia să adere la *Typos*, ca astfel să se refacă unitatea imperiului (§ 9–10). Maxim refuză încă o dată, pentru că tăcerea edictului e erezie sau apostazie, şi e bătut şi amenințat atât el, cât şi papa Eugeniu, cu soarta papei Martin, după care e trimis prin Salembria în exil la Perberis (§ 13). Aici a fost vizitat pe 18 aprilie 658 de trimişii patriarhului Petru care-l anunță că prin noul papă Vitalian (ales în iunie 657) Biserica Romei a restabilit comuniunea cu Biserica Constantinopolului, şi-l invită şi pe Maxim să se asocieze şi el reconcilierii tuturor patriarhiilor făcute pe baza unei formule de credință de compromis, potrivit căreia în Hristos ar exista atât o singură lucrare („din pricina unirii lor"), cât şi două lucrări („din pricina diferenței lor").

În scrisoarea sa către Anastasie Monahul din 19 aprilie 658 – ultimul text pe care-l avem de la el, adevărat testament spiritual – Sfântul Maxim denunţă această hristologice ambiguă acceptată tacit de Roma. Din oportunism politic, Roma trecea sub tăcere atât Sinodul Lateran, cât şi *Typos*-ul, şi intra în comuniune cu Constantinopolul heterodox sacrificându-i pe mărturisitorii ortodoxiei Maxim şi cei doi Anastasie, a căror soartă e acum pecetluită, aşa cum îl abandonase anterior şi pe eroicul papă Martin, alegându-i un succesor în persoana papei Eugeniu. Rămas singur cu cei doi ucenici ai săi, Sfântul Maxim ţine să anunţe că această hristologie de compromis aprobată tacit de Roma nu poate fi acceptată doar pentru că e admisă de „urmaşul lui Petru". Şi precizează fără nici un echivoc faptul că Biserica universală se bazează nu pe persoana lui Petru, ci pe credinţa lui Petru, mai mult, că în esenţa ei Biserica universală se identifică cu credinţa ortodoxă, cu dreapta şi mântuitoarea credinţă în divino-umanitatea lui Hristos după modelul mărturisirii lui Petru (*Mt* 16, 18). Adevărul face autoritatea Romei, nu Roma face sau dă autoritate Adevărului. Sfântul Maxim nu este deci apologetul „avant la lettre" sau martirul primatului şi infailibilităţii pontificale, ci mărturisitorul şi martirul cu Roma, dar şi fără Roma, şi la rigoare chiar contra Romei, al Adevărului universal identic cu Persoana divino-umană a lui Hristos, a cărui formulare şi apărare infailibilă nu poate fi privilegiul particular al nimănui, nici al împăratului, nici al papei, nici al patriarhilor, nici al vreunei Biserici particulare[40]. Refuzul compromisului tacit realizat între patriarhul Petru, împăratul Constans şi papa Vitalian se mai poate vedea şi din scri-

---

[40] Cf. studiile apologetice ale dominicanilor din şcoala lui M.-J. Le Guillou, mai ales cele ale părintelui J.-M. GARRIGUES, „Le sens de la primauté romaine chez S. Maxime le Confesseur", *Istina* 21 (1976), p. 6–24 şi „Le Martyre de S. Maxime le Confesseur", *Revue Thomiste* 76 (1976), p. 410–452; şi replica ortodoxă din studiul exhaustiv al lui J.-CL. LARCHET, „La question de la primauté romaine" din: *Maxime le Confesseur, médiateur entre l'Orient et l'Occident*, Paris, 1998, p. 125–210.

soarea lui Anastasie Monahul către monahii din Sardinia, rugați să vegheze ca Roma să nu iasă prin Vitalian din ortodoxia definită la Lateran. Ea va fi reafirmată răspicat și cu curaj abia după moartea lașului Vitalian în 672 prin sfântul papă Agaton (678–681).

Între timp, pentru Sfântul Maxim și ucenicii săi, cei doi Anastasie, Monahul și Apocrisiarul, martiriul a devenit din posibilitate realitate. În mai–iunie 662, cei trei bătrâni sunt aduși la Constantinopol, judecați și anatemizați de un sinod monotelit care i-a predat autorităților civile spre pedepsire. Au fost flagelați și mutilați barbar, smulgându-li-se limba și tăindu-li-se mâna dreaptă, iar după ce au fost plimbați în derâdere prin oraș, au fost expediați în exil perpetuu în Lazica; situată între munții Caucaz la nord și râurile Rioni și Kodori la sud, aceasta se afla sub protectorat bizantin. Așa cum arată atât scrisoarea scrisă de Anastasie Apocrisiarul lui Teodosie din Gangra, cu ajutorul unui fel de „stilou" montat cu un dispozitiv special în mâna amputată, cât și memorialul lui Teodor „Spudeul", cei trei monahi sosiți în Lazica pe 8 iunie 662 au fost purtați prin diferite fortărețe de graniță în condiții dure. Supuși practic unui regim de exterminare, doi dintre ei vor deceda în curând: Anastasie Monahul pe 22/24 iulie pe drumul din Skotoris spre Suania, iar Maxim pe 13 august în castrul Schemaris. Trimis în fortul Bukolus, Anastasie Apocrisiarul a avut șansa să primească protecția patriciului Grigorie, ceea ce i-a prelungit viața; el va muri în Thakyria (Abasgia) pe 11 octombrie 666, reușind să primească vizite și să organizeze rezistența ortodoxă în îndepărtatul loc de exil. Pătimirea lor pentru ortodoxia hristologică pecetluiește glorios și exemplar un capitol întunecat și sumbru din istoria Bisericii vechi.

Prin însăși natura ei retorică, „Viața greacă" nu insistă asupra detaliilor acestei „patimi". Preocupată să „zidească", ea insistă asupra sfârșitului plin de har al bătrânului monah Maxim, confirmare perceptibilă a sfințenie lui reale. Astfel el își prezice anticipat data mutării sale la Domnul, iar după îngroparea sa nopțile deasupra mormântului se

arată trei lumini supranaturale, atestând şi ele sfinţenia celui îngropat. Dacă martirul moare în har, în schimb persecutorul lui, împăratul Constans, îşi sfârşeşte viaţa asasinat, pedepsit de Dumnezeu pentru stăruinţa în erezie şi în nelegiuirile sale împotriva oamenilor sfinţi ai lui Dumnezeu. Nedreptatea lui este însă îndreptată de fiul său, Constantin IV, care prin Sinodul VI Ecumenic restaurează Ortodoxia în imperiu spre care Dumnezeu Îşi întoarce acum din nou faţa ajutându-l să-i respingă pe arabi.

Hagiografie constantinopolitană de tip „metafrastic", „Viaţa greacă" maschează de fapt cu clişee (*topoi*, „locuri comune") preluate din „Viaţa" Sfântului Teodor Studitul ignoranţa autorului ei — care scrie şi aşa la două sute de ani după moartea eroului său — cu privire la parcursul spiritual şi teologic al Sfântului Maxim până în plecarea sa în Africa în anii 626–630 şi implicarea sa în controversele hristologice. Cert este că ştim descurajant de puţin despre primele cinci decenii din viaţa Sfântului Maxim. Cu excepţia unor extrem de sumare şi interpretabile indicii din corespondenţa sa, începuturile vieţii sale monahale şi o bună parte din activitatea sa teologico-literară rămân învăluite într-un mister care irită şi intrigă. Scenariul oferit de „Viaţa greacă" este mult prea sumar şi tipizat: tânăr aristocrat din Constantinopol, dintr-o familie în serviciul direct al casei imperiale, primeşte o educaţie enciclopedică clasică completă; devine pentru scurt timp prim-secretar al împăratului Heraclie, dar după câţiva ani părăseşte palatul optând pentru viaţa monahală în linişte (isihie), departe de agitaţiile curţii şi tulburările provocate de politica de compromis teologic promovată de Heraclie şi de patriarhul Serghie, împotriva căreia va protesta plecând în Africa şi Italia, intrând apoi în luptă deschisă pentru apărarea ortodoxiei.

O lumină neaşteptată a venit în 1973 din partea unui document provocator descoperit şi publicat de profesorul de literatură siriacă din Oxford, Sebastian Brock, sub titlul „O viaţă siriacă timpurie a Sfântul Maxim Mărturisitorul"[41],

---

41 S. BROCK, „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor", *Analecta Bollandiana* 91 (1973), p. 299–346; text siriac, p. 302–313,

„viață" conservată parțial (sfârșitul manuscrisului fiind mutilat) într-un singur manuscris păstrat la British Museum (*B. M. Ad.* 7192, f. 72b–78b, datat pe la sfârșitul secolului VII și începutul secolului VIII. „Viața" în cauză încheie un manuscris care conține o serie de alte trei opuscule de origine clar maronită: un text anonim intitulat „de ce cenzurăm Sinodul VI [Ecumenic]" și două serii de probleme-întrebări ce trebuie puse „maximienilor" cu referire la credința lor în două voințe și, respectiv, două lucrări în Hristos. Autorul „Vieții" își dă în două rânduri numele: GRYGWRY [Grigorie] de Reshaina (§ 5; în § 11 numele este ortografiat GYWRGY [Gheorghe]) și se prezintă pe sine ca discipol și, respectiv, episcop aflat sub jurisdicția patriarhului Sofronie al Ierusalimului (634–638). În opinia editorului, e vorba de episcopul Gheorghe din Reshaina cunoscut drept autorul unui florilegiu monofizit și monotelit din *B. M. Ad.* 14535, f. 1–20. Autorul „Vieții siriace" este deci un adversar al Sfântului Maxim, pe care-l socotește responsabil pentru intrarea învățătorului lor comun, Sofronie al Ierusalimului, în polemica antimonoenergistă și antimonotelită.

Scopul redactării acestei „biografii" — care aparține genului „contrahagiografiei" — este acela al denigrării sistematice a „eroului" ei: acesta este prezentat drept produsul genetic al unei uniri adulterine dintre un negustor samarinean și o sclavă persană (deci aparținând unei comunității marginale) și rezultatul unei formații teologico-spirituale eretice (origeniste). Evident, toate aceste lucruri evident nu sunt în măsură să inspire încrederea unui cercetător obiectiv. Cu toate acestea însă — dincolo de clișeele eretizante (Maxim e stigmatizat ca origenist și nestorian) — una din caracteristicile principale ale „vieții" lui Gheorghe din Reshaina este remarcabila grijă de a preciza sursele sale de informare privitoare la copilăria și tinerețea palestiniană a Sfântul Maxim (§ 5), pe care ni le redă concis, cu detalii, ca unele ce pot fi verificate de contemporani. Este limpede,

---

traducere engleză, p. 314–319, note și comentarii, p. 320–332; traducerea ei românească publicată în *Revista teologică* nr. 1/1993, p. 105–118 o reproducem mai jos, p. 209–220.

iarăşi, că autorul „Vieţii siriace" era şi el palestinian, foarte bun cunoscător al provinciei şi al Ierusalimului şi că era un personaj local important (§ 22). La unele din evenimentele descrise, cum este sinodul din Cipru (cca 634), este evident că a fost martor ocular. Mult mai puţin precis informat se arată autorul „Vieţii" în ce priveşte peregrinările dese şi îndelungate ale Sfântului Maxim de-a lungul şi de-a latul bazinului mediteranean care au urmat invadării Palestinei de către arabi în 638. Data alcătuirii „Vieţii" se plasează undeva în intervalul dintre moartea Sfântul Maxim (662) şi Sinodul VI Ecumenic (681). E posibil ca ea să fi fost redactată tocmai în vederea Sinodului VI, probabil cu scopul demitizării şi discreditării Sfântului Maxim. De altfel, numele Sfântul Maxim nu apare niciodată în actele oficiale ale Sinodului din 681; o explicaţie putând fi caracterul politic al condamnării sale şi dorinţa sinodalilor de a menaja memoria principalului ei responsabil, împăratului Constans II, tatăl lui Constantin IV Pogonatul, convocatorul şi preşedintele Sinodului.

Dar ce ne relatează mai îndeaproape „Viaţa siriacă" despre perioada iniţială din viaţa şi activitatea sa teologică? Ne spune în esenţă următoarele: că s-a născut în satul Hesfin din Tiberiada (nordul Palestinei) ca produs al adulterului dintre negustorul samarinean Abna din Sihar şi o sclavă persană a unui iudeu cu numele Ţadok din Tiberiada. Cei doi s-au căsătorit, dar neputând rămâne în Samaria (unde au fost ameninţaţi cu moartea de rudele negustorului), cei doi au venit la Hesfin. Aici au stat vreme de doi ani de zile la preotul Martyrios, care i-a botezat pe amândoi, schimbându-le numele în Theonas şi Maria, oferindu-le totodată protecţie (fiind rudă cu Gennadios, guvernatorul Tiberiadei). Fructul iubirii lor a primit la botez numele de Moschion. La nouă ani însă, tatăl moare de hidropizie iar numai după un an de zile moare şi masa sa. Atunci preotul Martyrios îl duce pe tânărul Moschion în Lavra Veche (sediu al disputelor origeniste din Palestina secolului VI) oferindu-l spre îngrijire egumenului Pantoleon. În amintirea nepotului său decedat tânăr, egumenul îi schimbă lui

Moschion numele în Maxim. Egumenul Pantoleon îl inițiază pe tânărul Maxim în origenism. Prin inteligența sa subtilă, tânărul Maxim atrage atenția venerabilului monah Sofronie aflat pentru o vreme în Vechea Lavră (cronologiile vieții Sfântului Sofronie atestă faptul că între anii 594–603 acesta s-a aflat în Palestina, vizitând Părinții din deșertul Iordanului, de la Lavra Sfântul Sava și de la Noua Lavră). Mai mult, Sofronie l-a luat ulterior pe Maxim drept consilier teologic în acțiunile sale (spre marea insatisfacție a autorului „Vieții siriace", Gheorghe din Reshaina). Autorul „Vieții" relatează pe larg despre una din aceste inițiative ale lui Maxim: încercarea întreprinsă de Sofronie, probabil devenit deja patriarh al Ierusalimului, fără să fi fost însă recunoscut ca atare decât de Roma, de a se reconcilia cu Constantinopolul angajat deja de decenii în susținerea unei politici unioniste cu monofiziții din Imperiu pe baza formulei monoenergiste (ulterior monotelite) împotriva căreia Sofronie protestase atât în 633, cât și prin *Synodika* sa din 634. Acum el dorea să aplaneze tensiunile dintre ierarhia palestiniană și cea constantinopolitană printr-un sinod convocat pe un teren neutru, în Cipru. „Viața" ne descrie pe larg lucrările acestui sinod (asupra căruia vom reveni în detaliu mai jos). În urma eșecului acestui sinod și a oficializării monotelismului prin „decretul" imperial din 634, Maxim s-ar fi „închis într-o chilie mică" împreună cu ucenicul său Anastasie, până la ivirea arabilor în Siria și Palestina. După invadarea acestor provincii de către arabi, Maxim a plecat în Africa (de unde era de origine ucenicul său Anastasie) și ulterior la Roma, reușind să determine rezistența bisericească și revolta politică a acestor provincii împotriva autorităților de la Constantinopol. Ca urmare a acestor acte subversive și de instigare la rebeliune, Maxim și papa Martin sunt arestați și aduși de la Roma și sunt învinuiți de trădare și de facilitare prin acțiunile lor destabilizatoare a ocupării Orientului și nordului Africii de către arabi. „Viața" se întrerupe cu relatarea acțiunilor provocatoare întreprinse de Maxim la Constantinopol în așteptarea procesului său. Partea pierdută a vieții poate fi recon-

stituită din rezumatul păstrat în două cronici siriene târzii. Acestea ne descriu condamnarea şi sfârşitul „binemeritat" al lui Maxim, dar indică drept motiv al condamnării nu hristologia sa, ci „origenismul" său.

Semnificaţia şi valoarea documentară a „Vieţii siriace" este legată, cum scria editorul ei, „de dramatica diferenţă dintre viaţa siriacă şi cea greacă în relatarea anilor timpurii ai lui Maxim. După „Viaţa grecească", el s-a născut în Constantinopol, dintr-o familie aristocrată, după o educaţie solidă fiind chemat în serviciul imperial ca prim-secretar; mai târziu a devenit monah la o mănăstire din Chrysopolis (situată pe malul asiatic al Bosforului). În „Viaţa siriacă", din contră, el este de origine umilă, se naşte şi e crescut în Palestina, unde devine monah în faimoasa mănăstire a Sfântului Hariton. Suntem acum în posesia a două izvoare, unul scris de un admirator, altul de un duşman, şi în principiu fiecare din ele trebuie tratate de istoric cu egală suspiciune". „Impresia mea este — şi natura ei subiectivă trebuie accentuată — că nu există motive evidente pentru a respinge acreditările autorului şi că întregul ton al relatării pare în consonanţă perfectă cu pretenţiile lui"[42].

În pofida accentelor polemice şi pătimaşe incontestabile, cadrul general e compus din evenimente obiective, deci verificabile încă de contemporani, şi este mult prea bine documentat ca să poată fi considerat o simplă ficţiune denigratoare, având astfel mari şanse de plauzibilitate să fie cel real. Autorul „Vieţii siriace" e un duşman al Sfântului Maxim, dar unul documentat, şi, mai ales, contemporan şi compatriot cu acesta, pe când autorul constantinopolitan al „Vieţii greceşti", deşi favorabil Sfântului, nu face altceva decât să umple lacuna documentară apreciabilă privitoare la primele cinci decenii de existenţă în afara Constantinopolului a Sfântului Maxim cu o schemă compilată din locurile comune ale hagiografiei monastice, calchiată clar (în prima ei parte) după „Viaţa" Sfântului Teodor Studitul. Şi trebuie recunoscut astfel că schema oferită de hagiograful

[42] *Ibid.*, p. 340–341.

studit Mihail Exabulitis nu satisface curiozitatea ştiinţifică, nici nu explică cadrul necesar apariţiei uneia dintre operele teologice cele mai remarcabile ale gândirii patristice şi gândirii universale.

La o lectură mai atentă şi coroborată cu toate datele istorice disponibile din alte surse despre biografia maximiană, „Viaţa siriacă" apare drept ceva mai mult decât „un amestec de detalii bizare, ba chiar impertinente" (cum caracteriza în studiul său din 1928 R. Devreesse rezumatul ei din cronicile siriene). Evident, „multe depind de faptul dacă se acceptă sau nu pretenţia autorului de a fi un contemporan al lui Maxim. Dacă se acceptă — şi mie mi se pare că nu există nici un motiv valid pentru a o respinge — atunci «Viaţa» siriacă e o sursă de mare importanţă despre evenimentele vieţii şi epocii lui Maxim, căci va fi fost compusă doar în intervalul a câtorva decenii, în cel mai rău caz, după moartea sa. Chiar dacă acreditările autorului nu sunt acceptate la valoarea pretenţiilor lor, «Viaţa» siriacă nu este totuşi o compilaţie târzie, pentru că se află într-un manuscris datat plauzibil în secolul VIII — ba chiar VII — şi astfel trebuie plasată cel puţin pe acelaşi plan cu panegiricul pe care-l avem în viaţa grecească"[43].

În ciuda provenienţei sale eretice şi a caracterului ei tendenţios de „contrahagiografie" denigratoare, fiind practic contemporană cu epoca Sfântul Maxim, „Viaţa siriacă" reuşeşte prin cantitatea de informaţii precise pe care le oferă să „revoluţioneze" cunoştinţele pe care le avem cu privire la localizarea exactă a originii şi formaţiei spirituale al Sfântul Maxim. Totodată ea oferă unele detalii ignorate privitoare la perioada îndelungată şi practic necunoscută până acum care a precedat angajamentul său în controversele hristologice, cu privire deci la cele cinci decenii în care s-a format spiritual şi intelectual Sfântul Maxim, şi în care au fost redactate marile sale exegeze biblice şi patristice. „Viaţa siriacă" ne oferă acum cadrul cel mai plauzibil pentru aceasta: lavrele palestiniene din secolul VII, în care cu

---

43 *Ibid.*, p. 346.

siguranță era vie memoria controverselor origeniste din secolul VI[44]. Aici, iar nu undeva în preajma Constantinopolului, sub îndrumarea unor părinți experimentați, s-a angajat Sfântul Maxim în grandioasa sa tentativă de a recupera intuițiile teologice și spirituale valoroase cuprinse în tezaurul operei lui Origen și Evagrie, detașându-le de implicațiile schemelor filozofice neoplatonice și replasându-le în contextul liturgic dionisian și în cadrele dogmatice sigure, furnizate de teologia capadociană și hristologia neochalcedoniană[45]. Rolul decisiv în configurarea gândirii și operei

---

44 Cf. J.-M. GARRIGUES, „La personne composée du Christ d'après Saint Maxime le Confesseur", *Revue Thomiste* 74 (1974), p. 181 sq, și I.-H. DALMAIS, art. „Maxime le Confesseur", *Dictionnaire de Spiritualité* X (1980), col. 836 sq și „La vie de Saint Maxime le Confesseur reconsidérée?", *Studia Patristica* 17/1 (1982), p. 26–30 (trad. rom. diac. asist. Ioan L Ică jr, *Mitropolia Ardealului* 32 [1987], nr. 5, p. 26–30).

45 Admisă de părintele D. STĂNILOAE (*PSB* 80, 1983, p. 5, pe urmele lui O. Clément), teza originii palestiniene este privită însă cu rezerve de alți „maximologi" ortodocși. De exemplu, pentru J.-CL. LARCHET „a adera la această nouă biografie pare în multe privințe un lucru hazardat" (*La divinisation de l'homme selon S. Maxime le Confesseur*, Cogitatio fidei 194, Paris, 1996, p. 9). Pe lângă rezervele legate de puțina credibilitate a unui text dușmănos, obiecțiile împotriva originii monahale palestiniene se reduc la faptul că ea n-ar putea explica o dată familiaritatea Sfântului Maxim cu demnitari de la curtea imperială din Constantinopol și cu guvernatori ai Africii; iar apoi ușurința cu care vehiculează abstracțiunile și simțul dialectic, care presupun studii universitare complete, iar nu formația unui autodidact marginal. Critica origenismului întreprinsă în *Ambigua* „nu se poate explica doar prin pasiunea unui convertit împotriva vechilor credințe" și ar fi bazată pe „principii independente anterioare", formația sa spirituală și teologică datorând mult mai puțin lui Origen, cât Capadocienilor, lui Chiril al Alexandriei, lui Pseudo-Dionisie și neochalcedonienilor" (*ibid.*, p. 10–11). La fel și pentru A. LOUTH, „Viața siriacă" „nu explică aparent atât de ușoara intrare a lui Maxim la curte, nici erudiția considerabil mai mare decât cea pe care ar fi putut-o dobândi ca un monah provincial" (*Maximus the Confessor*, Londra – New York, 1996, p. 6), informația potrivit căreia Maxim ar fi servit drept secretar imperial sub Heraclie fiind una „sigură" (*ibid.*, p. 4).

Explicația a fost oferită însă în 1982 de I.-H. DALMAIS care arată că legăturile Sfântului Maxim cu palatul au putut fi făcute pe vremea când era monah emigrat din Palestina la Chrysopolis, unde a primit

maximiene l-a jucat astfel nu Constantinopolul, ci marea tradiţie monahală palestiniană care, prin Sfinţii Maxim Mărturisitorul şi Ioan Damaschinul, va deveni axa de susţinere a cultului şi teologiei bizantine.

Format spiritual şi teologic în Palestina (580–616), Sfântul Maxim va rătăci urmărit de invaziile persane la Constantinopol, de unde, oripilat de actele disperate ale autorităţilor de a salva unitatea imperiului, va ajunge în Africa, desăvârşindu-şi profilul spiritual şi teologic sub călăuzirea Sfântului Sofronie (616–638); după moartea acestuia, Maxim monahul şi teologul devine în Africa şi apoi la Roma Maxim Mărturisitorul (638–653), autorul formulei hristologice diotelite dogmatizate de papa Martin şi Sinodul Lateran; ca din 653 încolo, după mărturisirea credinţei în procesele de la Constantinopol, un papă italian şi un monah palestinian să devină pe ţărmurile Mării Negre martiri[46] ai Ortodoxiei ecumenice, unind în lupta şi mărturia lor Răsăritul şi Apusul şi manifestând profetic adevărata unitate şi catolicitate a Bisericii lui Hristos[47].

---

de foarte timpuriu (din 617) drept ucenic pe Anastasie, secretar al soţiei lui Heraclie, la originea tradiţiei înregistrate în „Viaţa greacă", potrivit căreia Maxim însuşi ar fi fost în tinereţe prim-secretar imperial, putând sta legătura sa cu fostul secretar imperial Anastasie, originar din Africa (atestată în „Discuţia de la palat" 11). În ce priveşte erudiţia Sfântului Maxim, ea este una tipic monahală, deloc retorică, iar Palestina fusese în secolul VI un centru filozofic şi teologic mult mai important decât Constantinopolul şi patria multor teologi de primă mână în epocă.

[46] Papa Martin († 655) e penultimul în ordine cronologică din cei nouăsprezece papi cinstiţi ca sfinţi în calendarul ortodox. Aceştia includ unsprezece papi martiri din epoca preconstantiniană: Clement († 97), Alexandru († 119), Telesfor († 136), Urban († 230), Anterus († 236), Fabian († 250), Ştefan († 257), Sixt († 258), Gaius († 296), Marcellinus († 304) şi Marcellus († 309), un papă sfânt monah: Grigorie I Dialogul († 602) şi şapte papi mărturisitori ai ortodoxiei legaţi de Sinoadele Ecumenice: Silvestru († 335, 2 ianuarie), Liberiu († 366, 27 august), Celestin († 432, 8 aprilie), Leon I († 461, 18 februarie), Agapet († 536, 17 aprilie), Agaton († 682, 20 februarie) şi Martin († 655, 14 aprilie), ultimul papă martir.

[47] Cf. J.-M. GARRIGUES, *Maxime le Confesseur – la Charité avenir divin de l'homme* (Théologie historique 38), Paris, 1976, partea I:

II. Vicisitudinile istoriei şi rigorile mărt... ortodoxe: cronologia vieţii şi mutaţi... Teodor ... lor

580: viitorul sfânt monah Maxim se naşte la ... pol dintr-o familie aristocratică (după „Viaţa g... — sau, mai degrabă, în satul Hefsin din ţinutul ... Golan (nord-estul Galileei), nume de botez: Mosch...ion (după „Viaţa siriacă").

582–602: domnia împăratului Mauriciu (n. 539). Războiul aproape neîntrerupt cu perşii (până în 591), cu avarii şi cu slavii, care în 602 forţează definitiv frontiera romană a Dunării, revărsându-se în toată peninsula balcanică. Dezastrul provoacă rebeliunea centurionului Focas, care îl asasinează pe Mauriciu cu întreaga familie şi se încoronează împărat la Sfânta Sofia.

586–601: Maxim urmează la Constantinopol tot cursul enciclopedic al unei educaţii clasice (după „Viaţa greacă") — sau, mai degrabă, în 590, în vârstă de 10 ani, Moschion intră în Vechea Lavră (centrul rezistenţei faţă de origenismul palestinian din secolul VI) unde devine monah cu numele Maxim şi se iniţiază în învăţăturile origeniste (după „Viaţa siriacă").

602, noiembrie – 610, octombrie: domnia sângeroasă a uzurpatorului Focas, un lung şir de crime şi asasinate pline de cruzime. Regele persan Chosroes II (590–628) se proclamă răzbunătorul lui Mauriciu şi invadează în 605 imperiul: în 607 perşii ocupă Cezareea Capadociei şi în 609 ajung la Bosfor. Evreii din Cezareea Palestinei se revoltă şi predau oraşul persanilor. Focas ordonă botezul forţat al evreilor din imperiu. Evreii din Antiohia se revoltă şi-l asasinează pe patriarhul Anastasie (599–609), revolta fiind înăbuşită în sânge.

„Les étapes de la confession" (p. 35–82): „1. Le Moine (580–626); 2. L'Errant (626–632); 3. Le Théologien (632–638); 4. Le Confesseur (638–653); 5. Le Martyre (653–662)".

609: rebeliunea exarhului Heraclie al Cartaginei, al cărui fiu Heraclie (n. 575) ocupă Constantinopolul cu sprijinul patriarhului Serghie (610–638) şi al generalului Priscus, îl ucide pe Focas şi pe 5 octombrie 610 e încoronat împărat în condiţii dramatice pentru imperiu. În aceeaşi zi se şi căsătoreşte cu Fabia/Evdochia, cu care va avea doi copii: Evdochia şi Heraclie-Constantin (încoronat coîmpărat în 613). După moartea timpurie a Evdochiei (august 612), în 613, Heraclie se căsătoreşte cu nepoata sa Martina (fiica surorii sale), căsătorie incestuoasă din care au rezultat nouă copii, dintre care primii doi handicapaţi, sursă permanentă de nemulţumire populară.

610–613: Maxim ar fi fost prim-secretar al lui Heraclie, ca în 613–614 să intre monah (ulterior egumen) în mănăstirea Maicii Domnului din Chrysopolis, ctitoria lui Philippikos, cumnatul împăratului Mauriciu (după „Viaţa greacă")
— sau, mai degrabă, Maxim ajunge la Chrysopolis refugiindu-se din Palestina invadată de persani.
Perşii îşi continuă asaltul asupra Imperiului roman ocupând şi devastând succesiv Antiohia (611), Damascul (613), Ierusalimul (614) — cucerire însoţită de atrocităţi şi pogromuri împotriva creştinilor la instigaţia evreilor, bazilica Învierii fiind arsă, iar Sfânta Cruce fiind luată ca trofeu în Persia —, în august 615 ajungând în faţa Constantinopolului, iar în 619 cucerind Egiptul. Slavii şi avarii asediază între 617–619 Tesalonicul. Exarhul Ravennei Elefterie se proclamă împărat, dar moare în drum spre Roma. Imperiul ajunge pe marginea catastrofei. Heraclie, cât pe ce să fie prins de avari lângă Constantinopol, plănuieşte mutarea capitalei imperiului la Cartagina, dar la insistenţele energicului patriarh Serghie renunţă, reorganizând între 619–622 din temelii întreaga administraţie a imperiului, militarizând-o.
Pentru refacerea unităţii spirituale a Imperiului scindat în Orient între chalcedonienii diofiziţi şi antichalcedonienii monofiziţi, autorităţile lansează începând din 617 monoenergismul hristologic ca formulă unionist-ecumenică „sui generis": tratativele patriarhului Serghie al Constantinopo-

lului cu monofizitul Gheorghe Arsas din Egipt, cu Teodor al Faranului (Sinai), cu Pavel cel Chior, liderul monofiziţilor din Cipru descoperit de Heraclie în Armenia în 622, şi cu episcopul Cyrus al Phasisului, descoperit tot de Heraclie în Lazica în 626 şi făcut în 631 patriarh al Alexandriei.

617: Anastasie (Monahul), secretarul împărătesei Martina, devine ucenic al Sfântului Maxim pe care-l introduce în lumea palatului. Relaţii strânse cu eunucul Ioan Cubicularul, camerist al dormitorului imperial, cu care va avea o amplă corespondenţă iniţiată cu faimoasa *Epistolă a II-a despre iubire.*

622–628: Heraclie contraatacă militar în Orient, declanşând sub forma unei proto-cruciade o amplă ofensivă împotriva Imperiului persan prin Armenia şi Caucaz de unde pătrunde pe teritoriul persan.

626, iulie–august: asediul avaro-slavo-persan al Constantinopolului apărat, în absenţa lui Heraclie aflat în Georgia, de patriarhul Serghie şi patriciul Bonus. Patriarhul Serghie, eroul asediului, atribuie salvarea capitalei pe 6–7 august Fecioarei Maria, căreia îi dedică faimosul imn de triumf al Imnului Acatist.
Maxim se refugiază spre Africa de Nord unde între 628–632 redactează, pe lângă numeroase epistole şi opuscule, marile sale scrieri teologice şi duhovniceşti: *Ambigua II ad Johannem* (cea mai amplă şi solidă combatere a origenismului), cele 65 de *Quaestiones ad Thalassium*, *Mystagogia* şi cele 200 de *Capita theologica et oeconomica.* Devine consilier teologic al prefecţilor Africii Petru, Gheorghe şi, ulterior, Grigorie.

627, toamna - 628, început: victoria zdrobitoare a lui Heraclie asupra persanilor în Mesopotamia lângă Ninive, urmată de ocuparea reşedinţei şahului de la Dastagert şi asasinarea lui Chosroes. După triumful de la Constantinopol (august 629), pe 21 martie 630 Heraclie reinstalează festiv Sfânta Cruce în Ierusalimul recucerit din care evreii sunt expulzaţi şi în care li se interzice accesul.

632, Rusalii: Maxim se găseşte la Cartagina unde asistă îngrozit la botezul forţat al evreilor din ordinul lui Heraclie, măsură de represalii pentru colaborarea evreilor cu persanii în timpul ocupaţiei persane a Orientului roman (cf. mai jos, p. 51–52, finalul scrisorii a 8-a publicat în 1937 de R. Devreesse).

632, 8 iunie: moare la Medina în al 8-lea an al hegirei (de la fuga sa de la Mecca la Medina în septembrie 622) profetul Mahomed (n. 571), care reuşise unificarea întregii peninsule arabe. Decesul profetului e urmat în 634 de invadarea de către arabii conduşi de primii califi Abu Bakr (632–634) şi Omar (634–644) a Orientului Apropiat: în primii opt ani (634–642) Imperiul roman pierde pentru totdeauna Palestina, Siria, Mesopotamia şi Egiptul. Văzându-şi ameninţată însăşi existenţa, imperiul luptă dramatic a doua oară într-un deceniu pentru supravieţuire.

633, iunie: în ciuda protestului venerabilului monah palestinian Sofronie (n. 550), are loc „unirea" de la Alexandria între chalcedonieni şi o facţiune a monofiziţilor teodosieni realizată de patriarhul Cyrus (631–643) pe baza formulei „monoenergiste" (nr. 7 din cele „9 capitole"). Alte „uniri" efemere au loc tot acum în Armenia, Siria şi Mesopotamia.

633, sfârşit: monahul Sofronie îi smulge patriarhului ecumenic Serghie *Psephos*-ul (edict care interzice să se vorbească de o singură lucrare sau două lucrări în Hristos, dar exclude posibilitatea a două voinţe contrare şi sugerează monotelismul hristologic). La începutul lui 634 (şi până în martie 639) Sofronie devine patriarh al Ierusalimului trimiţând tuturor patriarhilor faimoasa sa scrisoare de autorecomandare, *Synodika* (ea va fi primită doar de Roma).

634: patriarhul Serghie obţine diplomatic de la papa Honoriu (625–638) aprobarea „unirilor" din 633 şi recunoaşterea unei „singure voinţe în Hristos", formulă „monotelită" pe care printr-o inexplicabilă ignoranţă episcopul Romei o înţelegea însă ca lipsă de contradicţie între voinţa sufletului şi trupului uman în Hristos!

634–635: sinod nedecis asupra monotelismului convocat de Arcadie, arhiepiscopul Ciprului, la inițiativa patriarhului Sofronie („Viața siriacă").
În anii '30 Sfântul Maxim redactează sub formă de epistole către diverse personaje o serie de tratate împotriva hristologiei monofizite a lui Sever al Antiohiei († 538) aflată la baza monoenergismului: *Epistolele* 12–18. În *Epistola 19 către Pyrrhus* (634) îl laudă pe Serghie și se declară de acord cu *Psephos*-ul (ulterior se va explica de ce). În 635–636 în *Ambigua I ad Thomam* (cap. 5) dezvoltă în sens ortodox textele dionisiene invocate de monoenergiști. În 636 revine asupra acelorași texte în *Epistola II către avva Toma* vorbind deschis despre numărul energiilor (expresie a diferențelor), demască în spatele monoenergismului hristologia eretică a lui Sever și Apolinarie și cere mărturisirea publică a Adevărului.

635, vara: arabii ocupă Damascul.

636, 20 august: dezastrul armatelor romane de pe râul Yarmuk (afluent al Iordanului) în Galileea, arabii ocupă definitiv Palestina și Siria (Antiohia și Alepul se predau).

638, februarie: arabii în frunte cu califul Omar (634–644) ocupă Ierusalimul predat de către aproape nonagenarul patriarh Sofronie.
Mor pe rând: papa Honoriu (12 octombrie), patriarhul Serghie (9 decembrie) și patriarhul Sofronie (11 martie 639).
Puțin înainte de a muri, bătrânul patriarh Serghie îi inspiră lui Heraclie promulgarea în octombrie 638 a *Ekthesis*-ului (decret imperial care prevede obligația mărturisirii unei singure voințe în Hristos), acceptat fără probleme în Răsărit de patriarhii monoteliți Pyrrhus al Constantinopolului, 638–641, Cyrus al Alexandriei, Macedonie al Antiohiei și Serghie din Ioppe al Ierusalimului. Papa Severin (ales în 638, dar nerecunoscut de împărat) refuză să-l accepte în ciuda presiunilor exarhului Isaac al Ravennei care jefuiește palatul Lateran și confiscă tezaurul episcopal. În final, Heraclie cedează și Severin e sfințit pe 28 mai 640, dar moare pe 2 august același an.

După moartea sfântului patriarh Sofronie, Sfântul Maxim intră în lupta deschisă împotriva monotelismului susţinând mărturisirea necondiţionată a diotelismului drept criteriu al ortodoxiei. Finalul *Epistolei* 14 către generalul Petru al Numidiei (cf. mai jos p. 52–55) descrie în termeni dramatici şi apocaliptici fundalul sumbru al acestei mărturisiri.

639–640: arabii ocupă Armenia, iar între 640–642 şi Egiptul.

640/641–645: Sfântul Maxim e din nou în Africa (la Hippo Diarrythus), unde prefectul Gheorghe promovează o politică ferm antimonofizită.

641, început: papa Ioan IV († octombrie 642) condamnă *Ekthesis*-ul şi explică într-o scrisoare poziţia ambiguă a papei Honoriu.

641, 11 februarie: moare împăratul Heraclie, nu înainte de a recunoaşte într-o scrisoare către Ioan IV eşecul politicii sale, aruncând întreaga responsabilitate pe seama defunctului patriarh Serghie. Lunile februarie–noiembrie sunt dominate la Constantinopol de grave tulburări de succesiune: tronul e lăsat de Heraclie celor doi fii ai săi: Constantin III (28 ani), din prima căsătorie cu Evdochia, şi Heracleona (15 ani), din a doua căsătorie cu Martina. Pe 28 mai, Constantin III moare în urma unei boli de plămâni incurabile, dar zvonurile răspândesc versiunea asasinării sale de către Martina şi patriarhul Pyrrhus (638–641), care preiau puterea în numele lui Heracleona şi promovează o politică monotelită militantă, devenind impopulari în cler, armată, senat şi popor, care-l voiau împărat pe fiul lui Constantin III. În urma revoltei generalului armean Valentin Arsakidas, fiul minor (11 ani) al lui Constantin III, Flavius Heraclius e încoronat în septembrie coîmpărat cu numele Constans II (641–668) alături de Heracleona.

641, vara: Gheorghe, exarhul Africii (628–641), e revocat pentru atitudinea sa ferm antimonofizită şi înlocuit cu exarhul Grigorie.

641, septembrie: patriarhul Pyrrhus (condamnat de Ioan IV) demisionează şi se refugiază în Africa fiind înlocuit de

Pavel II (641–653). David, fiul Martinei, e încoronat ca al treilea coîmpărat. Are loc o revoltă generală (noiembrie), în urma căreia Martina şi cei trei fii ai ei sunt arestaţi, mutilaţi (Martinei i se taie limba, lui Heracleona şi lui David li se taie nasul, iar Martin e castrat) şi exilaţi în Rodos, Martina şi incestul fiind socotite o cauză a mâniei lui Dumnezeu asupra Imperiului roman. Puterea e preluată în numele minorului Constans II de generalul Valentin Arsakidas, care-şi căsătoreşte fiica, Fausta, cu Constans II (Valentin va fi ucis în timpul unei revolte populare în 644).

642, 22 septembrie: arabii ocupă Alexandria şi încheie astfel cucerirea Egiptului.

642, noiembrie: e ales papă Teodor († mai 649), grec din Ierusalim; nu-l recunoaşte pe patriarhul ecumenic Pavel II.

643: arabii invadează nordul Africii ocupând Cirenaica şi Tripolitana şi avansând spre Cartagina.

645, iulie: dispută publică la Cartagina a Sfântului Maxim cu Pyrrhus, după care cei doi pleacă la Roma. Sfântul Maxim va rămâne (până în 653/655) la mănăstirea refugiaţilor palestinieni Sfântul Savva (Cellae Novae) de pe Aventin.

646: rebeliunea exarhului Africii Grigorie, care moare în 647 în luptă cu arabii la Sufetula. Trei sinoade africane condamnă *Ekthesis*-ul monotelit. În finalul Tomosului dogmatic împotriva *Ekthesis*-ului către Ştefan al Dorei (cf. mai jos p. 56—57), Sfântul Maxim insistă din nou asupra necesităţii imperioase a mărturisirii de credinţă ortodoxe.

647: arabii cuceresc Cezareea Capadociei avansând în Asia Mică, construiesc o flotă cu care în 649 atacă Ciprul; ulterior vor invada şi insulele Rodos (654), Cos şi Creta (655).

647: iritat de revenirea la monotelism a lui Pyrrhus ajuns la Ravenna, papa Teodor îl condamnă pe Pyrrhus şi-l depune pe Pavel II. Drept răspuns, Pavel II ocupă palatul Plakidia, reşedinţa apocrisiarilor romani din Constantinopol, şi îi distruge altarul. Apocrisiarul diacon Martin (viitorul papă) fuge la Roma, dar apocrisiarul preot Anastasie

e arestat şi exilat la Trapezunt, iar ucenicii săi Euprepie şi Teodor sunt şi ei arestaţi şi exilaţi în Cherson (Crimeea).

647, octombrie: în numele împăratului Constans II este promulgat *Typos*-ul (decret imperial redactat de patriarhul Pavel II care interzice sub pedepse de maximă gravitate a se vorbi de una sau două voinţe în Hristos).

648–649: papa Teodor († 13 mai 649) condamnă *Typos*-ul şi pregăteşte un sinod la Roma pentru soluţionarea de principiu a dogmei hristologice.

649, 5 iulie: e ales papa Martin I, care e sfinţit fără acordul împăratului de la Constantinopol.

649, octombrie: Sinodul de la Lateran prezidat de papa Martin, în care 105 de episcopi din Italia, Sicilia, Sardinia şi Africa, alături de monahi refugiaţi din Răsărit, condamnă *Typos*-ul, monoenergismul şi monotelismul şi pe promotorii lor, dogmatizând dioenergismul şi diotelismul hristologic. Actele şi canoanele lui dogmatice au fost redactate în greacă de Sfântul Maxim (cum a arătat editorul lor recent, R. Riedinger).
Însuşi Sfântul Maxim pare să fi adus la Constantinopol actele Sinodului Lateran. Stabilit în palatul Plakidia, se bucură de relativă libertate de acţiune (Constans II fiind în campanie în Armenia). Acuzat de nestorianism de un sinod local, e închis într-o mănăstire de maici pe care le converteşte însă la diotelism („Viaţa siriacă").

650: rebeliunea exarhului Ravennei Olympius. Trimis la Roma să-l aresteze pe Martin I, acesta se proclamă împărat, dar moare în 652 atins de epidemia care decimase trupele romane angajate în lupta cu arabii care invadaseră Sicilia.

653: întors din Armenia unde a încercat să împiedice printr-o „unire" religioasă desprinderea Armeniei de imperiu, Constans II se hotărăşte să lichideze opoziţia contra *Typos*-ului cu mână forte. Maicile convertite de Sfântul Maxim sunt arse pe rug („Viaţa siriacă").

653, 17 iunie: din ordinul lui Constans II, pe atunci în vârstă de 23 de ani, papa Martin I e arestat la Roma de exarhul Teodor Caliopas şi trimis la Constantinopol, unde ajunge în septembrie. Pe 19 decembrie e judecat pentru înaltă trădare; în urma intervenţiei patriarhului Pavel II muribund, i se comută pedeapsa cu moartea în exil, murind pe 16 septembrie 655 în Cherson (Crimeea). („Actele procesului, martiriului şi exilului papei Martin" şi „Memorialul lui Teodor Spudeul")

654, 8 ianuarie – 3 iunie: Pyrrhus devine pentru a doua oară patriarh al Constantinopolului, urmat după moartea sa de Petru I (654–666).

654, iunie: legaţii papali obţin în iunie 654 aprobarea sfinţirii papei Eugeniu I fără recunoaşterea *Typos*-ului, în schimbul acceptării scrisorii „synodika" a patriarhului Petru. În august 654, Eugeniu I, constrâns de popor, respinge „synodika" patriarhului Petru şi se lasă sfinţit fără consimţământul imperial.

655: la palatul imperial din Constantinopol are loc din ordinul lui Constans II, pe atunci în vârstă de 25 de ani, primul proces politic al Sfântului Maxim şi al ucenicilor săi condamnaţi la exil în Tracia: Maxim în Bizya, Anastasie Monahul în Perberis, iar Anastasie Apocrisiarul în Mesembria. („Audierea de la palat")

655: la Phoenix, în largul coastelor Lyciei, arabii înfrâng zdrobitor flota bizantină pe care o distrug, Constans II abia scăpând cu fuga de pe nava-amiral scufundată.

656, 24 august, 8 şi 14 septembrie: tratativele de conciliere între Sfântul Maxim şi delegaţi ai palatului şi ai episcopatului bizantin la Bizya şi, respectiv, Rhegium, se soldează cu un eşec; Maxim şi ucenicii lui sunt retrimişi în locurile lor de exil din Tracia. („Discuţia de la Bizya")

657, 2 iunie: moare papa Eugeniu I şi e ales în locul său Vitalian (657–672). Pe baza ambiguă a unor compromisuri dogmatice şi canonice tacite, se ajunge la o reconciliere şi

la „normalizarea" relaţiilor bisericeşti între Constantinopol şi Roma, care reiau astfel comuniunea întreruptă din 641.

658, 18 aprilie: rechemat la Constantinopol pentru a fi făcut să adere la „reconcilierea" prin compromis a Bisericilor din Apus şi din Răsărit, Sfântul Maxim alege martiriul (ultima „scrisoare către Anastasie", testamentul său spiritual).

659: armistiţiu între imperiu şi califat în urma războiului civil din califat (656–661) pentru succesiunea lui Otman (644–656), conflict intern soldat în 661 cu înlăturarea de la putere a lui Ali (656–661) şi a familiei profetului şi întemeierea la Damasc a dinastiei ummayazilor de către Muawiya I (661–680). Arabii evacuează Rodosul şi teritoriul exarhatului Cartaginei.

662, mai–iunie: din ordinul lui Constans II, pe atunci în vârstă de 32 de ani, al doilea proces politic al Sfântului Maxim şi al ucenicilor săi condamnaţi la mutilare şi exil. Pe 8 iunie 662, exilaţii sosesc în Lazica (Caucaz), unde vor muri pe rând: Anastasie Monahul pe 24 iulie 662, Maxim Mărturisitorul pe 13 august 662 (în vârstă de 82 de ani), iar Anastasie Apocrisiarul pe 11 octombrie 666. („Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul către Teodosie din Gangra", 666, şi „Memorialul lui Teodor Spudeul", 668/669)

662: devenit tot mai impopular şi temându-se de o revoltă, Constans II (care în 660 îşi asasinase şi fratele, Teodosie, faptă pentru care începuse să fie numit şi „Cain") abandonează Constantinopolul, vizitează în 662 Atena, iar în iulie 663 Roma, unde e primit cu fast de papa Vitalian, stabilindu-şi apoi reşedinţa la Siracuza în Sicilia.

668, 15 septembrie: Constans II, supranumit şi Pogonatul (Bărbosul), e asasinat la Siracuza în baie de un servitor, murind în vârstă de numai 37 de ani.

668–685: domnia lui Constantin IV (n. 652), fiul lui Constans II, coîmpărat din 654, împreună cu fraţii săi Heraclie şi Tiberiu, coîmpăraţi din 659. Constantin IV renunţă la politica impopulară a tatălui său, revenind la ortodoxie şi

promovând reapropierea de Roma. Apără cu succes Constantinopolul asediat timp de patru ani (674–678) de arabi pe care-i înfrânge zdrobitor provocându-le cel mai mare dezastru cunoscut de ei până atunci, în urma căruia cele două imperii încheie pacea. Victoria bizantină e interpretată ca o reluare a bunăvoinței divine față de Imperiul roman revenit la ortodoxie (cf. mai jos, p. 57–58, considerațiile lui Anastasie Sinaitul).

680, noiembrie – 681, septembrie: Constantin IV prezidează la Constantinopol Sinodul VI Ecumenic care restabilește ortodoxia hristologică și-i condamnă pe autorii monoenergismului și monotelismului: patriarhii Serghie, Pyrrhus, Pavel, Petru ai Constantinopolului, Cyrus al Alexandriei și Honoriu al Romei. Triumf postum al cauzei rezistenței teologice a Sfinților mărturisitori Martin și Maxim și al ucenicilor lor. Deși, pentru a cruța memoria tatălui lui Constantin IV, Sinodul VI Ecumenic nu i-a reabilitat în mod expres, aceasta a avut loc în mod tacit prin canonizarea și includerea lor ulterioară, în secolul IX, în Sinaxare.

Utilă pentru orientare, această succintă cronologie nu oferă însă decât un cadru evenimențial exterior, conturând doar punctele vizibile ale scenei și jalonând schematic etapele destinului pământesc al principalelor personaje ale dramei care a făcut ca în secolul VII cu monotelismul (și în secolele VIII–IX cu iconoclasmul) timpul martirilor și mărturisitorilor din epoca preconstantiniană să renască pe neașteptate, de data asta într-un stat care se voia a fi deja de trei secole Imperiul creștin prin excelență. Destinul pământesc al sfinților Bisericii e determinat într-o măsură considerabilă de natura și tipul societăților în care aceștia trăiesc, și acest lucru face, de exemplu, ca — în ciuda nivelării și tipizării retorice proprii genului hagiografic, interesat în zugrăvirea unor „icoane" în cuvânt ale sfinților ca modele de imitat, cu caracter exemplar și supratemporal — biografiile reale ale sfinților ca personaje istorice să fie de fapt extrem de diferite, și astfel viața episcopilor capadocieni din secolul IV să nu semene deloc cu cea a stâlpni-

cilor din secolul V, nici cea a monahilor iconoduli din secolele VIII–IX cu cea a Sfântului Simeon Noul Teolog din secolele X–XI sau cu cea a sfinților isihaști din secolele XIII–XIV. Și aceasta pur și simplu pentru că societățile în care au trăit erau de fapt altele.

Care era însă lumea martirilor ortodoxiei hristologice din secolul VII? Fiindcă destinul lor nu se explică decât în parte prin situația dramatică în care s-a aflat Imperiul roman de Răsărit al lui Iustinian împins pe marginea prăpastiei de valurile invaziilor slavo-avare (apoi bulgare) dinspre nord și a celei persane și ulterior arabe dinspre est. Pierzând trei sferturi din teritoriu și populație și redus la jumătate din Asia Mică, la Tracia și câteva orașe maritime din Marea Egee, el a devenit Imperiul bizantin medieval considerabil restrâns și prins în cleștele format de califatul arab de la Damasc, hanatul bulgar din Balcani și regatul longobard din Italia. Cunoscut și sub numele de „epoca întunecată" (Dark Age) a Imperiului roman de Răsărit, secolul VII, epocă de tranziție de la Antichitate la Evul Mediu (în același timp antică tardivă și protobizantină), s-a bucurat, în ciuda puținătății izvoarelor scrise, de o atenție susținută din partea cercetătorilor[48]. Mai ales de la mutația clară intervenită și în bizantinologie (ca și în întreaga cercetare istorică contemporană), și în urma căreia subiectul istoriei bizantine nu mai sunt elitele (ca, de exemplu, la Ch. Diehl), nici statul (ca la G. Ostrogorski), ci societatea în ansamblul ei (*homo byzantinus* al lui A. Kazhdan[49])

---

[48] Secolului VII i s-au consacrat câteva simpozioane, ale căror acte au fost publicate în periodicul *Dumbarton Oaks Papers*, Washington DC, 13 (1959), și în volumul: *Byzanz im 7. Jh. Probleme der Herausbildung des Feudalismus*, Berlin (Est),1978; acestora li se adaugă ampla sinteză a lui A. N. STRATOS, *Byzantium in the Seventh Century*, 5 vol., trad. engl. Amsterdam, 1968–1980; dar cea mai solidă monografie rămâne cea a bizantinologului britanic din Birmingham J. F. HALDON, *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*, Cambridge UP, 1990.

[49] Cf. A. KAZHDAN / G. CONSTABLE, *People and Power in Byzantium. An Introduction to Modern Byzantine Studies*, Dumbarton Oaks, Washington DC, 1982, 1991².

sau statul şi societatea împreună (excelenta sinteză a lui W. Treadgold[50]). Ultimele investigaţii întreprinse de savanţi gen A. Kazhdan şi J. F. Haldon ne învaţă să citim în secolul VII, dincolo de semnele unei crize dramatice marcate de devastările invaziilor, declin demografic, dezordine economică şi colaps politic, simptomele unei „transformări" structurale a întregii societăţi din bazinul de est al Mediteranei în toate microstructurile ei. Semnificative sunt datele aproximative ale prăbuşirii demografice a populaţiei din bazinul mediteranean: aceasta se ridicase la 52 de milioane în anul 200 î. Hr., ca apoi să scadă în mod constant la 47 de milioane în anul 1 d. Hr., la 45 de milioane în anul 200 d. Hr., la 41 de milioane în anul 500 d. Hr., la 32 de milioane în anul 600 d. Hr., ca în anul 700 d. Hr. să atingă nivelul minim de 25 de milioane (după care a urcat treptat, dar va reatinge nivelul de 52 de milioane abia în 1940–1945!)[51]. Constantinopolul însuşi, care pe vremea lui Iustinian († 565) atinsese circa 500.000 de locuitori, mai număra abia 60.000 de locuitori în jurul anului 700, scăzând dramatic de aproape zece ori în 150 de ani! Un rol decisiv în această diminuare demografică l-au jucat şi frecventele epidemii de ciumă din secolele III–II în. Hr. şi apoi din secolele VI–VIII, numai în intervalul 542–767 înregistrându-se opt epidemii devastatoare, totul pe fondul unei răciri a climei (veritabilă „miniglaciaţiune") în secolele VI–VII, cu efecte catastrofale în plan economic şi demografic. Pe acest fond, Imperiul roman reorganizat de Diocleţian şi încreştinat de Constantin devine un „stat lărgit" excesiv şi o „societate împovărată" (W. Treadgols) suportând cu dificultate presiunile triburilor barbare germane care au determinat împărţirea lui în 395 d. Hr. Dacă în Apus Imperiul s-a prăbuşit făcând loc regatelor germanice, în Răsărit Imperiul a supravieţuit riscului barbarizării, ba chiar a încercat prin

---

[50] W. TREADGOLD, *A History of Byzantine State and Society*, Stanford CA, 1997.

[51] Datele lui J. Biraben la P. CHAUNU, *Histoire et Décadence*, Paris, 1981; trad. rom. C. Mărginean: P. CHAUNU, *Istorie şi decadenţă*, Cluj, 1995, p. 127.

Iustinian o funestă reconstituire, expunându-se prin recucerirea Italiei şi Africii „riscului supraextinderii" (W. Treadgold). În condiţiile reducerii dramatice a populaţiei şi a unei „societăţi divizate" interior de tulburări urbane şi schisme religioase, Imperiul, invadat simultan de slavi şi avari dinspre nord şi de persani şi arabi dinspre răsărit, a evitat cu dificultate între anii 610–678 catastrofa, supravieţuind ca un stat şi o societate mult restrânse şi mai ales profund schimbate faţă de cele anterioare. Imperiul roman antic era bazat pe o reţea de cetăţi (*polis, municipium*), în care oraşul antic era unitatea socială fundamentală din toate punctele de vedere: economic, social şi cultural. Or secolul VI a văzut criza, iar secolul VII disoluţia oraşului antic şi stingerea culturii urbane. În secolul VIII *polis*-urile antice încetează să mai existe în Asia Mică şi Grecia (înlocuite de simple fortăreţe, ele vor reapărea ca oraşe medievale abia spre mijlocul secolului IX). Societatea diminuată se dezurbanizează, se reruralizezaă şi atomizează, îşi pierde diversitatea şi complexitatea, se simplifică şi se uniformizează. Dispar atât aristocraţia senatorială şi elitele urbane, cât şi sclavii şi colonii, şi apare o masă de populaţie agrară relativ uniformă, ţărani plătitori de taxe şi soldaţi supuşi direct, fără intermediar, elitei birocratice centraliste a Constantinopolului în al cărei vârf se află împăratul, şeful absolut al statului şi conducătorul direct al întregii societăţi, responsabil atât de apărarea ei militară, cât şi de ordinea ei internă. Legăturile sociale şi asocierile intermediare ale diverselor corporaţii se desfac o dată cu destrămarea *polis*-ului şi societatea fragmentată şi atomizată se repliază pe familia nucleară, care devine principala microstructură economică, profesională şi socială. Declinul economic e dramatic: reapar economia de tip „barter" şi schimburile neeconomice; meşteşugurile şi comerţul se restrâng considerabil. O dată cu dezurbanizarea se stinge şi vechea cultură urbană antică: dispar nu doar teatrul, băile şi şcolile (şcolile superioare din Constantinopol dispar în secolul VII, reapărând abia în secolele IX şi XI), dispare însuşi modul de viaţă antic şi tipul lui de cultură urbană. Modul de exis-

tență prin excelență public, deschis, plural, cosmopolit, pestriț, tolerant și accesibil al *polis*-ului antic e înlocuit de cel privat, închis în sine, unitar, intolerant și standardizat, tipic pentru Evul Mediu. Cultura păgână dispăruse practic de la sfârșitul secolului VI, episcopii și monahii victorioși în lupta cu cultura clasică devin, fără concurență, deținătorii monopolului culturii, atât învățătorii, cât și patronii noii societăți creștine. Viața intelectuală și creativitatea artistică dispar pentru a reapărea abia în secolul IX. Sentimentul dominant este cel de insecuritate și angoasă. Sub aparența de uniformitate impusă de regimul de stat absolutist al autocrației imperiale, societatea fragmentată e profund divizată și măcinată în interior de forțele centrifuge ale mișcărilor de regionalizare și particularism. La acestea se adaugă contestarea internă de tip religios a monahismului plin atât de mișcări anarhice în jurul feluriților „oameni sfinți" (holy men), cât și de dorința de a impune un *polis* alternativ în mănăstirile cu viață comunitară, concurând serios astfel autoritatea instituțională atât a Imperiului, cât și a Bisericii oficiale. Sfinții — martiri sau monahi, dar și icoanele și moaștele lor — devin noii protectori și centru de constituire a unei comunități religioase neoficiale, paralele cu medierea instituțională între divin și uman oferită de împărat și episcopi în cadrul riturilor ceremonialului de la palat și ale liturghiei din biserici. Oficializarea Bisericii în secolul IV a dus ca efect secundar la un creștinism cu două viteze și la divizarea internă a societății creștine (prea ușor acceptată) între creștinii nedesăvârșiți din lume și cei desăvârșiți, monahii renunțători la lume. Aceștia din urmă devin autorități spirituale pentru credincioși, cărora într-o lume nesigură și instabilă le oferă protecție și îndrumare și funcționează ca furnizori de ordine, securitate și liniște metafizică de dincolo de lume (oglindite atât pe fețele, cât și în icoanele lor hieratice). Creștinismul își pierde elanul misionar și se repliază introvertit pe o axă dominată de polii „pietății" și „securității" (J. Haldon). Loialitatea și răspunderea față de stat și comunitate (concetățeni) sunt înlocuite de loialitatea personală față de Dumnezeu și familie; statul

însuşi e o familie mare având în frunte un „Pater familias" inaccesibil, al cărui loc e luat adeseori de sfinţi şi monahi. Imperiul roman devine tot mai religios şi locuitorii lui se simt tot mai mult nu cetăţeni romani, ci membri ai unui Popor mesianic al lui Dumnezeu de tip vechi-testamentar[52]. Condus de figuri mesianice: împăraţi, patriarhi-preoţi, monahi-profeţi, noul Popor al lui Dumnezeu are misiunea de a respecta şi menţine ordinea divină unică şi universală a credinţei şi vieţii, de a apăra Ortodoxia şi moralitatea şi a sancţiona orice deviere pluralistă de la această ordine prin erezie sau imoralitate. Căderea în aceste heterodoxii dogmatice şi etice, complicitatea cu ereziile subversive, cu păgânismul pervers sau iudaismul perfid, au expus Poporul mesianic al lui Dumnezeu sancţiunii pedepselor divine reprezentate de invaziile barbare şi arabe. Unitatea şi conformismul devin obsesii ale unei societăţi fragmentate în disperată căutare a coeziunii şi reperelor simbolice.

Pe acest fond, conflictul de autoritate escaladat în persecuţie şi martiriu dintre tânărul împărat Constans II, moştenitorul tradiţiei „cezaropapiste" iustiniene a împăratului total, şi bătrânul monah Maxim, reprezentantul creştinismului radical eshatologic al începuturilor, anticipează deja conflictul dramatic dintre bazileii iconoclaşti şi monahii iconoduli care va domina secolele VIII–IX. Triumful Ortodoxiei şi reconcilierea între Imperiu şi monahism va veni abia pe 11 martie 843, dar acum Bizanţul devenise un alt stat şi o societate schimbată.

diac. Ioan I. Ică jr

---

[52] Cf. E. VON IVÁNKA, *Rhomäerreich und Gottesvolk*, Freiburg–München, 1968.

Botezul forțat al evreilor și samarinenilor la Cartagina în 632[53]

Ca să cunoașteți, cinstiți părinți, și lucrul nou care s-a făcut aici acum, voi grăi pe scurt în câteva rânduri. Binecuvântatul rob al lui Dumnezeu și preailustrul eparh [Gheorghe] al celor de aici [Cartagina], revenind din împărăteasa cetăților [Constantinopol], după porunca preaevlavioșilor noștri împărați [Heraclie și fiul său, Heraclie-Constantin], i-a făcut creștini pe toți iudeii și samarinenii autohtoni sau veniți aici din toată Africa, împreună cu femeile, copiii și casnicii lor, și care se cifrează la mai multe zeci de mii de suflete, aducându-i cu forța la preasfântul Botez în ziua Sfintei Cincizecimi a anului al cincilea al indicției de față [632][54]. Aud însă că aceasta s-a făcut în tot imperiul romanilor, lucru pentru care am fost cuprins de grozavă spaimă și pentru care tremur. Căci mă înspăimânt mai întâi ca nu cumva să fie insultată această mare și cu adevărat dumnezeiască taină [a Botezului] dată celor care nu arată prin

---

53 Sfârșitul inedit al *Epistolei* 8 „către același" [preot Iordanes], editat după *Vatic. gr. 1502* (secolul XI), f. 175, de R. DEVREESSE, *Revue des sciences religieuses* 17 (1937), p. 25–35, text: p. 34–35. În această scrisoare Sfântul Maxim se prezintă ca „rătăcind fără păstor" și încheie cu următorul apel: „Ci mă cheamă la tine și mă așază sub aripile tale, dacă într-adevăr lipsește orice teamă de barbarii văzuți, din cauza cărora, din iubire de viață, am venit aici trecând peste mari distanțe ale mării. Pentru aceasta rog pe atotsfințenia voastră ca o dată cu arătarea dorită a tăriei atotstrălucitoare potrivit lui Dumnezeu să-mi dați prin scrisoare și o știre mai exactă despre toată starea de acolo. Căci fiind slab cu gândul și lipsit de vigoare și de-abia putând să stărui în puțină pace din pricina fricii, voiesc să fac călătoria pe mare în siguranță" (*PG* 91, 444D–445A).

54 Acest botez forțat al evreilor era cunoscut din cateheza antiiudaică a evreului convertit Iacob, editată de N. BONWETSCH: *Doctrina Iacobi nuper baptizati*, Berlin, 1910 și recent cu un comentariu exhaustiv de G. DAGRON / V. DEROCHE în *Travaux et Mémoires* (Centre de Recherche d'Histoire et de Civilisation Byzantines) 11 (1991), p. 69–273.

credință o voință personală [*gnome*] potrivită. Iar, în al doilea rând, mă gândesc și la primejdia sufletelor acelora, ca nu cumva, având rămasă în adâncul lor rădăcina amară a necredinței părinților lor, atât să taie de la ei lumina harului, cât și să-și înmulțească osânda care crește cu întunecimea necredinței. Iar, în al treilea rând, mă tem ca nu cumva «marea apostazie» așteptată de Sfântul Apostol [2 *Tes* 2, 3] să ia început prin amestecul acestora cu cei credincioși, prin care vor putea să arunce fără bănuială între cei mai simpli sămânța cea rea a smintelilor împotriva sfintei noastre credințe, și atunci aceasta să se găsească a fi un semn vădit și incontestabil al sfârșitului murmurat de toate, în care cei ce se pregătesc pe ei înșiși prin rugăciuni, cereri și lacrimi multe, și prin purtările găsite de ei a fi spre dreptate așteaptă marile încercări și lupte pentru adevăr.

Invazia arabă a Orientului, colaboraționismul evreilor, necesitatea mărturisirii dreptei credințe (638–639)[55]

Vă aduc aminte vouă, de Dumnezeu păziților, să vegheați și să vă rugați după porunca Domnului [*Mt* 26, 41], ca să nu fim prinși în cursele încercărilor ce ne împresoară din toate părțile. Căci de vom veghea și vom sta treji, știu că vom fi păziți de demoni; și de ne vom ruga, vom atrage spre ajutorul nostru harul lui Dumnezeu, care luptă împreună cu noi și ne arată biruitori asupra a toată puterea potrivnică și ne izbăvește de toată rătăcirea și neștiința.

Aceasta trebuie să o facem mai ales acum când și fără nici o poruncă firea însăși ni se face învățătoare a refugierii la Dumnezeu, luând drept sfătuitoare vicisitudinea existentă. Căci ce vicisitudine mai mare este decât relele care au cuprins acum lumea locuită? Ce e mai cumplit pentru cei ce au simțire decât cele ce se întâmplă acum? Ce e mai vred-

---

[55] Finalul *Epistolei 14 către ilustrul Petru*, exarhul Africii, circa 638–639, *PG* 91, 537C–544C.

nic de milă sau mai înfricoşător pentru cei ce le pătimesc? Decât a vedea un neam al pustiului şi barbar [arabii] străbătând pământul străin ca pe al său propriu şi civilizaţia [*politeia*] blândă [a creştinilor] mistuită de nişte fiare sălbatice şi crude, care n-au nimic omenesc decât simplul aspect al formei exterioare? Şi decât a vedea poporul iudeu, care de la începuturile lui se bucură de sângele oamenilor şi cunoaşte drept singur lucru bineplăcut lui Dumnezeu uciderea făpturii, încă şi mai pornit în nebunia de a se face mai vestit în bogăţia vicleniei decât toţi cei vestiţi în răutate: oameni de care Se scârbeşte Dumnezeu, deşi cred că-L slujesc pe Dumnezeu, poporul cel mai necredincios decât toate popoarele de pe pământ şi de aceea cel mai dispus la primirea puterii potrivnice, precedând prin orice mod şi dispoziţie venirea celui rău, căci prin cele ce face vesteşte venirea lui antihrist, fiindcă nu L-a cunoscut pe Mântuitorul adevărat; poporul răuvoitor şi nelegiuit, urâtor de oameni şi urâtor de Dumnezeu, cu atât mai urâtor de oameni cu cât e mai urâtor de Dumnezeu, îngăduindu-şi să se delecteze de ocările împotriva sfinţilor, el arată că e aproape răzbunarea, făcând totul ca să le fie pedeapsa cât mai dreaptă, căci prin fapte îşi arată în mod deplin tirania şi revolta împotriva lui Dumnezeu; patronul minciunii, creatorul uciderii şi duşmanul adevărului, prigonitorul amarnic al credinţei mele, prin care s-a desfiinţat rătăcirea politeistă şi au fost alungate falangele demonilor, prin care potrivit prorociei „toate popoarele au plesnit cu mâinile şi au strigat lui Dumnezeu cu glas de bucurie. Că Domnul este preaînalt, înfricoşător, împărat mare peste tot pământul" [*Ps* 46, 1–2], fiindcă lor li s-a făcut cunoscut în chip tainic Fiul Unul-Născut venind în trup ca „Domn" ca Unul Care porunceşte ca unor robi virtutea celor ce se ţin de porunci prin făptuire; „Preaînalt" ca dăruitor al cunoaşterii adevărate celor ce se grăbesc din dorinţa de înţelepciune prin contemplare spre înţelegerea tainelor goală de simboluri; „înfricoşător" ca Judecător şi Răzbunător al încălcărilor; „Împărat" ca Unul Care împarte fiecăruia cele pregătite după vrednicie; iar „mare" ca Unul Care ce face mai presus

de fire prin cele contrarii cele contrare şi prin pătimire creează nepătimirea, prin moarte, viaţa şi dăruieşte firii cu o putere uimitoare [paradoxală] prin lipsurile după trup deprinderile neschimbabile în cele bune. Dar nici aşa poporul cel fără de minte nu se ruşinează şi nu încetează să prigonească credinţa şi virtutea, pe care în mod limpede le prigoneşte din pizmă, ca unul ce a căzut din amândouă şi nu ştie că a căzut, „şchiopătând din amândouă gleznele" [3 *Rg* 18, 21] şi neputându-se ridica deloc din căderea necredincioşiei sau, ca să spunem mai potrivit, nevrând să face asta; ca unul ce trădează pururea credinţa şi virtutea de dragul mândriei şi al plăcerii, ca un popor apostat şi nebun şi ca un neam neînvăţat. Căci împărţindu-şi viaţa sa între acestea, apostatul şi plinul de fărădelegi îşi face din una [din mândrie] mamă a apostaziei, iar din cealaltă [din plăcere] creatoarea urii de oameni, ca atât Dumnezeu, cât şi creaţia să fie ocărâte de el: Unul [Dumnezeu] fiind dispreţuit, iar cealaltă [creaţia] stricată de miasmele întreprinderilor lui.

Ce este deci, precum spuneam, mai înfricoşător decât acestea pentru ochii sau urechile creştinilor? Decât a vedea îngăduindu-se unui neam crud şi nebun ca să-şi întindă mâinile împotriva moştenirii dumnezeieşti. Dar acestea le-a făcut să se întâmple mulţimea păcatelor noastre. Căci n-am vieţuit în chip vrednic de Evanghelia lui Hristos. Toţi am păcătuit, toţi am săvârşit fărădelegi, toţi am părăsit calea poruncilor care zice: „Eu sunt calea" [*In* 14, 6]. Ne-am făcut fiare unii altora, nemaicunoscând harul iubirii de oameni şi taina pătimirilor pentru noi ale Dumnezeului întrupat „şi am umblat pe cărări neumblate" [*Sol* 5, 7], întărind adică prin dispoziţia socotinţei noastre afecţiunile patimilor de necinste [*Rm* 1, 26]. Deci să veghem şi să ne rugăm „ca nu cumva să se îngreuneze inimile noastre şi mai mult de săturare şi beţie" [*Lc* 21, 34]. Căci „săturarea" este îndoiala de cuvântul credinţei în timpuri de prigoane, iar „beţia" e respingerea gândurilor potrivit firii, prin care se produce în chip natural cunoaşterea celor ce sunt, când din cauza destinderii sufletul e doborât de năvala ispitelor şi,

fiind întunecat, pătimeşte, cum spuneam, o agitaţie faţă de cuvântul credinţei. Căci dacă ne vom ruga şi vom veghea, vom ţine mai întărită credinţa în Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, văzând şi făcând experienţa deznodământului celor pe care le-a prezis. Să nu ne înstrăinăm deloc şi să nu răbdăm în suflet vreo agitaţie, pătimind contrar făgăduinţei, ci să ţinem mai întărită credinţa, văzând împlinită prin lucruri prezicerea Domnului. Iar dacă deznodământul celor prezise face întărirea credinţei, să ne întărim şi noi prin cele ce se fac credinţa noastră, aflând că e adevărat Cel ce le-a grăit. Şi să-L mărturisim Dumnezeu înaintea oamenilor, ca unii ce nu mai ştim nicidecum de moarte, ca şi El să dea mărturie pentru noi înainta Tatălui [*Lc* 12, 8] şi să ne ducă [la El] mântuiţi prin buna mărturisire pe care a început-o, făcându-Se model al virtuţilor noastre, căci „a dat mărturie pe vremea lui Pilat din Pont şi a mărturisit mărturisirea cea bună" [*1 Tim* 6, 13]. Pe care fie să ne învrednicim şi noi să o imităm prin harul Lui atunci când timpul ne-o va cere, nesărind grăbiţi în primejdii pentru cuvântul dreptei credinţe, ci evitând pe cât e cu putinţă încercările prin cruţarea prigonitorilor şi prin cunoaşterea din experienţă a slăbiciunii firii noastre, educându-i pe cei încă prunci şi aşteptând Cuvântul Care ne cheamă şi Care venind în chip nevăzut în cei ce luptă după lege luptele pentru dreapta credinţă, străbate în ei alergarea martiriului, ca Singurul Care poate birui simţirea şi firea. Fiindcă martiriul arată în mod limpede victoria asupra simţirii şi firii; prin el are loc ridicarea minţii şi a raţiunii împotriva patimilor prin care se întăreşte dorul de Dumnezeu, care-i convinge în chip uimitor [paradoxal] pe cei îndrăgostiţi de El să treacă spre Cel dorit prin moarte. Fie ca şi noi să ne învrednicim să ne înfăţişăm înaintea Lui strălucind prin mărturisirile Lui pe care fie să le aducem împreună cu noi atunci când vom pleca de aici şi vom trece în lumea fără sfârşit, prin rugăciunile şi soliile Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea Fecioara Maria şi ale tuturor sfinţilor. Amin.

Necesitatea imperioasă a mărturisirii dreptei credințe (cca 646–647)[56]

Cine dintre cei ce simt în orice fel pe Dumnezeu şi atârnă de slava Lui atotluminoasă, de la care, prin care şi spre care este mântuirea celor care-L mărturisesc în chip bine-cinstitor ar alege să lase credinţa ortodoxă predată nouă de la început prin cuvintele dumnezeieşti [ale Scripturii] şi Părinţii cei dumnezeieşti şi să prefere inovaţia recentă, împotriva căreia, ca şi a oricărei alteia inventate împotriva raţiunii bine-cinstitoare de cei care gândesc astfel, s-a pronunţat blestemul sinodal aprobat al Sfinţilor Părinţi adunaţi la Chalcedon, decât numai cel care, împovărându-l viaţa, a preferată slavei care vine de la Dumnezeu înstrăinarea de El. De aceea privind, stăpâne, la lucrurile însele şi înţelegând că este în chip vădit şi deschis o înaintare şi vestire mai dinainte spre răsturnarea întregii cinstiri a lui Dumnezeu şi tăgăduirea adevăratei cunoaşteri a Unului-Născut, a rătăcirii ultime şi a fiarei de pe urmă potrivit prezicerii din insuflare dumnezeiască şi preafericită luminare a sfinţilor bărbaţi care gândesc acestea spre păzirea noastră, a celor ce am ajuns la sfârşitul veacurilor [cf. *1 Co* 10, 11], să ne păzim fiecare cu toată vigoarea inimii noastre de această inovaţie introdusă ulterior, ca să nu fim atraşi şi duşi de ea din negrijă şi nepăsare, ci să stăm foarte tare şi vitejeşte împotriva oricărei impietăţi, „surpând", ca să vorbim scripturistic, „gândurile şi orice înălţime ridicată împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu" [*2 Co* 10, 4], de acest lucru asigurându-ne cu iubire de oameni Însuşi Mântuitorul a toate, Domnul şi Dumnezeul nostru, Care zice: „Atunci de vă va zice cineva: Iată, Hristos e aici! Iată, e acolo!, să nu credeţi" [*Mt* 24, 25], alungând cât mai departe de taina Lui diferitele credinţe şi presupuneri false despre El ale celor suciţi, şi împingându-i pe următorii Lui de la orice opinie

[56] Finalul *Opusculului teologic şi polemic* 15 (Tomos dogmatic împotriva *Ekthesis*-ului către Ştefan al Dorei, 646–647), *PG* 91, 181B–184B.

străină, prin care cei sfăditori şi cu gândire contrară obişnuiesc să tulbure şi să războiască curăţia mărturisirii în El; ca nu cumva mintea noastră evlavioasă şi iubitoare de Dumnezeu, fiind prinsă de ceva din acestea, să cadă din adevăr şi să fie dusă de apa curgătoare a unor poveşti probabile, nefiind întărită de dovada cuvintelor patristice. De aceea cuvântul [Scripturii] ne îndeamnă iarăşi: „Privegheaţi şi vă rugaţi, ca să nu intraţi în ispită" [*Mt* 26, 41], vrând să sădească în noi prin „priveghere" trezvia faţă de aceasta şi prin „rugăciune" ajutorul harului Său, iar „ispită" se referă aici la cea care vine din amăgire, nu din constrângere, în care suntem duşi de noi înşine, nu de alţii, abătându-ne de la cărarea dreaptă şi împărătească. Pe care umblând drept şi voi, de Dumnezeu călăuziţilor, aţi călăuzit cu înţelepciune şi pe cei ca mine, care şchioapătă de ambele picioare ducându-ne spre lumina neumbrită şi neînserată a preadumnezeieştii mărturisiri şi vieţuiri a Cuvântului privind spre răsplata care vine de acolo. Fiindcă şi legea dumnezeiască porunceşte ca cei puternici ca voi să purtaţi poverile celor neputincioşi şi aşa să pliniţi legea [*Rm* 15, 1; *Ga* 6, 2]. Iar povara mai grea decât oricare alta din cele grele e indiferenţa faţă de aceste lucruri care are loc în cei mai prunci la minte prin schimbările timpurilor şi persoanelor, fie prin amăgirea linguşitorilor, fie prin ameninţarea celor stricţi, şi care răsar irezistibil mai ales în vremea unei iregularităţi generale.

Erezia, persecuţia şi invazia arabă (cca 700)[57]

Apoi moare Heraclie şi Martin e exilat de odrasla lui Heraclie. Şi repede se scoală Amalecul pustiei [arabii] lovindu-ne pe noi, poporul lui Hristos. Atunci deci a fost acea primă, înfricoşătoare şi incurabilă cădere a armatei romane, vărsarea de sânge de la Gabitha, Iarmuk şi Dathe-

---

57 ANASTASIE SINAITUL, *Omilia 3, 1 la alcătuirea omului de Dumnezeu*, ed. K. Uthemann, *CChSG* 12, 1985, p. 59–61.

ma, după care au avut loc cuceririle şi devastările Palestinei, Cezareelor şi Ierusalimului, urmate de înrobiri şi pustiiri incurabile ale pământurilor şi insulelor şi întregii Romanii. Dar nici aşa nu şi-au venit în simţire stăpânitorii şi domnii romanilor, ci punând să fie aduşi cei care au strălucit în Sinodul de la Roma [Lateran] i-au supus tăierii limbii şi mâinilor. Dar care a fost răsplata noastră de la Dumnezeu pentru aceste lucruri? Acea pieire aproape cu totul a armatei şi flotei romane şi iarăşi pustiirea avansată a tuturor popoarelor şi locurilor creştine care n-a încetat până când prigonitorul lui Martin n-a murit de sabie în Sicilia.

Dar fiul acestuia, evlaviosul Constantin, a unit printr-un Sinod Ecumenic sfintele Biserici mărturisind, potrivit Sfinţilor Părinţi, o voinţă şi lucrare dumnezeiască şi omenească în Hristos. Care Sinod, fiind primit de Dumnezeu ca o jertfă bine-primită şi ca însăşi tămâia lui Aaron, a făcut să înceteze pentru douăzeci de ani dezastrul poporului nostru, a întors sabia vrăjmaşilor împotriva lor înşişi, a dat odihnă ţinuturilor, a făcut marea iarăşi navigabilă şi a făcut nu puţină uşurare, mângâiere şi pace întregii Romanii.

Viața greacă

Viața, conduita și martiriul cuviosului părintelui nostru Maxim Mărturisitorul scrisă de monahul Mihail Exabulitis de la mănăstirea Studiu[1]

Prolog[2]

1. Dacă viața tuturor celor care au viețuit potrivit lui Dumnezeu e utilă și folositoare ca una care îndeamnă la virtute și ațâță la imitarea binelui, cea a dumnezeiescului Maxim Mărturisitorul pe cât e de mare și vestită în toate, pe atât e mai eficace în a antrena spre virtute și mai deosebită decât toate în a fi de folos sufletului. Căci bărbatul acela a avut nu numai o viață suprafirească, dar și un cuvânt plăcut și o luptă nobilă și incomparabilă, a căror simplă aducere-aminte știe să aducă multă plăcere și să sădească în sufletele iubitoare de Dumnezeu o mare dragoste de virtute. De aceea și cuvântul de față, care intenționează să spună cele privitoare la acela, vrea și poate în cea mai mare parte să

---

[1] *BHG* 1234. *PG* 90, 69–109 (recenzia 2). Trad. după ed. B. NEIL / P. ALLEN, *The Life of Maximus the Confessor. Recension 3*, Center for Early Christian Studies, Australian Catholic University (Early Christian Studies 6), St. Pauls Publications, Strathfield Australia, 2003, p. 38–82, 174–184. Numele autorului e dat de manuscrisul din secolul XI *Codex Constantinopolitanus Panagias 7*, f. 188r: „Bios... syngrapheis para Michael monachou tou Exaboulitou mones tou Stoudiou". W. Lackner a arătat în *Analecta Bollandiana* 85 (1967), p. 294–298 că pentru „viața" Sfântului Maxim înainte de plecarea în Africa, Mihail Exabulitis a luat ca model „Viața A" a Sfântului Teodor Studitul († 826), *PG* 99, 113–232 (*BHG* 1755).

[2] Începutul „vieții" Sfântului Maxim (*PG* 90, 68A) e identic cu cel al „vieții" Sfântului Teodor (*PG* 99, 113A).

pună în mijloc şi să înfăţişeze fiecare în parte din cele făcute de el, ca prin aducerea lor aminte să devină mai plăcut şi să dea mare har celor care le ascultă; nu poate însă nici să aibă dintr-o dată cuprinderea tuturor, nici să spună lauda datorată pentru cele pe care le poate cuprinde, fiindcă până şi cele mai mici lucruri din cele lucrate de acest om minunat sunt mai presus de puterea cuvântului. Prin urmare, întrucât nu e ceva nici uşor, nici practicabil pentru acest cuvânt să le spună pe toate, mi s-a părut justificat să las deoparte unele, fără să pot fi cu nimic învinuit pentru această omisiune, pentru că, după câte ştim, nimeni altul înainte de noi nu s-a aplecat asupra tuturor celor ale acestui bărbat întrucât vedea că această întreprindere e una anevoioasă şi greu de atins. Dar ca să nu ne arătăm că trecem cu desăvârşire pe lângă o temă atât de mare şi că, întrucât nu ne e cu putinţă să o atingem întru totul, abandonăm totul, lucru care socot că e nefolositor şi nu în afară de orice învinuire, e necesar pentru mine să ofer acest cuvânt, deşi îl ştiu foarte mic şi extrem de deficitar faţă de realităţi. Fiindcă aşa ne-am putea împlini şi datoria faţă de noi şi v-am achita datoria şi vouă celor care ne-aţi cerut neapărat drept plată cuvântul despre acela. Iar dacă acest cuvânt va menţiona şi altele din cele făcute între timp, acest lucru nu este cu totul în afara cuvântului, nici a vremurilor de atunci care, precum ştiţi, au pus în mişcare multă defăimare împotriva adevărului. Dar, pe cât e cu putinţă, cele ale cuviosului trebuie povestite de la început şi până acum, drept pentru care să începem acum cuvântul.

Naştere, familie, educaţie[3]

2. Dumnezeiescul Maxim Mărturisitorul a avut, aşadar, drept patrie primul între oraşe, marele Constantinopol, pe care cuvântul ştie să-l numească şi Noua Romă. De neam nobil încă de la început, părinţii lui nu erau inferiori multora în ce priveşte vaza lumii; lucrul excepţional la ei era

---

[3] Pasaj (*PG* 90, 68A) similar cu unul din „viaţa" Sfântului Teodor Studitul (*PG* 99, 113A).

evlavia şi înclinaţia spre virtute şi familiaritatea cu ea, astfel încât ar fi putut să-şi tragă strălucirea mai mult de la ea decât de la neam. Aducându-l la lumină pe fericitul acesta şi ducându-l de foarte tânăr cu trupul la dumnezeiasca baie [a Botezului] ca să primească de prunc curăţirea, aceştia nu l-au lăsat să facă nimic din cele ce sunt spre plăcerea tinerilor, nici să-şi ocupe gândirea cu lucrurile pruncești şi copilăreşti, pentru ca firea fragedă şi uşor de plămădit să nu fie atrasă spre obiceiuri relaxate şi pline de moliciune, ci plămădindu-l pe nobilul tânăr prin lucrurile tari şi bărbăteşti au sădit în el o mare înclinare spre cele bune şi l-au convins să consimtă întreg la virtute. Iar el, care moştenise o fire ageră şi primise o astfel de educaţie, deşi era încă tânăr, avea în el întipăririle virtuţii ca nişte umbre şi linii care închipuiau într-un chip nu doar nedesluşit viitorul; ci, pe măsură ce înainta în vârstă şi dobândea fixitatea şi stabilitatea gândirii, avea tot mai exacte întipăririle şi liniile ei, fiindcă atât raţiunea, cât şi cugetul şi toate cele ale lui priveau spre cele mai bune şi mai desăvârşite pentru el.

Studii filozofice [4]

3. Iar când a fost dus la învăţători, părinţii lui îngrijindu-se, cum era firesc, ca el să primească orice fel de educaţie, ce nevoie mai e să spunem câtă cunoaştere a strâns pentru el într-un timp puţin? Exersând cu foarte multă grijă gramatica şi cealaltă educaţie enciclopedică[5], a ajuns pe culmile retoricii şi artei de a vorbi, iniţiindu-se atât de sârguincios în filozofie, încât nimeni nu putea ajunge câtuşi de puţin aproape de el; căci folosindu-se cu egală sârguinţă de firea sa bună, a ajuns suficient, ba chiar foarte iscusit în toate învăţăturile folosindu-se de fiecare din ele

[4] Pasaj (*PG* 90, 69CD) similar cu unul din „viaţa" Sfântului Teodor Studiul (*PG* 99, 117CD).

[5] Aluzie la studiul disciplinelor clasice grupate în Evul Mediu occidental în viitorul *trivium* (gramatica, retorica, dialectica) şi *quadrivium* (aritmetica, muzica, geometria şi astronomia).

împreună, şi nu erau puţine când erau adunate de el spre cele mai bune. Dar mai mult îmbrăţişa şi îndrăgea şi punea înaintea tuturor celorlalte filozofia şi discursurile care derivă din ea; căci ştia că aceasta era cunoaşterea şi ştiinţa tuturor celor ce sunt, că tratează despre contemplare şi acţiune, despre natură şi lume şi, simplu spus, predă orice altceva; ei îi acorda cea mai mare sârguinţă şi pe ea o purta mereu în minte, nu însă la întâmplare, nici într-un mod nereflectat, ci ţinându-se departe şi respingând partea ei sofistică şi amăgirea şi raţionamentele eronate câte le are, aprobând şi însuşindu-şi partea privitoare la discursuri, dogme şi celelalte metode şi demonstraţii logice. Căci ce putea face el cu o premiză falsă, cu o împletire de silogisme false şi cu o concluzie asemănătoare şi cu celelalte lucruri de acest gen cu care se mânjeşte adevărata filozofie[6]? Fiindcă mă tem mult şi să spun fie că s-a ocupat cândva de aşa ceva, fie că a suportat să-şi plece chiar puţin gândirea spre ceva din cele neelaborate bine de alţii. Desigur toţi se minunau de el văzându-l având atâta cunoaştere dar şi atâta virtute, dar încă şi mai multă moderaţie în gândire şi smerenie, pe el pe care nimic din cele ce sunt nu l-a atras vreodată, nici nu l-a convins să se mândrească: nici buna faimă a neamului, nici excelenţa în toate cuvintele, nici înălţimea raţiunii, nici altceva din toate; ci era atât de alipit de moderaţie, încât numai pe aceasta o avea şi distincţie şi laudă a vieţii mândrindu-se cu ea mai mult decât dacă cineva i-ar fi dăruit dintr-o dată toată slava oamenilor.

Prim-secretar imperial

4. Dar nu se putea ca acest minunat bărbat care trăia aşa să rămână ascuns, nici ca folosul comun să nu devină evident şi altora, deşi făcea zi de zi multe ca să scape de slava deşartă şi ca să nu se lase prins de peripeţiile vieţii, despre care credea că sunt o mare piedică pentru virtute. Dar cu toate că gândea şi făcea aşa, a fost totuşi prins fără

---

[6] Viaţa de asceză şi contemplare a creştinului adevărat, mai ales a monahului.

voie, fiind chemat cu toată bunăvoință la palatul celui ce stăpânea atunci — acesta era Heraclie [610–641] — şi a fost făcut prim-secretar asupra memoriilor imperiale[7], iar acela s-a folosit de el în toate cele aflate sub mâna lui, fiindcă era un astfel de bărbat şi dintr-o casă atât de mare dobândind astfel un slujitor şi ajutor dintre cei mai buni. Pentru că era foarte priceput în a vedea ce trebuie făcut, foarte iscusit în a da un sfat priceput şi gata mereu să schițeze un cuvânt potrivit, şi de prezența lui se bucurau foarte tare atât împăratul, cât şi cei de la palat şi erau mereu uimiți de acest bărbat.

Monah şi egumen la Chrysopolis[8]

5. Dar toate acestea: slava, banii, cinstea şi câte erau legate de o ambiție excesivă, le socotea drept lucruri mici față de filozofie. Şi văzând că şi credința era atunci inovată, pentru că dogma monoteliților[9] strica mult Biserica, a lăsat toate, socotind spurcare a sufletului petrecerea împreună cu unii ca aceştia, şi s-a alipit cu sârg de viața singuratică [monahală], ca unul care şi mai înainte iubise să trăiască în isihie, predându-se mănăstirii situate pe țărmul celălalt [al Bosforului] numit Chrysopolis[10], mănăstire care pe atunci înflorea în ce priveşte filozofia [monahală]. Şi acolo tunzându-şi părul şi îmbrăcând o haină din fir de păr,

---

7 *Hypographea proton ton basilikon hypomnematon*, circumscriere aticizantă sub care se ascunde titlul greco-latin *protoasekretis* care apare în greaca populară a notiței din „Sinaxar": *eis tot ou protoasekretis proebibasthe axioma* (*PG* 90, 209A); cf. W. LACKNER, „Der Amtstitel Maximos des Bekenners", *Jahrbuch der österreichischer Byzantinistik* 20 (1971), p. 63–65.

8 Paragrafele 5–6 (*PG* 90, 73A–D) coincid cu un pasaj similar (*PG* 99, 132BC) din „viața" Sfântului Teodor Studitul.

9 Inexactitate cronologică. Monotelismul a apărut mult mai târziu decât primul deceniu al secolului VII, când Maxim ar fi fost secretar imperial, fiind precedat de monoenergism, ale cărui începuturi nu datează înainte de 616.

10 Mănăstire numită şi a lui Phillipikos, cumnatul împăratului Mauriciu (582–602), ctitorită pe țărmul de est al Bosforului, la Chrysopolis, azi Skutari.

şi-a istovit, începând de atunci, mereu trupul, folosindu-se nu numai de post şi de alte rele pătimiri fără egal, ci dedicându-se şi stării în picioare toată noaptea şi unei rugăciuni intense, restabilind astfel poziţia verticală a sufletului, smulgând mintea de materie şi dezlegând-o de legătura cu ea încă înainte de descompunerea ei. Căci după ce şi înainte de această viaţă riguroasă se obişnuise cu lupte şi osteneli ducând o conduită conformă cu filozofia, acum după ce se cufundase în înseşi aceste lupte cu greu mai alegea sau făcea altceva. Şi deşi avea fireşte mulţi tovarăşi de asceză, îi depăşea pe toţi şi a fost ridicat în chip minunat în cinstea tuturor, căci aceştia erau atât de mai prejos decât el în virtute, încât au trimis la el în comun o delegaţie implorându-l să devină întâi-stătătorul lor şi să primească egumenia lor, căci cu puţin timp în urmă îl alungaseră pe egumenul lor. El însă, respingând stăpânirea/conducerea [*arche*] ca pe o povară care se trage cu greu, n-a cedat la cererea lor şi a rămas tare pe gândul său, nici dând înapoi în faţa cuvintelor lor, nici cedând la rugăminţile lor. Dar când i-a văzut stăruind mai mult şi adăugând şi ceva violenţă, s-a lăsat cu greu convins şi a primit conducerea[11] socotind-o nu o stăpânire, ci mai degrabă o slujire de responsabilitate.

Maxim ca egumen

6. De atunci a devenit încă şi mai atent şi se îngrijea de toate, neuitându-se numai la el însuşi, nici cum să vieţuiască el mai bine, ci cum să-şi ducă viaţa mai folositor pentru cei aflaţi sub stăpânirea lui şi să aibă o purtare mai bună. Fiindcă a văzut în el însuşi că pentru cei care urmează ei înşişi virtutea există posibilitatea ca ei să hotărască să

---

[11] Nu există nici o altă sursă afară de aceasta care să confirme faptul că Maxim — care a rămas simplu monah toată viaţa — ar fi fost vreodată egumenul vreunei mănăstiri. Autorul „Vieţii greceşti" foloseşte aici schema vieţii Sfântului Teodor Studitul, care a devenit egumen de tânăr. Egumen al mănăstirii din Chrysopolis se ştie în mod sigur că a fost Pyrrhus, viitorul patriarh ecumenic (638–641, 654) şi adversar al Sfântului Maxim.

aleagă fapte mai mari sau mai mici şi că există o iertare pentru cei ce nu le fac pe cele mari. Dar pentru cel însărcinat cu conducerea sufletelor chiar şi o singură cedare de la rigoare va fi o primejdie nu puţină atât pentru el, cât şi pentru cei aflaţi sub stăpânirea lui; el trebuie să fie nu numai cel mai bun, dar şi să se dedice mereu celor care-i stau în faţă, dacă vrea să-i ducă prin exemplul său spre ce e mai bun pe cei aflaţi sub mâna lui şi care se uită la viaţa lui ca la un model şi plecând de aici sunt conduşi fie spre virtute, fie spre contrariul ei, răutatea. Gândindu-se la acestea, dumnezeiescul Maxim îşi topea sufletul, îşi cheltuia trupul şi era cuprins de griji pentru ucenicii săi. De aceea n-a încetat să le sugereze cele mai bune când în comun, când fiecăruia în parte, folosindu-se când de un cuvânt bun, când de unul mai aspru, dându-le învăţătura când într-un mod calm şi nemuşcător, când aspru şi neplăcut, şi cum era fiecare, aşa era şi el faţă de cei aflaţi sub stăpânirea lui şi cu o astfel de dispoziţie exercita şi conducerea lor.

Erezia câştigă teren. Maxim se refugiază în Apus

7. Dar când vedea, cum am spus mai sus, erezia monoteliţilor întinsă acum încă şi mai mult şi crescând cumplit în fiecare zi prin cei care erau patronii impietăţii, suspina şi era cuprins de un plâns foarte greu, fiindu-i milă mai cu seamă de cei ce făceau lucrurile nelegiuite; dar nu avea ce să facă prin el însuşi, atât de nemăsurat se revărsase răul cuprinzând puţin câte puţin tot răsăritul şi apusul. Iar în aceste lucruri cumplite găseşte folositor pentru el însuşi şi pentru lucrurile care aveau loc numai acest lucru: căci după ce a cunoscut că Roma Veche era curată de o astfel de întinăciune, precum şi insulele din vecinătatea ei [Sardinia, Sicilia], lăsând cele de aici a plecat acolo dând prin cuvânt apărare şi trăind împreună cu ortodocşii de acolo. N-a făcut un atât de mare drum fără oboseală, nici fără osteneală şi suferinţă multă, dar toate acestea le-a pus mai prejos decât râvna cea bună folosindu-se repede de sfaturile monahilor lui care-l îndrumau la plecare, şi măcar că despărţirea de

ei îi era grea şi insuportabilă, n-a putut face altceva decât cele ce era sfătuit, fiindcă timpul favorabil îl strâmtora şi-i poruncea retragerea. Luând-o însă înainte, cuvântul nostru a lăsat deoparte cele întâmplate în acest interval şi de unde şi-a avut începutul această opinie rea şi urâtă care a tulburat astfel Biserica şi pe mulţi i-a atras într-o alunecare asemănătoare. Prin urmare, e necesar să tratăm puţin şi despre acestea şi aşa să adăugăm cuvântului nostru cele câte ţin de continuarea temei lui.

Originile monotelismului

8. Deci pe vremea când Heraclie [610–641] a luat sceptrele împărăţiei şi Serghie [610–638] a urcat pe scaunul [patriarhal al] Constantinopolului, la început Heraclie însuşi şi câţi erau în palatul său şi ocupau demnităţi au fost în acord cu credinţa ortodoxă, mărturisind şi vestind pentru umanitatea Hristosului meu două firi şi tot atâtea lucrări şi voinţe. Dar, vai!, după multele sale triumfuri împotriva vrăjmaşilor şi acea strălucită biruinţă împotriva perşilor, schimbată fiind dogma corectă, el a început să schimbe şi cele ale Bisericilor, nu puţină parte a poporului fiind întoarsă spre poziţia contrară. Iar cauza acestei schimbări a împăratului a fost acel Atanasie, aşa-numitul patriarh al iacobiţilor [al monofiziţilor din Antiohia între 593–631], bărbat seducător şi foarte priceput între toţi în a tulbura adevărul. Căci acesta, venind la Heraclie [în 629] pe când acela petrecea în Hierapolisul Siriei, s-a apropiat de el cu vicleşug şi răutate şi, amăgindu-l cu făgăduinţe că ar putea primi Sinodul de la Chalcedon [451] sau ar putea cinsti cele două firi unite după ipostasă, întrucât, aşa cum au arătat apoi lucrurile, Heraclie avea dorinţa de a uni cu acel Sinod atât pe Atanasie, căruia a făgăduit să-i dea scaunul Antiohiei, cât şi pe ceilalţi câţi îi vedea ca nefiind de acord cu el; măcar că prin naivitatea şi uşurătatea socotinţei lui el nu numai că n-a atras pe nimeni la aceasta, dar şi-a alipit de el şi cacodoxia. Deci Atanasie dobândind, cum s-a zis, în chip felurit putere asupra lui, l-a făcut să se îndoiască despre cele două lucrări şi voinţe ale celor două firi [din

Hristos] şi, pe lângă aceasta, l-a convins să remită lui Serghie al Constantinopolului cele ce trebuie dogmatizate, precum şi să-l convoace la el pe Cyrus episcopul din Phasis[12], ca să afle de la el ce opinie trebuie să aibă despre acel lucru şi ce li s-ar părea potrivit să dogmatizeze; căci ştia vicleanul că amândoi aceştia sunt adepţi ai unei singure lucrări şi unei singure voinţe [în Hristos]. Iar când Heraclie pe unul din ei, adică pe Cyrus, l-a convocat la el, iar cu celălalt, cu patriarhul a comunicat prin scrisori despre cele ce urmau să fie dogmatizate, i-a găsit pe amândoi încălzind la sân dogma unei „singure voinţe" şi consimţind să gândească neîmpiedicat aceleaşi lucruri împreună cu el. După care însă a trecut cu totul de partea contrară preferând să vorbească mai degrabă de „o lipsă de voinţă" [*atheletos*] decât de „o singură voinţă" [*monotheletos*].

Monoenergismul şi „unirea" de la Alexandria

9. Şi în grabă a remis cele dogmatizate şi întâi-stătătorului Romei ca şi cum ar fi socotit că e nedrept dacă n-ar frământa drojdia lui şi n-ar transmite ciuma ereziei lui la toţi din tot pământul. Dar acest dumnezeiesc bărbat, socotind o amăgire cele clarificate de acela şi indignat de reaua cacodoxie, nu numai că a demascat şi răsturnat în scris cele avansate prin răspunsuri şi combateri puternice, dar i-a azvârlit şi anatemei pe cei care le ţineau şi urmau[13]. Aceasta însă nu l-a afectat cu nimic pe Heraclie întrucât el acceptase această răutate nu într-un mod superficial, ci

[12] Oraş din Lazica (actualmente Poti, Gruzia), pe coasta de est a Mării Negre, la gura râului Phasis (actualmente Rioni). Cyrus a fost contactat în timpul campaniei antipersane a lui Heraclie din 626. Phasis e cel mai apropiat oraş de fortăreaţa Mukurisis, unde vor fi exilaţi în 662 cei doi ucenici ai Sfântului Maxim, Anastasie Monahul şi Anastasie Apocrisiarul.

[13] Informaţie eronată. De fapt, neînţelegând exact miza teologică a monotelismului, papa Honoriu (625–638) a salutat „unirea" de la Alexandria şi formula „o singură voinţă în Hristos", drept pentru care a fost anatemizat în 681 de Sinodul VI Ecumenic. Fapt pentru care autorul „Vieţii" nu-i dă de fapt numele aici (§ 9), iar mai jos (§ 11) îl confundă intenţionat cu Ioan IV.

profund. După puțin timp el s-a grăbit să umple și Alexandria cu această întinăciune trimițându-l acolo ca episcop [între 631–643] pe Cyrus cel de un gând cu el, ca și Alexandria să consimtă la aceleași lucruri și să piară împreună cu el. Și firește Cyrus, ajungând să vorbească cu Teodor episcopul Faranului care era un puternic tovarăș de drum al monoteliților, a făcut împreună cu acesta [în 633 la Alexandria] așa-numita „unire colorată cu apă" —, iar aceasta înseamnă vopseaua așternută cu apă și care se șterge, care rămâne amestecată și indistinctă și nu păstrează curat nici una din culori —, ca să se poată mișca, contopi și amesteca cum vor voi „lucrarea unică" dogmatizată și aceasta să nu fie și să nu fie numită nici „simplă", nici „dublă", nici „neutră", cum spune adevărul.

10. Dar ei, întărind „unica lucrare" și „unica voință" naturală, cum au hotărât și i-au convins pe cei înșelați de ei, au dat iacobiților și teodosienilor[14] prilejul de a se lăuda împotriva credinței noastre și să aducă în râs și dispreț Sinodul de la Chalcedon. Cu socotință vicleană aceștia spuneau peste tot că însuși Chalcedonul se arăta urmând opiniei lor și alipindu-se de „o singură fire", fapt evident de acolo că el susține și „o singură lucrare", lucru care, spuneau ei, nu s-ar fi făcut altfel dacă nu ar fi fost rușinat cuvântul adevărat și s-ar fi avut înțelegerea lui mai desăvârșită.

Protestul lui Sofronie

11. Dar cum în acea vreme [între 634–638] scaunul Ierusalimului i s-a încredințat lui Sofronie, bărbat care strălucea în dreaptă credință și virtute, în jurul lui s-au strâns toți episcopii și ortodocșii care au dezavuat și azvârlit împreună cu el anatemei pe cei ce dogmatizau o singură lucrare și o singură voință naturală în Hristos și au lăudat și proclamat pe cei ce mărturiseau și urmau pe lângă cele două firi și două lucrări împreună cu același număr de voințe. Vrând însă acest sfânt bărbat să lămurească mai bine

[14] Monofiziților din Sinai și din Egipt numiți așa de la episcopii lor Iacob Baradai († 578) și Teodosie al Alexandriei († 565).

cele decretate, a arătat în parte despre ele[15] şi lui Ioan [de fapt lui Honoriu[16]] al Romei, fiindcă aşa se numea acela, şi lui Serghie al Constantinopolului, dar şi lui Cyrus al Alexandriei, acestora din urmă luându-le în nume de rău şi criticându-le reaua învăţătură, iar pe acela, adică pe Ioan [de fapt pe Honoriu], lăudându-l şi încununându-l cu mii de elogii.

Ekthesis-*ul*

12. Iar când slabul Heraclie a fost informat de acestea, a căzut în spaimă şi în luptă, sfâşiat şi răsucindu-se în sine însuşi şi neştiind cum să schimbe acum dogma inovată, fiindcă se ruşina de o schimbare rapidă şi de strămutarea bruscă spre cele contrare. Şi fireşte s-a smuls de ambele tabere, atât de cei ce pledau pentru două lucrări, cât şi de cei care pledau pentru o singură lucrare, acest lucru fiindu-i sugerat de urâtul Serghie care-l ştia că era uşuratic şi uşor de condus în toate şi care era îngrozit să nu-l vadă desfăcându-se cu totul de tabăra lor, şi de aceea i-a îngăduit într-un mod sucit împăratului să facă după voinţa lui. De aceea Heraclie, bucurându-se de găselniţa sa, a întărit această absurditate atât prin decrete scrise, cât şi prin edictul de care s-a vorbit[17]; pe care văzând-o însemnată astfel în scris, severienii[18] făceau băşcălie de ea nu numai în casele lor şi între ei înşişi, ci şi în cârciumi şi băi spunând cu gură nepăzită acestea: „După ce mai înainte chal-

---

15 În faimoasa *Synodika* (*PG* 87/3, 3147–3200) pe care a trimis-o în 634 la alegerea sa ca patriarh al Ierusalimului celorlalţi patriarhi ai „pentarhiei".

16 Ioan IV va fi sfinţit episcop al Romei abia de Crăciunul anului 640, păstorind până în octombrie 642. Din noiembrie 625 şi până în octombrie 638 a fost papă al Romei Honoriu. El a fost urmat de Severin care, ales în octombrie 638, a fost sfinţit abia în 640, murind pe 2 august 640.

17 *Ekthesis*-ul din 638 la care face aluzie finalul § 8 de mai sus.

18 Monofiziţii adepţi ai patriarhului Sever al Antiohiei († 538), cel mai important teolog monofizit care învăţa că în Hristos sunt două firi înainte de unire şi una singură după unire.

cedonienii care gândeau cele ale lui Nestorie[19] — căci aşa ne numeau ei, deşi noi am respins mereu cele ale acelora — s-au trezit şi au încetat să gândească rău unindu-se cu noi prin «unica lucrare» în «unica fire» a lui Hristos, acum denunţând ceea ce era bine au distrus amândouă lucrurile, nemărturisind nici două firi, nici o singură fire în Hristos." Se putea vedea, aşadar, atunci confuzie şi tulburare în biserici, fiindcă atât păstorii, cât şi poporul, atât cei ce stăpâneau, cât şi cei stăpâniţi îşi pierduseră minţile [*Ir* 10, 21] şi nu mai era cine să înţeleagă şi să caute pe Domnul [*Ps* 13, 2]. Căci cine i-ar fi putut convinge pe cei mulţi să aleagă cele mai bune când întâi-stătătorii lor, atât împăraţii, cât şi arhiereii, aveau această dispoziţie şi în locul celorlalte constituţii şi legi decretau impietatea, silindu-i pe toţi să se plece, tăind în multe părţi haina de netăiat a Bisericii şi dând prilej de bucurie celor ce defaimă cele ale noastre?

Pyrrhus patriarh

13. Dar nu mult după aceasta [în decembrie 638] Serghie, semănătorul cacodoxiei, hidra cu multe capete, a părăsit această viaţă strângându-şi pentru sine dincolo strugurii răzbunării, iar pe scaunul său Heraclie l-a pus pe Pyrrhus [638–641] care era şi el de partea şi opinia potrivnică şi pleda pentru aceleaşi lucruri ca şi înaintaşul său. Iar când după puţin timp [în februarie 641] a schimbat această viaţă şi Heraclie, a luat sceptrul împărăţiei Constantin, fiul său, pe care Pyrrhus în felul său întortocheat împreună cu Martina, acea femeie rea şi gata să facă răul, l-au omorât cu otravă şi au pus în locul lui la împărăţie împotriva aşteptării pe fiul ei numit Heracleona, arhiereul făcând astfel lucruri frumoase şi vrednice de blândeţea lui! Dar senatul, care-l ura pe Heracleona, l-a schimbat repede de la stăpânire alungându-l în acelaşi timp [29 septembrie 641] din

[19] Patriarh al Constantinopolului (429–431), condamnat de Sinodul III Ecumenic (431) pentru că vorbea de două ipostase în Hristos şi refuză Fecioarei Maria titlul de „Născătoare de Dumnezeu" (*Theotokos*), recunoscându-i doar pe acela de „Născătoare de om" (*anthropotokos*).

Oraş şi pe impiosul Pyrrhus împreună cu împărăteasa Martina de aceeaşi purtare cu el; iar în schimbul faptului că a uneltit acel omor nedrept, viteazul a şi primit această pedeapsă dreaptă fiind scos din scaun şi din Oraş. Şi atunci a devenit împărat Constans [641–668], fiul ucisului Constantin, care l-a promovat episcop al Bizanţului pe Pavel [641–653] şi pe cei ce încălzeau în ascuns la sânul lor acea dogmă iraţională a monotelismului. Dar să ne întoarcem iarăşi la cele ale dumnezeiescului Maxim pe care şi l-a fixat drept temă cuvântul nostru, chiar dacă povestirea s-a întors spre alte lucruri pe care a făgăduit de la început că le va aminti ca unele necesare.

Maxim în Africa[20]

14. Deci când acest sfânt bărbat a ales să meargă la Roma din pricina cacodoxiei care domnea în Constantinopol, cum am arătat mai sus, mai întâi s-a întâlnit pe drum cu episcopii din Africa, pe care, prezentându-şi argumentele lui şi dezlegându-şi limba care revărsa ca pe ocean cele dumnezeieşti, i-a făcut mai tari în credinţă şi i-a învăţat şi le-a sugerat şi cum să poată fugi de cursele celor potrivnici şi să evite raţionamentele lor sofistice. Căci fiind foarte priceput ştia că avem nevoie de multă experienţă şi artă a discuţiei dacă vrem să-i doborâm pe potrivnici şi „să surpăm tot meterezul înalt care se ridică împotriva cunoaşterii adevărate" [*2 Co* 10, 5]. De aceea în orice chip i-a întărâtat, aplaudat şi antrenat prin cuvinte spre bărbăţie şi i-a umplut de un cuget foarte nobil [cf. *2 Mac* 7, 21]. Căci măcar că prin scaun îi erau superiori, prin înţelepciune şi înţelegere erau inferiori şi deficitari, ca să nu mai vorbesc de celelalte virtuţi şi de bunul renume întru toate al bărbatului. De aceea, până într-atât s-au supus cuvintelor lui, încât s-au lăsat convinşi fără obiecţii şi de celelalte îndemnuri şi

---

[20] Pasaj (*PG* 90, 84AB) similar cu un pasaj din „viaţa" Sfântului Teodor Studitul (*PG* 99, 144C) despre activitatea acestuia la sosirea din primul exil în cadrul controversei „moichiene" (a adulterului lui Constantin VI).

sfaturi atât de folositoare ale lui. Căci vedeau în bărbatul acela o viaţă neobişnuită şi suprafirească, un cuvânt bogat şi mult şi care curgea nu în pârâiaşe, ci în fluvii, precum şi o înţelegere şi cealaltă stare din sufletul lui neegalată absolut de nimic. De aceea, nu numai câţi erau preoţi şi episcopi, dar şi poporul şi cei puşi peste mulţime atârnau cu toţii de el întru toate. Iar când au aflat că episcopul Romei reunea pe atunci o adunare de episcopi ca împreună cu ei să azvârle în comun blestemului şi anatemei absurda dogmă, au fost convinşi să facă aceasta la îndemnul şi instigarea dumnezeiescului Maxim, fiind aduşi spre acest lucru şi făcând cu sârg binele nu numai cei din Africa şi provinciile din jurul ei, dar chiar şi unii din insulele de acolo [Sicilia şi Sardinia], fiindcă toţi aceia îl aveau dascăl şi învăţător şi ajutor în cele ce se făceau.

Disputa cu Pyrrhus

15. N-a trecut mult timp după aceea şi Ioan [IV, 640–642] întâi-stătătorul Romei a plecat la Domnul, şi în locul lui a urcat pe scaun Teodor [642–649]. Iar Pyrrhus care fusese alungat nu mai puţin din patriarhie decât din Oraşul imperial, a ajuns în Africa şi acolo a discutat [în iulie 645] cu dumnezeiescul Maxim punându-i înainte argumentele sale şi primindu-le pe cele ale aceluia; şi cum aş putea înfăţişa în cuvântul de faţă în chip vrednic întrebările şi replicile amândurora, fie soluţia dată de sfântul cu convingere şi adevăr la fiecare problemă, fie înfrângerea şi consimţământul şi Pyrrhus la fiecare din cele spuse[21]? Căci acesta avansa ca pe un lucru incontestabil şi insolubil faptul că în Unul Hristos e o singură voinţă şi că n-ar putea spune că înţelegerea adevărului ar fi altfel, dar acela, deşi a replicat şi el că Acesta e Unul după ipostasă, îl diviza însă potrivit dualităţii firilor împreună cu care diviza şi voinţele, şi a arătat acest lucru într-un mod foarte puternic şi cu neputinţă de obiectat. Şi când acesta a încercat să introducă

[21] *Disputa cu Pyrrhus*, *PG* 91, 288–353; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *PSB* 81, 1990, p. 320–356.

iarăşi împreună cu voinţele şi pe cei care voiesc legând absurditate de absurditate, cuviosul a răsturnat şi respins în mod consecvent acest lucru ca absurd şi contrar raţiunii. „Căci dacă ai admite — a zis — că o dată cu voinţele se introduc şi cei care voiesc — şi voi folosi aici înseşi cuvintele fericitei sale limbi —, negreşit potrivit conversiei întemeiate o dată cu cei ce voiesc vor fi introduse şi voinţele, iar atunci, după voi, din pricina voinţei Ei unice se va găsi o unică ipostasă a Dumnezeirii celei suprafiinţiale, suprabune şi preaoriginare, ca şi la Sabelie[22], iar din pricina celor Trei Persoane se vor găsi şi trei voinţe şi trei firi ca şi la Arie[23], dacă potrivit definiţiilor şi canoanelor patristice diferenţa voinţelor introduce şi diferenţa firilor."

16. Dar de ce aş spune aici în parte fiecare din cele spuse atunci? Căci dacă aş detalia întreaga temă, cu greu aş putea să străbat toate până la capăt, dat fiind că explicarea acestor lucruri e atât de lungă, variată şi subtilă. Cei care vor parcurge această lucrare alcătuită de sfântul vor putea afla mai exact din ea atât întrebările şi răspunsurile cuviosului date în toate cu înţelepciune şi raţionamente foarte nimerite, cât şi incoerenţa şi caracterul conflictual sau, mai bine zis, nereflectat raţional şi neînţeles al premizelor lui Pyrrhus, care, nereuşind nici în celelalte, şi-a pus un bou pe limbă[24], cum se spune, şi a recunoscut slăbiciunea discursului său, şi măcar că în multe a configurat poziţia sa proprie şi cea monotelită, totuşi a renunţat în scris la ele dând în acest sens „libelli"[25] episcopului Romei [Teodor, 642–649], şi cum ai putea spune cât de binevoitor a fost primit de acesta? Dar când [în 647] a ajuns la Ravenna, lipsit de minte şi înţelegere a încălzit iarăşi opinia dinainte

[22] Protagonistul ereziei antitrinitare „modaliste" (secolul III), pentru care Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt doar trei „moduri" sau „roluri" asumate succesiv de Unul şi Acelaşi Dumnezeu.

[23] Eretic antitrinitar (260–336), condamnat de Sinodul I Ecumenic (325) pentru faptul de a fi socotit că cele trei Persoane treimice au trei fiinţe diferite subordonate unele altora.

[24] Proverb grec antic neatestat decât aici.

[25] Declaraţii dogmatice cu rol de atestate de ortodoxie.

şi s-a întors ca şi câinele la voma sa [*2 Ptr* 2, 22]. Când acest lucru a ajuns la urechile dumnezeiescului Maxim şi ale zisului întâi-stătător [papa Teodor], au pronunţat într-o reuniune comună condamnarea lui tăindu-l şi respingându-l pe ticălosul ca pe un mădular putred. Acesta [Pyrrhus] însă, chiar şi pățind aşa ceva, n-a încetat neruşinarea sa, nici aroganța, ci cu o pornire încă mai arogantă a sărit din nou în Constantinopol şi a luat ca premiu al impietății a doua arhierie [8 ianuarie – 3 iunie 654].

Papa Martin şi Sinodul Lateran

17[26]. Dar fiindcă atunci s-a întâmplat să plece dintre oameni şi [papa] Teodor al Romei [642–649], un bărbat care, cum ştim, a asudat în multe osteneli şi era vestit pentru evlavie, pe scaunul lui s-a aşezat preacuviosul Martin [649–653] care se distingea şi el prin mari harisme şi strălucea printr-o purtare foarte strălucită. Cunoscând virtutea lui, dumnezeiescul Maxim era cu el şi vorbea multe din cele ce trebuiau făcute; şi astfel a ţinut sfat cu el să-i adune pe ortodocşii de pretutindeni să se reunească un mare sinod, ca astfel cele ale credinţei sănătoase să aibă o mai puternică şi incontestabilă mărturisire făcută de atâţia bărbaţi purtători de Dumnezeu, iar cele ale potrivnicilor să primească o cădere arătată şi limpede. Şi cei 150 de episcopi adunaţi [în Lateran, octombrie 649][27], fiind prezent împreună cu ei şi preaînţeleptul Maxim, au făcut toate cu Cuvântul şi Duhul cel dumnezeiesc şi au aşternut în scris spre aducere-aminte toate cele făcute, precum era firesc, dând multă apărare cuvântului drept şi fiecare aducându-şi cu râvnă contribuţia sa, iar pe toţi instigatorii dogmei celei fără minte i-au azvârlit anatemei, adică pe Serghie [610–638], pe Pyrrhus [638–641], pe Pavel [641–653] şi pe Petru

---

[26] Paragrafele 17–21 sunt omise în recenzia 2 a „Vieţii greceşti" publicată în *PG* 90, fiind editate pentru prima dată de R. DEVREESSE în *Analecta Bollandiana* 73 (1935), p. 18–23.

[27] În realitate la Sinodul Lateran din octombrie 649 au luat parte doar 105 de episcopi din Italia, Sardinia şi Sicilia.

[654–666], care au prezidat rău Biserica Constantinopolului, pe Cyrus al Alexandriei [631–643] şi pe Atanasie al Antiohiei [603–631] şi pe toţi cei de acelaşi gând cu ei, iar împreună cu ei au anatemizat şi aşa-numitul *Typos* [648][28] pe care impiosul împărat Constans îl promulgase şi-l afişase în Sfânta Biserică [a Sfintei Sofii] şi care era plin de blasfemie.

Maxim la Roma

18. Iar dumnezeiescul Maxim scriind tratate şi compunând scrisori spre demascarea necredincioşilor şi întărirea credincioşilor, întărind adevărul credinţei noastre prin dovezi raţionale şi scripturistice, le-a trimis în toată lumea locuită. Căci începând de-atunci dumnezeiescul Maxim locuia neîncetat în Roma, unde-şi fixase drept scop să locuiască părăsind Bizanţul, măcar că l-a reţinut mai mult Africa cucerită de o dragoste mai intensă pentru el. Căci avându-şi drept locuinţă Roma, cum s-a spus, împărtăşea în fiecare zi celor ce veneau la el folos de pe limba lui vorbind cu ei cele de folos şi prin cuvintele compuse cu iubire de osteneală îi aducea spre viaţa cea mai înaltă convingându-i să se alipească numai de virtute şi să se smulgă de cele de jos şi materiale, ca astfel, spunea el, mintea să nu mai poată înclina spre nimic din acestea fiind purtată în sus şi fiind făcută să fie purtată spre cele de sus. Fiindcă acest om foarte prins de Dumnezeu avea o râvnă cât nu poate fi spusă în cuvinte să-i atragă spre virtute pe toţi şi să-i facă s-o îndrăgească, virtute care e îndrăgită de dragul ei, e dorită şi care strămută la sine întreg pe cel pe care l-a prins cu dragostea de ea.

Scrierile Sfântului Maxim

19. De aceea a şi expus pe larg acele cuvinte multe şi frumoase în care a pus totodată în multe chipuri şi calea care duce la ea. Nu sfârşea ceasuri întregi vorbind acum

[28] Edict imperial care interzicea sub cele mai grave pedepse să se vorbească atât de una, cât şi de două lucrări sau voinţe în Hristos.

despre viaţa şi conduita foarte exactă, acum despre morală şi purtarea de grijă de patimi şi de faptul că toate trebuie făcute cu raţiune şi cu rost, alteori despre dogme şi altă contemplare mai gnostică de care se apropie cu greu chiar şi cei care au străbătut şi trecut de minte, punând la încercare dorinţa noastră şi înălţând-o spre cele dumnezeieşti. Cuvântul lui era acum despre abţinerea de la cele prezente şi neflatarea cu nimic a simţirii, şi acum despre tăria, răbdarea şi măreţia sufletească în încercări, chiar dacă acestea ar putea părea grele şi de nesuportat[29]. Dar ce să mai spui de cuvintele lui despre rugăciune[30]? Dar despre prologurile scrisorilor[31] lui care sunt un ac de străpungere pentru suflet şi o muşcătură în inimă? Dar de cele compuse de minunatul despre iubire[32]? Dacă n-aş şti că toate sunt uşor accesibile pentru toţi în capitole rezumate, am face multe ca să vorbim despre ele şi să le prezentăm. Dar fiindcă, aşa cum m-am convins, nu e nimeni care să nu fi auzit de cuvintele lui despre iubire, mai cu seamă de cele ce vorbesc despre virtute şi iubire, las acum ceea ce aş vrea să spun despre ele, spunând doar atât: că oricine le parcurge întrucâtva va recunoaşte drept iubire adevărata iubire, va urî ura în acelaşi fel şi va stăpâni irascibilitatea care nu e pornită cu rost, îşi va reţine pofta care turbează, va scoate raţiunea din materie, va ridica mintea spre cele înrudite cu ea şi se va preface cu totul pe sine în cele mai dumnezeieşti. A fost cineva atât de bun şi de iscusit în a schiţa cuvinte şi a dicta în ordine capitole de îndemn sau a fost el inferior sau deficitar în ceva în a observa desfăşurarea Scripturilor şi explicarea în profunzime a sensurilor ei? A cui este arătarea mai înaltă a sensurilor mai neclare şi nu la

---

[29] Aluzie la *Cuvântul ascetic; PG* 90, 911–958; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *FR* II, 1947, p. 1–35.

[30] Aluzie la *Tâlcuirea la Tatăl nostru; PG* 90, 871–910; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *FR* II, 1947, p. 253–285.

[31] Aluzie la *Scrisori; PG* 91, 364–650; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *PSB* 81, 1990, p. 9–175.

[32] Aluzie la cele *400 de capete despre iubire; PG* 90, 945–1080; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *FR* II, 1947, p. 36–123.

îndemână ale Vechiului şi Noului Testament? Ale cui sunt cuvintele mai înalte, ideile mai subtile şi exegeza celor de nespus? Fiindcă el cunoştea modul de a face mai subţire sensul smulgându-l de orice explicare materială, ca prin nici o piedică să se atingă de cunoaşterea mai presus de cunoaştere şi să urce la contemplarea cea mai înaltă; aşa a depărtat cuvântul său de orice noţiune sensibilă mai groasă atât prin nerămânerea sa la semnificaţia văzută, şi prin înaintarea spre semnificaţia interioară, cât şi chemând abisul cu abisul [*Ps* 41, 7] unor cuvinte şi sensuri mai subtile. Căci cine — ca să nu le spun pe toate celelalte — parcurgând lucrarea compusă de minunatul în 65 de capitole şi în care clarifică cele negrăite atât ale Scripturii Vechiului, cât şi Noului Testament[33], nu se va minuna şi nu va rămâne nedumerit în faţa minţii care le desfăşoară şi a gândirii care zămisleşte aceste lucruri mai presus de fire, a înălţimii celor gândite, a restului contemplaţiei şi a soluţionării mai anagogice a unor asemenea lucruri?

20. Căci înălţimea acestuia o va putea vedea cineva cu nimic mai puţin citind cuvintele şi comentariile compuse de el pe marginea scrierilor marelui Grigorie [din Nazianz], căci, după cum ştim, multe din ele fiind cu anevoie de sesizat şi neavând o exprimare clară[34], mai cu seamă câte ţin de dogme şi de teologia din Treime, el a văzut sensul din ele şi prin lumina unei cunoaşteri mai dumnezeieşti le-a ridicat la o mai mare claritate, nu numai printr-o înţelegere şi o contemplare mai tainică, dar şi punând explicarea într-o exprimare excelentă şi un cuvânt frumos. Dar fiindcă nobilul bărbat a văzut că şi scrierile lui Dionisie Areopagitul, prin care acest dumnezeiesc bărbat a expus ierarhia cerească şi bisericească, sunt în cea mai mare parte acoperite de neclaritate[35], luând aminte şi la ele le-a luminat şi

---

[33] Aluzie la *Răspunsuri către Talasie; PG* 90, 243–786; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *FR* III, 1948, p. 1–460.

[34] Aluzie la *Ambigua II ad Johannem*; *PG* 91, 1032–1417; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *PSB* 80, 1983, p. 45–353.

[35] Aluzie la *Ambigua I ad Thomam*, *PG* 91, 1032–1060; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *PSB* 80, 1983, p. 45–64, şi la Scoliile la

explicitat după putinţă printr-un cuvânt şi o tâlcuire mai clară, nu într-un mod pe care cineva l-ar putea califica superficial şi banal, ci intrând în interiorul lor şi culegând în chip minunat sensul lor adânc. Dar printr-un cuvânt mai tainic a lămurit el însuşi câte ţin de mistagogia sacră[36], arătând ce înseamnă intrarea preoţilor în biserică, ce înseamnă scaunul de sus al ierarhului, ce înseamnă starea şi poziţia în jurul lui, modul psalmodiei şi cântării, închiderea uşilor şi sărutarea dinainte de aceasta şi intrarea credincioşilor, căderea la pământ a celor neiniţiaţi în nartex, şi simplu spus, câte se săvârşesc în acel ceas înfricoşător.

21. Pe cât cunosc eu însumi, nici un alt cuvânt n-ar putea prezenta limpede acestea, chiar dacă ar adăuga spunând multe despre ele, dar numai raţiunea care le-a compus e vrednică să vorbească despre ele aşa cum a vorbit şi să primească în sine înţelegerea unor atât de mari lucruri. Dar până când mă voi întinde despre cuvintele, scrierile şi celelalte lucrări ale cuviosului? Fiindcă a le aminti pe toate şi a reda în cuvânt în parte mi se pare un lucru asemănător cu a încerca să măsor nisipul mării şi a număra stelele una câte una [cf. *Fc* 22, 17; *Evr* 11, 12]. Lăsând, aşadar, vorbirea despre acelea voi întoarce cuvântul spre celelalte, înfăţişând mai ales tăria foarte strălucită a nobilului om în suferinţe.

Adversarii monotelismului aduşi de la Roma la Constantinopol. Persecuţia lor

22. Prin urmare, ajuns acum în cel de-al nouălea[37] său an de domnie [650–651], împăratul Constans, odrasla lui Heraclie, care dăduse multă îndrăzneală cacodocşilor ca unii care erau stăpâniţi de aceleaşi lucruri cu el şi umpluse

operele lui Dionisie Areopagitul, *PG* 4, 29–432; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae: Sfântul DIONISIE AREOPAGITUL, *Opere complete şi Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1996.

[36] Aluzie la *Mystagogia; PG* 91, 657–718; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *Revista teologică*, Sibiu, 34 (1944), p. 162–181, 335–356, reed. în broşură separată Bucureşti, 2000.

[37] Împlinind în acest an 18 ani, împăratul Constans II, ajuns major, a început să guverneze singur.

toate de o rea ciumă, a început să se preocupe nu puţin de cei din Roma, fiindcă ştia că toţi cei de aici se deosebeau de el şi surpaseră dogma lui.

23. Şi fiindcă ştia bine — căci cum ar fi putut să nu-l ştie pe cel ce strălucea în toate şi al cărui cuvânt se vedea arzând de departe? — cine e cauza, a poruncit ca acest cuvios [Maxim] să fie adus degrabă la palat, crezând că dacă ar avea stăpânire peste el va avea stăpânire peste toţi ceilalţi. Iar împreună cu el l-a adus şi pe ucenicul său Anastasie [Monahul] împreună cu cel de acelaşi nume şi purtare cu el [Anastasie] care se numea şi Apocrisiarul Bisericii Romei[38]. Mai mult, l-a adus degrabă în Bizanţ şi pe Martin împreună cu câţiva episcopi din apus, şi amărât pe ei, cum era şi firesc, din pricina opoziţiei lor, l-a condamnat pe acesta la un exil extrem de îndepărtat — locul lui de exil a fost Cherson —, făcând acelaşi lucru şi cu episcopii lui. Dar nu am răgaz să expun aici câte s-au făcut cu ei[39], fiindcă mă grăbesc spre cele ale dumnezeiescului Maxim. Mulţi, cred, spun acum sau au spus deja acele lucruri cinstind pe bărbatul şi elogiind conduita lui[40], noi însă să ne urmăm scopul nostru pe care-l are cuvântul nostru.

24. Aşadar, acest sfânt bărbat era prins în mâinile ucigaşilor lui şi toţi se uitau la el. Să vedem mai întâi cu ce întâmpinări l-au primit şi cu ce fel de judecată au purces aceşti buni legiuitori împotriva lui[41]. Căci, de îndată ce nava care l-a adus a acostat în Bizanţ, au venit la el bărbaţii trimişi de împărat arătându-şi şi numai din priviri multa amărăciune pe care o aveau în suflet. Şi luându-l fără ruşine pe cuviosul desculţ şi fără mantie, l-au târât cu forţa pe drum

---

38 Autorul „Vieţii greceşti" amalgamează aici procesele Sfântului Maxim şi al ucenicilor lui cu cel al Sfântului papă Martin. Acestea au avut loc însă la date diferite: cel al papei Martin în 653, iar cel al lui Maxim şi Anastasie ucenicul în 655, nici un alt izvor nemenţionând cu acest prilej pe Anastasie Apocrisiarul care din 648 se afla exilat la Trapezunt.

39 Actele procesului, martiriului şi exilului papei Martin în *PL* 129, 586–604; trad. rom. mai jos, p. 87–111.

40 Cf. mai jos „Memorialul lui Teodor Spudeul", p. 205–207.

41 Primul proces al Sfântului Maxim a avut loc în 655–656.

şi l-au dus urmat de ucenicul său [Anastasie Monahul] care suspina la cele făcute de ei; şi ducându-l l-au închis într-o încăpere întunecoasă neîngăduindu-i ucenicului său să locuiască acolo împreună cu el. Şi după ce-au trecut câteva zile, l-au adus pe dreptul la palat unde prezida întreg senatul, care se uita la el cu o privire ucigaşă de şarpe. Şi i-au îngăduit să facă judecată împotriva lui sakellarului care era primul în rang, bărbat iscusit la vorbire, iscusit la împletirea de cuvinte şi mai iscusit decât toţi la viclenirea adevărului. Şi ce răutate n-a omis? Ce viclenie n-a lucrat? Ce ameninţare şi ocară împotriva sfântului n-a rostit? Neruşinându-se de cinstea bătrâneţii lui — căci avea cu puţin sub optzeci de ani —, nici de harul care înflorea pe faţa lui, nici de podoaba purtării lui, nici de bunăcuviinţa şi distincţia sa deosebită, cu toate acestea acest om foarte nedrept, neavând nimic drept sau întemeiat din cele ce le-a făcut pentru care să-l acuze, şi-a arătat, ca să spun aşa, numai stângăcia, insolenţa şi ticăloşia purtării; şi neputându-i replica deloc prin sucirea cuvintelor sfântului şi răspunsuri cuvenite, s-a arătat punând în mişcare în zadar toate şi dovedindu-se el singur nebinevoitor şi etalând o răutate foarte transparentă. Dar cele spuse şi făcute atunci în parte şi ce fel de calomnii au încercat să lipească de el cel nevinovat cei care credeau că se vor putea acoperi cu minciuna [cf. *Is* 28, 15] le-a expus în parte însuşi bunul ucenic al cuviosului [Anastasie Monahul]; şi chiar dacă ele au fost spuse într-un mod mai simplu, ni s-a părut potrivit să le redăm aici cuvânt de cuvânt pentru ca să poată fi sesizate mai uşor de cititori:

[În continuare variantele „Vieţii greceşti" redau fie în rezumat (recenziile 1 şi 2), fie „in extenso" (recenzia 3)[42] actele procesului Sfântului Maxim şi al ucenicilor lui traduse mai jos, p. 115–173.]

[42] Recenziile 1 şi 2 (cf. *PG* 90, 89–104) rezumă în ordine cronologică reală „Relatarea acţiunii", „Scrisoarea către Anastasie" şi „Discuţiile de la Bizya". Recenzia 3 reproduce textual, dar în ordine cronologică inversă, „Discuţiile de la Bizya" şi „Relatarea acţiunii", amalgamându-le într-un singur proces.

Al doilea proces și martiriul Sfântului Maxim și al celor doi Anastasie

66. Iar după scurgerea unui timp [în 662] l-au adus în Constantinopol aducându-l împreună cu el și pe ucenicul său Anastasie, precum și pe celălalt Anastasie pe care l-am numit Apocrisiarul. Și acești infami și blestemați folosindu-se împotriva lor de blesteme și azvârlindu-i anatemei — nu numai pe ei, ci și pe toți ortodocșii pe cei în viață și pe cei plecați din viață —, i-au predat celor rânduiți peste pedepse ca să le aplice sentința pronunțată împotriva lor: neluându-le chipurile cu totul viața, ca să pară că ei, cei lipsiți de iubire de oameni, mai au ceva iubire de oameni, au născocit prin chinurile lor ceva mai amar decât însăși moartea. Căci luându-i prefectul Orașului și ducându-i în pretoriu a poruncit mai întâi ca dumnezeiescul Maxim, întins din patru părți, să fie bătut cu vine uscate, fără să-i fie milă întinatului nici de bătrânețea lui, nici de membrele tremurânde ale trupului său, nici de trupul acela istovit de post și osteneli, ci s-a arătat atât de crud încât tot pavajul s-a înroșit de mulțimea sângelui sacru, tot trupul i s-a mistuit și nici cel mai mic mădular n-a rămas sănătos[43].

67. După care fiara s-a dus la ucenicul lui [Anastasie Monahul], iar după el la cel care avea același nume cu el [Anastasie Apocrisiarul], aplicându-le și lor multe lovituri și făcându-i plini de înțepături, punând lângă ei și crainici care în timp ce erau biciuiți strigau: „Cei care nu ascultă de legile împărătești și rămân nesupuși sunt vrednici să pătească aceasta". Și de-abia mai răsuflând i-au târât și aruncat în închisoare.

68. În ziua următoare l-au adus iarăși pe cuviosul [Maxim] împreună cu ucenicul [Anastasie Monahul] în întregime însemnați cu cicatrice, în întregime umflați, în întregime umflați de răni, și deși avea asemenea dureri nu s-au reținut să facă cu el și alte lucruri mai rele, lepădând cu totul

[43] Pasaj (*PG* 90, 104C) similar cu unul din „viața" Sfântului Teodor Studitul (*PG* 99, 193D) care descrie biciuirea acestuia.

firea [omenească]. Căci i-au tăiat în chip nelegiuit din gât şi epiglota învecinată acea limbă teologică care izvorâse cuvinte mai bogat decât fluviile, ca nimicindu-i organul producător de sunete să-i nimicească şi cuvântul şi învăţătura, şi pe viitor să fie tăcut şi nevorbitor. Dar deşi ţi s-a tăiat limba, bunule Maxime, nu vei tăcea, nici nu vei înceta să rosteşti acele preadulci cuvinte, ci Acela Care face limba pruncilor şi-l face pe mut şi pe surd să grăiască, Acela te-a făcut şi pe tine să grăieşti şi să vorbeşti în chip minunat şi să rosteşti cuvinte mai articulate decât înainte.

69. Iar când au făcut acelaşi lucru şi cu ucenicul său Anastasie şi i-au tăiat şi lui[44] limba dinăuntru, acelaşi har l-a întărit şi pe el şi i-a dat cuvânt fără organ producător de sunete, cuvânt mult şi bogat în chip uimitor. Fiind loviţi de mai mare pizmă pentru aceasta, ticăloşii le-au aplicat nobililor bărbaţi încă o altă tortură mai nouă, ca socotind că e nedrept dacă n-ar pune în mişcare asupra lor orice experienţă cumplită, căci ar fi fost mai bine cum li se părea lor înşişi, să fie daţi morţii decât să fie predaţi acestor pedepse. Căci legându-l pe fericitul cu frânghii subţiri i-au tăiat cu un cuţit şi un ciocan mâna dreaptă şi au aruncat-o pe pământ. După care au trecut la tovarăşul de luptă Anastasie aplicându-i aceeaşi pedeapsă, ca să poată avea şi el aceeaşi slavă şi desfătare. Şi scoţându-i fără limbă şi fără mână din pretoriu, i-au târât şi purtat prin piaţă, luând în batjocură membrele lor amputate şi folosindu-se de strigăte indecente şi expunându-i râsetelor şi glumelor. Iar după acea purtare de jur-împrejur fără cinste i-au predat unui exil foarte îndepărtat[45] împreună cu Anastasie Apocrisiarul neîngrijiţi, goi, desculţi, nehrăniţi, lipsiţi de toate cele ale vieţii, nu aproape de mare ca să nu fie vizitaţi de oameni milostivi şi, lucrul cel mai cumplit, despărţiţi unii

---

[44] „Viaţa greacă" şi epilogul „Discuţiei de la Bizya" vorbesc doar de mutilarea Sfântului Maxim şi a ucenicului său Anastasie Monahul. Dar „Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul" şi „Memoriul lui Teodor Spudeul" arată limpede că aceloraşi barbare mutilări a fost supus şi Anastasie Apocrisiarul.

[45] În Lazica, Gruzia de azi, unde au sosit pe 8 iunie 662.

de alți; singurul lucru bun pe care l-au făcut sfinților ei, spurcații, fiind acela că au rămas la distanță de ei.

Soarta crudă a împăratului persecutor și restabilirea ortodoxiei

70. Dar, deși e foarte îndelung-răbdătoare, dreptatea dumnezeiască n-a fost nepăsătoare, ci după puțin timp l-a pedepsit pe împăratul nelegiuit [Constans II] pe care l-a dus departe și l-a silit să plătească o moarte vrednică de milă în Siracuza [pe 15 septembrie 668]. Căci el, cel vrednic de ură, fiind urât de bizantini pentru cele pe care le-a făcut și ajungând foarte detestat, temându-se să nu sufere ceva rău de la aceștia, a plecat [în 662] cu soție și copii acolo. Și intrând în baie să se spele, unul din slujitori profitând de ocazie i-a dat cu un urcior o lovitură în cap și i-a zdrobit tot craniul luându-i ticălosului viața. Iar după ce fiul său Constantin [IV, 668–685] a luat împreună cu frații lui, Heraclie și Tiberiu, sceptrele împărăției, a hotărât că nu trebuie să umble pe același drum cu tatăl său, ca să nu pățească același lucru. De aceea aducându-i pe părinții [episcopii] de pretutindeni și făcând un Sinod mare [în 680–681], care se numește al VI-lea Ecumenic, acesta a făcut multe lucruri vrednice de pomenire: a proclamat mai limpede cele două voințe și lucrări ale lui Hristos în cele două firi ale Lui, a blestemat și azvârlit anatemei pe cei ce au introdus și cinstesc dogma monotelită. Acest lucru l-a făcut mai întâi în Roma mișcat de Duhul dumnezeiesc întâi-stătătorul ei Agaton [678–681], care a fost ridicat în acest scaun după Martin[46]; el a stabilit că aceia care au făcut cele fără de lege să fie blestemați și declarați căzuți din Biserică[47].

---

[46] Inexact. Sfântul papă Martin murise în 655, fiind urmat de conciliantul Eugeniu I (654–657), de lașul Vitalian (657–672), care a intrat în comuniune cu patriarhul ecumenic Petru și l-a primit la Roma în 662 pe Constans II, și de mai ștersii Adeodat (672–676) și Donus (676–678).

[47] Aluzie la Sinodul de la Roma din 679 prin care papa Agaton cu 125 de episcopi a reînnoit condamnarea monotelismului.

Sfântul Maxim şi cei doi Anastasie în exil. Moartea lor

71. Dar, cum spune cuvântul, după ce dumnezeiescul Maxim a fost purtat în exil, pe drum i s-a întâmplat să sufere multe şi a suportat multe dureri neputând să şadă nici pe un dobitoc, nici pe o litieră, pentru că era cu totul distrus de chinuri şi epuizat de acele zeci de mii de dureri. Şi, într-adevăr, punându-l bătut pe o targă din ramuri, de-abia purtându-l cu anevoie l-au dus pe acel lung drum; şi ajungând la unul din castrele din Alania pe nume Schemaris, punându-l sub strajă, l-au lăsat cu totul fără nici o purtare de grijă. Şi pentru că pe acelaşi drum l-au dus şi pe bunul ucenic [Anastasie Monahul] împreună cu cel care avea acelaşi nume cu el [Anastasie Apocrisiarul], i-au despărţit atât pe aceştia doi de învăţătorul lor, cât şi pe unul de altul, schimbând multe locuri unul după altul şi ducându-i undeva departe în ţinutul abasgilor. Din care pricină unul dintre ei [Anastasie Monahul] care trecuse printr-o rea maltratare şi-a dat duhul, singurul lucru care-i mai rămăsese, dar nu ştim ziua exactă în care s-a mutat de aici, aşa cum ne spune omonimul lui, Anastasie Apocrisiarul[48].

72. Iar pe dumnezeiescul Maxim care a fost închis timp de trei ani[49] în castrul din Alania de care am vorbit mai sus, lipsit de nevoile trupului său deşi era plin de zile, cum s-a spus, şi într-un trup neputincios, l-a cercetat o vedenie de sus care i-a arătat ziua sfârşitului şi l-a chemat la corturile de acolo. Iar când a venit ziua aceea — a 13-a a lunii lui august [662] —, cel cu adevărat vrednic de ceruri şi de locuirea acolo a lăsat cele de aici şi a alergat spre ceruri. Iar în locul[50] unde a fost depus sfântul lui trup, trei lumini

---

[48] Anastasie Monahul a murit pe 22–24 iulie 662. Detalii mai jos în „Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul" şi în „Memorialul lui Teodor Spudeul".

[49] Inexact; de fapt doar trei luni.

[50] Rezumatul luptei (*athlesis en epitomo*) cuviosului Maxim Mărturisitorul editat de Epifanovici (1917, p. 21–22) precizează — detaliu reţinut şi de sinaxarele târzii — că după „trei ani" de exil, „când a binevoit Dumnezeu să-l ia, bolind puţin s-a odihnit [în Domnul] în ziua a 13-a a lunii august şi a fost îngropat în Lazica, în mănăstirea

strălucitoare îi luminau în fiecare noapte mormântul iradiind o scânteiere minunată şi producând, cum era şi firesc, o uimire plină de minunare celor care vedeau şi arătând foarte bogatul har al marelui dăruitor Dumnezeu din jurul slujitorului Său.

Rugăciune şi doxologie[51]

73. Iar pentru tine, preasfinte părinte, mare e slava şi strălucirea celor de acum, pentru că Stăpânul te-a cinstit mult încă de aici, dar mult mai mare şi excelentă e partea ta cerească acolo unde stai în faţa Luminii celei mari şi primeşti întru tine întreaga strălucire a fericitei şi arhiluminoasei Treimi, văzând pe Dumnezeu şi — lucrul cel mai uimitor —, ajungând tu însuţi dumnezeu prin unirea cu El, îndumnezeit în întregime prin participare şi suportând negrăita îndumnezeire. Dobândind, prin urmare, o astfel de slavă, dă multul tău ajutor şi nouă celor ce înotăm încă în cele de acum şi plutim pe marea înşelătoare a acestei vieţi pline de multe primejdii, ca stând sub cârmuirea şi călăuzirea ta, să trecem uşor această mare nestatornică şi să ancorăm în porturile veşnice şi nebătute de valuri, unde e petrecerea fericită şi odihna foarte senină în Hristos Iisus Domnul nostru, împreună cu Care fie slavă Tatălui împreună cu preasfântul şi de viaţă făcătorul Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Sfântului Arsenie, unde se fac multe vindecări spre slava Dumnezeului nostru" (p. 22^{31-33}).

[51] Identică (*PG* 90, 108D–109A) cu cea din finalul „vieţii" Sfântului Teodor Studitul (*PG* 99, 229D–232A).

Actele procesului, martiriului și exilului celui întru sfinți papă Martin[1] (653–655)

Din cele scrise de Teodor Spudeul Sfintei Sofii sfinților frați buni și întâilor brutari imperiali Teodor și Euprepie, așezați în exil în Cherson, despre cele făcute în chip ticălos de potrivnicii cu sfântul și apostolicul bărbat și cu adevărat nou mărturisitor și martir al lui Hristos Dumnezeul nostru, Martin papa Romei, înainte de a fi fost trimis în exil când a fost răpit pentru cuvântul adevărului din Scaunul Apostolic:

După ce s-a întors în arestul gărzii imperiale cu sudorile [luptelor] pe care le știe Dumnezeu, i-am putut scrie și face cunoscute toate calomniile răspândite despre el. Împreună cu care am inserat și altele, care-l implorau să nu se lase nicidecum copleșit de ticăloasa sectă a bărbaților impioși, temându-se și tremurând și având sub ochi naufragiul lui Serghie, arhiepiscopul insulei Cipru. La care acela a scris drept răspuns acestea:

[*1.*] Martin lui Teodor iubitului cu sinceră afecțiune frate

Fiindcă am aflat, pe cât am putut, cele însemnate de voi în scris, le voi urma în puține cuvinte. Când am ieșit din

[1] *Narrationes de exilio sancti papae Martini* (*BHL* 5592) din colecția de documente întocmită și tradusă în latină de Anastasie Bibliotecarul Bisericii Romei († 880) pentru diaconul Ioan. Traducere după textul latin editat de J. Sirmond (1620) și reluat de abatele J.-P. Migne în *PL* 129, 585–602. Ediția critică pregătită de Bronwen Neil pentru *CCh* n-a apărut încă.

bazilica [San Giovanni in Laterano] care se numeşte Constantiniana, în care armata m-a împresurat cu armele, în prezenţa exarhului şi cubicularului Teodor şi a clerului au spus răspicat: „Anatema să fie oricine ar spune sau crede că Martin a schimbat sau va schimba credinţa până la o iotă şi o cirtă! Şi anatema să fie cei care nu vor rămâne până la moarte în credinţa lui ortodoxă!" După ce s-au auzit acestea, Calliopas a început să explice că nu există altă credinţă decât cea pe care o ţinem şi că el însuşi nu crede altfel. Dar a spus asta pentru cei care-l ascultau, nu din pricina credinţei. Şi vreau să ştii, preaiubite frate, despre credinţa pe care ai însemnat-o şi despre falsele calomnii pe care le pun înainte împotriva adevărului: că, ajutaţi fiind noi de rugăciunile voastre şi ale tuturor creştinilor care sunt cu voi, şi viu şi mort voi apăra credinţa mântuirii noastre şi aşa cum învaţă fericitul Apostol Pavel: „Pentru mine a trăi este Hristos şi moartea câştig" [*Flp* 1, 21]. Iar despre falsele acuzaţii pe care le fac mai nou ereticii respingând adevărul lui Hristos Dumnezeu, cum ar putea spune adevărul oameni care se împotrivesc adevărului lui Dumnezeu? Ţie, aşadar, preaiubite frate, îţi dau seamă pentru Cel care va judeca lumea aceasta prin foc şi va da fiecăruia după fapta lui: eu n-am trimis niciodată la sarakini [la arabi] nici scrisori, nici un tomos cum trebuie să creadă, de care vorbesc, nici bani, afară de unor robi ai lui Dumnezeu care au venit aici pentru milostenie cărora le-am dat ceva modic, din care foarte puţin a fost transmis la sarakini [arabi]. Bărbaţi ticăloşi au mai dat mărturie mincinoasă împotriva mea, sau mai degrabă împotriva sufletelor lor, cu privire la slăvita stăpâna noastră Pururea Fecioară Maria care L-a născut pe Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, şi pe care toţi Sfinţii Părinţi universali o numesc Născătoare de Dumnezeu ca una care L-a născut pe Dumnezeu-om. Căci oricine nu cinsteşte şi venerează atât în veacul de acum, cât şi în cel viitor pe fericita mai presus de orice făptură şi decât firea omenească afară de Cel ce s-a născut din ea, pe vrednica de închinarea Pururea Fecioara şi Maica Domnului nostru, să fie anatema! Dar

oamenii care caută prilejuri produc scandaluri spre scandalizarea multora.

Dumnezeu să te păzească nevătămat, preaiubite fiu.

Primind acestea, am dat mulţumire lui Dumnezeu aflând tăria voinţei preasfântului bărbat. Dar eram preocupat vrând să aflu cum anume a fost ridicat din scaunul său şi nu puteam. Căci din toţi pe câţi i-am întrebat nimeni nu-mi dădea un răspuns adevărat, ci fiecare spunea altceva şi altceva. De aceea nevoia m-a împins să-i fac cunoscut despre acest lucru şi să-l rog ca să aflu adevărul de la el însuşi. La care sfântul a scris acestea:

[2.] Martin lui Teodor

A vrut draga voastră iubire să afle cum am fost răpit din scaunul Sfântului Apostol Petru ca o vrabie singuratică dintr-o clădire. Şi mă mir că ai vrut să te informezi de la mine despre acest lucru, când Domnul a spus dinainte despre aceste timpuri rele ucenicilor Săi „că în zilele acelea va fi o strâmtorare mare cum n-a fost de la începutul lumii până atunci şi nici nu va mai fi. Şi de nu s-ar fi scurtat acele zile, n-ar mai scăpa nici un trup, dar cine va răbda până la sfârşit, acela se va mântui" [*Mt* 24, 21–22. 13]. Acest lucru se spune în puţine cuvinte despre antihrist. Dar şi Sfântul Pavel, potrivit harului Duhului dat lui, a vestit dinainte aceste zile lui Timotei, ucenicul său, zicând: „În vremurile cele de pe urmă oamenii se vor depărta de la credinţă, îşi vor întoarce auzul de la adevăr, vor fi iubitori de sine, deşerţi" [*1 Tim* 4, 1; *2 Tim* 4, 4; 3, 2]. Şi crede-mă, preadoritul meu fiu, că nu trebuie văzut aici alt timp decât în chip evident acesta de acum, în care sunt începuturile durerilor [*Mt* 24, 8], cum a prezis Domnul venirea lui antihrist. Şi mi s-a părut necesar să spun pe scurt, înainte ca în toată lumea să biruie judecata şi să ajung la sfârşitul alergării [*2 Tim* 4, 7], socotind că îmi este de folos ca de relele pe care mi le pregătesc alţii mai degrabă să mă veselesc decât să mă plâng, ca să ştii în ce fel am fost luat pe sus şi dus

din oraşul Roma, fără să auzi nimic mincinos din cele întâmplate. Tot timpul am ştiut dinainte cele ce pregăteau împotriva mea şi de aceea împreună cu tot clerul meu am rămas deoparte în biserica Mântuitorului nostru care se numeşte Constantiniana, care a fost prima construită şi stabilită în toată lumea de împăratul Constantin de fericită aducere-aminte şi care este lângă episcopie. Fiindcă aici petreceam cu toţi deoparte din ziua de sâmbătă când Calliopas a intrat în cetate cu armata Ravennei şi cu Teodor cubicularul. Aşadar, am trimis în întâmpinarea lui pe unii din cler care, când au fost primiţi la palat [Calliopas] a socotit că şi eu sunt împreună cu ei. Iar după ce m-a căutat şi nu m-a găsit, a zis mai-marele clerului: „Fiindcă am vrut să i ne închinăm. Dar mâine, duminică, vom merge la el şi-l vom saluta fiindcă azi nu mai suntem în stare." Duminică însă, trimiţând danii în mai sus-zisa sfântă biserică a lui Dumnezeu, bănuind că se va aduna o mare mulţime din pricina zilei [de sărbătoare], a anunţat aceasta: „Fiindcă suntem foarte obosiţi de drum nu putem veni astăzi, dar mâine vom veni negreşit şi ne vom închina sfinţeniei voastre". Eu însă eram grav bolnav încă din luna octombrie şi până în timpul de care vorbim, adică până în ziua a 16-a a calendelor lui iulie [16 iunie 653]. Aşadar, luni dis-de-dimineaţă a trimis pe secretarul său şi pe unii din suita lui zicând: „Ai pregătit arme şi ai oameni înarmaţi înăuntrul şi ai strâns o mulţime de pietre pentru a ne respinge, dar acest lucru nu e necesar şi să nu îngădui să se facă aşa ceva." Şi cum eram de faţă, am auzit acestea şi n-a fost nevoie ca să-i fac siguri de asta decât să-i trimit să dea ocol prin toată episcopia şi să dea mărturie dacă vor vedea arme sau vreo piatră. Şi după ce s-au dus şi n-au găsit nimic, le-am adăugat prin vorbe că niciodată n-a fost altfel, ci s-au năpustit împotriva noastră din pricina unei încurcături şi acuzaţii false, fiindcă şi la venirea infamului Olympius[2], acel om

[2] Exarh bizantin al Ravennei. Trimis de Constans II să-l aresteze pe papa Martin ca represalii pentru Sinodul de la Lateran (octombrie 649), Olympius s-a revoltat împotriva împăratului şi s-a procla-

deşert, s-a zis că aş fi putut să-l resping cu arme. Aşadar, îmi aveam patul în care zăceam în faţa altarului bisericii. Şi n-a trecut o jumătate de oră şi iată că au venit împreună cu ei în biserică soldaţi înarmaţi, toţi întunecaţi, ţinându-şi în mâini lăncile şi spadele lor, având-şi pregătite şi arcurile lor împreună cu scuturile şi s-au făcut aici cele ce nu trebuie nici măcar spuse. Căci aşa cum pe timp de iarnă când suflă un vânt tare cad frunzele rupte din pomi, aşa erau lovite de arme candelele sfintei biserici şi cădeau zdrobite pe pavaj, iar sunetul care se făcea în biserică se auzea ca un tunet cumplit atât din cauza greutăţii armelor, cât şi din cauza mulţimii candelelor frânte de ele. Şi intrând ei, de îndată a fost înmânat de Calliopas preoţilor şi diaconilor un ordin în care se cuprindea scoaterea mea din scaun fiindcă aş fi răpit episcopatul în chip nereglementar şi fără lege[3] şi n-aş fi vrednic să şed în Scaunul Apostolic, ci trebuie în orice chip să fiu trimis în Oraşul Imperial [Constantinopol], alegându-se în locul meu un alt episcop. Ceea ce nu s-a făcut încă şi sper că nu va trebui să se facă nicicând, fiindcă în absenţa pontifului în locul său îl reprezintă arhidiaconul, arhiprezbiterul şi primicerul [prim-notarul]. Dar fiindcă nu eram pregătiţi să răspundem cu luptă, am judecat că e mai bine să mor de zece ori decât să se verse în pământ sângele cuiva. Şi în acel ceas m-am predat neopunând rezistenţă la dispoziţia împăratului. Deşi, ca să spun adevărul, unii din cler strigau la mine să nu fac asta, n-am plecat urechea la nici unul din ei, ca să nu se facă numaidecât moarte de om. Ci le-am zis: „Îngăduiţi să vină cu mine din cler cei care-mi sunt necesari: episcopi, preoţi şi diaconi, şi numai cine mi se pare potrivit". Calliopas a răspuns: „Oricine ar vrea să vină, să vină. Noi nu facem vreo constrângere cuiva". I-am răspuns: „Clerul e în pute-

---

mat împărat cu acordul papei în 650, dar moare în 652 în Sicilia în timpul unei expediţii împotriva arabilor care invadaseră insula. Colaborarea la rebeliunea lui Olympius va fi un cap de acuzaţie principal în procesul de trădare care i se va intenta papei în 655.

[3] Mai exact a fost sfinţit episcop fără să aibă aprobarea împăratului de la Constantinopol.

rea mea". Iar unii dintre preoți au strigat zicând: „Cu el trăim și cu el murim". După care Calliopas și cei care erau împreună cu el au început să spună: „Vino cu noi la palat". Și n-am refuzat să fac aceasta, ci am ieșit împreună cu el la palat în aceeași zi de luni. Iar marți a venit la mine tot clerul și mulți erau cei care se pregăteau să plece pe mare cu mine și care și-au pus chiar lucrurile lor în luntrii, dar se pregăteau și alți clerici și laici care se grăbeau să vină la noi. Așadar, în aceeași noapte când se lumina de miercuri, care era ziua a 13-a a calendelor lui iulie [19 iunie 653], m-au luat din palat îndepărtându-i pe toți cei care erau cu mine în palat afară de câteva felurite lucruri care-mi erau necesare pe drum și aici; și ne-au scos afară din Urbe cu doar șase copii mici și un sclav drept slujitori; și punându-ne într-o luntre, ca la ceasul al patrulea din zi, am ajuns în port. Iar în ceasul în care am ieșit din orașul Roma au poruncit ca de îndată să fie închise porțile și au vegheat ca ele să rămână așa, ca să nu iasă unii din oraș și să vină la noi în port în timp ce noi pluteam acolo pe râu în jos. De aceea a fost necesar să lăsăm în mai sus-zisul port toate lucrurile celor care le-au trimis în luntrii și în aceeași zi ne-am și pus în mișcare. Și de calendele lui iulie [pe 1 iulie] am ajuns la Mesina, unde nava a fost carcera mea. Și a fost tot așa nu numai în Mesina, și nu numai în Calabria care e supusă marii Urbe a romanilor, dar și în mai multe insule, în care ne-au împiedicat timp de trei luni și n-am avut parte de nici o compătimire; afară de insula Naxos unde am zăbovit o vreme, m-am învrednicit să mă spăl făcând două sau trei băi și am rămas în oraș la un han. Și iată sunt 47 de zile de cât nu m-am învrednicit să mă stropesc nici cu apă caldă, nici cu apă rece și m-am scurs și slăbit cu totul, fiindcă scurgerea pântecelui [diareea] nu mi-a dat deloc odihnă până în prezent atât în navă, cât și pe uscat. Iar în ceasul nevoii mele când trebuie să gust ceva, zdrobit cu totul la trup, nu pot simți cele necesare ca întărindu-mi firea, fiindcă îmi este silă să gust ceea ce am, pentru că îmi provoacă dezgust. Dar cred în puterea lui Dumnezeu Care vede toate că atunci când voi pleca din această viață de-

spre toate acestea vor fi întrebaţi cei ce mă persecută ca duşi astfel spre pocăinţă să se întoarcă de la răutatea lor.
Nevătămat să te păzească Dumnezeu, fiule preadulce.

[3.] Memorial [*commemoratio*] despre cele făcute cu cruzime şi fără respect de Dumnezeu de către duşmanii adevărului împotriva sfântului şi apostolicului cu adevărat nou mărturisitor şi martir Martin papa Romei printr-o scrisoare a unui foarte bun creştin către părinţii [episcopi] ortodocşi care sunt în Apus, în Roma şi în Africa

Jale, mâhnire şi lacrimi multe, precum şi un glas comun foarte mâhnit şi neîncetat care iese în durere din adâncul inimii cred că urcă spre Dumnezeu de la cei care sunt în Roma şi de la sfinţii slujitori ai lui Dumnezeu şi de la popoarele credincioase care petrec în tot locul stăpânirii Lui [*Ps* 102, 22] de când s-a făcut persecuţia împotriva preasfântului nostru părinte preafericit pentru Dumnezeu şi credincios corifeu al preoţilor [episcopilor] şi papă apostolic universal şi prin aceasta împotriva Bisericii universale; şi cred că această mâhnire vă cuprinde şi de acolo că sunteţi foarte preocupaţi să ştiţi în ce mod s-a acţionat împotriva lui atunci când a fost exilat şi scos afară cu persecuţie din Roma şi dus cu corabia până în Bizanţ. Acestea avându-le în mine eu smeritul şi păcătosul slujitorul vostru, am hotărât să vă aduc aminte printr-o scrisoare şi să vă fac cunoscute şi limpezi vouă binecuvântaţilor şi prin voi tuturor credincioşilor şi celor ce au râvna slujirii lui Dumnezeu unele lucruri pe care le-am aflat cu multă preocupare de la unii din afară, pe cele mai multe învrednicindu-mă să le văd cu ochii mei, măcar că eram nevrednic de slujirea preafericitului şi preascumpului nostru părinte episcop; ca aflându-le să rostiţi împreună cu mine cu întristarea inimii cuvintele proorocului: „Cine va da capului meu apă şi ochilor mei izvor de lacrimi ca să plâng ziua şi noaptea" [*Ir* 9, 1] mâhnirile, ba chiar pierzania Bisericii universale şi a tuturor creştinilor pentru cele ce s-au făcut împotriva fericitului şi plinului de Dumnezeu conducător al adevărului

şi propovăduitor al lui? Dar slavă lui Dumnezeu Care i-a dat lui tărie şi răbdare statornică în încercările care au venit peste el de la puterile şi bărbaţii potrivnici, ca să le combată şi să lupte cu bărbăţie pentru slujirea lui Dumnezeu, punându-şi în chip neabătut şi cu nădejde tare sufletul său până la moarte, ca să fie imitator al Domnului său Care l-a făcut luptător ca să lupte pentru adevăr.

Ştiţi şi voi cele ce s-au făcut în Roma împotriva fericitului şi tare ca oţelul părintelui duhovnicesc şi corifeu al preoţilor [episcopilor] domnul Martin: cu ce fel de primejdii s-a luptat văzând săbii scânteietoare şi ascuţite lipite unele de altele şi ţinute de mai mulţi soldaţi gata să-l străpungă pe fericitul şi să-i ia viaţa stând în jurul altarului şi în toată bazilica Bisericii universale din Roma numită Constantiniana, unde fericitul exercitându-şi preoţia zăcea culcat bolnav în pat; şi cum cu dureri în suflet şi în încheieturi a fost împins, răpit şi scos din Scaunul Apostolic, loc în care l-a aşezat Dumnezeu apostol supraveghetor al Său şi propovăduitor al adevărului ortodox. Dar el nu a socotit mai de preţ sufletul său [cf. *FA* 20, 24], ci l-a pus până la moarte, imitând, precum s-a zis, pe Domnul său care zice: „Păstorul cel bun îşi pune sufletul său pentru oile lui" [*In* 10, 11], ca să salveze de la ereticii iviţi în timpul nostru poporul care rătăcea pierdut pretutindeni.

Luat, aşadar, la Roma din bazilica San Giovanni [in Laterano] de către puternicii acestui veac şi predat celor ce erau acolo vrednici slujitori ai unei asemenea slujiri, a fost depus în port şi aruncat în luntre; şi navigând, precum ştiţi, şi mergând spre Abydos[4] prin insula Naxos, paznicii nu i-au îngăduit acelui bărbat apostolic să atingă pământul, deşi suferea de dureri de picioare, deşi ei înşişi debarcau în diferite locuri şi se odihneau. Iar preoţii care erau în acele locuri şi ceilalţi credincioşi ai acelui ţinut îi trimiteau de multe ori fericitului spre folosinţă daruri în cantitate nu puţină, pe care însă paznicii cu suflet de fiară le nimiceau

[4] Port situat la intrarea în strâmtoarea Dardanele, la trecerea din Marea Egee în Marea Marmara, azi Çanakkale, Turcia.

în fața lui rostind multe vorbe necuviincioase și amare împotriva lui, iar pe cei care aduceau aceste daruri îi alungau cu injurii și vergi spunându-le: „Oricine îl iubește pe acesta e dușmanul statului!" Oare și numai acest lucru nu era în stare să-i producă o durere neasemănată, mai presus de neputința care-l apăsa cu boala? Așadar, trimițând pe cineva de la Abydos, paznicii care-l rețineau au dat de știre în Bizanț de sosirea și capturarea lui rostind împotriva lui multe rele și zicând că este eretic, răzvrătit, potrivnic al lui Dumnezeu și subminator al întregului pământ al romanilor.

Iar când fericitul a ajuns în cele din urmă în Bizanț în ziua a 17-a a lunii septembrie [a anului 653] în portul de lângă biserica Sfânta Eufemia lângă palatul Arcadianon, slujitorii l-au lăsat pe puntea navei de dimineață și până la ceasul al zecelea din zi [ora 4] și era, precum stă scris, „priveliște pentru toți îngerii și oamenii" [*1 Co* 4, 9]. Căci diferiți oameni, pe care din pricina obiceiurilor lor de fiare i-aș numi mai degrabă lupi, veneau și făceau în locul altora, pe cât bănuiesc, împotriva sfântului papă lucruri care nu se pot spune unor creștini. Și stând noi pe țărm, eu umblam toată ziua în sus și în jos plin de durere și amărăciune pentru că vedeam un asemenea sfânt bărbat atât de umilit; și nu numai aceasta: căci auzind asemenea vorbe rostite împotriva lui chiar de către niște păgâni, nu mai ceream altceva decât să mi se ia sufletul de la mine. În cele din urmă, spre apusul soarelui, a venit un scrib pe nume Sagoleva cu mulți soldați din garda imperială [*excubitores*], și smulgându-l din luntre l-au pus pe o targă și l-au dus în arestul gărzii numit Prandiaria și l-au închis sub multă pază paznicii, primind ordin ca nimeni din Oraș [Constantinopol] să nu afle că este în acest arest al gărzii. Așadar, acest bărbat sfânt și apostolic a fost închis aici aproape fără să vorbească cu cineva timp de 93 de zile.

Iar în a 93-a zi [18 decembrie 653] care era o zi de vineri, l-au luat dis-de-dimineață din arest și l-au adus în sala sakellarului care poruncise cu o zi mai înainte să se adune aici tot senatul, ceea ce s-a și făcut. Au poruncit să fie introdus și l-au introdus pe un scăunel purtător, fiindcă

tocmai în acele zile era foarte bolnav din pricina călătoriei pe mare şi a arestului de atâtea zile. Văzându-l, sakellarul[5] care prezida împreună cu ceilalţi demnitari i-a poruncit de departe să se scoale din targă şi să stea în picioare. Şi pentru că unii dintre slujitori au zis că nu e în stare să stea în picioare, sakellarul turbând de mânie şi împreună cu el şi câţiva din pază a strigat să se ridice şi să asiste la judecată sprijinit de o parte şi de alta, ceea ce s-a şi făcut. Şi sakellarul i-a zis:

— Spune, nenorocitule, ce rău ţi-a făcut împăratul? Ţi-a luat ceva? Sau te-a oprimat cumva?

Dar acela tăcea. Atunci sakellarul i-a spus cu glas poruncitor:

— Nu răspunzi? Să vină acum acuzatorii tăi!

Şi pe când vorbea încă au fost introduşi o mulţime de acuzatori împotriva lui. Dar toţi erau fii ai minciunii şi ucenici ai celor care L-au omorât pe Domnul nostru Iisus Hristos, şi vorbeau împotriva sfântului bărbat aşa cum fuseseră învăţaţi, căci cuvintele lor erau premeditate şi pregătite. Unii dintre ei, rugaţi puţin înainte să dea mărturie, încercau să spună adevărul, aşa cum se obişnuieşte; dar făcând încontinuu larmă, cei care prezidau această „luptă" începeau să-i mustre cu ameninţări puternice până când i-au convins să spună cele potrivite pentru a duce la moartea fericitului şi dreptului bărbat. Şi văzându-i pe cei introduşi să dea mărturie, sfântul papă spunea surâzător:

— Aceştia sunt martorii? Asta e ordinea?

Căci între primii care intraseră erau unii cu numele militari, dar la cuget erau lupi şi fiare; iar unii dintre ei fuseseră împreună cu Olympius, împreună cu care era şi Andrei care fusese notarul lui. Între nefericiţii acuzatori erau şi Imeritus şi Therimus şi ceilalţi ca la douăzeci acuzatori ofiţeri şi ceilalţi. Jurau pe Sfânta Evanghelie şi aşa dădeau

---

[5] Trezorierul casei imperiale, echivalent cu un ministru de finanţe şi de interne. El va instrumenta şi procesul Sfântului Maxim şi al ucenicului său, cf. „Relatarea acţiunii" 1. Potrivit „Memorialului lui Teodor Spudeul" 5, care-i dă porecla „Bukoleon", el se numea probabil Leon.

mărturie. În fruntea tuturor acuzatorilor era Dorotei, un patriciu din Cilicia care a spus sub jurământ:

— Chiar dacă ar avea cincizeci de capete, acesta n-ar mai trebui să fie lăsat în viaţă, pentru că el singur a subminat şi pierdut întreg Apusul şi l-a dărâmat, fiindcă a fost într-adevăr de un sfat cu Olympius şi e un duşman ucigaş al împăratului şi statului roman.

Văzându-i, aşadar, intrând, jurând şi dând mărturie fără măsură, făcându-i-se milă de pierzania sufletelor lor, dreptul bărbat a spus demnitarilor care prezidau:

— Vă implor pentru Dumnezeu să nu-i mai pregătiţi şi faceţi să jure, ci să spună fără jurământ tot ce vor, iar voi faceţi ce voiţi. Căci ce folos este ca jurând să-şi piardă sufletele?

Căci intrând unul din martori şi zicând că a făcut conspiraţie cu Olympius şi i-a pregătit pe militari să-i depună jurământ, întrebat fiind preascumpul bărbat dacă aşa stau lucrurile a răspuns:

— Dacă vreţi să auziţi adevărul vă voi spune următoarele. Când s-a făcut *Typos*-ul [în 648] şi a fost trimis de împărat la Roma...

Şi numai atât a spus fericitul şi nu i s-a mai îngăduit să vorbească. Şi începând îndată să vorbească înaintea tuturor Troilus a spus cu strigăt:

— Nu ne aduce aici nimic despre credinţă. Eşti cercetat acum pentru rebeliune [*duello*]. Fiindcă atât romanii, cât şi noi suntem creştini şi ortodocşi.

La care dreptul bărbat a răspuns:

— O, de-aţi fi numai asta! Căci în ziua aceea înfricoşătoare [a Judecăţii de Apoi] mă veţi găsi martor al cercetării şi în aceasta.

După care, între martorii acuzării, mai sus-zisul Troilus i-a zis:

— Ce fel de om eşti tu, că deşi ai văzut şi auzit că blestematul Olympius a încercat asemenea lucruri împotriva împăratului nu l-ai oprit, ci din contră, ai consimţit la ele împreună cu el?

La care fericitul papă apostolic i-a spus numaidecât:

— Spune, domnule Troilus, atunci când, aşa cum ştiţi şi voi şi am auzit şi noi, Gheorghe cel dintre magistraţi care era şi dintre monahi, a intrat din tabăra aici în Oraş [Constantinopol][6] şi a spus asemenea cuvinte şi a făcut asemenea lucruri, unde erai tu şi cei care sunt ca tine, fiindcă nu i te-ai opus, ci din contră a vorbit cu voi şi a scos afară din palat pe cine a vrut şi a oprit intrarea la cine a voit. Şi, iarăşi, atunci când, din porunca împăratului, Valentin[7] a fost îmbrăcat în purpură şi a şezut pe tron împreună cu el, unde v-aţi dus? Nu eraţi aici? De ce nu l-aţi oprit zicând: Nu te atinge de lucruri care nu sunt potrivite pentru tine? Oare nu aţi fost, din contră, toţi de acord cu el? Deci cum aş fi putut sta eu împotriva unui asemenea bărbat [ca Olympius] care avea mai mult braţul întregii armate a Italiei? Sau poate eu l-am făcut exarh? Vă rog pentru Domnul orice aţi vrea şi aţi hotărî să se facă cu mine împliniţi mai repede. Căci ştie Dumnezeu că indiferent cu ce fel de moarte mă veţi ucide, îmi veţi face cele mai mari daruri.

Şi întrebând sakellarul pe unul din slujitorii lui, şi anume pe Sagoleba, dacă mai sunt afară alţii care trebuie să depună mărturie, scribul a răspuns: „Da, domnule, sunt foarte mulţi alţii". Dar cei care prezidau pierzându-şi răbdarea, în timp ce sfântul şi venerabilul bărbat stătea încă în picioare în faţa lor şi Duhul Sfânt îl întărea încă şi mai mult, au spus că sunt de ajuns martorii. Iar traducătorul cuvintelor spuse de sfântul era consulul Inocenţiu, fiul lui Toma, care era din Africa. Şi când a tradus cele spuse de fericitul bărbat, fiindcă nu suporta văzându-le ca pe nişte săgeţi de foc ale Duhului Sfânt aruncate împotriva lor de bărbatul cinstit de Dumnezeu, Troilus i-a spus lui Inocenţiu cu furie:

— De ce ne traduci ce spune? Nu mai spune ce zice.

---

[6] Rebel bizantin neidentificabil mai precis.

[7] Comandat militar rebel care i-a înlăturat, în noiembrie 641, de pe tronul de la Constantinopol pe Martina, cea de-a doua soţie a lui Heraclie (610–641), şi pe fiul ei Heracleona, în locul cărora a adus pe tron, încă minor, pe Constans II (641–668).

Şi sculându-se dintr-o dată, sakellarul cu mai mulţi dintre cei ce şedeau împreună cu el a ieşit să dea de veste împăratului să facă ce va vrea el. Iar pe sfântul bărbat apostolic care şedea în scaunul purtat l-au dus din sala de judecată, sau mai bine zis din sala lui Caiafa, şi l-au depus în mijlocul atriumului care era în faţa sălii sakellarului şi a staulului imperial unde tot poporul obişnuia să se adune şi să aştepte intrarea sakellarului. Şi l-au înconjurat gărzile şi era o privelişte înfricoşătoare pentru toţi cei din mulţime. După puţin timp însă au poruncit să fie expus pe o terasă în soare, ca prin grilajul tricliniului său împăratul să poată vedea ce avea să se facă cu el. Şi era o mulţime de oameni adunată acolo până la hipodrom. L-au pus, aşadar, pe preacucernicul bărbat în mijlocul terasei în prezenţa întregului senat şi era sprijinit de o parte şi de alta. S-a făcut însă dintr-o dată o îmbulzeală nu mică şi, ieşind de la împărat, sakellarul a poruncit ca, deschizându-se porţile tricliniului spre terasă, tot poporul să se împartă. Şi venind la sfântul şi venerabilul bărbat apostolic Martin, i-a zis:

— Vezi cum Dumnezeu te-a adus şi dat în mâinile noastre. Te-ai silit împotriva răului, şi ce a urmat speranţei tale? L-ai părăsit pe Dumnezeu şi, iată, Dumnezeu te-a părăsit.

Şi îndată strigând sakellarul a poruncit unui bărbier din gărzile care stătea acolo să-i smulgă neîntârziat *psachion*-ul păstorului suprem, apostolic şi cel mai de seamă al tuturor creştinilor care a întărit mărturisirea, adică credinţa ortodoxă a Sfinţilor Părinţi şi a Sfintelor Sinoade şi a anatemizat canonic şi sinodal pe iniţiatorii şi autorii noii rătăciri, adică pe noii eretici împreună cu impioasele lor dogme. Deci după ce soldatul i-a rupt *psachion*-ul şi cureaua încălţămintelor, sakellarul l-a predat numaidecât prefectului Oraşului zicând: „Ia-l, domnule prefect, şi taie-l de îndată membru cu membru!" O dată cu acestea a poruncit tuturor asistenţilor să-l anatemizeze, ceea ce au şi făcut. N-au răspuns însă cu acest cuvânt sufletele a douăzeci de bărbaţi; căci vedeau aceasta şi ştiau că Dumnezeu vede din cer cele ce se făceau şi tulburaţi se dădeau înapoi cu multă mâhnire şi cu feţele plecate.

Luându-l în primire, călăii i-au smuls şi *pallium*-ul şi veşmântul preoţesc, şi rupându-i de sus şi până jos şi cămaşa care era înăuntru i-au pus de jur-împrejurul sfântului său gât şi peste tot trupul lanţuri de fier. Şi târându-l cu forţa, nu i-au îngăduit nici să şadă undeva să-şi tragă sufletul, ci l-au dus de la palat prin mijlocul Oraşului spre pretoriu în văzul lumii şi necinstindu-l şi purtând în faţa lui o sabie. Iar durerea fericitului era mare şi de nepovestit, căci era cu totul rupt de osteneală şi neputincios, aşteptând să-şi dea sufletul înainte de atâtea neajunsuri de pricina apăsării suferinţelor şi slăbiciunii trupului. Şi totuşi bucurându-se se întărea prin nădejde în Domnul, şi deşi era târât cu atât chin şi forţă, dreptul era dus cu privire senină şi cu multă statornicie sufletească, doar cu o singură haină ruptă de sus în două părţi şi fără cingătoare astfel încât cele dinăuntru ale lui se desfăceau goale. Şi ca să spun adevărul, văzând cele ce se făceau mulţi dintre oameni suspinau şi lăcrimau. Dar puţini dintre slujitorii satanei se bucurau şi se strâmbau batjocoritor clătinându-şi capetele precum stă scris [*Ps* 21, 8; *Mt* 27, 39] şi zicând: „Unde este Dumnezeul lui, unde e credinţa lui şi unde e învăţătura lui?”

Şi când a ajuns la pretoriu[8] necinstit şi pus în lanţuri de călăi cu săbii, l-au aruncat într-o carceră împreună cu ucigaşii. Iar după aproape un ceas l-au luat de aici şi l-au mutat în închisoarea care se numeşte a lui Diomede[9]. L-au tras însă legat cu lanţuri cu atâta stăruinţă şi forţă încât fluierele picioarelor şi genunchii i s-au sfâşiat şi sângele se vărsa la urcuşul scării, ale cărei trepte sunt înalte, foarte aspre şi abrupte. Şi cum nu era în stare să ţină pasul cu cei care-l trăgeau, părea că-şi va da sufletul înainte de a cunoaşte sabia, întrucât era aproape de sfârşitul vieţii de faţă chiar şi fără să mai fie nevoie de alte chinuri. Introdu-

[8] Aflat între Milion şi Farul lui Constantin, pe strada de mijloc (*mese*), principala arteră a Constantinopolului ce ducea de la Poarta de Aur la Sfânta Sofia şi palatul imperial.

[9] Închisoare aflată în unghiul dintre vest al marelui zid teodosian al Constantinopolului, între actuala fortăreaţă cele Şapte Turnuri şi Turnul de marmură.

cându-l, aşadar, cumva în arest pe el, care cădea adeseori şi se ridica, l-au pus pe un scăunel încătuşat în funii şi lanţuri, şi era ca atunci când Iisus a fost predat de Caiafa lui Pilat ca să fie răstignit [*Mt* 27, 3]. Iar întrucât călăii l-au dezbrăcat cu totul, era chinuit cumplit de dureri, fiindcă era o iarnă insuportabilă. Au pus pe el greutăţi de fier foarte mari, şi nimeni nu era aproape de el afară doar de un singur cleric tânăr care rămânând cu el în arest plângea pe călău ca Petru. Căci era închis împreună cu fericitul şi soldatul călău al arestului, fiindcă acesta era obiceiul ca acela care urma să sufere pedeapsa săbiei să fie închis împreună cu soldatul călău al arestului. Erau însă două femei, mamă şi fiică, şi care ţineau cheile mai înainte-numitului arest, care privind durerea insuportabilă a sfântului care între toate celelalte pedepse se scutura de frig, mişcate de compătimire căutau să arate milostivire faţă de el şi să-l acopere, dar nu îndrăzneau din pricina soldatului călău care era închis împreună şi-l păzea; căci credeau că sosise ceasul executării sentinţei şi să fie căsăpit. După câteva ore însă, când soldatul călău al arestului a fost chemat de ordin militar, coborând el, una din femei, mişcată până în măruntaiele ei de pietate, a urcat în temniţa lor îmbrăţişându-l pe luptătorul lui Hristos şi apostolicul părinte şi, purtându-l în braţe, l-a întins în patul ei acoperindu-l şi învelindu-l cu folos. Iar el a rămas acolo până seara fără glas. Iar când s-a făcut seară, Grigorie, prefectul dintre „cubicularii"[10], a trimis pe unul din majordomii săi cu ceva de mâncare şi care l-a întărit zicând: „Să nu slăbeşti în încercări. Avem încredere în Dumnezeu că nu vei fi omorât!" La care fericitul a suspinat încă şi mai apăsat. Şi îndată au luat de pe el lanţurile de fier.

În ziua următoare, ducându-se împăratul la patriarhie să-l vadă pe patriarhul Pavel [641–653] care era aproape de moarte, i-a povestit cele făcute cu preasfântul bărbat. Iar Pavel gemând şi întorcându-se la perete a zis: „Vai mie! Asta s-a făcut spre prisosirea judecăţilor mele!" Întrebat

[10] A se vedea şi „Memorialul lui Teodor Spudeul" 5.

însă de împărat de ce a spus aceasta, a răspuns: „Oare nu e o ticăloşie vrednică de milă ca episcopii să sufere astfel de lucruri?" Şi atunci l-a făcut pe împăratul să jure că se va mulţumi cu cele deja făcute şi nu va mai continua cu nimic suferinţele lui. Când fericitul bărbat apostolic a auzit că nu va primi ceea ce aştepta, nu i-a plăcut acea promisiune, ci s-a mâhnit foarte tare, fiindcă se grăbea să împlinească lupta cea bună [2 *Tim* 4, 7] şi să se ducă la Cel pe Care-l iubea. Murind între timp Pavel [27 decembrie 653], se silea să urce iarăşi în scaunul patriarhului Pyrrhus. Dar unii din Biserică se opuneau şi opreau acest lucru făcând să circule în palat „libelul" său şi susţinând că a fost anatemizat şi de Pavel. Şi aşa [pe 1 iunie 653] Pyrrhus a fost depus din preoţie din pricina „libelului" pe care-l făcuse la Roma [în 645][11].

Şi făcându-se multă agitaţie, opt zile după moartea lui Pavel a fost trimis de împărat la măreţul papă aflat la închisoarea lui Diomede scriptorul Demostene, un colaborator al sakellarului, şi un stenograf împreună cu el. Şi intrând i-au zis:

— Stăpânul nostru, preaiubitul împărat ne-a trimis la tine zicând: „Iată în ce slavă ai fost şi în ce rânduială te-ai adus pe tine însuţi. Nimeni nu ţi-a făcut asta, ci tu ţi-ai făcut-o ţie însuţi!"

Acela însă n-a răspuns nimic decât aceasta:

— Slavă şi mulţumire pentru toate singurului Împărat nemuritor!

Scriptorul Demostene i-a zis:

— Stăpânul îţi dă de ştire: Spune-ne ce s-a făcut de ex-patriarhul Pyrrhus [638–641] aici şi ulterior la Roma. Din ce cauză a plecat de la Roma: la poruncă sau din proprie iniţiativă?

Răspunzând sfântul papă a zis:

---

[11] În urma disputei de la Cartagina cu Sfântul Maxim din iulie 645, expatriarhul Pyrrhus, refugiat în Apus, s-a dus la Roma unde a dat papei Teodor un „libel" care cuprindea o mărturisire de credinţă ortodoxă. Ajuns însă în 647 la Ravenna, a revenit iarăşi la monotelism.

— Din proprie inițiativă.
A zis Demostene:
— Cum a făcut „libelul" acolo? Silindu-l cineva?
Sfântul bărbat a răspuns:
— De nimeni, ci din proprie inițiativă.
Demostene a zis:
— Când a venit Pyrrhus la Roma, cum l-a primit sfântul bărbat papa Teodor [642–649] înaintașul tău? Ca episcop?
Blândul papă a răspuns:
— Cum nu? Întrucât înainte să vină Pyrrhus la Roma acesta, adică fericitul Teodor, i-a scris lui Pavel ca unuia care a făcut ce nu se cuvine și a ocupat scaunul altuia. Apoi când Pyrrhus a venit de bunăvoie la Roma la moaștele fericitului Petru, cum să nu-l fi putut primi și cinsti înaintașul meu ca episcop?
Răspunzând Demostene a zis:
— Într-adevăr așa stau lucrurile. Dar de unde-și lua el cele necesare pentru trup?
A zis fericitul:
— Evident de la patriarhia romană.
Și episcopul a zis:
— Ce fel de pâine i se dădea?
Vrednicul de cinste bărbat [Martin] a răspuns:
— Voi, domnii mei, nu cunoașteți Biserica romană? Vă spun vouă că orice om nenorocit vine acolo să primească ospitalitate i se dau toate cele de folos, și Sfântul Petru nu lasă pe nimeni care vine acolo să plece fără darurile lui, ci i se dau pâinea cea mai curată și felurite vinuri nu numai lui, ci și oamenilor lui. Dacă acestea se fac cu oamenii nenorociți, ce are să primească oare cine vine ca episcop vrednic de cinste?
Demostene i-a zis:
— Noi am fost informați că Pyrrhus a făcut libelul la Roma cu forța, că a purtat lanțuri de lemn și a suferit multe lucruri dureroase.
Fericitul bărbat a răspuns și a zis:
— Nu s-a făcut deloc așa ceva. Și dacă n-ar fi ținuți de frică, unii de aici ar putea spune cu glas tare adevărul. Aici

în Constantinopol sunt mulţi care atunci au fost la Roma şi ştiu ce s-a făcut acolo. Între care mai trăieşte patriciul Platon care era pe atunci exarh şi care şi-a trimis atunci oamenii lui la Pyrrhus. Să spună el dacă mint. Dar ce să discutăm mai mult? Iată mă ţineţi în mâinile voastre, sfârşiţi acum ceea ce aţi vrut să faceţi cu mine. Cu îngăduinţa lui Dumnezeu stă în puterea voastră. Dar chiar dacă mi-aţi tăia trupul membru cu membru, cum i-aţi poruncit prefectului când m-aţi predat lui, nu voi intra în comuniune cu Biserica Constantinopolului. Iată sunt aici, cercetaţi-mă, puneţi-mă la încercare şi veţi afla din experienţă harul lui Dumnezeu şi cel al slujitorilor Lui credincioşi. Iarăşi vine în mijloc acest Pyrrhus care a fost de atâtea ori anatemizat şi dezbrăcat de cinstea dumnezeiască.

Scriptorul Demostene a ascultat cu uimire aceste cuvinte ale blândului papă şi a admirat îndrăzneala şi stăruinţa sa în moartea lui pentru Hristos fiindcă într-adevăr îşi pusese în gând să bea până la fund paharul pătimirii. Au rămas uluiţi şi cei care erau cu el şi care, după ce stenograful a consemnat toate cele spuse de fericitul bărbat, au plecat.

Aşadar, preacucernicul papă a făcut în închisoarea lui Diomede alte 85 de zile după primele 93, în total 178 de zile. După care a venit scribul Sagoleba spunând: „Mi s-a poruncit să te iau de aici şi să te mut în casa mea şi după două zile să te duc acolo unde-mi va porunci sakellarul". Dar când l-a întrebat papa unde-l va duce sau în care loc, n-a vrut să-i spună. Deci sfântul bărbat l-a rugat să fie lăsat în acelaşi arest până va fi exilat şi să fie luat din arest abia atunci, dar nu i s-a îngăduit aceasta. La apusul soarelui venerabilul papă le-a zis celor ce erau în temniţă: „Veniţi, fraţilor, să ne luăm rămas-bun, căci iată aici sunt cei care vă vor lua de aici". Şi spunând aceasta au sorbit toţi dintr-un singur pahar vinul despărţirii. Şi sculându-se cu faţă senină cu multă stăruinţă şi mulţumire i-a zis unuia dintre tovarăşii săi care era acolo şi care-i era foarte drag: „Vino, domnule frate, şi dă-mi sărutarea păcii!" Şi, aşa cum mi-a spus acesta, în acel ceas inima acelui frate era ca inima ucenicului acela care l-a văzut pe Domnul pe cruce. Nepu-

tând, precum spunea, să se oprească, când fericitul l-a chemat la sărutare, fratele a mugit ca un leu. Şi împreună cu el plângeau cu jale grozavă toţi cei ce erau de faţă acolo. Îngrijorat, fericitul bărbat i-a implorat pe toţi să nu facă asta, vorbindu-le cu privire liniştită. Şi punându-şi venerabilele sale mâini pe gâtul său, a zis: „Bune sunt, frate, acestea şi potrivite, şi tu trebuie să faci asta? Asta e sărutarea păcii? Când din contră acum trebuie să te bucuri pentru mine." La care fratele a răspuns cu zdrobire de inimă: „Dumnezeu ştie, ucenicule al lui Hristos. Mă bucur pentru slava prin care Hristos Dumnezeul nostru te-a socotit vrednic să pătimeşti acestea pentru numele Său. Dar plâng pierzania tuturor." Şi salutându-l toţi, l-au lăsat. Şi venind de îndată scribul l-a luat şi l-a dus în casa lui. Aici i s-a spus că va fi exilat în Cherson[12]. Iar după câteva zile am cunoscut că preasfântul bărbat apostolic a fost dus acolo pe furiş cu o navă.

Şi venind el acolo, după câteva zile a scris o scrisoare în Bizanţ la cineva foarte drag dintre cei pe care-i iubea acolo pentru Domnul şi dreapta lui credinţă. În care se poate citi cum adeseori numitul şi preasfântul nostru părinte a fost într-o mare strâmtorare şi exil, cerând ajutoare de diferite feluri din pricina multelor, deselor şi gravelor boli trupeşti şi a strâmtorărilor de tot felul ale acelui ţinut, fiindcă acolo nu se găsea nimic, mai ales grâu care era cunoscut acolo după nume, dar nu se găsea. Unde scrie sub jurământ că întrucât mica navă care-l ducea acolo avea doar puţin grâu pentru a fi schimbat pe sare, de-abia a putut cumpăra din el o măsură de grâu pe patru monede de aur şi asta doar cu multe rugăminţi. Mai scrie că sfântul lui suflet suferă acolo felurite strâmtorări fiind apăsat nu numai de strâmtorări trupeşti, dar şi de relele locuitorilor şi stăpânitorilor de acolo, astfel încât din porunca stăpânitorilor din Bizanţ, zdrobit aproape de rău aşteaptă să moară încă şi mai rău. De aceea, de Dumnezeu cinstiţilor părinţi, eu, smeritul şi păcătosul vostru rob, vă rog ca aşa cum eu v-am arătat cu

[12] Colonie greacă antică din Crimeea, lângă actualul Sevastopol.

multă sârguinţă cele văzute şi auzite de mine, adică încercările venite asupra preafericitului papă pentru dreapta mărturisire a credinţei în Hristos Domnul şi pentru anatemizarea noilor eretici, şi măcar că am spus doar puţine din multe, am scris totuşi cele ce am putut rândui, aşa şi voi să le explicaţi celor ce au zelul slujirii lui Dumnezeu şi să-i îndemnaţi să-l imite şi să ţină predaniile Sfinţilor Părinţi potrivit imitării lui şi să n-aibă comuniune cu cei ce gândesc cele contrare, rugându-vă şi pentru mine nevrednicul rob care am scris acestea, ca să aflu împreună cu el şi cu voi milă de la Hristos Dumnezeul nostru în veci. Amin.

[4.] Preasfinţitul şi de trei ori fericitul papă apostolic Martin, cu adevărat nou mărturisitor şi martir al lui Hristos Dumnezeul nostru, a murit în acelaşi exil din Cherson potrivit cererii făcute de el Domnului Dumnezeu pe care i-a adus-o cu lacrimi când a ieşit din corabie şi a călcat pământul acela, ca adică în el să-şi sfârşească viaţa luptând lupta cea bună, sfârşind alergarea martiriului şi slujind buna credinţă, în luna septembrie, ziua 16, în care se prăznuieşte pomenirea cea de peste an a preafericitei martire şi păzitoare a credinţei ortodoxe Eufemia preascumpa şi preafericita, anul al 14-lea al indicţiei[13] [16 septembrie[14] 655]. Şi a fost pus în mormintele sfinţilor în afara zidurilor cetăţii Chersonului ca la un stadiu, în preascumpa şi preacinstita biserică a preasfintei şi mai cinstitei decât toţi sfinţii, preacuratei şi neprihonitei, preabinecuvântatei, mai înainte decât toate făpturile, plină de har, făcătoarei şi dătătoarei de bucurie Stăpânei noastre cu adevărat şi în sens

[13] Indicţia era un ciclu fiscal de 15 ani fixat la sfârşitul Imperiului roman plecând de la impozitele extraordinare pentru plata soldaţilor numite *indictiones*. Indicţia constantinopolitană începea pe 1 septembrie.

[14] „Viaţa greacă" 12 a Sfântului Martin, publicată de P. Peeters (*Analecta Bollandiana* 51, 1933, p. 261) datează moartea papei Martin pe 13 aprilie 656. Este imposibil de ales între aceste două date, pentru că Sfânta Eufemia, care se prăznuieşte azi pe 16 septembrie, se prăznuia în matirologiul ieronimian şi în sacramentarul gelasian pe 13 aprilie.

propriu Născătoarei de Dumnezeu şi Pururea Fecioarei Maria care se numeşte Vlahernița, făcându-se model demn de imitat pentru toți cei ce vor să viețuiască bine şi aleg şi vor să lupte pentru adevăr. Cu rugăciunile Fecioarei şi ale mărturisitorului Hristos adevăratul Dumnezeul şi Mântuitorul nostru, Care a ieşit din ea în chip negrăit şi fără de sămânță după umanitate, să ne păzească şi ferească pe noi şi pe toți cei care ascultă cu credință şi tot poporul pe care l-a câştigat, în credință curată, în pace şi iubire desăvârşită şi în toată dreptatea până la sfârşit. Căruia i se cuvine împreună cu Dumnezeu Tatăl şi cu Duhul Sfânt într-o dumnezeire de o ființă, cinste şi tărie, împărăție nesfârşită, judecată, slavă şi măreție în veci nesfârşiți. Amin.

[5.] Iar mai sus-pomenita scrisoare
a preasfântului papă apostolic sună aşa:

Arătăm adevăratei noastre iubiri, domnule frate, că după ce navigând din Constantinopol am ieşit din locul care se numeşte Ieron[15] în Joia Mare când se prăznuieşte Cina Domnului [10 aprilie 654] am trecut de far şi, străbătând diverse locuri, de idele lui mai [15 mai 654] am ajuns la Cherson. Aşadar, purtătorul acestora care vă aduce scrisoarea de față, a venit din Bizanț la Cherson la 30 de zile după noi. Şi ne-am bucurat de venirea lui socotind că sunt în acest pământ cele ce s-au cheltuit şi trimis nouă din Italia şi care trebuiau să ne mângâie la venirea lui. Dar când l-am întrebat, am aflat de la el că n-a adus aici nimic din Italia. Şi m-am mirat şi am slăvit pe Dumnezeul meu chiar şi în aceasta; că rânduieşte, precum ştie, necazurile noastre, mai ales întrucât în acest pământ [la Cherson] e aşa o foame şi nevoie încât în el pâinea se cunoaşte doar cu numele, dar nu se vede decât cu greu. Căci dacă nu ni se tri-

---

[15] După DEVREESSE, *Analecta Bollandiana* 53 (1935), p. 55–56, acest Ieron este *Ieron stoma*, gura de vărsare în mare a brațului Sfântul Gheorghe al Dunării (după STRABON, *Geographia* VII, 3, 5), unde se găsea un far, iar nu ieşirea din Bosfor cu farul de aici (*Timoea turris*, azi Rumeli Kavak), pe țărmul european al Bosforului, la 1 km de ieşirea din strâmtoare.

mite din acele părţi sau din părţile Pontului nu vom putea trăi chiar deloc aici; „fiindcă duhul e râvnitor, dar trupul e neputincios" [*Mt* 26, 41], cum ştii şi tu. Căci în această ţară nu se poate găsi nici o distribuţie oarecare spre o mângâiere câtuşi de puţină. Deci dacă, după cum s-a spus, s-ar fi trimis totuşi aici grâu şi vin sau ulei şi altele într-un mod oarecare, grăbeşte-te, pe cât vei putea, să ni le trimiţi. Căci, pe cât socot, nu trebuie să se arate rele de acest fel sfinţilor care sunt aici sau celor care ţin de Biserica aceluia, ca până acum să facă să atârne doar puţin porunca Domnului; mai ales când Apostolul [Pavel] scria filipenilor mulţumindu-le că şi în Tesalonic o dată şi a doua oară i-au trimis cele de trebuinţă, unde şi adaugă: „Am de toate şi am de prisos" [*Flp* 4, 16. 18]. Căci dacă acolo, adică la Roma, Sfântul Petru îi mângâie astfel pe pelerini, ce vom zice de noi, care suntem slujitorii lui şi măcar pentru un moment i-am slujit, şi care suntem într-un asemenea exil şi mâhnire? Am făcut cunoscut iubirii voastre lucrurile care trebuie procurate acolo; să se aibă grijă, rogu-te, în modul obişnuit de acestea, precum ştii, pentru a ni se cumpăra şi trimite din pricina multelor noastre nevoi şi deselor noastre neputinţe.

[6.] Copia altei scrisori

Avem pururea toată dorinţa ca prin scrisoarea noastră să mângâiem iubirea voastră şi să vă uşurăm de grija voastră faţă de noi, iar împreună cu voi şi pe toţi sfinţii şi fraţii noştri care poartă grija noastră pentru Domnul. Iată că şi prin cele de faţă vă scriu cele ce ne strâmtorează. Spun adevărul în numele lui Hristos Dumnezeul nostru. Căci departe de orice zarvă lumească şi puşi departe de păcatele noastre, iată ducem lipsă de viaţa însăşi, dat fiind că cei ce locuiesc acest ţinut sunt toţi păgâni şi cei cunoscuţi că locuiesc aici primesc obiceiuri păgâneşti neavând nici o iubire pe care firea omenească o arată pe drept cuvânt printr-o repetată compătimire chiar şi între barbari. Căci nici măcar o dată n-am putut cumpăra din ţinutul acesta grâu decât până la a treia parte dintr-o monedă de aur, nici altele

de acest gen decât din micile nave care vin rareori aici din părţile Romaniei cum le numesc cei ce sunt aici numind părţile grecilor părţile Pontului, ca să se întoarcă încărcate cu sare. Astfel până în luna septembrie de faţă am putut cumpăra trei sau patru măsuri pe o nomismă [monedă de aur]. Până acum n-am putut să cumpărăm din rodul nou decât patru măsuri pe o nomismă. Dar m-am mirat şi mă mir şi acum de lipsa de consideraţie şi de compătimire a tuturor celor ce odinioară ţineau de mine şi a prietenilor şi apropiaţilor mei, fiindcă au uitat atât de desăvârşit de nefericirea mea şi nu vor nici măcar să ştie cum mă aflu, dacă mai sunt pe pământ sau nu. Încă şi mai mult m-am mirat de cei care ţin de preasfânta Biserică a Apostolului Petru, fiindcă şi-au dat atâta osteneală pentru un trup şi un membru al ei, adică pentru iubirea noastră, încât să ne lase fără purtare de grijă, cel puţin în ce priveşte cele de trebuinţa trupului şi de cheltuiala de fiecare zi. Căci chiar dacă biserica Sfântului Petru nu are aur, prin harul lui Dumnezeu nu duce lipsă de grâu şi de vin şi de celelalte lucruri necesare, ca să arate măcar puţină purtare de grijă. Ce fel de conştiinţă socoţi că vom putea arăta înaintea tribunalului lui Hristos când toţi oamenii care sunt din acelaşi lut şi frământătură vor acuza şi vor da socoteală? Ce spaimă a căzut peste oameni ca să nu mai facă poruncile lui Dumnezeu sau ce teamă e acolo unde nu e teamă [*Ps* 13, 5]? Oare până aici ne lucrează prin sustragere duhurile răutăţii? Oare aşa s-a arătat întregii plinătăţi a Bisericii duşmanul şi potrivnicul ei? Dar totuşi, Dumnezeu Care vrea ca toţi să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină [*1 Tim* 2, 4], pentru ca mijlocirile Sfântului Petru să statornicească inimile lor în credinţa ortodoxă şi să le întărească şi păzească nemişcate împotriva oricărei persoane eretice şi potrivnice Bisericii noastre, mai cu seamă pe păstorul care se arată a fi acum întâi-stătătorul ei [papa Eugeniu I, 654–657], ca necăzând sau neabătându-se în nimic sau lăsând câtuşi de puţin cele pe care le-au mărturisit în scris în faţa Domnului şi a îngerilor Lui, să primească împreună cu smerenia mea din mâna Domnului şi Mântuitorului

nostru Iisus Hristos cununa dreptății credinței ortodoxe. Căci de acest smerit trup al meu va purta de grijă Însuși Domnul, cum îi va plăcea să rânduiască, fie în necazuri neîncetate, fie într-o modestă mângâiere, căci Domnul este aproape și pentru ce să-mi fac griji? Nădăjduiesc însă în îndurările Lui că nu va întârzia să pună capăt, când va porunci, alergării mele [2 *Tim* 4, 7]. Salutați-i pe toți ai voștri pentru Domnul și pe toți cei care pentru iubirea de Dumnezeu mă compătimesc pentru lanțurile mele. Preaînaltul Dumnezeul să vă ocrotească cu mâna Sa puternică de orice ispită și să mântuiască în Împărăția Sa.

Iată, așadar, cele ce au fost scrise de preafericitul bărbat apostolic preaiubitului său.

[Epilogul lui Teodor Spudeul]

[7.] Așadar, cel puțin acum, când am fost înștiințați de sfințenia lui, să ne grăbim fiecare în parte, noi cei care iubim pe Domnul, și să avem râvnă față de sfinții Lui care au rămas până la moarte în credința universală, și măcar în parte să-l întremăm și să avem compătimire de el și să-i slujim lui din cele pe care Domnul ni le-a dat fiecăruia din noi, ca să avem parte în Domnul și de slava lui. Nu spun acestea pentru că a fost pontiful nostru suprem, ci pentru că a adus lui Hristos Dumnezeu în Biserica voastră jertfa fără de sânge pentru mântuirea sufletelor noastre și a luminat atât de mult poporul făcându-se mărturisitor și propovăduitor al adevărului. Căci socot că până și animalele necuvântătoare (și cu atât mai mult voi cei înzestrați cu cuvânt și minte) trebuie să întărească faptul că toate cele ce s-au făcut împotriva lui s-au făcut din pricina dreptei sale credințe și a renunțării ereticilor la ea. Și aceasta nu de altundeva decât pentru că potrivnicii stăruind cu încăpățânare nu s-au plecat în nici un chip, nici nu s-au întors la lumina adevărului, ci i-au făcut să aibă parte de necazuri și mâhniri încă și mai mari din arest în arest, din exil în exil, pe cei care erau în jurul lui Anastasie [Apo-

crisiarul] care de mult timp a fost târât aici din loc în loc; şi în chip asemănător şi pe domnul Maxim şi pe ucenicul său [Anastasie Monahul]. Sau oare şi aceştia sunt rebeli? În rest mai trebuie ştiut despre Pyrrhus că, după ce am fost încredinţaţi de către de trei ori fericitul bărbat apostolic şi de către Platon că a făcut de bunăvoie „libelul" său, l-au aşezat pe acest scaun[16], dar cu judecată dreaptă Dumnezeu l-a şters deîndată din cartea celor vii. Dar, precum am aflat, şi noul întâi-stătător i-a numit părinţi fericiţi şi sfinţi pe Pyrrhus şi pe înaintaşii săi. Ştiind deci, iubiţilor, că vom avea un Judecător înfricoşător Care va veni să judece gândurile şi faptele noastre şi să ceară credinţa dreaptă în El, să ţinem cu răbdare multă o înţelepciune tare şi statornică cum am primit în Domnul. Iar pe sfinţii noştri părinţi, măcar pe unul din aceşti nevoiaşi, să-i întremăm fiecare după puteri şi să mângâiem necazurile lor. Spunând acestea despre preasfântul şi apostolicul slujitor al lui Hristos, Dumnezeul nostru, am fost nevoit să însemn iubirii voastre şi despre de Dumnezeu cinstiţii şi luminaţii noştri părinţi care au luptat împreună cu el.

---

[16] Al Constantinopolului, a cărui Biserică Pyrrhus a păstorit-o între 8 ianuarie şi 3 iunie 654, fiind urmat de Petru (654–666).

Actele procesului Sfântului Maxim Mărturisitorul și ucenicilor lui*

* Traducere după ediţia critică recent realizată de cercetătoarele australiene PAULINE ALLEN şi BRONWEN NEIL: *Scripta saeculi VII vitam Maximi Confessoris spectantia una cum latina interpretatione Anastasii Bibliothecarii juxta posita* (Corpus Christianorum Series Graeca [*CChSG*] 39), Turnhout, 1999. Vechile ediţii — cea a versiunii latine a lui Anastasie Bibliotecarul realizată de J. SIRMOND (Paris, 1620) şi reluată de abatele J.-P. MIGNE în colecţia *Patrologia Latina* (*PL* 129, 603–609) şi cea a unei părţi a originalelor greceşti realizată de F. COMBEFIS O. P. în cadrul primei ediţii a operelor maximiene (Paris, 1675) şi reluată de abatele J.-P. MIGNE în colecţia *Patrologia Graeca* (*PG* 90, 109–206) — sunt actualmente depăşite. O traducere franceză comentată a publicat JUAN-MIGUEL GARRIGUES O. P., „Le Martyre de S. Maxime le Confesseur", *Revue Thomiste* 76 (1976), p. 410–454, iar editorii textului critic P. Allen şi B. Neil au publicat o traducere engleză însoţită de textele originale: *Maximus the Confessor and His Companions. Documents from Exile* (Oxford Early Christian Texts), Oxford, 2002.

Audierea de la palat
(655)

Relatare a acţiunii [juridice] ce a avut loc între domnul avvă Maxim şi cei dimpreună cu el şi arhonţii [din senat] în Consiliul Secret[1]

1. În ziua în care domnul avvă Maxim şi cei dimpreună cu el au fost aduşi pe mare în acest Oraş imperial [Constantinopol], pe la apusul soarelui, venind doi „mandatores" [trimişi] împreună cu zece „execubitores" [soldaţi din garda imperială] i-au ridicat din navă dezbrăcaţi şi desculţi şi, despărţindu-i unii de alţii, i-au ţinut sub arest în diferite „excubita" [unităţi de gardă]. Şi după câteva zile i-au adus la palat şi-l introduc pe bătrânul în locul unde era adunat senatul şi o mare mulţime, îl pun să stea în picioare în mijlocul arhonţilor aşezaţi jos, iar sakellarul[2] îi spune cu multă mânie şi furie:

— Creştin eşti tu?

Iar el a zis:

— Cu harul lui Hristos Dumnezeul a toate sunt creştin.

---

[1] *Relatio motionis* (*CPG* 7736 şi *BHG* 1231). Trad. după textul critic din *CChSG* 39, p. 12–51; cf. şi *PG* 90, 109–129; *PL* 129, 603–622.

[2] Trezorier al casei imperiale, sakellarul era în Bizanţ echivalentul unui ministru al finanţelor, al administraţiei publice şi al controlului funcţionării instituţiilor imperiale. În procesele de înaltă trădare intentate papei Martin, lui Maxim şi însoţitorilor săi el joacă şi rolul de prim-procuror imperial. Potrivit „Memorialului lui Teodor Spudeul" 5, care, pentru a-i sublinia cruzimea, îi dă porecla „Bukoleon" (Taurleu), el se numea probabil Leon.

Iar acela a zis:
— Nu-i adevărat.
Răspuns-a robul lui Dumnezeu:
— Tu zici că nu sunt. Dar Dumnezeu ştie că sunt şi rămân creştin.
Atunci acela i-a zis:
— Dacă eşti creştin, cum îl urăşti pe împărat[ul Constans II, 641–668]?
Răspunzând, robul lui Dumnezeu a spus:
— De unde se vede aşa de evident aceasta?, pentru că ura, ca şi iubirea [*agape*] de altfel, e o dispoziţie ascunsă a sufletului.
Iar acela a zis:
— Din câte le-ai făcut te-ai arătat limpede tuturor că urăşti pe împăratul şi statul lui, fiindcă tu singur ai predat sarakinilor [arabilor] Egiptul, Alexandria, Pentapole, Tripolis şi Africa.
El însă a spus:
— Şi care e dovada acestor lucruri?
Atunci l-au adus pe Ioan, fost sakellar [vistiernic] al lui Petru, fostul strateg al Numidiei Africii, care a zis:
— Acum 22 de ani [în 633, Heraclie], bunicul împăratului de acum, a poruncit răposatului Petru să ia armată şi să plece în Egipt împotriva sarakinilor. Şi el ţi-a scris, grăind cu tine ca şi cu un rob al lui Dumnezeu şi încrezându-se în tine ca într-un bărbat sfânt, [întrebându-te] dacă-l sfătuieşti să plece. Iar tu i-ai scris răspunzându-i şi zicându-i să nu facă nimic asemănător, pentru că lui Dumnezeu nu-i place să se dea ajutor statului romanilor pe vremea împărăţiei lui Heraclie şi a neamului său.
Atunci robul lui Dumnezeu i-a zis:
— Dacă spui adevărul, negreşit că ai şi scrisoarea lui Petru către mine şi a mea către el[3]. Să fie aduse aici şi mă voi supune pedepselor prevăzute în lege.

---

[3] Aceste scrisori probabil n-au existat. Ni se păstrează însă două importante epistole şi în acelaşi timp tratate de hristologie antimonofizită (*Ep.* 12 şi 13), fragmente dintr-o a treia (*Op. theol. pol.* 11) şi un tratat despre calculul pascal adresate de Sfântul Maxim „ilustrului

Acela a zis:

— Eu n-am nici o scrisoare, nici nu ştiu dacă ţi-a scris cumva. Dar toţi cei din tabără vorbeau în acel timp aceste lucruri.

Atunci robul lui Dumnezeu a zis:

— Dacă întreaga tabără grăia aceste lucruri, cum de numai tu singur mă calomniezi pe mine? M-ai văzut tu vreodată pe mine sau eu pe tine?

Iar acela a zis:

— Niciodată.

Atunci, întorcându-se către senat, robul lui Dumnezeu a spus:

— Judecaţi dacă este drept a aduce astfel de acuzatori sau martori, „căci cu judecata cu care judecaţi veţi fi judecaţi, şi cu măsura cu care măsuraţi vi se va măsura" [*Mt* 7, 20], zice Dumnezeul a toate.

2. După aceasta l-au adus pe Serghie Magudan, care a zis:

— Acum 9 ani [în 646] răposatul avvă Toma venind de la Roma mi-a spus: papa Teodor [642–649] m-a trimis la patriciul Grigorie rebelul[4] să-i spun să nu se teamă de nimeni, fiindcă robul lui Dumnezeu avva Maxim a văzut un vis cum că în ceruri, la răsărit şi la apus, erau popoare de îngeri şi cei de la răsărit strigau: „Constantine Auguste, tu vincas [Auguste Constantine, tu să învingi]!"[5] iar cele de la apus strigau: „Gregorie Auguste, tu vincas [Auguste Grigorie, tu să învingi]!" şi glasul celor de la apus întrecea în tărie glasul celor de la răsărit.

Atunci sakellarul a strigat:

---

patriciu Petru", care pare să fie acelaşi personaj cu strategul Numidiei de aici.

[4] În 646, Grigorie, exarhul Africii, iniţiase o rebeliune împotriva împăratului Constans II, murind însă în 647 în luptă cu invadatorii arabi. În iulie 645, Grigorie prezidase la Cartagina faimoasa dispută între Maxim şi fostul patriarh Pyrrhus, în care acesta din urmă a fost convins pentru scurtă vreme să renunţe la erezia monotelită.

[5] Expresie latină transliterată fonetic cu caractere greceşti; aluzie la faimoasa viziune a lui Constantin cel Mare înainte de bătălia de la Pons Milvius (28 octombrie 312) împotriva lui Maxenţiu, în urma căreia Constantin a devenit unicul stăpân al Occidentului.

— Dumnezeu te-a trimis ca să fii ars în Oraşul acesta [Constantinopol].

A zis atunci robul lui Dumnezeu:

— Mulţumesc lui Dumnezeu Care printr-o pedeapsă fără voie mă curăţeşte de relele făcute cu voia. Însă „vai lumii din pricina smintelilor ei! Căci este necesar să vină smintelile, dar vai celui prin care vine sminteala!" [*Mt* 18, 7]. Într-adevăr nu trebuia să fie grăite unele ca acestea în prezenţa unor creştini, nici să rămână nepedepsiţi cei care au plăsmuit unele ca acestea spre a plăcea unor oameni care azi sunt, iar mâine nu mai sunt. Acesta trebuia să spună aceste lucruri încă pe când trăia Grigorie şi atunci trebuia să-şi facă cunoscut împăratului devotamentul lui faţă de el. Drept ar fi însă, şi v-ar ajuta şi pe voi, ca defăimătorul meu dinaintea acestuia să fie silit să meargă şi să-l aducă aici pe patriciul Petru, acesta să aducă pe avva Toma, iar acela pe răposatul papă Teodor; şi atunci în prezenţa tuturor aş zice patriciului Petru: „Spune, domnule patriciu, mi-ai scris mie sau eu ţie cândva despre cele de care a vorbit aici sakellarul tău?" Iar dacă ar răspunde afirmativ, mă voi supune pedepsei. Asemenea şi răposatului papă i-aş zice: „Spune, stăpâne, ţi-am povestit eu vreodată vreun vis?" Şi chiar dacă acela m-ar acuza de aceasta, vina ar fi a aceluia, şi nu a mea, care l-aş fi văzut; fiindcă visul este un lucru involuntar, iar legea pedepseşte numai actele voluntare, în cazul în care acestea sunt contrare ei.

I-a zis atunci Troilos:

— Îţi baţi joc, avvo? Nu ştii unde te afli?

— Nu-mi bat joc, a zis el, ci deplâng faptul că am fost ţinut în viaţă până acum ca să fac experienţa unor asemenea plăsmuiri.

A zis atunci patriciul Epifanie:

— Ştie Dumnezeu, bine face că-şi bate joc de acestea, dacă nu sunt adevărate.

După care, sakellarul i-a spus iarăşi cu mânie:

— Simplu spus: toţi mint, numai tu singur spui adevărul?

Răspunzând şi amestecând cu lacrimi cuvântul său, robul lui Dumnezeu a zis:

— Cu îngăduința lui Dumnezeu, aveți putere de viață și de moarte. Însă dacă aceștia grăiesc adevărul, atunci și satana este prin fire Dumnezeu. Dar dacă nu este, cum nici nu este de altfel, nici aceștia nu spun adevărul. Să nu mă învrednicesc a vedea împreună cu creștinii arătarea Dumnezeului Celui mai presus de ființă, a Făcătorului, Ziditorului și Creatorului, a Proniatorului, Judecătorului și Mântuitorului a toate, dacă i-aș fi povestit vreodată un asemenea vis sau aș fi auzit pe un altul povestindu-l, fără numai în ceasul acesta de la domnul Serghie, devotatul împărăției.

3. Apoi au produs un al treilea calomniator: pe Teodor, fiul lui Ioan, fost „candidatos", numit și Chila, ginerele de acum al domnului Platon patriciul[6], care a zis:

— Având noi la Roma o discuție despre împărat, a lungit cuvântul făcând glume și ironii.

Robul lui Dumnezeu însă i-a zis:

— N-am discutat cu tine decât numai o singură dată, împreună cu preacuviosul prezbiter, domnul Teoharist, fratele exarhului, și aceasta din cauza primikirului[7] care m-a îndemnat la aceasta printr-o scrisoare. Iar dacă voi fi găsit mincinos, îmi asum toate consecințele.

4. După aceasta, aduc pe un al patrulea [calomniator], pe Grigorie, fiul lui Fotin, care a zis:

— M-am dus odată în chilia avvei Maxim la Roma și, zicând eu că împăratul e și preot, a zis avva Anastasie, ucenicul lui, că „nu merită să fie socotit preot".

Și îndată robul lui Dumnezeu îi zice:

— Teme-te de Dumnezeu, domnule Grigorie, căci în discuția aceasta confratele meu Anastasie n-a spus absolut nimic despre aceste lucruri.

Și, aruncându-se apoi la pământ, a grăit senatului astfel:

— Îngăduiți robului vostru și vă voi spune toate așa cum s-au grăit și să mă contrazică dacă voi minți. Venind la Roma, domnul meu Grigorie a socotit că merită să vină în

[6] Fost exarh al Ravennei, între 645–649, consultant pentru Italia al împăratului Constans II, Platon apare și în procesul papei Martin.

[7] Primul notar și șeful cancelariei.

chilia robului vostru. Văzându-l, m-am aruncat, cum îmi este obiceiul, la pământ şi m-am închinat lui, l-am sărutat şi, după ce s-a aşezat, i-am zis: „Care e cauza afectuoasei veniri a stăpânului meu?" Iar el a zis: „Bunul şi de Dumnezeu întăritul nostru stăpân [împăratul], preocupându-se de pacea sfintelor lui Dumnezeu Biserici, a făcut o poruncă către de Dumnezeu cinstitul papă, împreună cu o danie către [biserica] Sfântului Petru, îndemnându-l să se unească cu întâi-stătătorul [bisericii] Constantinopolului, mesaj şi danie pe care bine-credincioasa sa maiestate imperială a socotit vrednic să le trimită prin intermediul smereniei mele". Şi eu am zis: „Slavă lui Dumnezeu Care te-a făcut vrednic de o asemenea slujire. Dar în ce mod a poruncit de Dumnezeu încoronata sa seninătate să se facă venirea?" Iar tu ai zis: „Precum ştii, pe baza *Typos*-ului"[8]. Atunci am spus: „Este cu neputinţă, pe cât socot, să se facă acest lucru, pentru că romanii nu vor suferi ca glăsuirile purtătoare de lumină ale Părinţilor să fie suprimate dimpreună cu rostirile necurate ale ereticilor, nici ca lumina să dispară împreună cu întunericul[9]. Pentru că obiectul închinării noastre nu va mai fi nimic dacă se va face vreo suprimare a cuvintelor învăţate de Dumnezeu." Atunci ai zis: „*Typos*-ul nu face o suprimare a rostirilor sfinte, ci doar o tăcere, ca să ajungem la pace prin «economie»". Şi eu am spus: „Pentru dumnezeiasca Scriptură tăcerea este şi o suprimare, fiindcă Dumnezeu Însuşi a zis prin David: «Nu sunt graiuri nici cuvinte ale căror glasuri să nu se audă» [*Ps* 18, 3]. Deci, potrivit Scripturii, dacă nu se grăiesc şi nu se aud, atunci cuvintele despre Dumnezeu nici nu există în genere." Şi atunci ai zis: „Nu mă băga în hăţişuri de pădure. Mie îmi este de ajuns Sfântul Simbol [al credinţei niceo-

---

[8] Decret imperial din octombrie 647, redactat de patriarhul Pavel II al Constantinopolului şi publicat în numele împăratului Constans II, care interzicea sub pedepse grave să se mai vorbească despre numărul lucrărilor şi voinţelor în Hristos.

[9] Aluzie la condamnarea monotelismului şi monoenergismului şi la dogmatizarea diotelismului şi dioenergismului hristologic de către Sinodul de la Lateran din octombrie 649, prezidat de papa Martin I.

constantinopolitan].” „Şi cum poţi să te mulţumeşti cu Sfântul Simbol — am zis —, dacă primeşti *Typos*-ul?” „Dar ce lucru vătămător este — ai zis — în a primi *Typos*-ul şi a rosti şi Simbolul?” Iar eu am zis: „Pentru că *Typos*-ul suprimă în chip vădit Simbolul”. Şi tu ai zis: „Pentru Dumnezeu, dar cum?” „Rosteşte-mi Simbolul — am spus —, şi vei cunoaşte cum este suprimat el de către *Typos*.” Şi ai început să zici: „Cred întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute”. „Opreşte-te puţin — am zis — şi află cum anume este tăgăduită credinţa de la Niceea. Căci dacă e lipsit de o voire şi o lucrare naturală, în cazul în care El a făcut cerul şi pământul voind liber aceasta şi nefiind constrâns de vreo necesitate exterioară, dacă David în Duhul grăieşte adevărul atunci când spune: «Domnul în cer şi pe pământ toate câte a voit a făcut, în mări şi în toate adâncurile» [*Ps* 134, 6], atunci Dumnezeu n-ar putea fi Făcător. Iar dacă, de dragul «economiei», împreună cu credinţa cea rea este suprimată şi credinţa mântuitoare, atunci o astfel de formă de pretinsă «economie» este de fapt o separare totală desăvârşită de Dumnezeu şi nu o unire. Fiindcă mâine iudeii cei cu nume rău vor zice şi ei: «Să facem şi noi pace şi unire între noi prin ‚economie’, să suprimăm noi circumcizia iar voi Botezul, şi nu ne vom mai război unii cu alţii!» Acest lucru l-au propus în scris oarecând marelui Constantin şi arienii zicând: «Să suprimăm şi pe ‚homousios’ [de o fiinţă] şi pe ‚heteroousios’ [de altă fiinţă] şi să se unească Bisericile!»[10]. Dar de Dumnezeu purtătorii noştri Părinţi n-au primit aceasta, ci au preferat mai degrabă să fie prigoniţi şi să moară decât să treacă sub tăcere expresia care înfăţişează Dumnezeirea cea una şi mai presus de fiinţă a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duh. Iar acestea [s-au întâmplat] deoarece Marele Constantin s-a aflat sub influenţa celor ce propuneau astfel de lucruri, precum se istoriseşte de mulţi care au scris cu iubire de osteneală

[10] „Scrisoarea lui Arie şi Euzoios către împăratul Constantin”, la SOCRATE, *Istoria bisericească* I, 26, 2; cf. şi II, 30, 9.

cele petrecute pe atunci[11]. Dar nici un împărat n-a reuşit să-i convingă pe de Dumnezeu purtătorii noştri Părinţi să se împace prin expresii intermediare [de compromis] cu ereticii de pe vremea lor[12], ci ei s-au folosit de expresii clare, proprii şi corespunzătoare dogmei aflate în cercetare, spunând deschis că preoţilor [episcopilor] le revine cercetarea şi definirea dogmelor mântuitoare ale Bisericii universale." Şi atunci tu ai zis: „Ce deci? Nu este oare orice împărat creştin şi preot?" Iar eu am zis: „Nu este, fiindcă nu stă în preajma jertfelnicului, iar după sfinţirea Pâinii nu el o înalţă zicând: «Sfintele Sfinţilor!», nici nu botează, nici nu săvârşeşte mirungerea, nici nu hirotoneşte ori face episcopi, preoţi sau diaconi; nici nu sfinţeşte biserici, nici nu poartă simbolurile preoţiei: omoforul şi Evanghelia, cum le poartă pe cele ale împărăţiei: coroana şi purpura." „Atunci cum spune Scriptura — ai zis — că Melchisedec este şi Împărat şi Preot [*Fc* 14, 18, *Evr* 7, 1]?" Iar eu am zis: „Melchisedec a fost o prefigurare unică a Unului Dumnezeu a toate Care, fiind prin fire Împărat, S-a făcut după fire Arhiereu pentru mântuirea noastră. Iar dacă spui că şi altcineva este împărat şi preot «după rânduiala lui Melchisedec [*Ps* 109, 4 şi *Evr* 7, 17; 5, 10], atunci îndrăzneşte de

[11] Cf. SOZOMEN, *Istoria bisericească* III, 19 şi SOCRATE, *Istoria bisericească* II, 27, 23.

[12] Pe urmele Sfinţilor Părinţi anteriori, Sfântul Maxim se arată aici un adversar hotărât al aplicării abuzive la chestiuni de dogmă şi credinţă a principiului canonic al „economiei", respectiv al acomodării conjuncturale pe care voia să o impună prin *Typos* puterea politică în numele „simfoniei" şi „armoniei" reclamate de interesele salvării unităţii şi a înseşi existenţei Imperiului. În credinţă şi dogme nu poate exista decât „akrivie" (exactitate, rigoare) niciodată „economie", respectiv concesie, compromis. *Typos*-ul sacrifica astfel credinţa şi adevărul de dragul unităţii şi păcii Imperiului şi Bisericilor care trebuiau realizate cu orice preţ şi cu orice mijloace, inclusiv ale represiunii poliţieneşti şi compromisului cu erezia şi ereticii. Faţă de acest „ecumenism" teologic şi politic, ca şi faţă de protagoniştii lui oportunişti, Sfântul Maxim adoptă o atitudine riguros ortodoxă, intransigentă şi sacrificială în acelaşi timp, cu o valoare exemplară pentru ortodocşii din toate epocile istorice, mai ales în cele de confuzie şi derută spirituală.

spune despre el şi celelalte, şi zi şi că este «fără tată, fără mamă, fără neam, neavând nici început al zilelor, nici sfârşit al vieţii» [*Evr* 7, 3]. Observă deci răul care ia naştere de aici, pentru că atunci unul ca acesta va fi găsit că este un alt «dumnezeu înomenit» şi lucrând după rânduiala lui Melchisedec şi nu după rânduiala lui Aaron mântuirea noastră. Dar ce să mai lungim atât vorba? La sfânta Anafora [euharistică rostită] deasupra Sfintei Mese, împăratul este pomenit după arhierei, diaconi şi tot cinul preoţesc, împreună cu laicii, fiindcă zice diaconul: «Încă şi pe laicii cei adormiţi în credinţă: Constantin, Constans şi ceilalţi», şi aşa şi pe împăraţii în viaţă îi pomeneşte după toţi cei sfinţiţi [cu harul preoţiei]"[13].

5. Zicând el acestea, Mina[14] a strigat:

— Spunând tu aceste lucruri, ai făcut schismă în Biserică.

Atunci el i-a spus:

— Dacă cel ce grăieşte cuvintele Sfintelor Scripturi şi ale Sfinţilor Părinţi face „schismă" în Biserică, atunci ce se va arăta făcând Bisericii cel ce se arată suprimând dogmele Sfinţilor, dat fiind că fără de ele nu este cu putinţă însuşi faptul de a exista o Biserică[15]?

Întorcându-se, sakellarul a spus cu strigăt oamenilor exarhului:

---

[13] Întreagă această discuţie reprezintă o succintă şi remarcabilă punere la punct de principiu creştină a adevăratei relaţii între Biserică şi stat, între „sacerdotium" şi „imperium" în viziunea Sfinţilor Părinţi ai Bisericii Ortodoxe. Departe de a accepta pretenţiile teocratice ale bazileilor, funcţiile religioase şi caracterul sacerdotal al împăratului — cum o făceau membrii oportunişti ai administraţiei imperiale şi ai ierarhiei bisericeşti —, Sfinţii Părinţi vor contesta profetic aceste pretenţii imperiale inacceptabile reafirmate cu vigoare de bazilei în timpul crizelor ariene, monofizite, monotelite şi iconoclaste. Gestul profetic al Sfântului Maxim va fi reluat în termeni aproape identici în secolele VIII şi IX de Sfinţii Ioan Damaschinul († 749) şi, mai ales, Teodor Studitul (759–826).

[14] Monah şi cleric, Mina intervine în procesul politic al Sfântului Maxim în calitate de consilier teologic al senatului.

[15] Mai bine schismă (ruperea comuniunii) pentru dogme, pentru Ortodoxie şi Adevăr, fără de care nu există în principiu Hristos şi Biserică, decât „comuniune" şi „iubire" în erezie şi heterodoxie, în care există doar congregaţii religioase ca asociaţii umane.

— Spuneţi exarhului: Mai trebuie oare să laşi în viaţă un astfel de om acolo unde stăpâneşti?

Şi scoţându-l afară, îl introduc pe [Anastasie] ucenicul lui şi-i cer să vorbească împotriva povăţuitorului său cum că i-ar fi făcut necazuri lui Pyrrhus. Iar el le-a răspuns cu voce stinsă adevărul, cum că nimeni nu l-a cinstit pe Pyrrhus aşa cum l-a cinstit el. I s-a poruncit atunci să strige [cu voce tare]. Şi întrucât n-a primit să se înstrăineze de vocea cucernică ce se cuvine monahilor, a poruncit să fie bătut de cei de faţă. Şi lovindu-l cu pumnii, l-au lăsat pe jumătate mort.

Şi pe când erau duşi ei în temniţă, îl ia în primire acum pe bătrânul [Maxim] Mina, zicându-i în prezenţa arhonţilor:

— Dumnezeu te-a azvârlit şi adus aici ca să primeşti şi tu câte ai făcut altora ducându-i în rătăcire [amăgindu-i] pe toţi spre dogmele lui Origen.

Iar robul lui Dumnezeu i-a spus în prezenţa tuturor:

— Anatema asupra lui Origen şi a dogmelor lui şi a oricui gândeşte ca şi el!

Atunci patriciul Epifanie a zis:

— S-a desfăcut şi destrămat, domnule avvă Mina, reproşul adus de tine împotriva lui, căci chiar dacă era origenist, după ce l-a anatemizat, s-a eliberat pe sine de un asemenea reproş. Eu, cel puţin, nu mai accept să se spună aşa ceva despre el[16].

---

[16] Singura menţiune directă a numelui lui Origen în gura Sfântului Maxim, acest pasaj ne revelează adevărata atitudine a acestuia faţă de Origen şi de origenism. Deşi în faimoasele *Ambigua* (trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *PSB* 80, 1983) întreprinsese o vastă operaţiune de purificare şi îmbisericire a problematicii, motivelor şi viziunii teologice a lui Origen, Sfântul Maxim îşi însuşeşte condamnarea lui Origen şi a origenismului — sistematizare eretică a „ipotezelor" teologico-filozofice riscante ale marelui scriitor bisericesc alexandrin — de către Sinodul V Ecumenic (553), înlăturând astfel orice fel de suspiciuni vehiculate încă de contemporanii săi pe tema influenţelor „origeniste" (a unei „crize origeniste" va susţine în 1941 — retractând în 1961 — un H. U. von Balthasar) asupra gândirii lui. Cf. pe larg monografia lui P. SHERWOOD O. S. B., *The Earlier Ambigua of St. Maximus the Confessor an His Refutation of Origenism* (Studia Anselmiana 36), Roma, 1955, iar pentru contextul biografic:

Şi fiecare dintre ei a fost dus în locul unde era ţinut sub pază.

6. În aceeaşi zi, pe la aprinsul sfeşnicelor, Troilos patriciul şi Serghie Eukratas, cel peste masa împărătească, au venit la robul lui Dumnezeu bătrânul [Maxim] şi şezând i-au poruncit şi lui să şadă şi i-au zis:

— Spune-ne, domnule avvă, discuţia care a avut loc în Africa şi la Roma între tine şi Pyrrhus cu privire la dogme şi cum l-ai convins să anatemizeze dogma lui şi să fie de acord cu a ta?

Şi el le-a relatat în ordine toate câte le păstra memoria lui. Şi a mai zis aceasta:

— Eu n-am o dogmă proprie, ci pe cea comună a Bisericii universale. Fiindcă n-am lansat vreo expresie ca să fie numită dogma mea proprie.

Iar după relatare i-au spus:

— Nu eşti în comuniune cu scaunul Constantinopolului?

— Nu sunt în comuniune cu el, a zis el.

— Din ce cauză nu eşti în comuniune cu el?, au zis ei.

Iar el a răspuns:

— Pentru că prin cele nouă *Capitole* [puncte] de unire întocmite la Alexandria [în iunie 633] şi prin *Ekthesis*-ul întocmit în acest Oraş de Serghie [în 638] ca şi prin *Typos*-ul edictat în continuare aici în anul al 6-lea al indicţiei [în 647–648], acesta a respins cele patru Sfinte Sinoade [Ecumenice]; şi pentru că pe cele ce le-au dogmatizat prin *Ekthesis* le-au abrogat prin *Typos* depunându-se din treaptă [caterisindu-se] pe ei înşişi de tot atâtea ori. Prin urmare, cei osândiţi de ei înşişi şi de către cei din Roma şi caterisiţi, pe lângă aceasta, şi de Sinodul care a avut loc aici în anul al 8-lea al indicţiei [Sinodul Lateran, în 649], ce fel de liturghie [*mystagogian*] vor mai săvârşi sau ce fel de Duh se va pogorî asupra celor săvârşite de unii ca aceştia[17]?

S. BROCK, „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor", *Analecta Bollandiana* 91 (1973, p. 299–346, trad. rom. mai jos p. 209–220.

[17] Absenţa dreptei-credinţe atrage după ea şi pierderea harului şi deci nevalabilitatea Euharistiei şi a Tainelor săvârşite de heterodocşi sau eretici. Această atitudine rigoristă a Sfântului Maxim face plau-

Atunci i-au spus:

— Aşadar, tu singur te vei mântui şi toţi ceilalţi vor pieri?

Iar el le-a zis:

— Cei trei tineri, care nu s-au închinat idolului la care s-au închinat toţi oamenii, n-au osândit pe nimeni [*Dn* 3, 18], fiindcă nu se uitau la cele ale altora, ci cum să nu cadă ei înşişi din adevărata cinstire a lui Dumnezeu. Tot aşa şi Daniel, aruncat în groapa cu lei [*Dn* 6, 16], n-a osândit pe nimeni din cei care nu se rugau lui Dumnezeu potrivit decretului lui Darius, ci s-a uitat la el însuşi şi cele ale lui preferând mai degrabă să moară decât să supere pe Dumnezeu şi să fie biciuit de conştiinţa proprie pentru călcarea legilor firii. Să nu-mi dea Dumnezeu nici mie să osândesc pe cineva sau să spun că numai eu mă voi mântui! Prefer însă mai degrabă să mor decât să am conştiinţa tulburată că am alunecat în vreun fel oarecare în ce priveşte credinţa[18].

7. Atunci i-au spus:

— Şi ce vei face dacă romanii se vor uni cu bizantinii? Căci iată că ieri au sosit apocrisiarii [emisarii] Romei şi mâine se vor împărtăşi cu patriarhul; şi va fi evident pentru toţi că tu i-ai întors de la credinţă pe romani; căci negreşit când ai fost luat pe sus tu de acolo, ei s-au unit cu cei de aici[19].

---

zibil evenimentul din „Viaţa siriacă" care ne relatează faptul că, la instigarea Sfântului Maxim, călugăriţele unei mănăstiri din Constantinopol, unde fusese deţinut sfântul (se pare încă înainte de acest proces), au călcat în picioare „euharistia" săvârşită de preotul lor în comuniune cu patriarhul eretic al Constantinopolului, drept pentru care au fost arse pe rug (cf. mai jos p. 220).

[18] Mai bine martiriul decât erezia, mai bine moartea în singurătate, dar în adevăr şi ortodoxie, decât viaţa în pseudo-comuniunea heterodoxiei, fie ea şi „ecumenică".

[19] Aluzie la emisarii Bisericii Romei veniţi să negocieze — după condamnarea definitivă în martie 654 a sfântului papă martir Martin I la exil în Crimeea, condamnare acceptată însă mult prea uşor — sfinţirea noului papă ales, Eugeniu I, om conciliant, a cărui alegere fusese organizată de exarhul imperial. „Faptul că Sfântul Martin I e încă în viaţă şi protestează în scrisori contra acestei proceduri le ridică acestora, cum remarcă mai încolo Sfântul Maxim, orice drept de a angaja scaunul Romei în materie dogmatică. Comuniunea lor

El însă le-a zis:

— Chiar dacă cei care au venit se vor împărtăşi, nu vor aduce nici un prejudiciu scaunului Romei, pentru că n-au adus nici o scrisoare pentru patriarh; şi nu sunt deloc convins că romanii se vor uni cu cei de aici dacă ei nu vor mărturisi că Domnul şi Dumnezeul nostru vrea şi lucrează mântuirea noastră după fiecare din firile din care, în care şi care este El.

Şi ei i-au spus:

— Dar dacă romanii se împacă cu cei de aici, ce faci?

Şi el le-a zis:

— Duhul Sfânt îi anatemizează prin Apostolul [Pavel] chiar şi pe îngerii care ar inova ceva pe lângă ceea ce s-a propovăduit [*Ga* 1, 18][20].

Şi ei au spus:

— Este aşa de necesar să se vorbească de „voinţe" şi „lucrări" în Hristos?

Iar el a răspuns:

— Este absolut necesar dacă vrem să fim drept-cinstitori ai lui Dumnezeu potrivit adevărului. Fiindcă nimic din cele ce sunt nu subzistă fără o lucrare [energie] naturală. Căci Sfinţii Părinţi spun limpede că nici o fire [natură] nici nu există, nici nu este cunoscută fără energia care o caracterizează în mod fiinţial. Iar dacă o fire nici nu este, nici nu e cunoscută fără energia care o caracterizează în mod fiinţial, cum este cu putinţă ca Hristos să existe şi să fie cu-

---

cu patriarhul monotelit Petru (654–668) nu-i angajează decât pe ei înşişi. Totodată, se vede că la Constantinopol era binecunoscut rolul hotărâtor al Sfântului Maxim la Sinodul Lateran care condamnase în 649 oficial atât monotelismul, cât şi *Typos*-ul" (GARRIGUES, „Le Martyre", p. 420). „Roma acceptă o apropiere care seamănă cu un compromis în chiar momentul în care episcopul ei legitim e deportat, iar teologul ei cel mai ferm era în proces. Nu se va pierde ocazia de a i se arăta grotescul situaţiei şi de a i se reproşa faptul de a fi, în sensul strict al cuvântului, mai papist decât papa" (J.-M. GARRIGUES, *Maxime le Confesseur — la Charité, avenir divin de l'homme*, Paris, 1976, p. 68–69).

20 Referinţa la *Ga* 1, 18 îl arată pe Sfântul Maxim departe de recunoaşterea harismei unei pretinse infailibilităţi scaunului Romei ca atare.

noscut ca Dumnezeu şi om adevărat prin fire fără energia Lui divină şi cea umană? Fiindcă, după Sfinţii Părinţi, leul care şi-a pierdut răgetul nu mai e leu, şi câinele care şi-a pierdut lătratul nu mai e câine[21]. Şi orice alt lucru care şi-a pierdut ceva constitutiv lui în mod natural nu mai este ceea ce era.

Atunci ei au spus:

— Ştim într-adevăr că aşa stau lucrurile. Dar să nu-l întristezi pe împăratul care a făcut *Typos*-ul numai pentru pace, iar nu pentru suprimarea a ceva din cele înţelese în Hristos, şi care pentru pace a poruncit „economia" tăcerii asupra expresiilor care creează diviziune.

Atunci, aruncându-se la pământ, robul lui Dumnezeu a zis cu lacrimi:

— Bunul şi evlaviosul stăpân [împărat] nu se cade să se supere pe smerenia mea. Fiindcă nu pot să întristez pe Dumnezeu tăcând asupra celor ce El Însuşi a poruncit să fie grăite şi mărturisite. Dacă potrivit dumnezeiescului Apostol El Însuşi este Cel ce „a aşezat în Biserică mai întâi apostoli, în al doilea rând profeţi, în al treilea rând, dascăli" [*Ef* 4, 11], atunci este evident că El este Cel ce a greşit prin aceştia. Dar întreaga Sfântă Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, Sfinţii Dascăli şi Sfintele Sinoade ne învaţă că Dumnezeul întrupat vrea şi lucrează după divinitatea şi după umanitatea Sa. Pentru că nu este lipsit de nimic din cele prin care este cunoscut ca Dumnezeu şi din cele prin care este recunoscut ca om, afară de păcat [cf. *Evr* 4, 15]. Iar dacă e desăvârşit după fiecare din acestea, ca Unul ce nu este lipsit de nimic în fiecare din ele, atunci este limpede că acela care nu mărturiseşte că este ceea ce este împreună cu toate însuşirile naturale inerente Lui, după fiecare din cele în care şi care El este, falsifică cu totul taina Lui.

8. După o scurtă tăcere, plecându-se unii spre alţii, au zis:

— De unde poţi arăta că întâi-stătătorii scaunului Constantinopolului resping Sinoadele Ecumenice?

---

[21] DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine* IV, 25; *PG* 3, 728B.

Iar el le-a zis:

— Faptul a fost arătat deja în parte din cele grăite de mine la Roma cu domnul Grigorie, secretarul; acum, dacă stăpânul doreşte să-i fie arătate mai pe larg, să poruncească să i se dea permisiune nevrednicului vostru rob şi atunci voi indica nişte cărţi, pentru că ale mele mi-au fost ridicate, şi voi face limpede acest lucru pentru toţi fără nici un fel de argumente sucite.

După care, grăind multe altele, au întors discuţia spre exerciţii şi teorii scripturistice, naturale şi tehnice, în care delectându-se au devenit mai veseli în dispoziţie şi au început a spune:

— Ştie Domnul că ne-am folosit şi de acum nu vă vom mai supăra.

9. Domnul Serghie însă i-a spus:

— De multe ori am venit în chilia ta de la Sfântul Savva [din Roma] şi am ascultat învăţătura ta; şi Hristos îţi va ajuta, şi nu vei mai fi supărat. Într-un singur lucru însă îi întristezi pe toţi, pentru că pe mulţi îi faci să se separe de comuniunea cu Biserica de aici [din Constantinopol].

— Există cineva, a spus robul lui Dumnezeu, care spune că eu am zis: „Să nu stai în comuniune cu Biserica bizantinilor"?

Domnul Serghie a răspuns:

— Însuşi faptul că tu nu eşti în comuniune este pentru toţi ca un glas mare să nu stea nici ei în comuniune[22].

Atunci robul lui Dumnezeu a spus:

— Nu există nimic mai silnic decât o conştiinţă care te acuză şi nimic mai îndrăzneţ decât o conştiinţă care te apără.

Auzind însă domnul Troilos că *Typos*-ul a fost anatemizat în tot apusul, i-a spus robului lui Dumnezeu:

— Bine este ca reputaţia evlaviosului nostru stăpân [împărat] să fie insultată?

---

[22] „Indiciu al imensului credit spiritual de care se bucură Sfântul Maxim la Constantinopol şi în Imperiu, fapt care explică şi încrâncenarea pe care au depus-o autorităţile politice şi religioase mai întâi încercând să-l înduplece, apoi să-l reducă la tăcere şi lichideze" (GARRIGUES, „Le Martyre" p. 421).

Robul lui Dumnezeu a răspuns:

— Dumnezeu să-i ierte pe cei ce l-au silit pe stăpânul nostru să facă *Typos*-ul şi pe cei ce au îngăduit aceasta.

Atunci i-a zis:

— Cine sunt cei ce l-au silit şi cine cei care au îngăduit aceasta?

Iar el a răspuns:

— Oamenii Bisericii l-au silit iar arhonţii senatului au îngăduit. Şi iată că acum întinăciunea s-a extins de la cei responsabili asupra celui nevinovat şi curat de orice erezie. Dar sfătuiţi-l [pe împărat] să facă ceea ce a făcut bunicul lui de evlavioasă memorie [Heraclie]. Pentru că acesta, simţind că unii din apus dădeau vina pe el, s-a eliberat pe sine de oprobriul Bisericii printr-o ordonanţă [*keleusis*] [din 640–641] în care a scris: „*Ekthesis*-ul nu este al meu, fiindcă nu eu l-am dictat nici n-am poruncit să fie alcătuit, ci Serghie patriarhul l-a compus cu cinci ani înaintea întoarcerii mele din răsărit; el mi-a cerut, când am ajuns eu iarăşi în acest preafericit Oraş, să-l propun [în 638] cu semnătură în numele meu, iar eu am acceptat cererea lui. Acum însă, cunoscând că unii se luptă între ei pentru el, fac cunoscut şi declar că nu-mi aparţine, nu este al meu." Această ordonanţă a făcut-o către răposatul papă Ioan [IV, 640–642] care condamnase *Ekthesis*-ul în scrisoarea pe care o scrisese pe atunci lui Pyrrhus[23]. Şi de atunci opinia generală este pretutindeni că *Ekthesis*-ul este al lui Serghie. Aceasta să o facă şi cel ce împărăţeşte acum în chip evlavios peste noi şi reputaţia sa va rămâne neîntinată de orice fel de reproş.

Atunci, clătindu-şi capetele, au tăcut, spunând numai acestea:

— Toate acestea sunt cu anevoie de făcut şi fără ieşire.

Şi grăind acestea şi altele diverse, primind închinăciune şi închinându-se la rândul lor, s-au retras veseli şi bine dispuşi.

---

[23] Cf. Scrisoarea papei Ioan IV către împăratul Constantin III, păstrată în traducerea latină a lui Anastasie Bibliotecarul, *PL* 80, 602–607 şi 125, 561–565.

10. În sâmbăta cealaltă i-au adus iarăşi la palat şi l-au introdus mai întâi pe ucenicul bătrânului [Anastasie Monahul], venind acolo şi cei doi patriarhi[24]. Şi au adus drept acuzatori ai bătrânului pe Constantin şi Mina, cerând ucenicului să consimtă în cele grăite împotriva lor. Dar ucenicul [Anastasie Monahul] a grăit senatului cu toată îndrăzneala, fără teamă, astfel:

— Introduceţi pe Constantin în sala consiliului secret al palatului? Nu e nici preot, nici monah, ci un tribun muieratic şi de operetă. Era cunoscut africanilor şi romanilor ce fel de femeiuşti păscând a venit el acolo. Toţi ştiau vicleniile pe care le făcea ca să ascundă acest fapt; uneori zicea că sunt surorile lui, alteori că le-a luat pentru că nu erau în comuniune cu scaunul Constantinopolului ca să nu fie întinate de comuniunea cu ereticii. Şi, iarăşi, dacă-i lipseau desfătările şi găsea un ţinut unde nu era cunoscut, făcea acelaşi lucru de dragul câştigului ruşinos şi al plăcerii murdare. Este o mare ruşine pentru cei ce vor să trăiască demn chiar şi faptul de a discuta cu el.

După acestea, întrebat fiind dacă a anatemizat *Typos*-ul, a spus fără frică:

— Nu numai că l-am anatemizat, dar am compus şi o cărticică [„libel”] împotriva lui.

— Ce deci? Nu recunoşti că ai făcut rău?, i-au spus arhonţii.

Iar el a zis:

— Să nu-mi dea Dumnezeu să spun că s-a făcut rău ceea ce am făcut bine şi după rânduiala bisericească.

Şi după ce a fost întrebat multe altele şi a răspuns după cum i-a dat lui Dumnezeu, a fost scos din secret.

11. Şi l-au introdus pe bătrânul [Maxim], iar domnul Troilos i-a zis:

— Spune, avvo, vezi, spune adevărul şi se va îndura de tine stăpânul [împăratul]. Fiindcă dacă trecem prin ancheta

---

[24] Petru al Constantinopolului (654–668) şi Macedonie al Antiohiei, refugiat între 639–662 la Constantinopol.

legală şi se va găsi adevărată chiar şi numai una din acuzaţiile aduse împotriva ta, legea te condamnă la moarte!

Iar el le-a zis:

— Am spus-o deja şi o spun iarăşi că dacă şi numai una singură din cele spuse e adevărată, atunci şi satana este Dumnezeu. Dar dacă el nu este Dumnezeu ci apostat, atunci şi acuzaţiile împotriva mea sunt mincinoase şi lipsite de temei. Dacă însă porunciţi să se facă ceva, faceţi-o. Cinstind pe Dumnezeu nu voi fi nedreptăţit.

Atunci [Troilos] i-a zis:

— N-ai anatemizat *Typos*-ul?

Şi el a răspuns:

— Am spus de multe ori că l-am anatemizat.

— Ai anatemizat *Typos*-ul? Pe împărat l-ai anatemizat.

Răspuns-a robul lui Dumnezeu:

— Eu pe împărat nu l-am anatemizat, ci o hârtie străină de credinţă ortodoxă a Bisericii.

— Unde a fost anatemizat?, l-a întrebat.

— De către Sinodul de la Roma în biserica Mântuitorului [San Giovanni in Laterano] şi a Născătoarei de Dumnezeu [Santa Maria Maggiore].

Atunci eparhul [prefectul] i-a spus:

— Eşti în comuniune cu Biserica de aici, sau nu?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că a respins Sinoadele [Ecumenice].

— Dacă a respins Sinoadele [Ecumenice], cum se face că ele sunt menţionate în diptice [la Liturghie]?

— Şi care e folosul unor nume dacă sunt respinse dogmele?

— Poţi să dovedeşti aceasta?

— Dacă mi se dă permisiunea şi porunciţi, pot să dovedesc foarte uşor aceasta?

Şi tăcând ei, sakellarul i-a spus:

— De ce pe romani îi iubeşti, iar pe greci îi urăşti[25]?

---

[25] „E poate pentru prima dată că bizantinii rezervă titlul de «romani» latinilor Romei şi Occidentului şi revendică, pentru a-şi ex-

Robul lui Dumnezeu a răspuns şi a zis:

— Poruncă avem să nu urâm pe nimeni. Pe romani îi iubesc ca pe unii de aceeaşi credinţă [cu mine], iar pe greci ca pe unii de aceeaşi limbă cu mine[26].

Sakellarul i-a spus iarăşi:

— Câţi ani zici că ai?

— Şaptezeci şi cinci[27].

— De câţi ani este cu tine ucenicul tău [Anastasie]?

— De treizeci şi şapte[28].

---

prima identitatea proprie, numele de «greci». Semn premonitoriu al marii rupturi a romanităţii ca urmare a recentei pierderi a ecumenicităţii ei sub asaltul islamului. Paradoxal, neputând folosi numele de «elini» care la acea dată îi desemna pe grecii păgâni ai Antichităţii, pentru a-şi exprima identitatea judecătorii bizantini nu dispun decât de un cuvânt rar şi, mai mult, de unul utilizat de latini în sens peiorativ: «Graikoi» = «Graeci»" (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 423).

Trebuie precizat însă că e vorba de un caz izolat şi unic în felul lui, atestând crescânda elenizare a Imperiului roman de Răsărit o dată cu dinastia heracleiană (începând cu secolul VII). În rest, toate izvoarele oficiale şi cronicile islamice ne arată că în realitate până târziu în secolele XVIII–XIX aşa-numiţii „bizantini" s-au numit pe ei înşişi „romani", respectiv „romei" — nu „greci", nici „bizantini". Echivalenţele „roman = latin", „bizantin = grec" care s-au impus în Occident şi de aici şi în Răsăritul Europei începând din secolul XIX sunt creaţia Evului Mediu carolingian şi germanic şi reflectă uzurparea romanităţii Imperiului roman şi a papalităţii de către franco-germanii caroligieni şi ottonieni. Aceştia din urmă se vor considera pe ei înşişi drept unicii creştini „catolici" şi „ortodocşi", iar pe „greci", datorită absenţei lui „Filioque" şi a cultului „idolatru" al icoanelor, îi vor privi drept „schismatici", „eretici" şi „păgâni". Din politică acest construct ideologic franco-german a pătruns în istoriografie unde supravieţuieşte încă tenace (cf. pr. prof. IOANNIS ROMANIDIS, *Romaiosyne, Romania, Roumele*, Tesalonic, 1975).

[26] „Se observă că Sfântul Maxim nu revendică o naţionalitate de tip etnic, ceea ce ar fi fost normal dacă ar fi fost bizantin, ci una de tip lingvistic. Faptul pare să confirme originea negreacă a Sfântului Maxim — palestinian de obârşie samariteană — redată de *Viaţa siriacă*" (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 423).

[27] Această indicaţie permite datarea naşterii Sfântului Maxim în anul 580.

[28] „Sfântul Maxim l-a întâlnit deci pe ucenicul său Anastasie spre anul 617 probabil la Constantinopol, unde acesta era secretarul bunicii împăratului Constans (cf. mai jos Discuţia de la Bizya 13), adică al soţiei bazileului Heraclie. În acel timp, Sfântul Maxim sosise la

Atunci un cleric a strigat:

— Ți-a dat și ție Domnul tot ceea ce ai făcut tu răposatului Pyrrhus[29].

Acestuia nu i-a răspuns nimic.

12. În timp ce se grăiau acestea în sala consiliului secret nici unul dintre patriarhi n-a spus absolut nimic. Dar când s-a făcut vorbire despre Sinodul de la Roma, Demostene[30] a strigat:

— Sinodul acesta n-a fost ratificat pentru că cel ce l-a convocat [papa Martin I] a fost depus.

Atunci robul lui Dumnezeu a răspuns:

— N-a fost depus, ci prigonit [persecutat]. Ce act sinodal și canonic s-a făcut privitor la cele făcute și care să conțină în mod sigur depunerea lui? Dar chiar și dacă ar fi fost depus în mod canonic, aceasta nu aduce nici un prejudiciu celor întărite în mod ortodox și potrivit dumnezeieștilor canoane [în Sinod] și cu care consună și cele scrise de cel între sfinți papă Teodor [642–649].

Auzind acestea, Troilos a spus:

— Nu știi ce vorbești, avvo. Ce s-a făcut, s-a făcut.

Acestea sunt cele discutate și spuse și câte le-a reținut memoria.

În acest punct procedurile inițiate împotriva lor au luat sfârșit, iar ei l-au scos pe sfântul bătrân din [Consiliul] Secret ducându-l înapoi în arest.

13. În ziua următoare, care a fost o duminică, oamenii Bisericii au făcut sfat și l-au convins pe împărat să-i condamne la acest exil aspru și inuman, despărțindu-i pe unul de altul: pe sfântul bătrân la Bizya[31], castru din Tracia, iar

---

Constantinopol fugind de invadarea Palestinei de către persani în 614, intrând în mănăstirea de la Chrysopolis (suburbie asiatică a capitalei bizantine) și devenind prin intermediul lui Anastasie familiar mediilor de la palat (cf. *PG* 90, 161A)" (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 423).

[29] Faptul că Pyrrhus e mort arată că procesul se derulează după 3 iunie 654.

[30] Scriptorul și colaboratorul sakellarului, care apare și în procesul papei Martin I.

[31] Actualul oraș Vize, Turcia, la granița cu Bulgaria.

pe ucenicii lui la Perberis[32], dincolo de care nu se mai întinde Imperiul roman[33]. Şi i-au trimis în acest exil nepregătiţi, dezbrăcaţi, fără hrană, lipsiţi de orice resurse necesare pentru trai, şi nu în apropiere de mare ca să nu poată primi vizita unor oameni milostivi. Şi aşa sunt ei acum acolo goi şi fără hrană, având doar nădejdea în Dumnezeu, îndemnându-i pe toţi creştinii şi strigând acestea:

„Rugaţi pe Domnul ca Dumnezeu să facă mila Lui cu smerenia noastră şi să ne înveţe că aceia care navighează împreună cu El fac experienţa unei mări sălbatic dezlănţuite, când luntrea este aruncată încoace şi încolo de vânturi şi valuri fără a fi însă scufundată. Pentru că El îngăduie ca ei să sufere încercarea unei mari furtuni punând la încercare dispoziţia lor interioară faţă de El, ca ei să strige cu glas mare: «Doamne, scapă-ne, că pierim!» [*Mt* 8, 25], ca să înveţe să atribuie numai Lui toate cele ale mântuirii lor şi să nu se mai încreadă în ei înşişi, iar atunci vor afla linişte adâncă, vântul şi valurile potolindu-se. Fiindcă El îi trimite în mijlocul lupilor [*Mt* 10, 16] şi le porunceşte să intre pe poarta cea strâmtă şi să meargă pe calea cea îngustă [*Mt* 7, 13–14], le pune înainte foame şi sete, goliciune, lanţuri şi închisori, izgoniri şi bice, cruce şi piroane, scuipări, palme şi pumni, ocări şi batjocuri, suferinţă, patimă şi morţi de multe feluri, al căror sfârşit însă e Învierea cea a tot strălucitoare care aduce cu sine pacea pentru toţi cei prigoniţi pentru El, bucuria pentru care au fost strâmtoraţi şi în necazuri pentru El, înălţarea la ceruri şi aducerea la tronul cel mai presus de fiinţă al Tatălui şi şederea

---

[32] Localizarea exactă a Perberisului e necunoscută; cf. V. TĂPKOVA-ZAIMOVA, „Un évêché peu connu en Thrace orientale – Perberis", *Revue des études sud-est européennes* 9 (1971), p. 595–596.

[33] Acest final arată că *Relatarea*, ca şi întreg dosarul privitor la victimele monotelismului, trebuie să fi fost redactată pe baza unor note luate în cele două şedinţe publice, îndată după trimiterea condamnaţilor în exil, fiind trimise tuturor creştinilor ortodocşi, mai ales celor din Roma, pentru a-i încuraja în fermitatea rezistenţei lor. Redactorii trebuie să fi fost aceiaşi fraţi Teodor şi Teodosie din confreria Spudeilor, care alcătuiseră anterior *Commemoratio* similară a procesului şi exilului Sfântului papă Martin I.

«mai presus de toată începătoria, puterea şi domnia de sus, şi de tot numele ce poate fi numit atât în veacul de acum, cât şi în veacul ce va să vină» [*Ef* 1, 21]; pe care fie să le dobândim toţi, cu rugăciunile şi mijlocirile Preaslăvitei, Preacinstitei şi Preamăritei prin fire şi cu adevărat Născătoarei de Dumnezeu şi Pururea Fecioarei Maria şi ale Sfinţilor Apostoli, Proroci şi Mucenici. Amin!"

Discuțiile de la Bizya și Rhegium
(august–septembrie 656)

Tomos conținând dogmele discutate între cel întru sfinți Maxim și Teodosie episcopul Cezareei Bithyniei și arhonții de la palat care erau împreună cu el[1]

1. Am socotit necesar să vă fac cunoscute în mod limpede vouă tuturor celor ce stăruiți în ortodoxie cele discutate despre preacurata noastră credință a creștinilor și despre inovația introdusă în ea de cei potrivnici acesteia între avva Maxim și Teodosie, episcopul Cezareei Bithyniei ca, putând să cunoașteți mai exact cele privitoare la acestea, să slăviți mai mult pe Iubitorul de oameni Dumnezeul nostru Care dă cuvânt cu înțelegere întru deschiderea gurii lor [*Ef* 6, 19] celor ce se tem de El, ca nu cumva vrăjmașii adevărului care răspândesc cele contrare acestuia să tulbure inimile voastre.

2. Așadar, în ziua a 24-a a lunii august, anul al 14-lea al indicției care a trecut [656], au venit la el în exilul în care era sub pază, adică în castrul Bizya, mai sus-menționatul episcop Teodosie, trimis, cum spunea, în numele lui Petru, întâi-stătătorul Constantinopolului, ca și consulii Pavel și

---

[1] *Disputatio Bizyae* (*CPG* 7735 și *BHG* 1233). Traducere după textul grec critic din *CChSG* 39, p. 73–151; cf. și *PG* 90, 136–169; *PL* 129, 625–658. La sfârșitul primului proces, Sfântul Maxim e exilat la Bizya, fortăreață din Tracia, iar ucenicul său, Anastasie, la Perberis, cetate de la granița Traciei cu barbarii. În fața fermității Romei care a respins „synodika" patriarhului Petru și a amenințării arabe, palatul și ierarhia imperială încearcă o ultimă tentativă de compromis cu Sfântul Maxim trimițând la el un episcop însoțit de doi patricii.

Teodosie, trimişi, cum spuneau, ca reprezentanţi ai împăratului. Şi intrând la numitul monah Maxim în locul unde era închis, au şezut şi i-au poruncit şi lui să şadă, împreună cu ei fiind, evident, şi episcopul Bizyei.

3. Şi-i zice TEODOSIE episcopul:

— Cum îţi este, domnule avvă?

MAXIM: Cum a prehotărât [predestinat] Dumnezeu înaintea tuturor veacurilor desfăşurarea proniatoare a vieţii mele, aşa îmi este!

TEODOSIE: Ce deci? Dumnezeu a prehotărât înaintea tuturor veacurilor cele privitoare la fiecare din noi?

MAXIM: Dacă a precunoscut, negreşit că a şi prehotărât [*Rm* 8, 29].

TEODOSIE: Ce înseamnă faptul că „a precunoscut" şi „a prehotărât"?

MAXIM: Preştiinţa este a gândurilor, cuvintelor şi faptelor care atârnă de noi, iar predestinaţia este a celor ce ni se întâmplă şi nu atârnă de noi.

TEODOSIE: Care sunt cele ce atârnă de noi şi care cele ce nu atârnă de noi?

MAXIM: Pe cât se pare, stăpânul meu care cunoaşte toate acestea discută cu robul său pentru a-l pune la încercare.

TEODOSIE: Pe adevărul lui Dumnezeu, te-am întrebat neştiind acestea şi vrând să aflu diferenţa dintre cele ce atârnă şi cele ce nu atârnă de noi, şi cum unele sunt sub preştiinţa lui Dumnezeu, iar celelalte sub predestinaţia Lui.

MAXIM: Atârnă de noi toate cele voluntare, adică virtuţile şi viciile [relele]. Nu atârnă însă de noi venirile peste noi ale modurilor pedepselor care ni se întâmplă sau ale celor contrare. Fiindcă nu atârnă de noi nici boala care ne pedepseşte, nici sănătatea care ne aduce bucurie, deşi cauzele care le produc sunt în noi. De pildă: o cauză a bolii este dezordinea vieţii, după cum o cauză a sănătăţii e o viaţă bine ordonată; o cauză a Împărăţiei cerurilor e paza poruncilor, după cum una a focului veşnic e călcarea acestora[2].

---

[2] „Episcopul Teodosie nu era familiar cu atare dezvoltări asupra predestinării, chestiune ce nu fusese abordată de Părinţii Răsăriteni.

TEODOSIE: Ce deci? De aceea te chinuieşti atunci în exilul acesta, pentru că ai făcut oarecare lucruri vrednice de acest chin?

MAXIM: Mă rog ca Dumnezeu să mărginească prin acest chin pedepsele celor ce au păcătuit prin călcarea preadreptelor Sale porunci.

TEODOSIE: Pentru mulţi chinul nu este oare din pricina unei puneri la încercare [*dokime; Rm* 5, 3–4]?

MAXIM: Punerea la încercare este proprie sfinţilor pentru ca prin chinul lor în viaţa oamenilor să se arate dispoziţiile lor interioare faţă de ce este bine prin fire şi împreună cu ele să se arate şi virtuţile lor ignorate de toţi, ca la Iov şi Iosif. Fiindcă unul a fost ispitit ca să se arate bărbăţia lui ascunsă, iar celălalt a fost încercat pentru arătarea înfrânării lui sfinţitoare. Şi oricare dintre sfinţii care au fost chinuiţi fără voie în veacul acesta, a fost chinuit printr-una sau alta din „economiile" de acest gen, pentru ca prin neputinţa îngăduită să vină asupra lui să calce în picioare balaurul cel trufaş şi apostat, adică pe diavolul [*Lc* 10, 19], căci în fiecare din sfinţi răbdarea este rodul încercării [*Rm* 5, 4; *Iac* 1, 3][3].

Trebuie văzută oare aici o urmă a cunoaşterii de către Sfântul Maxim a operelor lui Augustin în timpul repetatelor sale şederi în Cartagina? În orice caz, el dă predestinaţiei un *cu totul alt* sens decât Părintele latin. Dacă Dumnezeu cunoaşte dinainte toate lucrurile prin atotputernicia Sa, predestinaţia Sa nu priveşte *decât* derularea naturală a lucrurilor în succesiunea cauzelor şi efectelor, lăsând intactă libertatea *ipostatică* a omului în faţa lucrurilor şi suferinţelor ce i se întâmplă. Mai mult, această sinergie ipostatică sau ratarea ei are consecinţe naturale diferite şi influenţează deci asupra cursului evenimentelor" (ALAIN RIOU, *Le Monde et l'Église selon Maxime le Confesseur* [Théologie historique 22], Paris, 1971, p. 197–198).

3 „Episcopul Teodosie prinde din zbor definiţia anterioară a Sfântului Maxim pentru a o întoarce împotriva lui, zicând că, potrivit ei, suferinţele sale actuale ar fi consecinţe ale unui păcat anterior; prin aceasta el vrea să insinueze că această greşeală trecută e chiar atitudinea lui în conflictul dintre Roma şi Constantinopol (...). Dar în răspunsul său, Sfântul Maxim precizează că, dacă încercarea este efectiv consecinţa naturală a unei greşeli, aceasta nu este cu necesitate a sa, ci a celor care au păcătuit. Este astfel îngăduit şi predesti-

4. TEODOSIE: Pe adevărul lui Dumnezeu, frumos ai vorbit şi recunosc folosul pe care l-am avut din cuvintele tale. Aş fi căutat să discut cu tine pururea despre astfel de lucruri, dar pentru că atât eu, cât şi iluştrii patricii am parcurs o distanţă atât de mare şi am venit la tine pentru un alt subiect, te invităm să primeşti cele ce-ţi vor fi propuse de noi şi să faci bucurie astfel la toată lumea.

MAXIM: Care sunt aceste propuneri, stăpâne, şi cine şi de unde sunt eu, ca pentru consimţământul meu la propunerile voastre să se facă bucurie la toată lumea?

TEODOSIE: Pe adevărul Domnului nostru Iisus Hristos, cele ce-ţi vom spune eu şi stăpânii mei, iluştrii patricii, le-am auzit din gura stăpânului nostru patriarhul şi a evlaviosului stăpân a toată lumea [împăratul].

MAXIM: Porunciţi, stăpânii mei, şi spuneţi ce voiţi şi ce aţi auzit?

TEODOSIE: Împăratul şi patriarhul vor să afle prin noi de la tine din ce cauză nu stai în comuniune cu scaunul Constantinopolului?

MAXIM: Aveţi pentru aceasta un mandat scris de la preaevlaviosul împărat sau de la patriarh?

TEODOSIE: Nu se cade, stăpâne, să n-ai încredere în noi. Fiindcă, deşi sunt umil, sunt totuşi episcop, iar stăpânii mei de aici fac parte din senat, şi n-am venit să te ispitim, ferească Dumnezeu!

MAXIM: În orice chip veţi fi venit la robul vostru, eu vă voi spune fără nici o teamă cauza pentru care nu stau în

---

nat de Dumnezeu ca sfinţii să sufere consecinţele dureroase ale păcatelor altora. (...) Prin kenoza lui, sfântul poate enipostazia în încercările prilejuite de păcătoşi puterea distrugătoare a păcatului semenilor. Prin suferinţa sa, el deschide lumii păcătoase iertarea; realizează lucrarea cea mai tainică care există: neutralizează ceea ce în mod natural ar fi trebuit să aibă consecinţe catastrofale; mai mult, face din aceasta însăşi calea mântuirii lumii. În kenoza lui, el realizează astfel o diaconie eclezială; abolind categoriile naturale care îi opun pe cei păcătoşi, el îi mântuie şi adună în catolicitatea comuniunii sfinţilor. Acesta e «capătul» pe care nu l-a ales el, dar pe care-l asumă de bunăvoie în Providenţa divină şi prin care se împlineşte în el preamărirea lui Dumnezeu Care a murit şi este viu" (*ibid.*, p. 198).

comuniune cu scaunul Constantinopolului, chiar dacă altora le revine să mă întrebe din ce cauză, şi nu vouă, care cunoaşteţi negreşit mai bine decât mine cauza.

Cunoaşteţi inovaţiile făcute începând din anul al 6-lea al indicţiei care a trecut [din anul 647–648; aluzie la *Ekthesis*] şi începute la Alexandria prin cele *Nouă capitole* promulgate [în 633] de Cyrus, care nu ştiu cum de a ajuns întâi-stătător [patriarh] acolo, „capitole" care au fost întărite de scaunul Constantinopolului; cunoaşteţi şi celelalte schimbări, adaosuri şi micşorări făcute în sinod de cei care au fost mai înainte întâi-stătători [patriarhi] ai Bisericii Bizanţului: Serghie [610–638], Pyrrhus [638–641 şi 654], Pavel [641–653], inovaţii pe care le cunoaşte întreaga lume. Din această cauză nu stă robul vostru în comuniune cu Biserica Constantinopolului. Să fie ridicate prilejurile de poticneală aşezate de bărbaţii mai sus-numiţi, împreună cu cei ce le-au pus, cum a spus Dumnezeu: „Şi pietrele din drum aruncaţi-le" [*Ir* 50, 26], şi voi merge fără nici un îndemn de la oameni pe calea dreaptă a Evangheliei, netezită şi liberă de orice spini ai răutăţii eretice. Până însă ce întâi-stătătorii Constantinopolului se fălesc cu pietrele de poticneală puse şi cu cei ce le-au pus pe ele, nu există nici un argument sau mod care să mă convingă să stau în comuniune cu ei.

TEODOSIE: Dar ce lucru rău mărturisim ca să te separi de comuniunea noastră?

MAXIM: Pentru că spunând că există o singură lucrare [energie] a divinităţii şi umanităţii Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, confundaţi discursul despre Dumnezeu [*theologia*] cu discursul despre Întrupare [*oikonomia*]. Căci dacă se cade să credem Sfinţilor Părinţi care spun că „cele ce au o singură energie au şi o singură fiinţă", voi faceţi atunci din Sfânta Treime „pătrime", dat fiind că atunci trupul Cuvântului devine conatural cu El şi iese din identitatea lui după natură cu noi şi cu cea care L-a născut.

Şi iarăşi: suprimând lucrările şi decretând că există o singură voinţă a divinităţii şi umanităţii Lui, negaţi distribuirea celor bune ale Lui. Căci dacă nu ar avea nici o lucrare, potrivit celor ce au prescris şi ordonat această dog-

mă, este evident că nu s-ar putea milostivi de noi, chiar dacă ar voi, fiind lipsit de lucrarea celor bune, dat fiind că fără o lucrare naturală, nici o ființă nu poate prin fire să lucreze sau să facă ceva[4].

De altfel, în acest chip faceți ca trupul Lui să fie prin voința lui con-creator împreună cu Tatăl, cu Fiul și cu Duhul al tuturor veacurilor și a celor din ele, iar Dumnezeirea care este prin fire creatoare sau, mai adevărat spus, fără de început în ce privește voința — pentru că voința divină e fără de început — o faceți să fie ceva recent prin fire, lucru care întrece nu numai toată nebunia, dar este și o lipsă de evlavie față de Dumnezeu. Fiindcă nu spuneți simplu numai „o singură voință", ci mai spuneți și că aceasta este „divină". Dar nimeni nu poate gândi un început sau un sfârșit al voinței divine, pentru că acest lucru nu este propriu nici naturii divine căreia îi aparține voința ființială.

Introducând iarăși o altă inovație, suprimați pe de-a întregul toate proprietățile caracteristice și constitutive ale divinității și umanității lui Hristos, atunci când prin legi și edicte [*nomois kai typois*] decretați că nu trebuie să se mai vorbească nici de o voință, nici de două voințe, nici de o lucrare, nici de două lucrări în Hristos, ceea ce este propriu doar unui lucru neexistent. Fiindcă nici o ființă nu este lipsită, dacă e spirituală, de putința de a voi și de a lucra; dacă e sensibilă, de o lucrare sensibilă; dacă e vegetală, de lucrarea creșterii și hrănirii; iar dacă e cu desăvârșire neînsuflețită, de lucrarea și capacitatea zisă „habitus"; și ele arată toate ființele care sunt astfel fiind în stare să fie percepute de simțurile celor sensibile, întrucât lucrarea

---

4 Întreagă această argumentație teologico-filozofică a Sfântului Maxim împotriva monoenergismului va fi reluată în secolul XIV de Sfântul Grigorie Palama († 1359) și Tomosul Sinodului palamit de la Constantinopol din 1351, care vor considera dogma despre energiile necreate și împărtășirea lor omului drept o simplă „explicitare" (*anaptyxis*) a dogmei hristologice ortodoxe dioenergiste și diotelite precizate de Sfântul Maxim și oficializate de Sinodul VI Ecumenic (681). Cf. „Mărturisirea de credință a Sfântului Grigorie Palama" — traducere și studiu dogmatico-istoric de drd. Ioan I. Ică jr, *Mitropolia Ardealului* 29 (1984), nr. 7–8, p. 476–490.

acestora este aceea de a cădea sub simţul vederii prin apariţia lor, sub simţul auzului prin sunet, sub cel al mirosului printr-o exalaţie de vapori conaturală, sub cel al gustului, prin unele savori, şi sub cel al pipăitului prin consistenţa lor. Fiindcă aşa cum spunem că faptul de a vedea este o lucrare a vederii, aşa şi faptul de a fi văzut este o lucrare a celor văzute, şi aşa mai departe în acelaşi fel pentru toate celelalte. Aşadar, dacă nici o fiinţă nu este total lipsită de lucrare naturală, iar Domnul şi Dumnezeul nostru — miluieşte-mă, Doamne! — nu are nici o voinţă sau lucrare naturală potrivit fiecăruia celor din care, în care şi care este El, cum mai puteţi fi sau să vă numiţi cinstitori de Dumnezeu, voi cei care ziceţi că Cel închinat de voi nu este în nici un chip voitor şi lucrător? Fiindcă noi am fost limpede învăţaţi de Sfinţii Părinţi care zic: „Ceea ce n-are nici o putinţă nici nu este, nici nu este ceva, nici nu există vreo afirmare a lui în genere”[5].

TEODOSIE: Nu lua ca o dogmă propriu-zisă ceea ce s-a făcut prin „economie”.

MAXIM: Dacă *Typos*-ul care prescrie să nu se vorbească de nici o voinţă sau lucrare a Domnului — a căror suprimare indică de fapt inexistenţa celui lipsit de acestea — nu este o dogmă propriu-zisă pentru cei care-l primesc, atunci din ce pricină m-aţi predat fără de cinste unor neamuri barbare şi fără de Dumnezeu? Din ce cauză am fost condamnat să locuiesc în Bizya, iar tovarăşii mei unul în Perberis, iar altul în Mesembria[6]?

TEODOSIE: Pe Dumnezeu Care mă va judeca, am spus-o şi când s-a făcut şi o spun şi acum: *Typos*-ul s-a făcut în chip rău şi spre dauna multora. Motivul edictării lui a fost sfada şi lupta ortodocşilor între ei pe tema voinţelor şi lucrărilor şi, pentru ca toţi să trăiască în pace, unii au considerat că astfel de expresii trebuie să fie reduse la tăcere.

MAXIM: Şi care credincios va accepta „economia” care reduce la tăcere expresiile pe care Însuşi Dumnezeul a toate

---

[5] DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine* VIII, 5; *PG* 63, 893A.

[6] Actualul oraş Nessebar, Bulgaria, port la Marea Neagră.

a rânduit în Economia Lui să fie rostite de Apostoli, Proroci şi Dascălii Bisericii? Să observăm, domnule mare, la ce rău conduce acest punct pe care l-am atins. Pentru că, dacă Dumnezeu a aşezat în Biserică în primul rând apostoli, în al doilea rând proroci, iar în al treilea rând învăţători spre desăvârşirea sfinţilor [*Ef* 4, 11], spunând în Evanghelie Apostolilor şi prin ei şi celor de după ei: „Ceea ce vă spun, spun tuturor" [*Mc* 13, 37], şi iarăşi: „Cel că vă primeşte pe voi pe Mine Mă primeşte, şi cel ce vă dispreţuieşte pe Mine Mă dispreţuieşte" [*Mt* 10, 40; *Lc* 10, 16], este limpede şi evident că acela care nu primeşte pe apostoli, pe proroci şi pe învăţători, ci nesocoteşte expresiile şi glasurile lor, acela dispreţuieşte pe Însuşi Hristos.

Să observăm însă şi alt lucru: Dumnezeu a ales şi a ridicat apostoli, proroci şi învăţători spre desăvârşirea sfinţilor [*Ef* 4, 11–12], diavolul însă a ales şi a ridicat şi el apostoli, proroci şi învăţători mincinoşi împotriva dreptei cinstiri a lui Dumnezeu ca să lupte şi combată atât Legea Veche, cât şi Evanghelia. Iar apostoli, proroci, învăţători mincinoşi cred că sunt doar ereticii ale căror cuvinte şi gânduri sunt perverse [*FA* 20, 30]. Deci, aşa cum cel care primeşte pe adevăraţii apostoli, proroci şi învăţători primeşte pe Dumnezeu, tot aşa şi cel ce primeşte apostoli, proroci şi învăţători mincinoşi primeşte pe diavolul. Aşadar, cel ce respinge pe sfinţi împreună cu ereticii cei spurcaţi şi necuraţi — primiţi pe cel ce grăieşte adevărul! — acela condamnă în chip vădit împreună cu diavolul şi pe Dumnezeu.

Aşadar, dacă discutând inovaţiile făcute pe vremurile noastre găsim că ele ajung de fapt la acest rău suprem, vedeţi ca nu cumva sub pretextul „păcii" să ne aflăm bolnavi de „apostazie" propovăduind-o pe cea despre care dumnezeiescul Apostol a spus [*2 Tes* 2, 3] că va fi înainte-mergătoare a venirii lui antihrist[7]. Acestea vi le-am spus fără

---

[7] Acest pasaj, alături de alte câteva (cf. mai sus, p. 51–57), atestă că Sfântul Maxim avea o lectură eshatologică a evenimentelor istorice ale epocii sale. Alungat din liniştea mănăstirii sale palestiniene de invaziile perşilor din 614 sau 626 şi „aruncat pe marea dezlănţuită

teamă şi reţinere, stăpânii mei, ca să vă feriţi atât pe voi înşivă, cât şi pe noi. Vreţi ca, având toate acestea scrise în cartea inimii, să vin să mă cuminec în Biserica care propovăduieşte aceste lucruri şi să intru în comuniune cu cei care respingând, chipurile, pe diavolul, resping de fapt pe Dumnezeu? Să mă ferească Dumnezeu Care pentru mine s-a făcut om afară de păcat [*Evr* 4, 15]!

Şi punând metanie, a zis:

— Dacă vreţi să faceţi ceva robului vostru, faceţi, dar eu nu voi intra nicicând în comuniune cu cei ce primesc unele ca acestea.

Uimiţi de cele spuse şi plecându-şi capetele, ei au tăcut o bună bucată de vreme, după care, ridicându-şi capul şi aţintindu-şi privirea asupra avvei Maxim, TEODOSIE episcopul a spus:

---

care este Imperiul bizantin în secolul VII, Maxim se deschide tot mai mult dimensiunii eshatologice a acestor evenimente înfricoşătoare. Ameninţarea vine, într-adevăr, de pretutindeni: fugind din Constantinopolul asediat de perşi şi avari, el va întâlni în Africa ascensiunea fulgerătoare a islamului, pe evreii care profitau de dezastrele Imperiului creştin pentru a se răzbuna pentru umilinţele la care erau supuşi, intrigile prefecţilor imperiali care slăbeau administraţia şi armata, şi mai cu seamă erezia prezentă peste tot în Orientul Apropiat unde Biserica era deja definitiv sfâşiată în ciuda eforturilor disperate ale ierarhiei imperiale gata la toate compromisurile verbale pentru a salva mai degrabă unitatea politico-religioasă decât unitatea credinţei. Foarte repede Maxim înţelege că în acest cataclism istoric e derizorie ridicarea de baraje pentru a conjura inevitabilul; în această zguduire trebuie citită urma eshatologică a venirii lui Dumnezeu care trebuie privită în unicul mod cu putinţă de a primi pe «Cel ce vine»: prin mărturisire şi martiriu." „Maxim a văzut în monotelism o fugă speculativă în faţa evenimentului tragic al invaziei (persane şi arabe) sau o formulă politico-religioasă destinată să conjure iminenţa eshatologică a sfârşitului lumii. În 646 Maxim a înţeles că prăbuşirea politică în faţa arabilor e legată de o eshatologie aparţinând unei Economii superioare: e judecata pe care o reprezintă pentru Biserică erezia şi că mărturisitorul trebuie să manifeste venirea Domnului înaintând până la martiriu" (J.-M. GARRIGUES, *Maxime le Confesseur — la Charité, avenir divin de l'homme* [Théologie historique 38], Paris, 1976, p. 41, 61).

— Noi îți răspundem în numele stăpânului nostru împăratul că, dacă intri în comuniune cu noi, va abroga *Typos*-ul.

MAXIM: Suntem încă foarte de departe unii de alții. Ce facem cu expresia ratificată sinodal de Serghie și Pyrrhus cum că în Hristos există „o singură voință" cu eliminarea oricărei lucrări[8]?

TEODOSIE: Acest document a fost dat jos, și deci abrogat și respins.

MAXIM: A fost dat jos de pe zidurile de piatră, nu însă din minți și din suflete. Să se primească condamnarea acestor lucruri edictată prin dogme și canoane evlavioase de Sinodul din Roma [Lateran, 649][9] și atunci peretele cel din mijlocul nostru va cădea [*Ef* 2, 14] și nu vom mai avea nevoie de îndemnuri.

TEODOSIE: Sinodul din Roma n-a fost ratificat pentru că s-a făcut fără un ordin al împăratului.

MAXIM: Dacă ordinele împăraților și nu credința ortodoxă confirmă sinoadele care se fac, atunci să fie primite și sinoadele [ariene] făcute împotriva lui „homoousios" pentru că ele s-au făcut din porunca împăraților; mă refer la cel din Tyr [335], la cel din Antiohia [341], din Seleucia [359], din Constantinopol pe vremea lui Eudoxie Arianul [360], cel din Niceea Traciei [între 357–360], cel din Sirmium [357], iar, la mulți ani după aceasta, la cel de-al doilea sinod [„tâlhăresc"] de la Efes [449] pe care l-a prezidat despotic Dioscor; căci pe toate acestea le-a reunit ordinul unor împărați și, totuși, toate au fost condamnate pentru ateismul impioaselor dogme ratificate de ele. Dar de ce nu respingeți atunci și sinodul [Antiohia, 264] care l-a depus pe Pavel al Samosatei pe vremea Sfinților și fericiților Părinți Dionisie papa Romei [260–267], Dionisie al Alexandriei [248–264] și Grigorie Taumaturgul care a prezidat acest sinod, pentru că nu s-a făcut din ordinul împăratului? Ce canon statuează că trebuie ratificate numai acele

---

[8] Poziția *Ekthesis*-ului din 638.

[9] Pentru Sfântul Maxim Sinodul Lateran din 649 avea autoritatea unui Sinod Ecumenic (*Op. th. pol.* 11; *PG* 91, 137D).

sinoade care s-au întrunit din ordinul împăratului sau că toate sinoadele trebuie să se întrunească numai din ordinul împăratului? Regula evlavioasă a Bisericii le-a recunoscut drept sinoade sfinte şi aprobate pe cele pe care le-a judecat atare corectitudinea dogmelor[10]. Dar, aşa cum ştie bine stăpânul meu şi cum învaţă şi pe alţii, canonul[11] prevede fără să facă nici o menţiune de vreun ordin imperial ca anual să aibă loc în fiecare eparhie două sinoade pentru asigurarea credinţei mântuitoare şi îndreptarea tuturor punctelor care nu sunt în armonie cu dumnezeiasca lege a Bisericii.

TEODOSIE: E aşa cum spui. Rectitudinea dogmelor aprobă sinoadele. Dar nu primeşti „libelul lui Mina"[12] care a dogmatizat o singură voinţă şi o singură lucrare în Hristos?

MAXIM: Ferească Domnul Dumnezeu! Voi nu primiţi, ci îi respingeţi pe toţi dascălii care au luptat după Sinodul de la Chalcedon [451] împotriva nebuniei lui Sever, iar eu să primesc „libelul lui Mina" care s-a făcut după acest Sinod şi care pledează deschis pentru Sever, Apolinarie, Macedonie, Arie şi toată erezia şi prin toate cele dogmatizate în el acuză sau mai degrabă respinge acest Sinod?

---

[10] „Corectitudinea dogmelor" asigură deci ortodoxia sinoadelor, nu convocarea sau măcar ratificarea lor de către împărat sau papă, cum susţineau adepţii ecleziologiei imperiale bizantine şi, ulterior, teoreticienii ecleziologiei papale până astăzi.

[11] Canonul 5 al Sinodului I Ecumenic (325); cf. can. 19 IV Ec.; can. 34 şi 37 apostolic etc.

[12] E vorba de un fals fabricat de patriarhul Serghie pentru a acredita formula monoenergistă atribuind-o patriarhului Mina (536–552) şi Sinodului V Ecumenic (553). Cu ajutorul lui însă, patriarhul Serghie l-a câştigat în 626 pentru monotelism pe episcopul Cyrus din Phasis care, ajuns în 630 patriarh al Alexandriei, va încheia pe baza formulei monoenergiste „unirea" cu monofiziţii de la Alexandria (633), declanşând începutul controverselor. „Libelul lui Mina" va fi prezentat de monoteliţi ca argument sinodal şi la Sinodul VI Ecumenic, care însă, după o anchetă în biblioteca patriarhală, l-a declarat inexistent în arhive, deci apocrif, confirmând verdictul anterior al Sfântului Maxim, extrem de atent în ce priveşte detectarea originii dubioase şi a neautenticităţii citatelor „patristice" invocate de monoenergişti şi monoteliţi în sprijinul opiniei lor, citate falsificate sau fabricate de-a binelea.

TEODOSIE: Ce deci? Nu primeşti defel „lucrarea unică”?

MAXIM: Care dintre dascălii aprobaţi [ai Bisericii] vorbeşte de o „lucrare unică”?

Şi TEODOSIE a adus citatele atribuite pseudonim de ei Sfinţilor Iulius al Romei, Grigorie Taumaturgul şi Atanasie cel Mare şi le-a citit.

MAXIM: Să ne temem de Dumnezeu şi să nu voim să-L mâniem prin producerea de citate eretice! Căci nu este un secret pentru nimeni că acestea aparţin impiosului Apolinarie. Dacă ai altele, arată-le. Pentru că proferându-le vă veţi convinge şi mai mult că într-adevăr sunteţi bolnavi de opinia rea [*kakodoxia*] a impiosului Apolinarie şi a celor ce cugetă asemenea cu el.

Atunci episcopul Teodosie a mai adus alte două citate sub numele lui Hrisostom pe care citindu-le avva MAXIM a spus:

— Acestea sunt ale lui Nestorie care s-a îmbolnăvit de boala dogmatizării unei dualităţi personale în Hristos.

Iar EPISCOPUL fierbând de mânie, i-a spus îndată:

— Domnule monah, satana a grăit prin gura ta.

MAXIM: Să nu se supere stăpânul meu pe robul său.

Şi îndată a început să-i dovedească că acele citate sunt ale lui Nestorie şi să-i arate în ce tratate ale acestuia se află ele.

TEODOSIE: Dumnezeu ştie, frate, citatele acestea mi le-a dat patriarhul. Însă, iată, tu zici că unele sunt ale lui Apolinarie, iar altele ale lui Nestorie.

Şi producând un citat al Sfântului Chiril care spune: „arătând [Hristos] prin amândouă [firile] o lucrare unică şi comună”[13], i-a zis:

— Ce zici de acestea?

MAXIM: Sunt unii care arată că acest pasaj a fost adăugat împotriva adevărului în „Tâlcuirea Evangheliei după Ioan” făcută de acest Sfânt Părinte de către [monofizitul] Timotei Elur [† 477]. Dar să admitem că ele sunt aşa cum spuneţi: Să cercetăm deci înţelesul expresiilor patristice şi să cunoaştem adevărul.

---

[13] *Tâlcuire la Ioan* 4, 2; ed. Pussey, vol. I, p. 203 (MANSI XII, 525).

TEODOSIE: Nu îngădui să se facă acest lucru, căci trebuie să primeşti doar expresiile simple, aşa cum sunt.

MAXIM: Spune-mi, rogu-te, care e diferenţa dintre expresiile simple şi cele cu mai multe sensuri?

TEODOSIE: E ca tu să primeşti expresia aşa cum este şi să nu mai cercetezi înţelesul ei!

MAXIM: Este limpede că şi cu privire la expresii, introduceţi legi noi şi străine Bisericii. Dacă, după voi, nu trebuie să cercetăm expresiile Scripturilor şi Părinţilor, respingem de fapt întreaga Scriptură, atât cea veche, cât şi cea nouă. Să-l ascultăm însă pe David care zice: „Fericiţi cei ce cercetează mărturiile Lui şi-L caută cu toată inima" [*Ps* 118, 2] întrucât nimeni nu poate să-L caute pe Dumnezeu fără o cercetare. Şi iarăşi: „Înţelepţeşte-mă şi voi căuta legea Ta şi o voi păzi cu toată inima mea" [*Ps* 118, 34], întrucât căutarea duce la cunoaşterea legii iar prin dorinţa de cunoaştere convinge pe cei vrednici să o păzească în inima lor prin împlinirea sfintelor porunci aflate în ea. Şi iarăşi: „Minunate sunt mărturiile Tale, pentru aceea le-a cercetat pe ele sufletul meu" [*Ps* 118, 129]. Pentru ce cuvântul *Proverbelor* [1, 6] vrea ca noi să cercetăm „parabolele", „enigmele" şi „cuvintele obscure"? Pentru ce, vorbind în parabole, Domnul vrea ca ucenicii să le înţeleagă învăţându-i înţelesul parabolelor [*Mt* 13, 18; *Lc* 8, 11]? Pentru ce porunceşte: „Cercetaţi Scripturile!" [*In* 5, 39] ca unele ce dau mărturie despre El? Ce vrea să înveţe corifeul Apostolilor Petru atunci când spune: „Această mântuire au căutat-o cu stăruinţă şi au cercetat-o cu de-amănuntul prorocii" [*1 Ptr* 1, 10]? Ce vrea să înveţe dumnezeiescul Apostol Pavel atunci când spune: „Iar dacă Evanghelia noastră este acoperită, este pentru cei pierduţi, căci Dumnezeul veacului acestuia a orbit minţile necredincioşilor ca să nu-i lumineze lumina Evangheliei slavei cunoaşterii lui Hristos" [*2 Co* 4, 3–4]? Pe cât se pare, vreţi ca noi să ne asemănăm iudeilor care, aplecându-şi mintea numai asupra expresiilor simple, adică asupra literei, au căzut din adevăr, având un văl pe inimile lor, ca să nu înţeleagă pe Domnul Care e Duhul cel ascuns în literă despre care s-a scris că „ucide",

dar „Duhul face viu" [*2 Co* 3, 6]. Să fie încredinţat stăpânul meu că eu nu voi suferi să primesc o expresie [*phone*] fără înţelesul [*dianoia*] care zace în ea, ca să nu devin iudeu pe faţă.

Auzind acestea TEODOSIE a zis:

— Trebuie să vorbim de o singură lucrare ipostatică a lui Hristos.

MAXIM: Să observăm mai îndeaproape răul născut de aici şi să fugim de această expresie străină, căci ea aparţine numai ereticilor politeişti. Căci dacă numim ipostatică o unică lucrare a lui Hristos, dar Fiul nu coincide vreodată după ipostasă cu Tatăl şi cu Fiul, e evident că nu coincide nici după lucrarea ipostatică. Iar atunci vom fi constrânşi să atribuim lucrări ipostatice, ca şi Fiului, atât Tatălui, cât şi Duhului, şi atunci, după voi, fericita Dumnezeire va avea patru lucrări: trei care disting Persoanele în care Ea există şi una comună indicând comunitatea de natură a celor Trei Ipostase. Şi dacă primim învăţătura lor, atunci potrivit Părinţilor suntem bolnavi de tetrateism; fiindcă ei susţin că orice lucrare/energie este naturală, nu ipostatică. Şi dacă acest lucru e adevărat, cum şi este, atunci ne vom înfăţişa spunând că există patru naturi, patru dumnezei diferind unii de alţii atât după ipostasă, cât şi după natură. Dar cine a văzut sau contemplat o energie proprie a celor strânse sub aceeaşi specie şi orânduite prin natura lor sub definiţia comună a speciei? Căci niciodată ceea ce este comun după natură nu devine propriu doar cuiva, unuia anume. Pentru că semnele distinctive ipostatice, ca de pildă: nasul acvilin sau nasul cârn, ochii albaştri sau calviţia, şi altele de acest gen sunt accidenţi distinctivi ai indivizilor care diferă între ei prin număr. Fiindcă orice om lucrează întrucât este ceva prin natura sa, şi nu întrucât este cineva prin ipostasa lui; el lucrează potrivit definiţiei [raţiunii] lui gândite şi enunţate despre el atât într-un mod foarte propriu, cât şi comun, ca de pildă: potrivit faptului că este o fiinţă vie, raţională şi muritoare, adică potrivit definiţiei noastre generale. Căci toţi participăm la aceeaşi viaţă, la aceeaşi raţionalitate, la acelaşi flux şi reflux [al substanţelor vitale], la aceeaşi capacitate de a şedea şi de a sta în picioare, de a

grăi şi de a tăcea, de a vedea, auzi şi pipăi; care toate ţin de definiţia noastră comună. Aşadar, nu se cuvine a inova expresii care nu au forţă nici scripturistică, nici patristică, nici naturală, ci una străină, excogitată prin distorsiuni ale oamenilor. Arată-mi însă că această expresie se află la un Părinte oarecare şi vom cerceta din nou gândul celui ce a rostit-o.

TEODOSIE: Dar ce? Nu trebuie să se vorbească deloc de „o singură lucrare în Hristos"?

MAXIM: Potrivit Sfintei Scripturi şi Sfinţilor Părinţi, noi nu primim să se spună nimic asemănător, ci suntem obligaţi să credem şi să mărturisim că, aşa cum în Hristos există două naturi din care este El, aşa sunt şi voinţele şi lucrările naturale corespunzătoare Lui Care prin fire este deodată Acelaşi Dumnezeu şi om.

TEODOSIE: Într-adevăr, stăpâne, şi noi mărturisim atât naturile, cât şi lucrările diferite, adică cea divină şi cea umană, şi că Divinitatea Lui este înzestrată cu voinţă, cum şi umanitatea Lui este înzestrată cu voinţă; pentru că sufletului Lui nu era fără voinţă. Dar nu spunem că sunt două, ca să nu introducem prin aceasta ideea că El s-ar lupta cu Sine Însuşi.

MAXIM: Ce deci? Când spuneţi două naturi, le introduceţi luptându-se între ele din pricina numărului?

TEODOSIE: Nu.

MAXIM: Ce, dar? Când numărul este atribuit naturilor nu le divizează, dar când este rostit despre voinţe şi lucrări are semnificaţia unei diviziuni?

TEODOSIE: Negreşit pentru acestea numărul are semnificaţia unei diviziuni şi Părinţii nu l-au atribuit voinţelor şi lucrărilor vrând să evite diviziunea, ci au vorbit despre „una" şi „alta", „divină" şi „umană", „dublă" şi „duală". Şi eu grăiesc aşa cum au grăit ei şi spun ce au spus ei.

MAXIM: Pentru Dumnezeu! Dacă cineva îţi spune „una şi alta", câte le-ai înţelege [că sunt]?, sau dacă îţi spune „divină şi umană", câte le-ai înţelege [că sunt]?, sau dacă îţi spune că este „dublă sau duală", câte ai înţeles [că sunt]?

TEODOSIE: Ştiu cum înţeleg, dar nu spun două.

Atunci întorcându-se spre arhonţi, avva MAXIM a spus:

— Pentru Dumnezeu! Dacă aţi auzi spunându-se „una şi una" sau „una şi alta" sau „doi ori doi" sau „doi ori cinci" ce aţi răspunde că înţelegeţi celor ce vă spun acestea?

— Pentru că ne-ai făcut să jurăm, [am răspunde]: când auzim „una şi una", înţelegem două, tot aşa când auzim „una şi alta", iar când auzim „doi ori doi" înţelegem patru iar „doi ori cinci" înţelegem zece.

Şi, ruşinat de răspunsul acelora, TEODOSIE a spus:

— Eu nu voi spune ceea ce n-a fost spus de Părinţi.

Şi îndată avva Maxim, luând cartea ce conţinea actele Sfântului Sinod apostolic de la Roma [din Lateran, 649], le-a arătat că Sfinţii Părinţi vorbesc explicit de două voinţe şi lucrări ale Mântuitorului şi Dumnezeului nostru Iisus Hristos; carte pe care luând-o de la el şi consulul Teodosie a citit şi el toate citatele Părinţilor.

Atunci răspunzând TEODOSIE episcopul a spus:

— Dumnezeu ştie, dacă acest sinod n-ar fi aruncat anateme şi asupra unor persoane, l-aş fi primit mai mult decât orice om[14]. Dar ca să nu pierdem timpul aici, dacă Părinţii au spus aşa ceva, atunci spun şi eu, şi o fac şi în scris, că există două naturi, două voinţe şi două lucrări. Ci intră în comuniune cu noi şi să se facă unire.

MAXIM: Stăpâne, eu nu îndrăznesc să primesc de la voi un consimţământ scris despre aşa ceva, fiind un simplu monah. Dar dacă Dumnezeu v-a împuns la inimă să primiţi expresiile Sfinţilor Părinţi, trimiteţi voi, adică: împăratul, patriarhul şi sinodul lui, cum cere canonul, înscrisul privitor la acestea la Roma[15]. Fiindcă eu nu voi intra în

---

[14] Aluzie la canonul 18 al Sinodului Lateran care anatemiza împreună cu Teodor al Faranului şi Cyrus al Alexandriei (631–643) şi pe patriarhii Constantinopolului Serghie (610–638), Pyrrhus (638–641) şi Pavel (641–653).

[15] Aceeaşi atitudine a avut-o Sfântul Maxim în iulie 645 şi faţă de ex-patriarhul monotelit Pyrrhus pe care l-a învins în dispută publică la Cartagina: condiţiile reconcilierii lui cu Biserica Ortodoxă sunt un pelerinaj la mormintele Apostolilor la Roma şi o mărturisire de credinţă (*libellus*) ortodoxă dată episcopului Romei (*Disp. cum Pyrrho*, *PG* 91, 352D–353A = *PSB* 81, p. 356).

comuniune până când lucrurile stau aşa, pentru că aici la Sfânta Anafora [euharistică] sunt menţionate persoane care au fost anatemizate, deoarece mă tem de osânda anatemei.

TEODOSIE: Dumnezeu ştie, nici eu, nici altcineva nu-ţi reproşează această teamă. Dar, pentru numele Domnului, dă-ne un sfat, dacă e cu putinţă să se facă acest lucru.

MAXIM: Ce sfat aş putea să vă dau despre aceasta? Duceţi-vă, cercetaţi dacă s-a întâmplat vreodată aşa ceva, adică să fi fost absolvit cineva după moarte de o acuzaţie privitoare la credinţă sau de o osândă pronunţată împotriva lui. Şi împăratul şi patriarhul să accepte să imite pogorârea condescendentă a lui Dumnezeu[16] şi să facă primul o ordonanţă sub formă de rugăminte, iar celălalt o suplică sinodală către papa Romei, şi negreşit se va găsi o modalitate bisericească care permite aceasta, se va împăca cu voi pe această temă din pricina dreptei mărturisiri a credinţei.

TEODOSIE: Aceasta se va face negreşit. Dar dă-mi cuvântul că, dacă mă vor trimite, vei veni cu mine!

MAXIM: Stăpâne, îţi este mai de folos să iei cu tine pe tovarăşul meu de robie din Mesembria [Anastasie Apocrisiarul] decât pe mine, căci acela cunoaşte şi limba [latină] şi ei îl cinstesc după vrednicie ca pe unul ce a fost pedepsit atâţia ani pentru Dumnezeu şi a ţinut cu tărie dreapta credinţă care domneşte în scaunul lor.

TEODOSIE: Am avut diferite ciocniri între noi, şi nu-mi este plăcut să mă duc cu el.

MAXIM: Stăpâne, atunci când se va hotărî să se facă acest lucru, se va găsi o ieşire potrivită pentru cei ce vor lua această hotărâre; şi dacă porunciţi, vă voi însoţi.

---

[16] Încă o dată se evidenţiază incompatibilitatea dintre forţa exterioară a autorităţii de dragul autorităţii (calea păgână a imperiului) şi forţa interioară a smereniei de dragul Adevărului concentrat în „kenoza" şi „theoza" lui Hristos şi a creştinilor (calea „împărătească" evanghelică a ortodoxiei). Aici (şi mai jos în § 8) Sfântul Maxim îndeamnă pe împărat şi pe bizantini să imite smerenia lui Hristos pentru mântuirea poporului creştin şi adevărata pace a Bisericilor, după ce în primul proces (§ 9) dăduse drept exemplu atitudinea lui Heraclie care la sfârşitul vieţii i-a scris papei Ioan IV dezvinovăţindu-se de complicitatea la monoenergism.

Atunci s-au sculat toți cu bucurie și cu lacrimi, s-au pus în genunchi și au făcut o rugăciune, și fiecare din ei a sărutat Sfintele Evanghelii, cinstita Cruce și icoana Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și cea a Doamnei noastre care L-a născut, a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu[17], strângându-și mâinile spre întărirea celor spuse.

5. După care, discutând între ei despre viețuirea potrivit lui Dumnezeu și paza dumnezeieștilor porunci, întorcându-se spre avva Maxim, TEODOSIE episcopul a spus:

— Iată că s-au soluționat toate scandalurile și s-a făcut, și se va face, prin Dumnezeu, pace. Dar, pentru numele Domnului, să nu-mi ascunzi: nu vorbești și tu într-un fel oarecare și spui că există o singură voință și o singură lucrare în Hristos?

MAXIM: Nu se poate ca eu să fi spus cândva aceasta. Și vă spun și de ce: pentru că această expresie care spune că există o singură voință și lucrare a celor două naturi e străină Sfinților Părinți. Apoi pentru că acela care zice în orice fel aceasta se găsește întâlnind de-a dreptul absurditatea. Fiindcă dacă spun că această voință și lucrare unică e „naturală", atunci mă tem de contopire, iar dacă spun că e „ipostatică", separ pe Fiul de Tatăl și de Duhul și mă arăt introducând în Treime trei voințe și trei ipostase care nu sunt în acord între ele. Iar dacă spun că voința și lucrarea unică e „a Unuia singur", atunci sunt silit să spun, chiar dacă nu vreau, că există o voință ca a Unui singur Tată și una ca a Unui singur Duh, iar cuvântul se va găsi atunci căzând în politeism. Iar dacă spun că e „relațională", atunci introduc diviziunea personală a lui Nestorie. Și dacă spun că e pe lângă natură, atunci corup existența celui ce voiește, căci faptul de a fi pe lângă natură este o corupție pentru natură, precum spuneau Părinții.

---

[17] Acest pasaj va fi citat adeseori de iconoduli (de exemplu, de Sfinții Ioan Damaschinul și Teodor Studitul) în timpul controverselor iconoclaste din secolele VIII—IX ca dovadă pentru credința Bisericii din secolul VII în venerarea icoanelor.

TEODOSIE: Trebuie să spunem că există numai o singură voinţă din cauza unirii Mântuitorului, precum au scris, înţelegând bine lucrurile, pe cât socot, Serghie şi Pyrrhus.

MAXIM: Dacă porunceşti, stăpâne, primeşte două vorbe ale mele pe această temă. Dacă din cauza unirii Dumnezeului şi Mântuitorului nostru s-a făcut, precum au scris Serghie, Pyrrhus şi Pavel, o singură voinţă, atunci, după ei, Fiul va avea o voinţă diferită de cea a Tatălui, Care are o singură voinţă cu Fiul din cauza naturii şi nu a unei uniri, dacă unire şi fire nu înseamnă acelaşi lucru. Dacă însă, după ei, din cauza unirii s-a făcut o singură voinţă a Mântuitorului nostru, aceasta va avea negreşit drept cauză unirea şi nici una din naturile din care este El; iar voinţa va aparţine, după ei, relaţiei şi nu naturii, întrucât cuvântul adevărului ştie că unirea e o relaţie şi nu o natură. Iar dacă din cauza unirii s-a făcut, precum spuneam, o singură voinţă a Mântuitorului, atunci prin care voinţă zic ei că s-a făcut această unire? Căci, dacă se îngrijesc de adevăr şi fug de absurditate, n-ar putea spune că s-a făcut prin ea însăşi. Dacă însă din cauza unirii s-a făcut o singură voinţă a Mântuitorului, atunci este evident că înainte de unire Acesta fie avea mai multe voinţe, fie n-avea absolut nici una. Iar dacă avea mai multe voinţe, asta înseamnă că a suferit o diminuare a multor voinţe care au fost restrânse la una singură, şi atunci este limpede că a suferit o schimbare: cea a reducerii voinţelor celor multe care preexistau în El în chip natural. Dacă însă mai înainte era cu totul lipsit de voinţă, asta înseamnă că El a arătat că unirea e superioară naturii, pentru că din aceasta i s-a furnizat o voinţă de care natura era lipsită; şi iarăşi Hristos se arată suferind schimbare, ca Unul ce a câştigat prin relaţie ceea ce nu-i era inerent prin sine natură. Dacă din cauza unirii s-a făcut o singură voinţă în Mântuitorul nostru după fiecare din cele din care este El, atunci prin voinţă Dumnezeu a ajuns să fie ceva recent, rămânând însă Acelaşi din cauza unirii veşnic prin fire şi a ajuns prin voinţă om fără de început, rămânând însă recent prin fire, lucru cu neputinţă, ca să nu spun lipsit de evlavie. Iar dacă din cauza unirii s-a făcut o

singură voinţă a naturilor, atunci de ce nu s-a făcut din aceeaşi cauză şi o natură unică a naturilor?

6. Retezând în acest punct mişcarea argumentării, TEODOSIE episcopul a spus:

— Atunci ce s-a făcut prin unire, dacă prin ea nu s-a făcut nimic din acestea?

MAXIM: Ea a arătat pe Însuşi Dumnezeu Cel netrupesc prin natură întrupat în chip nemincinos şi a înfăţişat pe Ziditorul a toate devenit prin natură în chip limpede om nu printr-o schimbare de natură sau printr-o micşorare a uneia din naturi, ci printr-o asumare adevărată a unui trup înzestrat cu suflet raţional, adică a unei umanităţi integre şi fără lipsuri şi curată prin natură de orice vină a păcatului strămoşesc. Şi, în virtutea schimbului, fapt cu adevărat şi uimitor şi uluitor pentru toţi şi toate, rămânând în întregime Acelaşi Dumnezeu întreg în cele omeneşti şi întreg în interiorul celor proprii Lui, şi în întregime om întreg în cele dumnezeieşti, fără a cădea din nimic din cele proprii umanităţii; căci potrivit învăţăturii de Dumnezeu grăitorilor noştri Părinţi, prin unire a avut loc o întrepătrundere reciprocă [*perichoresis*] a naturilor şi proprietăţilor lor naturale inerente, şi nu o strămutare [*metachoresis*] sau cădere, fapt care este propriu celor ce fac în mod pervers din unire o contopire şi care pentru aceasta o amesteca cu tot felul de inovaţii şi, din lipsa unei solidităţi a învăţăturii lor, îi persecută pe cei bine-credincioşi.

7. Auzind acestea, TEODOSIE episcopul împreună cu restul celor veniţi cu el au părut că primesc cele spuse. Şi acelaşi episcop i-a spus iarăşi avvei Maxim:

— Fă iubire. Ce este ceea ce ne-ai spus, cum că nimeni nu lucrează întrucât e cineva, adică potrivit ipostasei, ci întrucât e ceva, potrivi naturii? Fiindcă acest lucru îmi vine în minte, dacă mă gândesc bine, din cele ce ai spus.

MAXIM: Nimeni nu lucrează întrucât este cineva, ca ipostasă, ci întrucât este ceva, ca natură; de exemplu: şi Petru şi Pavel lucrează, dar nu întrucât sunt Petru şi Pavel, ci pentru că sunt oameni, căci amândoi sunt oameni prin natura lor, în virtutea raţiunii comune şi definitorii a naturii

lor, iar nu prin ipostasă, sau prin calitatea proprie fiecăruia în parte. Tot astfel, şi Mihail şi Gavriil lucrează, dar nu întrucât sunt Mihail şi Gavriil, ci întrucât sunt îngeri, căci amândoi sunt îngeri. Şi, tot aşa, în orice natură ce este enunţată despre mai mulţi indivizi care diferă după număr vedem că lucrarea lor este comună şi nu individuală. Aşadar, cine spune că lucrarea e ipostatică acela introduce şi ideea că însăşi natura, care e unică, devine infinită prin lucrări şi diferită în sine însăşi după mulţimea indivizilor pe care-i conţine sub ea, fapt pe care dacă-l luăm de bun corupem împreună cu natura şi însăşi raţiunea modului ei de a fi.

8. Şi după ce au fost zise şi acestea, când s-au îmbrăţişat pentru a se despărţi, TEODOSIE CONSULUL a zis:

— Iată că toate s-au făcut bine. Va accepta însă împăratul să facă o ordonanţă sub formă de rugăminte [*parakletiken keleusin*]?

MAXIM: O va face negreşit dacă va voi să imite pe Dumnezeu şi să se smerească împreună cu El pentru mântuirea noastră comună, a tuturor, socotind întru sine că dacă Dumnezeu Cel ce mântuieşte prin fire n-a făcut mântuirea până nu a voit să Se smerească, cum atunci omul care este prin fire mântuit se va mântui sau va mântui dacă nu se smereşte.

Şi TEODOSIE CONSULUL i-a spus:

— Nădăjduiesc, dacă Dumnezeu îmi va ţine memoria, să-i ţin şi lui acest cuvânt şi se va convinge.

Şi îmbrăţişând-se unii pe alţii au plecat cu pace, episcopul dându-i avvei Maxim o mică sumă de bani trimisă lui, o tunică şi o cămaşă. Dar tunica i-a luat-o pe loc episcopul Bizyei, iar la Rhegium i s-a luat nu numai mica sumă de bani ci şi tot ceea ce mai avea primite ca binefacere împreună cu restul lucrurilor şi hainelor lui vrednice de milă.

9. După plecarea bărbaţilor menţionaţi, în ziua de 8 septembrie în anul al 15-lea al indicţiei de faţă [656], Pavel consulul a ieşit iarăşi în Bizya la avva Maxim purtând cu el un ordin cu următorul cuprins: „Îţi poruncim excelenţei tale să te duci la Bizya şi să-l aduci pe Maxim monahul cu

multă cinste şi consideraţie pentru bătrâneţea şi neputinţele lui pentru că a fost cunoscut şi scump bunicilor noştri, şi să-l aşezi în sfânta mănăstire a Sfântului Teodor ce se află aproape de Rhegium[18]. Să vii apoi să ne informezi şi noi vom trimite în numele nostru doi patricii care ne iubesc din suflet şi sunt iubiţi de noi şi care sunt însărcinaţi să discute cu el cele hotărâte de noi. Să mergi şi să ne veşteşti apoi venirea lui." Şi acesta [Pavel consulul], aducându-l şi aşezându-l în sus-numita mănăstire, s-a dus să-l vestească [pe împărat].

10. Iar în ziua următoare au venit la el patriciii Epifanie şi Troilos cu mult fast şi pompă împreună cu Teodosie episcopul şi au intrat la el în partea bisericii mănăstirii rezervată catehumenilor. Şi după obişnuita salutare s-au aşezat silindu-l şi pe el să şadă. Şi începând primul cuvântul, TROILOS i-a spus:

— Stăpânul nostru ne-a poruncit să venim la tine şi să-ţi spunem ce a hotărât de Dumnezeu întărita sa maiestate imperială. Dar mai întâi spune-ne: vei executa ordinul împăratului sau nu?

MAXIM a spus:

— Stăpâne, să ascult mai întâi ce porunceşte evlavioasa sa maiestate şi apoi voi răspunde cum se cuvine. Căci ce răspuns pot să dau la ceea ce nu cunosc?

TROILOS a insistat zicând:

— Nu putem să spunem ceva dacă nu ne spui înainte dacă vei executa sau nu ordinul împăratului.

Şi cum i-a văzut insistenţi şi privind cu ochi răi ezitarea lui şi că răspundeau repezit împreună cu toţi cei aflaţi împreună cu ei, oameni înalţi în demnităţi lumeşti, răspunzând avva MAXIM a zis:

---

[18] Rhegium se afla pe malul Mării Marmara la circa 20 de kilometri distanţă de Constantinopol. După alţi cercetători însă (R. JANIN, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin. Première partie, Le siège de Constantinople et le patriarcal oecumenique; tome III: Les églises et les monastères*, Paris, 1969), ar fi vorba de biserica amintită de Procopiu ca Sfântul Teodor din Rhesion şi de Ana Comnena ca Sfântul Teodor din Batys Rhyax situată lângă Bakirköy la „hagiasma" Sfintei Paraschevi, în imediata vecinătate a Constantinopolului.

— Pentru că nu suferiţi să spuneţi robului vostru cele hotărâte de stăpânul şi împăratul nostru, iată răspund, în auzul lui Dumnezeu şi al Sfinţilor Îngeri şi al vostru al tuturor, că orice mi se va porunci despre orice fel de lucru ce se distruge şi piere o dată cu veacul acesta, voi executa cu toată râvna.

Şi îndată ridicându-se TROILOS a zis:

— Rugaţi-mă şi eu tot plec; căci acesta nu va face nimic.

Şi făcându-se mult tumult şi multă tulburare şi confuzie, le-a spus lor TEODOSIE episcopul:

— Spuneţi-i răspunsul şi luaţi bine aminte ce spune: pentru că nu este rezonabil să plecăm astfel, fără să spunem nimic şi fără să auzim nimic.

Atunci EPIFANIE patriciul a spus:

— Iată ce-ţi face cunoscut prin noi împăratul: „Pentru că întreg apusul şi toţi cei deturnaţi din răsărit privesc la tine şi toţi se răzvrătesc din cauza ta neavând să se împace cu noi în credinţă[19], să te împungă Dumnezeu la inimă să intri în comuniune cu noi pe baza *Typos*-ului edictat de noi. Şi atunci vom veni noi înşine la Poarta de Bronz [Chalke][20] şi te vom saluta şi-ţi vom da mâna Noastră şi te vom aduce cu toată cinstea şi slava în Marea Biserică [a Sfintei Sofii] şi, vom sta împreună cu tine în locul unde stau de obicei împăraţii[21] şi vom face îndată Synaxa euharistică şi ne vom cumineca cu Sfintele şi Preacuratele şi de viaţă făcătoarele Taine ale Trupului şi Sângelui lui Hristos, după care te vom proclama Părinte al nostru. Şi se va face bucurie nu numai iubitorului de Hristos nostru Oraş imperial, ci şi întregii lumi. Căci ştim sigur că dacă tu intri în

---

[19] Mărturie a imensului prestigiu spiritual şi dogmatic de care se bucura Sfântul Maxim Mărturisitorul şi a influenţei considerabile pe care atitudinea sa intransigentă o avea asupra creştinilor adevăraţi din întreg imperiul.

[20] Celebra poartă monumentală dând spre Sfânta Sofia a palatului imperial care în 711 va fi teatrul izbucnirii controverselor iconoclaste.

[21] Faimosul „Omphalos" situat în mijlocul bazilicii Sfintei Sofii, loc sacru rezervat împăratului când asista la ceremoniile liturgice, se poate vedea marcat pe pavajul ei până astăzi.

comuniune cu sfântul scaun patriarhal de aici, se vor uni cu noi toţi cei care din pricina ta şi a învăţăturii tale s-au rupt de comuniunea cu noi."

11. Întorcându-se spre episcop, avva MAXIM i-a spus cu lacrimi:

— Mărite domn, cu toţii aşteptăm ziua Judecăţii. Ştii cele hotărâte şi stabilite de noi pe Sfintele Evanghelii, pe Crucea cea făcătoare de viaţă şi pe Icoana Dumnezeului şi Mântuitorului nostru şi Preasfintei Maicii Sale Pururea Fecioare care S-a născut.

Şi pogorându-şi faţa în jos [TEODOSIE] episcopul i-a spus cu voce blândă:

— Şi ce pot face eu, dacă preaevlaviosului împărat i s-a înfăţişat altceva?

Şi avva MAXIM i-a zis:

— Atunci de ce tu şi cei împreună cu tine v-aţi atins de sfintele Evanghelii, dacă soluţionarea celor grăite nu stătea în puterea voastră? Cu adevărat nici toată puterea cerurilor nu m-ar putea convinge să fac aceasta. Căci ce cuvânt de apărare aş putea avea, nu faţă de Dumnezeu, ci în faţa conştiinţei mele, pentru faptul de a fi trădat printr-un jurământ pentru slava oamenilor, care prin raţiunea ei de a fi n-are de fapt nici o existenţă, credinţa care-i mântuie pe cei ce o iubesc?

12. La aceste cuvinte, sculându-se în picioare şi furia stăpânindu-i pe toţi, l-au copleşit şi imobilizat smulgându-i barba şi părul, împingându-l şi lovindu-l cu pumnii şi palmele, şi acoperindu-l din creştet şi până în vârful unghiilor cu scuipări, a căror ploaie n-a încetat până ce n-au fost umplute de ele toate hainele cu care era înveşmântat[22].

Şi sculându-se [TEODOSIE] episcopul a zis:

---

[22] Consecvent liniei sale mărturisitoare martirice, Sfântul Maxim respinge de dragul credinţei şi Adevărului atât ispita slavei şi a puterii, cât şi cea a suferinţelor şi fricii de durere imitând astfel, cum recomanda în *Cuvântul ascetic* 10—13 (*Filocalia* românească II, 1947, p. 7—9), conduita exemplară lui Hristos în faţa ispitelor „plăcerii" învinse pe Muntele Carantaniei şi respectiv în faţa ispitelor „durerii" învinse pe dealul Golgotei.

— Nu trebuia să se procedeze astfel; trebuia doar să ascultăm răspunsul lui şi să mergem să raportăm bunului nostru stăpân. Căci chestiunile canonice se administrează într-un alt mod.

Şi de-abia i-a convins episcopul să se liniştească, s-au aşezat iarăşi bătându-şi în continuare joc de el prin mii de ocări şi blesteme necugetate.

Iar EPIFANIE a grăit cu mânie şi asprime:

— Spune, bătrânule preaticălos şi lacom, ai spus aceste cuvinte socotindu-ne pe noi, oraşul nostru şi pe împărat ca pe nişte eretici? În realitate suntem mult mai creştini şi ortodocşi decât tine. Noi mărturisim că Domnul şi Dumnezeul nostru are şi voinţă divină şi voinţă umană, şi suflet raţional; şi că orice natură raţională are negreşit prin natură putinţa de a voi şi de a lucra, pentru că mişcarea este proprie vieţii, iar voinţa e proprie minţii. Iar pe El îl cunoaştem a fi înzestrat cu voinţă nu numai în Divinitatea, ci şi în umanitatea Lui. Nu negăm nici chiar cele două voinţe şi lucrări ale Lui.

Răspunzând, avva MAXIM a spus:

— Dacă aceasta e credinţa voastră şi credeţi aşa, precum cred firile îngereşti şi Biserica lui Dumnezeu, cum de mă siliţi să intru în comuniune cu voi pe baza *Typos*-ului, al cărui singur scop e suprimarea acestor lucruri?

EPIFANIE: Acest lucru s-a făcut printr-o „economie", ca poporul să nu se vatăme cu astfel de expresii foarte subtile.

Răspunzând, avva MAXIM a spus:

— Dimpotrivă, orice om se sfinţeşte prin mărturisirea exactă a credinţei, nu însă prin suprimarea ei pe care-o conţine *Typos*-ul.

TROILOS: Şi la palat ţi-am spus că el nu suprimă nimic, ci porunceşte să se treacă sub tăcere aceste expresii, ca să avem cu toţii pace.

MAXIM: Tăcerea asupra acestor cuvinte este suprimarea acestor cuvinte. Căci zice Duhul Sfânt prin Prorocul: „Nu sunt graiuri, nici cuvinte al căror glas să nu se audă" [*Ps* 18, 3]. Aşadar, cuvântul care nu este rostit, nici nu mai există.

TROILOS: Crede în inima ta cum vrei, nimeni nu te împiedică.

MAXIM: Dar Dumnezeu n-a limitat la inimă întreaga mântuire, atunci când a spus: „Cel care Mă va mărturisi înaintea oamenilor şi Eu îi voi mărturisi înaintea Tatălui Meu cel din ceruri" [*Mt* 10, 32]. Iar dumnezeiescul Apostol învaţă spunând: „Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire" [*Rm* 10, 10]. Aşadar, dacă Dumnezeu şi prorocii şi apostolii lui Dumnezeu poruncesc ca taina cea mare, înfricoşătoare, şi mântuitoare a toată lumea să fie mărturisită cu glasurile sfinţilor, nu trebuie în nici un chip să fie redus la tăcere glasul care propovăduieşte această taină, ca să nu se micşoreze mântuirea celor ce tac[23].

Răspunzându-i cu glas foarte aspru, EPIFANIE i-a zis:

— Ai semnat „libelul"[24]?

Şi avva MAXIM a spus:

— Da, l-am semnat.

— Şi cum ai îndrăznit — a zis [EPIFANIE] — să semnezi şi să anatemizezi pe cei ce mărturisesc şi cred ca şi firile în-

---

[23] Nu există compromis şi „economie" în chestiunile de credinţă de care depinde mântuirea veşnică a sufletelor oamenilor. Credinţa trebuie mărturisită exact, explicit şi pe faţă, iar nu vag, implicit, cu subînţelesuri şi compromisuri inacceptabile ale Ortodoxiei cu heterodoxia sau erezia. Soluţia diplomatică a autorităţilor imperiale şi ecleziastice bizantine, care urmăreau prin formule „miracol" de compromis sau prin tăceri echivoce salvarea unităţii Imperiului cu preţul ereziei. Sfântul Maxim le opune soluţia eshatologică şi ascetică a mărturisirii şi martiriului.

[24] E vorba de „libelul" sau petiţia monahilor greci din Roma către Sinodul Lateran (octombrie 649) prin care aceştia cereau condamnarea *Typos*-ului. Avem aici confirmarea faptului că semnătura „Maximus monachus" care apare alături de cea a lui „Anastasius monachus" sub „libelul" prezent în Actele Sinodului Lateran (MANSI X, 910) sunt chiar cele ale Sfântului Maxim şi ucenicului său credincios. R. RIEDIGER a demonstrat încă din 1980 faptul că Sfântul Maxim a avut o contribuţie hotărâtoare şi atotprezentă în redactarea Actelor şi Canoanelor Sinodului Lateran care trebuie „enumerate printre operele lui" şi considerate drept „opera sa teologică" („Die Lateransynode von 649 und Maximos des Bekenner", în: *Maximus Confessor. Actes de Symposium*, Fribourg, 1982, p. 111–121, aici p. 121).

gereşti şi Biserica universală? Cu adevărat, după judecata mea, ar trebui să te conducem în Oraş şi să te expunem legat în for, să aducem mimi şi comediante şi desfrânatele din piaţă şi tot poporul, ca fiecare să te pălmuiască şi să te scuipe în faţă.

Răspunzând la acestea, avva MAXIM a spus:

— Să se facă aşa cum aţi spus dacă i-am anatemizat pe cei ce mărturisesc că există două naturi în Hristos şi cele două voinţe şi lucrări naturale corespunzătoare Celui care este cu adevărat şi prin natură Dumnezeu şi om. Citeşte, stăpâne, „actele" şi „libelul" şi, dacă găsiţi cum aţi spus, faceţi ce vreţi. Căci eu şi tovarăşii mei de robie câţi am semnat i-am anatemizat pe cei ce zic o singură voinţă şi lucrare, ca şi Arie şi Apolinarie, şi nu mărturisesc că Domnul şi Dumnezeul nostru este inteligent prin natură după fiecare din cele din care, în care şi care este El, drept pentru care El vrea şi lucrează mântuirea noastră prin fiecare din acestea.

Iar EI i-au zis:

— Dacă ne mai lăsăm duşi de acesta, nu mai mâncăm şi nu mai bem. Să ne sculăm, să prânzim şi să mergem. Să spunem ce-am auzit. Căci acesta s-a dat pe sine însuşi lui satan.

Şi sculându-se, au prânzit şi au intrat cu mânie în privegherea Înălţării cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci [13–14 septembrie 656][25].

13. Ziua următoare, dis-de-dimineaţă, Teodosie consulul a revenit la avva Maxim şi i-a ridicat toate lucrurile pe care le mai avea zicându-i în numele împăratului: „Pentru că n-ai voit cinste, ea se va depărata de la tine [cf. *Ps* 108, 17]. Du-te acolo unde te-ai socotit că eşti vrednic şi ia

[25] „Notaţia nu este numai cronologică, ci liturgică. Umilirea şi batjocura, preludiu al martiriului pe care Sfântul Maxim îl va suferi în ziua următoare, vor avea loc în ziua în care Biserica prăznuieşte Înălţarea Sfintei Cruci" (GARRIGUES, „Le Martyre", p. 442). Simbolic, ea „se situează deci în orizontul liturghiei eshatologice a Crucii" (*Maxime le Confesseur — la Charité, avenir divin de l'homme*, p. 73).

osânda ucenicilor tăi, a celui din Mesembria şi a celui din Perberis, care a fost notar al răposatei Noastre bunici"[26].

Erau acolo şi TROILOS şi EPIFANIE care i-au spus:

— Negreşit îi vom aduce şi pe cei doi ucenici ai tăi, pe cel din Mesembria şi pe cel din Perberis, şi-i vom ancheta şi pe ei şi vom vedea care va fi rezultatul în ce-i priveşte. Dar să ştii bine, domnule avvă, că dacă vom avea un mic răgaz de la tulburarea actuală pe care o avem cu neamurile barbare, — pe Sfânta Treime! — nu ne vom mai armoniza cu voi, ci vom pune mâna şi pe papa [Eugeniu I; 654–657] care se umflă acum în pene şi pe toţi cei care vorbesc acolo şi pe restul ucenicilor tăi, şi vă vom topi pe toţi ca într-un cuptor, fiecare în locul potrivit lui, cum a fost topit Martin[27].

Şi luându-l numitul consul Teodosie l-a predat soldaţilor şi l-au dus până la Salembria[28].

14. Acolo au rămas două zile până ce unul din soldaţi a plecat în tabără şi a spus întregii trupe: „Monahul care blasfemează pe Născătoarea de Dumnezeu a venit aici", ca să instige armata împotriva avvei Maxim ca unul ce ar blasfemia pe Născătoarea de Dumnezeu. Şi după două zile întorcându-se soldatul, l-a luat în tabără şi, împuns de Dumnezeu, generalul[29], sau mai exact locţiitorul generalului, a trimis la el pe şefii companiilor, preoţi şi diaconi şi

---

[26] Bunica lui Constans II a fost Evdochia, prima soţie a lui Heraclie, dar aici este vorba de Martina, cea de-a doua lui soţie, care era socotită mama atât a fiului Evdochiei, Heraclie cel Tânăr, cunoscut şi drept Constantin III (tatăl lui Constans II), cât şi al fiului ei Heracleona, care au domnit amândoi pentru scurt timp în 641, fiind urmaţi din septembrie 641 de Constans II.

[27] Tentativele de reconciliere eşuând, emisarii revin la ameninţări şi dezvăluie motivul ascuns al vizitei lor: refuzul papei Eugeniu I de a primi „synodika" monotelită a patriarhului Petru. Numai dificultăţile militare ale Imperiului cu arabii au făcut ca Eugeniu I să n-aibă parte de acelaşi tratament violent ca şi Sfântul Martin I (arestat în iunie 653, judecat şi maltratat în decembrie 654 la Constantinopol, şi mort la 16 septembrie 654 în exil în Chersonesul Crimeei).

[28] Actualul oraş Silivri, Trucia, oraş de pe ţărmul Mării Marmara.

[29] Scolie: „E vorba de Teodor al Coloniei, care ţinea locul comitelui, adică al fratelui împăratului" (Teodor, † august 636, fratele împăratului Heraclie).

pe evlavioşii păzitori ei stindardelor. Văzându-i venind, avva Maxim s-a sculat şi a făcut metanie. Aceştia i-a răspuns la salut şi s-au aşezat poruncindu-i şi lui să şadă. Şi un bătrân foarte cinstit i-a spus cu mult respect: „Părinte, pentru că unii dintre noi s-au scandalizat de sfinţia ta cum că nu numeşti Născătoare de Dumnezeu pe Doamna noastră, pe Preasfânta Pururea Fecioară, te jur în numele sfintei, celei de o fiinţă şi de viaţă făcătoarei Treimi, să ne spui adevărul şi să depărtezi sminteala de la inimile noastre, ca să nu ne vătămăm pe noi înşine, scandalizându-ne pe nedrept."

Şi punând metanie, avva Maxim s-a sculat şi, întinzându-şi mâinile spre cer, a zis cu lacrimi: „Cine nu spune despre Doamna noastră, preasfântă, preacurată şi cinstită de toată firea îngerească, că a fost cu adevărat şi Mamă naturală a lui Dumnezeu Cel ce a făcut cerul şi pământul, marea şi toate cele ce sunt în ele [*Iş* 20, 11 şi par.] să fie anatema şi katathema de la Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, Treimea cea de o fiinţă şi adorată, de la corul Puterilor cereşti, al apostolilor şi prorocilor şi de la nesfârşitul popor al mucenicilor, şi de la tot duhul cel săvârşit întru dreptate, acum şi pururea şi în vecii vecilor Amin"[30].

Şi plângând s-au rugat pentru el zicând: „Dumnezeu să-ţi dea putere, părinte, şi să te învrednicească să sfârşeşti fără poticneală alergarea aceasta [2 *Tim* 4, 7]!"

Iar pe când s-au spus aceste cuvinte, mulţi soldaţi s-au strâns ascultând multele cuvinte frumoase ce s-au discutat acolo. Şi văzând unul din „domesticii" generalului că se adunase armată multă şi că se zideau şi blamau cele ce se făceau cu el, bănuind Dumnezeu ştie ce, a poruncit să-l ia cu forţa de acolo şi l-a azvârlit la două mile de tabără, până

---

30 Până la sfârşitul vieţii lui, Sfântul Maxim a trebuit să lupte împotriva suspiciunii de „nestorianism" prin care monoteliţii etichetau diotelismul său hristologic. Pentru a o combate, Sfântul Maxim a scris se pare o *Viaţă a Maicii Domnului* păstrată într-o traducere georgiană recent publicată de M.-J. van Esbroeck în *CSCO* 479, 1986 (trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în: SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Viaţa Maicii Domnului*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999[2]).

ce se va face adunarea şi vor veni cei ce trebuiau să-l ducă la Perberis. Clericii însă, învinşi de dragostea dumnezeiască, au făcut cele două mile pe jos şi venind l-au îmbrăţişat şi s-au rugat pentru el. Şi ridicându-l cu mâinile lor l-au pus pe un dobitoc şi s-au întors cu pace la locurile lor. Iar el a fost dus în Perberis în arestul în care este deţinut acum.

15. Să se ştie şi aceasta, că la Rhegium, explicându-se faţă de avva Maxim, Troilos a spus că într-adevăr consiliarul Ioan[31] i-a scris despre acordul care le-a fost propus şi că „până să se facă aceasta, neorânduiala ucenicilor lui a împiedicat totul". Cred însă că numitul consilier Ioan nu i-a scris lui Troilos, ci lui Mina[32] monahul şi acesta a spus celor de la palat[33].

*

16[34]. Iar după acestea [în mai–iunie 662] i-au adus la Constantinopol şi au făcut un proces împotriva lor. Şi după

---

[31] Scolie: „«Consiliarius», adică «symponos» [*assesor*] sau scholastikos. Pe acesta sfântul papă Martin îl anatemizează din Cherson în scrisoarea către Sfântul Maxim."

[32] Scolie: „Acesta este egipteanul atât după neam, cât şi după socotinţă şi cu adevărat duşmanul adevărului."

[33] Două manuscrise greceşti şi traducerea latină adaugă aici următoarea doxologie: „Şi sfântul întinzându-şi iarăşi mâinile spre cer a zis: «Slavă Ţie, Fiule Unule-Născut al lui Dumnezeu şi Cuvinte al Tatălui, Care întăreşti şi înţelepţeşti în cuvânt, lucru şi faptă pe cei prigoniţi şi care suferă pentru Tine! Slavă Ţie, Treime sfântă, necreată, fără început, fără sfârşit, neschimbată, nemuritoare, nestricăcioasă, de o fiinţă, mai presus de fiinţă, neîmpărţită, dătătoare de viaţă şi de lumină, desăvârşitoare, Dumnezeul nostru, slavă Ţie, slavă Ţie, nădejdea şi mântuirea tuturor celor ce se închină Ţie în credinţă ortodoxă!»"

[34] Fragment privitor la cel de-al *doilea* proces al Sfântului Maxim şi al tovarăşilor săi în faţa unui sinod la Constantinopol în mai–iunie 662 adăugat ulterior drept epilog la textul Discuţiei de copişti bizantini (el lipseşte din traducerea latină). Despre acest sinod monotelit prezidat de Petru al Constantinopolului, de Macedonie al Antiohiei şi de Teodor locţiitorul Alexandriei a vorbit în cursul sesiunii a 8-a a Sinodului VI Ecumenic (680–681) patriarhul monotelit Macarie al Antiohiei (MANSI XI, 357; tot aici e publicat şi textul care urmează: XI, 73–76).

ce i-au anatemizat şi afurisit pe cel întru sfinţi Maxim, pe fericitul Anastasie, ucenicul Său, pe preasfântul papă Martin, pe sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului şi pe toţi ortodocşii care cugetă la fel cu aceştia, l-au adus şi pe celălalt fericit Anastasie şi, lovindu-l cu aceleaşi anateme şi ocări, l-au predat arhonţilor [din senat] grăind aşa:

„Şi tu, Anastasie, care ai îmbrăcat haina întunecată a blestemului public al anatemelor, ai fost scos de sub ascultarea canonică, ca unul ce ai fost deferit stării gheenei pe care ai ales-o. Ilustrul şi cinstitul sacru senat, instanţa juridică prezentă împreună cu noi, aplicându-ţi, după cum vor hotărî, pedepsele prevăzute de legile politice [de stat] pentru blasfemiile şi comportamentele tale tiranice atât de mari."

17. A treia sentinţă împotriva lor[35]

„Prezentul sinod, cu împreună-lucrarea preaputernicului Hristos, adevăratul Dumnezeul nostru, a hotărât canonic măsurile ce trebuie luate împotriva voastră, Maxime, Anastasie şi Anastasie; pentru că s-a hotărât ca cele făptuite şi grăite de voi fără evlavie să fie supuse asprelor pedepse ale legilor, măcar că nu există pedeapsă vrednică pentru ofensele şi blasfemiile voastre. Lăsându-vă pentru o mai mare pedeapsă dreptului Judecător, şi golind de valabilitate pentru viaţa [voastră] prezentă rigoarea legilor, drept pentru care v-aţi câştigat dreptul de a rămâne în viaţă, hotărâm pentru voi ca preaslăvitul eparh, aici de faţă, să vă ia îndată la el în pretoriul său de guvernator peste mulţi, să vă bată peste spate cu vine de bou, pe voi, pe Maxim, Anastasie şi Anastasie, după care va tăia din rădăcină organul neînfrânării voastre, adică limba voastră blasfematoare, apoi va tăia prin fier şi nelegiuita voastră mână dreaptă care a slujit gândului vostru blasfemator. După aceasta, plimbându-vă, lipsiţi de aceste spurcate mădulare ce vă vor fi smulse, prin

---

[35] Prima sentinţă a fost cea de după procesul din 655 (*Relatare* 13), a doua cea de după discuţia de la Rhegium din 656 (§ 13), iar a treia cea de după procesul de la Constantinopol din 662.

toate cele douăsprezece districte ale acestei Doamne a oraşelor [Constantinopol], vă vor preda exilului veşnic şi arestului perpetuu pentru tot timpul vieţii care vă va mai fi rămas ca să vă plângeţi rătăcirile blasfematorii ale blestemului pe care l-aţi iscodit împotriva noastră şi care s-a întors acum asupra capului vostru."

Luându-i deci eparhul şi aplicându-le pedeapsa le-a tăiat mădularele şi plimbându-i în jurul întregului Oraş i-a exilat surghiunindu-i în Lazica.

Epistola celui întru sfinți avvă Maxim către Anastasie Monahul[1] (19 aprilie 658)

Ieri, pe 18 ale lunii, care a fost sfânta înjumătățire a Cincizecimii [18 aprilie 658], patriarhul [Petru] mi-a declarat zicând:

---

[1] *Epistula Maxim ad Anastasium monachum* (*CPG* 7701 și *BHG* 1232). Traducere după textul grec critic din *CChSG* 39, p. 160–164, cf. și *PG* 90, 132A–133A; *PL* 129, 621–624. Sunt ultimele rânduri pe care le avem de la Sfântul Maxim, care dobândesc astfel valoare de veritabil „testament" spiritual. „În iunie 657 moare papa Eugeniu I. Noul ales, Vitalian I, trimite legați la Constantinopol pentru a obține acordul imperial pentru sfințirea sa. Acest gest conciliant este apreciat la curte întrucât devansează dorințele împăratului amenințat de peste tot de arabi. El confirmă alegerea papei și-i trimite daruri bogate (un Evangheliar scris cu litere de aur) și o scrisoare în care evită orice formulă aflată în litigiu. După sfințirea sa, Vitalian I îi trimite patriarhului Petru al Constantinopolului o scrisoare, «synodika», în care fără a ieși din ortodoxia diotelită definită la Lateran în 649, evită să reia explicit condamnarea *Typos*-ului. Grație acestor duble tăceri echivoce, schisma este suprimată, iar numele papilor, iradiate începând cu Honoriu, figurează din nou în dipticele Constantinopolului. De acum nimic nu-i mai poate împiedica în voința lor de a-i nimici pe Sfântul Maxim și tovarășii lui care sunt un reproș viu pentru erezia bizantină și pentru diplomatica reticență mentală a Romei. Dacă e un papă pe care ar trebui să-l blameze Sinodul VI Ecumenic în 681, acesta nu e nefericitul Honoriu I, înșelat de Serghie într-o chestiune pe care o ignora, ci lașul Vitalian I care a trimis în deplină cunoștință de cauză o «synodika» de comuniune patriarhului Petru care, fără a fi formal eretic (pentru că *Typos*-ul impunea doar tăcerea asupra dogmei voințelor), nu scosese din diptice numele predecesorilor lui monoteliți, mulțumindu-se să adauge în urma papei Honoriu numele lui Vitalian, și care-i ținea întemnițați pe Sfântul Maxim și pe tovarășii lui. Această slăbiciune a Romei îl incită să-l convoace pe Sfântul Maxim pentru a-i smulge o adeziune la credința

— De care Biserică ţii? De a Bizanţului[2]? A Romei? A Antiohiei? A Alexandriei? A Ierusalimului? Iată că toate s-au unit acum împreună cu eparhiile supuse lor. Deci, dacă ţii de Biserica universală, uneşte-te şi tu, ca nu cumva tăind tu acum o cale nouă străină vieţii, să păţeşti ceea ce nu te aştepţi!

Cărora le-am spus:

— *Fericind pe Petru pentru cele ce le-a mărturisit frumos despre El* [*Mt* 16, 17] *Cel ce este Dumnezeul a toate a arătat că Biserică universală [catolică] este mărturisirea dreaptă şi mântuitoare a credinţei în El*[3]. Însă vreau să aflu mărturisirea pe baza căreia s-a făcut unirea tuturor Bisericilor şi, dacă e bine făcută, nu mă voi înstrăina de ea.

Şi ei au zis:

— Măcar că nu avem poruncă privitoare la aceasta, o vom spune ca să fii cu totul lipsit de orice pretext. Spunem două lucrări din cauza diferenţei lor şi o singură lucrare din cauza unirii lor[4].

---

monotelită pe care o prezintă ca fiind cea a pentarhiei patriarhale a Bisericii universale" (GARRIGUES, „Le Martyre", p. 443–444).

[2] De remarcat faptul că în fruntea listei pentarhiei patriarhatelor Petru (654–666) pune nu Roma, ci Constantinopolul.

[3] Biserica se identifică în esenţa ei ultimă cu dreapta mărturisire a credinţei în Persoana divino-umană a lui Hristos după modelul mărturisirii Apostolului Petru (*Mt* 16, 18). „Nu mai rămâne din Biserică — comentează A. RIOU — decât o definiţie incandescentă, temelia ei este propria ei deconstrucţie pascală în martiriu" (*Le Monde et l'Église...*, p. 172). Încrederea reală manifestată de Sfântul Maxim în Biserica Romei se referă astfel în mod limpede nu la o harismă specială legată de scaunul sau episcopul ei, cât la Adevărul mărturisirii dreptei credinţe în Persoana divino-umană a lui Hristos care susţine interior întreaga Biserică universală şi nu poate fi privilegiul nici unei Biserici locale. Cf. studiul exhaustiv „La question de la primauté romaine" al lui J.-CL. LARCHET, *Maxime le Confesseur, médiateur entre l'Orient et l'Occident*, Cerf, Paris, 1998, p. 125–201, care oferă răspunsul ortodox interpretării apologetice a dominicanului J.-M. GARRIGUES, „Le sens de la primauté romaine chez S. Maxime le Confesseur", *Istina* 21 (1976), p. 6–24.

[4] Această expresie arată că hristologia Constantinopolului rămânea pe o poziţie cripto-severiană exprimată în „synodika" patriarhului Petru: două voinţe naturale devenite prin unire o unică voinţă

— Ziceți că cele două s-au făcut una din cauza unirii, sau că e alta pe lângă acestea?

— Nu, au zis, ci cele două sunt una din cauza unirii.

— Ne îndepărtăm de realități, a zis el, plăsmuindu-ne o credință lipsită de substanță și un Dumnezeu inexistent. Căci dacă le confundăm pe cele două din cauza unirii lor și iarăși le împărțim în două din cauza diferenței lor, atunci nu va exista nici o unitate, nici o dualitate de lucrări, deoarece atunci ele se suprimă unele pe altele pururea și fac inactiv și cu totul inexistent pe Cei cărora Îi sunt inerente prin natură. Fiindcă ceea ce nu are nici o mișcare nesuprimabilă din natură și nu este schimbată și modificată de nici o schimbare, este după Părinți lipsit de orice ființă, neavând o lucrare care să-l caracterizeze în mod ființial. Faceți deci ceea ce vi se pare potrivit, ca unii ce aveți puterea.

— Ascultă deci, au zis, stăpânul [împăratul] și patriarhul au hotărât ca, dacă nu te supui, să fii anatemizat printr-un „precept" [*praikeptos*] al papei Romei și să suporți moartea hotărâtă de aceștia.

— Ceea ce a fost hotărât înainte de veci de Dumnezeu să primească acum în mine un sfârșit care să-i aducă Lui slava cunoscută de El mai înainte de veci, am răspuns eu auzind aceasta[5].

---

ipostatică. Denunțată de Sfântul Maxim și de ucenicii lui (cf. mai jos Epistola lui Anastasie către monahii din Cagliari [Sardinia] păstrată doar în latină), această hristologie ambiguă este acum acceptată tacit de Vitalian I care intră în comuniune cu Constantinopolul heterodox sacrificându-i pe mărturisitorii Ortodoxiei, pe Sfinții Maxim și cei doi Anastasie, Monahul și Apocrisiarul, așa cum făcuse mai înainte și Eugeniu I cu papa Martin I.

[5] „Sfântul Maxim se găsește singur, abandonat și de Roma, renegat de Biserica instituțională. În această supremă părăsire, în fidelitate supremă față de credința ortodoxă, el devine, în singurătatea lui Hristos de pe Cruce, Biserica întreagă a cărei pătimire îi mântuie pe cei păcătoși. Acceptă «capătul» hotărât pentru El în Sfatul cel mai înainte de veci al Dumnezeului Celui viu, scop eshatologic prevăzut dinainte de veacuri de Dumnezeu sub figura Mielului înjunghiat (*1 Ptr* 1, 20, text comentat în *Răspunsuri către Talasie* 60). Împlinește astfel în moartea sa purificarea eshatologică a timpului său pentru a permite învierea lui la Sinodul VI Ecumenic" (A. RIOU, *op. cit.*, p. 199).

Ți-am făcut cunoscute cele declarate ca să le știi și să faci adaos de rugăciune și cerere lui Dumnezeu, cu rugămintea de a face cunoscute acestea domnului nostru divin [papei] și sfinților noștri Părinți de acolo [de la Roma] cei împreună cu el, în interesul acestei cauze.

Post-scriptum:

Anastasie mi-a poruncit să transcriu și să fac cunoscute vouă, preasfințiților, acestea pentru ca aflând de acestea să înălțați toți o rugăciune comună Domnului pentru Mama noastră comună, adică pentru Biserica universală, și pentru noi, nevrednicii voștri slujitori, spre a întări pe toți, inclusiv și pe noi, care perseverăm în această credință ortodoxă care a fost proclamată în mod evlavios în ea de către Sfinții Părinți. Căci este mare teamă în întreaga lume, dat fiind că această credință este persecutată de toți deopotrivă, dacă nu ne va sta în ajutor prin harul Său după obicei Cel ce vine pururea în ajutor lăsând cel puțin în Roma cea veche o sămânță de evlavie și confirmându-ne astfel făgăduința Sa nemincinoasă față de corifeul Apostolilor [*Mt* 16, 18][6].

---

[6] „Această scrisoare e ultimul apel către Roma al mărturisirilor care, asumându-și personal până la martiriu datoria lor intransmisibilă de a mărturisi credința, nu se îndoiesc de darul lui Dumnezeu către Petru prin care scaunul Romei va continua să confirme Biserica universală în credința ortodoxă. Strigătul de credință lansat spre Biserica Romei are ceva sfâșietor. Fără a trăda credința mărturisită și Sinodul Lateran din 649, pe care Sfântul papă Agaton o va relua cu semeție în 680 în *Tomos*-ul său dogmatic adresat Sinodului VI Ecumenic (unde a fost aclamat ca odinioară la Chalcedon *Tomos*-ul papei Leon I cu formula: «Petru a vorbit prin Agaton!»), Roma se dezinteresează de soarta personală a Sfântului Maxim, a ucenicului acestuia și a fostului ei apocrisiar (ultimul întemnițat de peste 15 ani), cum se resemnase și cu soarta tragică a propriului ei păstor, sfântul papă Martin I, căruia i-a ales un succesor înaintea morții lui și împotriva voinței exprese a celui ce era încă episcopul ei. De-a lungul drumului care-l duce de la mărturisire la martiriu, Sfântul Maxim încarnează în conduita sa față de Roma adagiul ecleziologic: *mereu cu Roma, niciodată contra Romei, uneori fără Roma*. Numeroși au fost cei care, după el, aveau să facă aceeași experiență" (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 445–446).

Valabilă pentru primul mileniu creştin, situaţia avea să se schimbe încă începând cu secolul IX, şi mai ales din secolul XI, când papalitatea romană, confiscată de franco-germani, avea să alunece tot mai evident pe o pantă dogmatică şi eclezială tot mai străină de Adevărul Tradiţiei patristice înlocuit cu dezvoltările augustinismului şi, ulterior, scolasticii. În faţa acestor evoluţii ale Romei ce vor conduce la Marea Schismă din 1054, Biserica Ortodoxă va prefera de dragul Adevărului *opoziţia faţă de Roma; deci chiar şi contra Romei când este vorba de Adevăr* — poziţie asumată deja profetic de Sfântul Maxim în acest veritabil „testament spiritual".

A aceluiaşi sfânt monah Anastasie, ucenicul sfântului avvă Maxim, către comunitatea monahilor aşezaţi în Cagliari (Sardinia)[1] (mai 658)

1. Timpul ne opreşte, împotriva dorinţei noastre, să vă scriem multe. Dar vă vom face cunoscute, preasfinţilor, toate într-un singur cuvânt. Cei ce sunt de cealaltă parte nu vor ca învăţătura Părinţilor să fie stabilită printr-o definiţie imuabilă, aşa cum este potrivit în cel mai înalt grad unei mărturisiri, ci sunt împinşi într-o parte şi într-alta de opinii alternante pe care chiar şi numai a le enumera mi se pare un lucru oneros. În acest fel deci au fost purtaţi de la

---

[1] *Anastasii Monachi Epistula ad monachos Calaritanos* (*CPG* 7725), păstrată numai în traducerea latină neclară în câteva puncte a lui Anastasie Bibliotecarul, *PL* 90, 623–626 şi *PG* 90, 133–136. Trad. după ediţia critică din *CChSG* 39, p. 166–169.

Prin intermediul ucenicului său Anastasie Monahul, Sfântul Maxim adresează monahilor din Calaris (Cagliari, Sardinia), al cărei episcop, Deusdedit, jucase un rol marcant la Sinodul Lateran din 649, această scrisoare în care-i roagă să meargă cât mai repede la Roma şi să prevină clerul şi poporul de această ultimă versiune a hristologiei Constantinopolului susţinută de patriarhul Petrus (654–665) şi la care aceştia i-au atras şi pe apocrisiarii papei Vitalian I. Dacă *Typos*-ul din 647 era un document negativ care interzicea să se vorbească de una sau două voinţe şi lucrări în Hristos, noua poziţie dogmatică a bizantinilor era o traducere a lui în termeni pozitivi susţinând că în Hristos sunt atât două voinţe şi lucrări, cât şi una singură, deci trei voinţe şi lucrări! Denunţând inconsistenţa acestei poziţii — care-i fusese reproşată lui însuşi şi pentru care se apărase într-o scrisoare anterioară către monahii din Sicilia (*PG* 91, 112–132) —, Sfântul Maxim cere prin intermediul ucenicului său romanilor să rămână fermi pe poziţia diofizită şi diotelită a Sinoadelor de la Chalcedon şi Lateran, refuzând orice fel de soluţionare a controverselor printr-o acomodare politico-diplomatică.

cele inexistente la cele inconveniente, adică de la a nu spune nici o voință, nici două la a propovădui și două și una, adică trei voințe și lucrări în Unul și Același Hristos, ceea ce n-a decretat nici un cuvânt patristic, sinodal sau natural, și nici măcar furia ereticilor din vechime și a celor ce le-au urmat n-a ajuns până aici, știind că această opinie e deșartă și coruptă de propriul ei viciu interior.

2. Căci dacă proprietăți diferite caracterizează în mod natural un compus alcătuit din substanțe diferite, întrucât diferența naturilor nu este nicidecum suprimată de unire, ci mai degrabă proprietatea fiecărei naturi care concurge într-o singură persoană sau unică ipostasă rămâne salvgardată, precum zice Sfântul Sinod de la Chalcedon, iar Cel ce este Dumnezeu din Dumnezeu Tatăl și om din om, din Maica pururea Fecioară, este cunoscut ca fiind Același atât născut după natură în mod necorporal și fără vreo cauză, cât și născut în mod corporal și pentru o cauză, adică pentru mântuirea noastră, cum e atunci cu putință ca una și aceeași persoană, adică Unul și Același Hristos, Domnul și Dumnezeul nostru, să fie închipuit printr-o altă proprietate naturală, peste acestea două care există spre încredințarea celor din care, în care și care El este?

3. Dacă însă aceleași voințe și lucrări ale Lui care există potrivit naturii sunt crezute printr-o alta, adică printr-o a treia [voință și lucrare] ca și prin dualitatea lor, atunci e necesar ca identitatea existenței să fie cunoscută prin identitatea arătării și fiecare să fie identică una cu două, adică trei în fiecare, fie naturale, fie ființiale. Dar, după ei, ele nu sunt naturale, ci ipostatice, și din această pricină ei Îi adaugă fie trei ființe, fie tot atâtea ipostase, iar în conformitate cu acestea și trei proprietăți egale în număr cu acestea, adică necreată, creată și nici una, nici alta [nici creată, nici necreată] adică inexistentă — fiindcă inexistent este ceea ce nu participă prin natură la nimic — astfel încât după ei prin identitatea pe care o au cu aceea, adică cu a treia, sunt inexistente și cele două naturi și cele două voințe și lucrări naturale ale Lui. Dar dacă spun că prin a treia nu e aceeași [voință și lucrare] în El, ci alta, afară de cele din care e cre-

zut a fi, atunci prin a treia proferează aceeaşi inexistenţă despre El, ca Unul Care, fiind la mijloc între ele, nu este nici una dintre ele, adică nici natura Sa necreată, nici fiinţa şi puterea Sa creată. Fiindcă ei vor ca aceasta să fie sau ipostatică, sau compusă, sau „teandrică" [divino-umană] sau unitivă prin adiţie. Dar nu numai că introduc această proprietate inexistentă, pentru că aceasta nu-L caracterizează după nimic din cele din care El este prin natură, dar Îl fac exterior şi faţă de înrudirea naturală pe care o are cu Dumnezeu Tatăl şi-L arată străin chiar şi de proprietatea congenitală pe care o are în comun cu Preacurata Sa Maică Fecioară, ca şi cum n-ar avea voinţa şi lucrarea Lui compusă sau ipostatică, teandrică sau unitivă după nici unul din aceştia [după Tatăl şi după Maria]. Or El are într-adevăr din Tatăl o voinţă şi o lucrare fiinţială şi divină, necompusă şi fără obârşie, iar din Maica Sa una creată şi umană.

4. Apoi, dacă dogmatizează o singură lucrare din cauza unităţii, atunci presupun că naturile din care este El sunt divizate, ca şi cum unitatea e cunoscută prin lucrare, nu prin ipostasă, cum spun ceea ce zic cei corupţi de diviziune [nestorienii] închipuindu-şi că această lucrare e una relaţional-afectuoasă. Însă făcând astfel loc confuziei, ei interpretează rău, potrivit lui Sever, această lucrare „teandrică", susţinând că ea înseamnă o unică natură divină şi umană, şi nu două potrivit unirii, şi prin aceasta introduc pentru ei o natură divino-umană iar nu un Dumnezeu care S-a făcut om. Prevăzând parcă aceasta, arătătorul celor dumnezeieşti Dionisie[2], n-a zis că această „lucrare" e „unică", ci că Hristos a venit la noi cu o lucrare divino-umană [„teandrică"] nouă, nu arătând o energie disjunctă de alta, ci pe amândouă unite conatural una prin alta şi pentru alta, încredinţând adevărul celor din care, în care şi care El este. Şi, ca să vorbim cu Părinţii, fiecare din ele este în comuniune cu cealaltă, astfel că pătimirile Lui minunate sunt cunoscute fără nici o îndoială ca minuni adevărate prin împroprierea întreagă a celor făcute de El în mod natural.

---

[2] *Epistola* 4; *PG* 3.

Căci de Dumnezeu vestitorii noştri Părinţi spun că toate cele ce sunt ale naturii sunt şi duble şi adevărate şi unite în El, Care este dublu în ce priveşte natura. Nevrând să-şi îndrepte cuvântul lor după cel al Părinţilor, ei au constrâns pe apocrisiarii Romei celei vechi să consimtă cu secta lor proprie şi să propovăduiască o lucrare şi o energie peste cele două existente, adică [de fapt] trei voinţe şi lucrări în Unul şi Acelaşi Domn al nostru Iisus Hristos, amestecând un gust asemănător cu cel al pomului cunoştinţei, aşa cum şi oferă celor ce caută o credinţă alcătuită şi din bine şi din rău.

5. De aceea cu astfel de scrisori îi trimit şi celui care i-a trimis [papei Vitalian].

Deci pentru că din această pricină lucrurile aproape întregii Biserici universale şi apostolice a lui Dumnezeu sunt în mare primejdie, vă rugăm şi implorăm pentru ea, bărbaţi preasfinţi, să nu o treceţi cu vederea în primejdie, ci să o ajutaţi pe ea care se istoveşte în furtuni, ştiind că dragostea care este în Duhul Sfânt se naşte în vremea necazurilor. Şi, dacă e cu putinţă, vă rugăm să treceţi cât mai repede, ca pentru o altă pricină, la bărbaţii evlavioşi şi tari ca piatra [cf. *Mt* 16, 18] ai Romei celei vechi şi care sunt pururea împreună cu voi ocrotitorii noştri şi luptători înflăcăraţi pentru adevăr, şi imploraţi-i cu glasuri rugătoare şi lacrimi pentru toţi creştinii, ca să dobândească plată de la Domnul păstrând pentru toţi şi pentru ei înşişi credinţa ortodoxă fără noutatea recent inventată şi neprimind şi neaprobând nimic afară de cele ce au fost definite de Preasfinţii Părinţi şi de Sfintele Sinoade, ca prin emulaţia acestui bun zel, continuând cu ajutorul lui Dumnezeu această lucrare de maximă importanţă, să-L aibă debitor, fie acum, fie în ziua judecăţii, pe Domnul pe Care L-au avut creditor în unele ca acestea şi Care nu dă nimic altceva decât pe Sine Însuşi, dar pe Sine Însuşi întreg, vouă tuturor ca şi acelora spre desfătări şi odihnă veşnică. Rugaţi-vă lui Dumnezeu, fericiţilor şi înainte-mergătorilor apropierii noastre de Dumnezeu, ca şi noi să stăm împotriva arienilor care continuă aici [la Constantinopol], întrucât noi suntem săraci lipsiţi şi robii voştri nevrednici.

Documentele exilului Sfântului Maxim Mărturisitorul şi ucenicilor lui

Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul către Teodosie din Gangra[1] (665–666)

[Prologul traducerii latine]

Copie a scrisorii proprii a sfântului nostru părinte şi învăţător Anastasie, preotul şi apocrisiarul de mare nume al Romei celei Vechi, noul mărturisitor sau — ceea ce trebuie spus mai mult — mare luptător şi martir al adevărului, scrisă împreună cu mărturisirile sfinte şi silogismele de mai jos cu minunată iscusinţă de însăşi sfânta lui mână dreaptă care i-a fost tăiată sau mai degrabă cu putere şi har dumnezeiesc după ce el însuşi şi părinţii care au fost împreună cu el în ticălosul Bizanţ au pătimit numai pentru cuvântul adevărului şi pentru că n-au vrut sau, ca să vorbim mai adevărat, n-au putut să aibă comuniune cu ei în perfidia lor atât de publică şi în impietatea lor atât de manifestă, potrivit sfântului şi marelui în teologie Grigorie care, în Cuvântarea sa despre sine însuşi şi împotriva arienilor, spunea: „Ce fiare n-au dezlănţuit asupra trupurilor

[1] *Anastasii Apocrisiarii epistola ad Theodosium Gangrensem* (*CPG* 77333 şi *BHG* 1233d). Păstrată în originalul grec într-un singur manuscris italo-grec: *Vatic. gr. 1912* (secolul X), f. 108 v–109 v, dar care are o lacună importantă (§ 3–5) datorită pierderii unei foi, lacună completată prin versiunea latină a lui Anastasie Bibliotecarul (*PG* 90, 171–178; *PL* 129, 659–664). Textul grec a fost editat pentru prima oară de R. DEVREESSE în *Analecta Bollandiana* 73 (1955), p. 5–16. Traducere după ed. critică P. ALLEN / B. NEIL, *CChSG* 39, 1999, p. 172–189.

sfinților fiindcă unii și-au făcut publică neomenia lor, acuzându-i doar de un singur lucru: de faptul că nu cedau impietății lor nici nu se întinau cu comuniunea [cu ei], fugind de ea ca de veninul unui șarpe fiindcă vatămă nu trupul, ci întunecă înseși adâncurile sufletului"[2]. A fost trimisă din al treilea loc de exil, adică din Lazica, lui Teodosie, preot și monah din Gangra, așezat în Sfânta Cetate a Hristosului nostru [Ierusalim].

[Adresarea în textul grec original]

Stăpânului meu întru toate preasfințitului și preacinstitului de Dumnezeu părinte duhovnicesc și învățător Teodosie preotul, preamicul Anastasie din mila lui Dumnezeu preot și monah, rob al robilor lui Dumnezeu. Să fie predată cu Dumnezeu în Sfânta Cetate a lui Hristos Dumnezeul nostru stăpânului meu Teodosie, preotul din Gangra.

1. De Dumnezeu insuflata carte a Proverbelor ne poruncește să facem „pomenirea dreptului cu laude" [*Pr* 10, 7]. Prin urmare, și eu preamicul, vrând să fac prin prezentul cuvânt pomenirea drepților acelora și mai cu seamă a cu adevărat „foarte marelui" Maxim — fiindcă acest lucru înseamnă de cele mai multe ori numele Maxim —, neajungând să laud după vrednicie virtutea și cunoașterea lui, ca și martiriul său pentru Hristos, am hotărât să însemnez prin această scrisoare pentru voi cei cinstiți de Dumnezeu numai ceea ce, cum am aflat, doreați să știți cel mai mult, și anume când au adormit în Domnul fericiții aceia.

2. Vă fac, așadar, cunoscut — trecând sub tăcere aici din pricina mulțimii lor, a începutului cuvântului și a timpului nepotrivit, cele mai multe din lucrurile cumplite care au fost aduse asupra noastră — că, ajungând noi în țara de Hristos iubitorilor lazi în ziua a opta a lunii iunie, anul al 5-lea al indicției în care ne aflăm [8 iunie 662], îndată ne-au despărțit unii de alții din ordinul celui care avea pe atunci autoritatea asupra celor de acolo, răpindu-ne până

---

[2] *Cuvântarea* 33, 4; *SC* 318, p. 162–164.

la un ac şi o aţă toate câte le aveam pentru nevoile cele mai necesare de la voi şi de la iubitorii de Hristos de pe la voi. Iar pe acel dumnezeiesc bărbat, adică pe domnul avvă Maxim, care nu putea şedea nici pe un dobitoc, nici pe o litieră pentru că zăcea în neputinţă, împletind din ramuri un fel de targă l-au dus purtându-l pe ea şi l-au închis în castrul numit Schemaris[3], aproape de neamul celor numiţi alani; iar pe domnul avvă Anastasie şi pe mine păcătosul, urcându-ne pe cai ne-au dus şi închis, pe acela în castrul numit Skotoris[4] din Apsilias, aproape de Abasgia, iar pe mine în alt castru numit Bukolus din ţinutul Mesimiana la hotarele zişilor alani, castru pe care luându-l alanii îl ţin în stăpânire. Apoi, după puţine zile luându-mă pe mine şi pe fericitul Anastasie din zisul castru, pe acela l-au trimis într-un castru din ţinutul numit Suania, deşi era deja pe jumătate mort din pricina torturilor şi chinurilor pe care le-am suportat în Bizanţ, dar şi din pricina nevoilor şi împrejurărilor nenorocite în care am fost aduşi aici. De aceea, la jumătatea drumului, cum spun unii, sau, cum spun alţii, de îndată ce a fost închis în castrul din Suania în care a fost trimis, a murit. Deduc aşadar că a adormit în Domnul în jurul zilei de 22 sau 24 iulie [662], fiindcă în ziua de 18 iulie din ordinul comandantului de atunci în locul numit Mukurisis[5] am fost aduşi amândoi în mijlocul armatei iubitoare de Hristos, şi acela, cum spuneam, era deja pe jumătate mort, şi de atunci nu l-am mai văzut, căci îndată pe el l-au trimis, cum s-a spus, în castrul din Suania, iar pe mine în castrul numit Thakyria[6] aproape de Iberia. De unde presupun că în jurul zilei de 22 sau 24 iulie, anul al 5-lea al indicţiei, a adormit în Domnul, precum s-a zis.

---

[3] Fortăreaţa Tsikhe-Muris în Lechkhumi lângă Tsageri, Gruzia, unde în secolul XVIII a existat o mănăstire cu hramul Sfântului Maxim. Identificările toponimelor gruzine după K. KEKELIDZE, „Svedenia gruzinskih istočnikov o prepodobne Maksime Ispovednike", *Trudi Kievskoi Duhovnoi Akademii*, 1912, p. 25–36.

[4] Kodori, pe malul râului cu acelaşi nume.

[5] Între râurile Rioni şi Ckhenistsqali.

[6] Fortăreaţa Takveri în defileul Lechkhumi.

3. Iar martirului lui Hristos Dumnezeu, adică avvei Maxim, dus sub pază în castrul mai sus-pomenit, i s-a făcut o vedenie dumnezeiască, şi chemându-i pe unii din cei care erau în castru le-a zis: „În ziua a 13-a a lunii august, anul al 5-lea al indicţiei în care suntem, în ziua a şaptea a săptămânii [= sâmbătă 13 august 662] mă va lua la El Domnul"; ceea ce s-a şi făcut. Aşadar, în ziua a 13-a a mai sus-zisei luni august, anul al 5-lea al indicţiei, în ziua a şaptea, lăsând cele de aici a plecat la Domnul potrivit prorociei lui dumnezeieşti. Se cuvine însă să vă facem arătat prin scrisori vouă preasfinţilor şi prin voi tuturor sfinţilor care sunt acolo spre slava şi lauda lui Dumnezeu Care face lucruri minunate întru sfinţii Săi şi slăveşte pomenirea celor care-L slăvesc [*1 Rg* 2, 30] în chip ortodox şi sincer, şi o altă minune care se face de la Dumnezeu la sfântul lui mormânt, minune pe care o văd şi despre care vorbesc până acum cei care locuiesc în castrul acela şi în ţinutul din jur şi care a ajuns până la urechile unora dintre căpetenii şi mai-mari: şi anume faptul că în fiecare noapte trei făclii luminoase luminează sfântul mormânt al acelui sfânt martir Maxim. Acestea le-am însemnat pe scurt despre acest vrednic de pomenire bărbat şi despre fericitul Anastasie, pentru voi cei cinstiţi de Dumnezeu şi prin voi pentru orice sfântă Biserică a lui Dumnezeu care petrece acolo în dreapta credinţă, ca şi voi cunoscând acestea să slăviţi pe Dumnezeu Cel minunat întru Sfinţii Lui [*Ps* 67, 36].

4. În acelaşi mod voi arăta pe scurt şi cele ce s-au întâmplat după acestea cu mine păcătosul şi în care sunt acum. Când am împlinit două luni în mai sus-zisul castru Thakyria, zăcând în neputinţă având parte de foarte puţină odihnă, comandantul de atunci m-a trimis iarăşi în părţile Apsiliei şi Mesimianei să fiu predat sub pază în castrul Phusta[7] şi, ca să vorbesc scurt, şapte luni m-a dus şi plimbat prin toate ţinuturile mai înainte-spuse gol şi desculţ, pe jos şi chinuit de frig, de foame şi de sete, vrând de fapt să mă smulgă şi pe mine din această viaţă. Dar Dumnezeu

[7] Lângă Sukhumi.

Care face toate prin pronia Sa mântuitoare, prevăzând nu ştiu ce pentru mine smeritul, m-a păstrat până acum în această viaţă cu multe necazuri şi nenorociri. Şi aşa după câteva zile mai sus-zisul comandant a fost mutat de aici, iar cel care i-a urmat s-a arătat compătimitor pentru că m-a adus lângă casa lui aducându-mă înapoi din mai sus-pomenitul castru Phusta. După un an însă, pus în mişcare de lucrarea diavolului, m-a trimis iarăşi în mai sus-zisul castru. Dar Dumnezeu Care iartă pe cei care-i iartă pe alţii [cf. *Mt* 7, 2 par.], în aceeaşi zi în care m-a scos afară, a fost scos şi el afară de aici şi surghiunit în ţara iubitorilor de Hristos abasgi. Şi primind sfat, de la iubitorii de Hristos care fuseseră comandanţi aici, să mă compătimească mai degrabă decât să mă prigonească pe mine cel mai mic şi să audă de la mine mai degrabă rugăciuni decât suspine, iubitorii de Hristos comandanţi ai Abasgiei au avut compătimire de mine smeritul, deşi nu mă ştiau, iar el le-a făgăduit că dacă va ieşi de acolo şi va fi restabilit comandant, va face toate ce vor fi spre uşurarea şi răcorirea mea. După puţine zile, ajutat nu ştiu de unde, a ieşit iarăşi şi şi-a reprimit comandamentul, dar n-a transpus în faptă nimic din cele pe care le-a făgăduit lui Dumnezeu şi iubitorilor de Hristos comandanţii mai sus-zişi. Din contră, odată scăpat din mâinile bărbaţilor, uitându-şi făgăduinţele, a poruncit să fiu luat din castrul Phusta şi să fiu trimis în castrul Schemaris.

5. Dar pe când mă duceam în mai sus-numitul castru, s-a întâmplat ca el să fie iarăşi scos afară şi surghiunit în locul unde a fost mai întâi. Dumnezeu însă a aţâţat Duhul Său într-un bărbat râvnitor al binelui care avea în el în acelaşi timp frica şi dragostea de Dumnezeu şi care potrivit numelui [Grigorie] pe care-l purta avea o minte veghetoare potrivit lui Dumnezeu, şi care imitând în pogorământ pe Dumnezeu sau pus în mişcare de compătimire, m-a adus înapoi pe drumul de la mai sus-zisul castru Schemaris şi m-a aşezat ca la cinci mile distanţă de casa lui[8] păzită de

[8] Zichachoris, potrivit „Memorialului lui Teodor Spudeul" 2.

Dumnezeu, într-un loc cu adevărat potrivit pentru monahi oferind din belşug cele de neapărată trebuinţă şi folos pentru trup. Pentru toate acestea Hristos, adevăratul Dumnezeu, pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu şi pururea Fecioarei Maria care L-a născut după trup şi ale tuturor sfinţilor să-l „acopere" împreună cu iubiţii lui fii şi cu vrednica de cinste şi de laudă lor mamă „de adunarea celor ce viclenesc, de mulţimea celor ce lucrează fărădelege" [*Ps* 63, 3], dându-le mângâierea celor bune, „ca având totdeauna toată îndestularea întru toate, să prisosească spre tot lucrul bun" [*2 Co* 9, 8] şi să-i facă vrednici de şederea viitoare de-a dreapta Lui [cf. *Mt* 25, 33–34] ca să audă acel glas dumnezeiesc şi blând: „Veniţi, binecuvântaţi Părintelui Meu şi moşteniţi Împărăţia cea gătită vouă de la întemeierea lumii, căci străin am fost şi M-aţi primit" şi celelalte [*Mt* 25, 34–35]. Amin.

6. Vă implor preasfinţilor să cereţi aceleaşi lucruri pentru ei în rugăciunile voastre sfinte, mai ales când vă veţi ruga în Sfintele şi cinstitele Locuri, căci vrednici sunt cei pentru care aduceţi aceste rugăciuni, pentru că sunt fii adevăraţi ai sfintei [biserici] a Învierii lui Hristos Dumnezeul nostru [din Ierusalim]. Căci am primit şi cinstit cu toată râvna şi bucuria pe cel întru sfinţi Ştefan[9], fiul fericitului preot Ioan care a fost păstrătorul vaselor acelei preasfinte biserici, şi i-am dat tot sprijinul ca unui om ce ţine într-adevăr de sfânta biserică a Învierii lui Hristos Dumnezeul nostru atunci când a venit în căutarea mea. Şi având ajutorul acelora m-a găsit acel sfânt Ştefan, căruia să-i facă milă Domnul Dumnezeu dreptul judecător în ziua aceea, ca şi celor care l-au trimis, căci a făcut cu adevărat lucrul unui evanghelist [*2 Tim* 4, 8. 5]. Căci ca un cal duhovnicesc având drept călăreţ urcat pe el pe Dumnezeu Însuşi, potrivit Scripturii care spune: „Urcând pe caii Tăi şi

[9] Probabil episcopul palestinian Ştefan al Dorei, sufletul rezistenţei antimonotelite din Palestina după moartea patriarhului Sofronie (638), refugiat la Roma, unde a luat parte la Sinodul Lateran (649), murind pe 1 ianuarie 665 în timpul vizitei pe care a făcut-o în Lazica apocrisiarul Anastasie aflat în exil.

călăria Ta e mântuitoare" [*Avc* 3, 8], a alergat prin toată Lazica, Apsilia şi Abasgia, vestind fără teamă atât cele ale adevărului, cât şi cele ale inovaţiei introduse mai apoi, şi prezenţa acestui bărbat s-a făcut pricină de folos şi mântuire pentru mulţi, iar pentru mine de linişte şi mângâiere, şi de atunci numele rău pe care ni l-au impus adevăraţii apostaţi de la adevăr s-a risipit, iar adevărul s-a făcut vădit multora. Şi după ce aceşti oameni buni au fost îndreptaţi prin venirea lui aici, de calendele lui ianuarie, anul al 8-lea al indicţiei în care suntem [1 ianuarie 665] acel nobil bărbat a adormit în Domnul la comandantul Abasgiei, şi toţi care l-au cunoscut s-au rugat pentru odihna lui ca pentru un sfânt.

7. De aceea se cuvenea ca unii dintre voi, care iubiţi pe Dumnezeu şi aveţi râvna pentru Dumnezeu cu pricepere [*Rm* 10, 2], să vină şi aici şi să dea mărturie de cele ale adevărului şi pentru adevăr, ca astfel ortodoxia să se întărească mai mult, iar inovaţia introdusă să fie combătută mai amplu, dar şi ca eu smeritul să mă bucur de mângâiere şi refacere, iar cei care vin să primească bună plată de la Hristos Dumnezeu pentru a Cărui cauză au venit. Şi, mai ales, fiindcă au venit până în Iberia, cum mi s-a spus, de ce n-au venit şi aici?

8. Prin urmare, vă implor preasfinţilor, dacă e cu putinţă, să-mi trimiteţi printr-un om credincios din cei care vin în Iberia cartea cu actele procedurilor canonice ale sfântului Sinod Apostolic întrunit în Roma veche [în 649] din porunca sfântă a sfântului martir şi corifeu apostolic Martin, ca să devină evidente şi aici încă mai mult sfintele dogme ale Sfinţilor Părinţi şi urâciunile ereticilor care au răsărit atât în vechime, cât şi acum. Căci cei care-L prigonesc fără dreptate pe Dumnezeu şi pe noi, fac fără să vrea şi acest lucru bun: exilându-ne în diferite locuri şi ţinuturi fac Ortodoxia Sfinţilor Părinţi pe care o cinstim noi să se arate şi mai mult, iar cacodoxia lor să fie înfierată şi demascată în orice loc şi orice ţinut, potrivit cu cele spuse de Sfântul Dionisie episcopul Atenei şi martorul Adevărului: „Dumnezeu ştie răul ca bine şi la El cauzele celor rele sunt puteri care

fac binele"[10]. Căci este într-adevăr un bine ca ortodoxia patristică să se arate şi întărească, iar cacodoxia eretică să fie înfierată şi demascată, chiar dacă acest lucru se face prin exiluri şi celelalte necazuri; fiindcă aşa s-a lăţit şi întărit de la început cuvântul adevărului, iar cel al necredinţei s-a micşorat şi a dispărut în timp ce sfinţii profeţi, apostoli şi dascăli erau prigoniţi, exilaţi şi pătimeau celelalte lucruri cumplite.

9. Deci dacă, aşa cum v-am rugat, împunşi la inimă de Dumnezeu trimiteţi sfânta carte, dacă aceia care o aduc vor să vină aici, să vină la prealăudatul şi de Dumnezeu păzitul patriciu şi cu ajutorul lui Dumnezeu magistru Grigorie, luând evident scrisoare către el de la prealăudatul patriciu şi strateg al Iberiei; dacă însă nu vor să vină până aici, să o dea zisului prealăudat strateg al Iberiei care trebuie să o trimită zisului nostru stăpân şi prealăudat patriciu şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, magistru Grigorie, ca făcând aceasta să primiţi de la Dumnezeul nostru plată bună pentru cei ce se vor folosi de ea.

10. Iar alături de această scrisoare a mea către voi cei cinstiţi de Dumnezeu şi prin voi pentru preasfânta Biserică Ortodoxă, aveţi acum şi un sul cu opt citate din Sfântul Hipolit[11] episcopul portului Romei şi martir al lui Hristos Dumnezeu, ca şi prin ele să puteţi şti că el vesteşte aprins, în acord cu toţi ceilalţi Sfinţi Părinţi, cele două naturi şi lucrări ale Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi denunţă pe cei ce dogmatizează o singură lucrare şi natură a divinităţii şi umanităţii Lui ca pe unii care vestesc astfel o schimbare, un amestec, o contopire şi o divizare a celor două naturi ale Lui. Căutaţi cu grijă această carte sfântă a Părintelui nostru după suprascrierea pusă înaintea citatelor. Căci dacă o veţi găsi, veţi putea culege din ea multe mărturii necesare despre cele două naturi şi lucrări ale Mântuitorului nostru Hristos. Fiindcă această carte ni s-a adus în Bizanţ înainte de pătimirea noastră şi, vrând noi s-o copiem

---

[10] *Despre numele divine* IV, 30; *PG* 3, 729C.
[11] *PG* 90, 178–188 şi *PL* 129, 665–674.

în întregime, potrivnicii noştri venind peste noi pe neaşteptate cum le este obiceiul ne-au smuls-o hoţeşte şi n-am mai putut lua din ea decât aceste opt citate.

11. Nu voi zăbovi să spun însă ceea ce mi-a scăpat în mijlocul celor zise: când mi s-a vestit de cel întru sfinţi domn Ştefan unirea şi înţelegerea tuturor făcută acolo unii cu alţii şi cu Dumnezeu printr-o mărturisire ortodoxă, m-am umplut de veselie ca pentru Domnul, şi măcar că sunt păcătos am înălţat şi nu voi înceta să înalţ imne de mulţumire iubitorului de oameni Dumnezeu pentru un astfel şi atât de mare bine, cerând ca ea să fie păzită până la sfârşit spre slava iubirii Sale suprabune de oameni şi mântuirea noastră.

12. Vă îmbrăţişez pe voi cinstiţilor de Dumnezeu şi pe toţi sfinţii care sunt împreună cu voi şi prin voi toată sfânta Biserică universală şi apostolică a lui Dumnezeu de acolo, cerându-vă să mă pomeniţi pe mine păcătosul şi înlănţuitul în sfintele voastre rugăciuni către Dumnezeu în Sfintele şi veneratele Locuri, şi să mă sprijiniţi şi mângâiaţi pe mie cel mai mic prin literele voastre cinstite şi mult dorite mie şi să mă învredniciţi, „chiar dacă e un lucru îndrăzneţ a spune aceasta”[12], de vederea feţei voastre înainte să ies şi eu din această viaţă nenorocită şi cu multe întristări.

Notă: Sfântul nostru părinte şi martir Anastasie care a scris epistola aceasta a murit şi el în luna octombrie, ziua 12, duminica, la ceasul al treilea, când la Sfânta Liturghie se spunea „Sfintele sfinţilor”, anul 10 al indicţiei [11 octombrie 666].

---

[12] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 40, *SC* 358, p. 304.

Memorialul lui Teodor Spudeul[1] (668–669)

[Prologul traducerii latine]

Notă sau memorial pentru cei care cu dorință și zel dumnezeiesc vor să citească pe scurt cele cunoscute puținora, adică arătând împreună cu luptele lor și câte exiluri și în ce locuri și în ce timp au suferit martirul, precum și ziua plecării și înfățișării cu credință la Dumnezeu a sfinților și de Dumnezeu purtătorilor noștri părinți și învățători, a noilor mărturisitori și marilor martiri cu adevărat, mai cu seamă a [lui Anastasie Apocrisiarul] cel care a scris cu degetul lui Dumnezeu scrisoarea pusă mai sus, în care a însemnat, cum s-a spus mai sus, ziua celor ce au murit înaintea lui, adică a lui Maxim și a ucenicului său Anastasie [Monahul], dar despre el și despre frații lui, Teodor și Eupropie, n-a scris nimeni; cum pe cât știu nici un document sau om n-a scris ceva nici despre luptele lui Martin, preasfântul și preaapostolicul papă și martir, care are întâietate față de orice demnitate preoțească de sub cer, nici despre ale altor câtorva despre care nu face mențiune epistola de față.

---

[1] *Hypomnesticum* sau *Commemoratio Theodori Spudaei* (*CPG* 7968 și *BHG* 2261), cunoscut mai ales în traducerea latină a lui Anastasie Bibliotecarul (*PG* 90, 193–202 și *PL* 129, 681–690), a fost editat de Epifanovici (1917) și Devreesse (*Analecta Bollandiana* 53 [1935], p. 49–80). Traducerea s-a făcut după ediția critică P. Allen / B. Neil, *CChSG* 39, 1999, p. 196–227.

[Prologul adăugat ulterior la textul grec original]

Istorie pe scurt. Cele făcute împotriva fericitului Martin papa Romei, a cuviosului Maxim şi a celor împreună cu el

În anul 6118 de la crearea lumii [610 de la Naşterea lui Hristos] sau puţin mai târziu, pe când cu îngăduinţa lui Dumnezeu împărăţea Heraclie [610–641] — căci stă scris în cartea lui Iov: „Voi da împărat un om făţarnic pentru îndărătnicia poporului [*Iov* 34, 30] — şi pe scaunul arhieresc al Constantinopolului şedea Serghie [610–638], a primit loc să se introducă erezia monoteliţilor care s-a întins aproape 60 de ani; căci descendenţii lui care au stăpânit prin succesiune împărăţia şi erezia s-au întins aflând păşune ca o cangrenă [*2 Tim* 2, 17]. Dintre ei a răsărit un împărat cu numele Constantin, iar unii spun că se numea Constans [641–668], pe care unii l-au numit Pogonatul [bărbosul] fiindcă avea o barbă lungă. Devenind şi el posedat de această erezie, a făcut un *Typos* [647–648] plin de blasfemie pe care l-a afişat în exonartexul sfintei Mari Biserici a lui Dumnezeu din Constantinopol şi care confirma erezia blasfematoare a monoteliţilor. Dar a primit pedeapsă dreaptă căci, plecând din Constantinopol vrând să se ducă la Roma, a ajuns [în 662] până în Sicilia, şi aici pe când zăbovea în baie a fost omorât [în 668] de un slujitor care a prins prilejul potrivit. Acestea s-au întâmplat mai târziu. Dar să ne întoarcem la scopul nostru. Deci Martin, de cuvioasă pomenire, ajungând [în 649] întâistătătorul Romei celei Vechi şi fiind împreună cu el şi cel de evlavioasă pomenire Maxim şi ucenicul său Anastasie, a făcut în Roma un Sinod din bărbaţi sfinţiţi şi ortodocşi şi a anatemizat mai sus-zisul impios *Typos*. Deci Constans n-a suportat că s-au făcut acestea, ci mai întâi[2] l-a închis într-o cetăţuie pe cuviosul Maxim şi pe ucenicul său şi, văzând după multe anchete că rămân în ortodoxie, a poruncit să fie exilaţi în Tracia, în oraşele Bizya şi Perberis. Dar acelaşi

[2] Inexact; arestarea şi procesul lui Maxim şi Anastasie Monahul a avut loc în 655, după cel al papei Martin.

Constans i-a târât iarăşi la el ca un şarpe, şi fiind ei anchetaţi, aceştia l-au demascat mult mai mult pe el şi pe cei împreună cu el. Iar el cuprins de nebunie le-a tăiat mâinile şi limbile şi i-a trimis în exil în Lazica. Şi posedat de răutate a scris exarhului Ravennei, iar [în iunie 653] acesta a trimis armată la Roma şi a pus mână pe vestitul Martin şi l-a adus la Constantinopol. Şi închizându-l şi făcându-i multe supărări, l-a condamnat să fie trimis în Cherson, după cum ne învaţă un anume Teodor [Spudeul] care a compus pentru această dumnezeiască adunare o scriere care sună aşa:

1. Cei care citesc copia sfintei scrisori a sfântului bărbat [Anastasie Apocrisiarul către Teodor] pusă aici mai sus trebuie să-i creadă în chip sigur pe cei ce ascultă de Dumnezeu Care cercetează inimile şi rărunchii [*Ps* 7, 10], pentru că în ea s-a transcris, martor al adevărului fiind Domnul, din însăşi scrisoarea scrisă de el sau, mai adevărat spus, scrisă printr-o minune uimitoare de degetul lui Dumnezeu, adică din însăşi scrisoarea sfântului nostru părinte şi învăţător domnul avvă Anastasie, preotul şi apocrisiarul oraşului cu mare nume al Romei celei Vechi, care a fost cu adevărat un mare luptător şi un nou mărturisitor şi martor al adevărului, fiind scrisă de el — după ce a pătimit în Bizanţ, cum s-a spus, împreună cu Maxim, tovarăşul său de luptă şi cu adevărat iubitor de înţelepciune sau, mai bine zis, înţelepţit de Dumnezeu, şi foarte mare tovarăş de martiriu pentru Hristos adevăratul Dumnezeul şi Mântuitorul nostru, adică li s-au tăiat cinstitele, sfintele şi cu adevărat de Dumnezeu mişcatele lor limbi şi mâini, împreună cu bătăi şi torturi foarte amarnice, cu curgere de sânge şi paradă în tot oraşul, ceea ce n-a suferit vreodată nici cineva care era cu adevărat făcător de lucruri ruşinoase; şi dacă Dumnezeu Care Singur a adus toate de la nefiinţă la fiinţă şi învie morţi [*Rm* 4, 17] nu i-ar fi păzit spre ruşinarea celor potrivnici dintr-o asemenea cruzime şi curgere de sânge, fiindcă nu li s-a îngăduit o cauterizare ca de obicei sau ceva care să strângă mâinile şi limbile tăiate pentru încetarea curgerii sângelui, ei şi-ar fi dat încă de atunci cu adevărat

sfintele şi fericitele lor suflete doritului lor Dumnezeu; iar pe toate acestea cu adevărat atotîntinaţii şi atotticăloşii apostaţi ai adevărului li le-au făcut pentru nici un alt motiv decât numai din pricina prearelei cu adevărat invidii pe care demonul, obârşia răului, a sădit-o în ei ca şi în iudeii asemănători lor, pentru că nu s-au putut opune nici puţin înţelepciunii dăruite lor în chip vrednic de Dumnezeu pentru apărarea adevărului real, iar aceştia nu voiau să aibă comuniune cu ei în impietatea şi ateismul lor public —, fiind deci scrisă de el cu însăşi sfânta lui mână dreaptă tăiată, adică numai cu ciotul, cu alte cuvinte fără palmă şi degete, printr-un meşteşug uimitor, adică legând de ciot două beţigaşe subţiri sau, mai bine zis, ca să vorbim mai adevărat, cu o putere şi un har dumnezeiesc, aşa cum a şi grăit în chip cu totul neîmpiedicat şi neoprit cu o limbă cu adevărat dumnezeiască şi nevăzută, deşi îi fusese tăiată din însăşi rădăcina ei dinăuntru, cum ne-a povestit cu jurăminte înfricoşătoare Labarnikios patriciul Lazicăi care prin economia lui Dumnezeu a fost martor ocular la aceasta, măcar că n-a crezut în natura uimitoare a acestei minuni. Încă şi Teodor, prim-secretarul prefectului pretoriului Constantinopolului ne-a relatat şi el înaintea lui aceasta cu jurăminte înfricoşătoare, fiind cunoscător al sfintelor lor pătimiri ca unul care era stăpân şi supraveghetor peste unele ca acestea, slăvind şi mulţumind lui Dumnezeu pentru o astfel de minune şi pentru bărbăţia lor cu bună îndrăzneală, căci ca un câine sau un cerb din pricina unei mari alergări, a setei sau arşiţei, aşa şi-au întins şi predat limbile ca şi mâinile lor, deşi Sfântul Maxim era foarte mic de statură şi neputincios cu trupul, cum este evident pentru toţi. De aceea, izbiţi de o astfel de şi atât de mare disponibilitate din partea sfinţilor, potrivnicii care erau atotrăi înăuntrul lor şi cu adevărat neoameni, ca nişte fiare sălbatice, le-au retezat cu atât mai mult.

2. Dar nu numai această scrisoare a fost scrisă de el [Anastasie] aşa, ci şi alte multe cărţi şi tomuri cu lucrările lor şi sfintele lor scrieri, pe care nu numai că prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu le-am văzut cu ochii noştri, dar

prin harul lui Dumnezeu ne-am învrednicit potrivit poruncii lui [Anastasie] să le moştenim în parte, şi ele fiind scrise cu aceeaşi metodă şi mână, sau mai adevărat cu degetul lui Dumnezeu ca la marele Moise [*Iş* 31, 18] cu purtarea de grijă şi conlucrarea atotputernicului, iubitorului de bine şi iubitorului de oameni Dumnezeu, Singurul Care face minuni mari întru sfinţii Lui [*Ps* 135, 4; 67, 36] şi-i slăveşte cu adevărat pe cei care-L slăvesc [*1 Rg* 2, 30] neclintit cu lucrul, cu cuvântul şi cu adevărul; fiind scrise pe când petrecea în ultimul sau al treilea său exil în Lazica, în castrul numit Thusumis aşezat deasupra ţinutului Mochoes, la capătul Apsiliei, la răsărit de marea Pontului [Marea Neagră], chiar la picioarele munţilor Caucaz, aproape de ţara iubitorilor de Hristos abasgi şi de neamul alanilor, ca la cinci mile de satul Zichachoris, adică de prima casă a lui Grigorie patriciul şi magistrul cu adevărat iubitor de Hristos al acestei ţări a lazilor, de care s-a făcut bună pomenire în acea scrisoare, după ce din ordinul comandaţilor ticăloşi de până la el de acolo a fost strămutat cu forţa de şapte ori în acest al treilea exil în locuri anevoioase şi în necazuri multe, iar în zisul castru Thusumis a adormit în Domnul, luptând lupta cea bună, păzind credinţa cu adevărat ortodoxă şi săvârşind alergarea martiriului [*2 Tim* 4, 7] în luna octombrie ziua 11, duminică, ceasul al treilea, când la Sfânta Liturghie se spunea „Sfintele sfinţilor", în anul al 10-lea al indicţiei [11 octombrie 666], după ce el însuşi a spus mai dinainte ziua sfintei lui odihne unora care fuseseră la el cu trei luni înainte, făcând cu conlucrarea preasfântului şi atoatelucrătorului Duh multe alte minuni acolo şi în celelalte două exiluri ale lui, la Trapezunt[3] şi în Mesembria[4], întorcându-i şi luminându-i cu adevărat pe mulţi. Umblând în această sfântă, atotfericită, cu multe sudori şi purtătoare de cunună mărturisire şi martiriu al lor, zisul sfânt Anastasie preotul şi apocrisiarul a împlinit douăzeci de ani, din

[3] Azi Trabzon, Turcia, port la extremitatea de est a coastei de sud a Mării Negre.

[4] Azi Nessebăr, Bulgaria, port pe coasta de vest a Mării Negre.

anul al 6-lea al indicției trecute [647–648] până în anul al 10-lea al indicției de față [666], în toate cele trei exiluri a lui de care s-a vorbit mai înainte, în diferite strămutări, necazuri, nevoi și nenorociri nu mici și nu puține.

3. Iar ucenicii lui, Teodor și Euprepie, frați cu adevărat și sfinți, fii ai lui Plutinus preafericitul brutar imperial – adică peste toți brutarii publici care distribuie rațiile de grâu tuturor gărzilor imperiale – care erau împodobiți cu multă bogăție și diferite demnități, dar și cu virtuți dumnezeiești și cu fecioria mai mare decât toate, prin care, pe cât socot, s-au învrednicit să fie cinstiți cu atâtea lupte și cununi pentru Hristos ca unii neprihăniți și „curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" [*Mt* 5, 8], aceștia deci, după primul exil la Trapezunt al povățuitorului lor și al nostru, unde au făcut multe milostenii și rodiri, vrând să fugă la Roma, au fost și ei reținuți îndată în aceeași prigoană lângă Abydos din același singur motiv, fiindcă n-au vrut să se întineze împreună cu ei de impietatea arătată în atotspurcatul și cu totul ateul *Typos* imperial făcut la sugestia celor din Biserica Constantinopolului, și confiscându-li-se toată averea pe care o aveau și luându-li-se demnitățile, primind de la prefect bice de moarte au fost exilați în Cherson[5]. Și acolo fiind separați cu forța unul de celălalt și repartizați în castrele neamurilor păgâne care erau pe acolo, fratele cel mai tânăr, adică cel numit în chip potrivit Euprepie, fiind cu adevărat „cu bună distincție" între toți, împlinind nouă ani în această luptă iubitoare de Dumnezeu s-a dus la Domnul în luna octombrie, ziua 26, anul al 14-lea al indicției [26 octombrie 655], iar celălalt care e primul frate și a fost după vrednicie numit de către Domnul Teodor, adică „dar al lui Dumnezeu", petrecând din același al 6-lea an al indicției trecute [647–648] și până în al 10-lea al indicției în care ne aflăm [666], adică până la sfânta adormire în Domnul a preasfântului părinte și povățuitor al lor și al nostru Anastasie preotul, cum s-a spus, fiind ei cu adevărat vrednici de milă și orfani din pricina

[5] Colonie greacă antică în Crimeea, lângă actualul Sevastopol.

unei atât de mari rarităţi şi lipse a cuvântului adevărului şi a hranei duhovniceşti, fiindcă acum şi nu altcândva se împlineşte cuvântul spus de Domnul despre cumplitele zile de pe urmă, când va fi „nu foame de pâine, nici sete de apă, ci foame de ascultarea cuvântului Domnului" [*Am* 8, 11], acest Teodor, aşadar, petrece acum al douăzecilea an stăruind în întreceri, în sudori şi pe pistele de antrenament în acelaşi exil din Cherson.

4. Acest zis frate mai mare Teodor a socotit lucru vrednic să ne dea mai multe lucrări ale sfinţilor scrise cu mâna sa atunci când ne-am dus acolo să-l vizităm şi să ne închinăm atât lui, cât şi celui de atotcinstită pomenire Martin, corifeul şi papă ecumenic şi mare martir al adevărului.

5. El ne-a povestit şi multe minuni făcute de acesta acolo împreună cu necazurile insuportabile venite peste ei, dăruindu-ne şi o parte din ştergarul sau batista lăsată lor de sfântul şi una din cizmele lui, pe care nici un alt om nu le poartă decât numai sfântul papă al Romei. Pentru că şi el fusese exilat acolo după ce a suferit lucruri cumplite fiind trimis de la Roma [la Constantinopol], unde s-a predat dorind şi poftind foarte tare martiriul pentru Hristos ca un imitator şi urmaş al sfântului corifeu al Apostolilor Petru, atât pe corabie, cât şi în Bizanţ, şi aşa a fost bătut la pământ de duşmanii lui Dumnezeu, demni de părintele lor diavolul [*In* 8, 44], a fost dezbrăcat de haine, i s-au pus fiare şi lanţuri grele în jurul sfântului său grumaz şi a celorlalte cinstite mădulare ale lui, după care cu aceleaşi fiare pe el a fost purtat de paradă toată strada de mijloc de la palat până la prefectul pretoriului, fiind legat de „viglomagistru" adică de primul călău care umbla înainte cu sabia scoasă ca să-l taie mădular cu mădular. Acest lucru a fost hotărât şi îngăduit de ticălosul sakellar „bukoleon" [taurleu][6], numit pe drept cuvânt cu numele unei fiare însetate de sânge, ca unul care are fapte pline de sălbăticie făcute cu ştiinţa şi avizul împăratului Constantin care, la instigarea

---

[6] Poreclă dată sakellarului, care se numea probabil Leon, pentru a-i sublinia cruzimea.

ticălosului Pavel, care a fost întâi-stătătorul Constantinopolului, împreună cu Grigorie eunucul şi prefectul acestui oraş pe drept cuvânt nenorocit, a făcut şi zisul atotîntinat şi atotprearău *Typos*. Şi acest lucru [execuţia papei Martin] care s-ar fi şi făcut de era după râvna cu bună îndrăzneală şi intenţia lui, dacă intervenţia iubitorului de oameni şi preabunului Dumnezeu nu i-ar fi reţinut pe potrivnici fie pentru că se ruşinau de vitejia lui foarte viguroasă — căci se ştie că de multe ori chiar şi tiranii cruzi şi neomenoşi păţesc acest lucru, chiar dacă sunt foarte neînduratori şi cruzi potrivit lui satan care lucrează în ei —, fie pentru că aveau pică pe martiriul lui ca acel Iulian cel nebun după idoli şi apostat [361–363] asemenea lor, care era vestit şi într-adevăr înţelept în cele rele, fie printr-un lucru mai bun şi cunoscut numai lui Dumnezeu Care rânduieşte toate spre folos, şi Care l-a păzit printr-o purtare de grijă nesfârşită şi nespusă. Deci făcând el 180 de zile în două temniţe, atât în arestul gărzilor, cât şi în închisoarea prefectului, în mult necaz şi foarte grea neputinţă, toată lupta lui durând trei ani sau mai bine, precum am putut cunoaşte de la cele scrise despre el şi atât de la soldaţii romani, cât şi de la oamenii lui, care cu multe torturi au fost exilaţi în diferite locuri, a adormit şi el în Domnul după ce a luminat în sinod cu dogme atotsfinte şi adevărate slăvita Biserică una şi unică, sfântă, universală şi apostolică a lui Dumnezeu, întărind sfintele şi atotevlavioasele dogme ale sfintelor Cinci Sinoade Ecumenice, ale celui de la Niceea [325], de la Constantinopol [380], de la Efes primul [431], de la Chalcedon [451] şi iarăşi de la Constantinopol [553] pe vremea împărăţiei lui Iustinian, şi ale tuturor sfinţilor, de Dumnezeu înţelepţiţilor şi întăriţilor noştri Părinţi şi adevăraţilor noştri Dascăli, cum cei ce vor să citească cu evlavie vor găsi în sfintele acte ale sfântului şi atotevlaviosului Sinod apostolic reunit de el în Roma [Lateran, 649], trimiţându-le în tot locul şi în orice ţară, arătând şi propovăduind cu înflăcărare adevărul şi dezvăluind şi înfierând în chip foarte înţelept cele de ruşine ale potrivnicilor, şi luptând lupta cea bună [2 *Tim* 4, 7] mult dorită de el, s-a dus cu multă

veselie la Domnul dorit pentru Care şi-a vărsat şi sângele lui în luna septembrie, ziua 16, în al 14-lea an al indicţiei [16 septembrie 655], în ziua în care se săvârşeşte în fiecare an atotcinstita pomenire a apărătoarei cu multe lupte a dreptei credinţe şi a neprihănitei fecioare şi martire Eufemia[7], fiind depus în raclele sfinţilor în atotvenerata casă a preasfintei, preacuratei, atotlăudatei şi plinei de har Stăpânei noastre, ca una care este în sens propriu prin fire în chip nemilos şi adevărat Născătoare de Dumnezeu şi Pururea Fecioară Maria, numit Vlaherniţa, în afara zidurilor ca la un stadiu de acel binecuvântat oraş Cherson. În aceeaşi sfântă casă odihneşte şi pomenitul sfânt Euprepie, aproape de păstorul a toată lumea şi învăţătorul lui adevărat care a împlinit cu fapta cuvântul Evangheliei: „Păstorul cel bun îşi pune viaţa pentru oile lui" [*In* 10, 10].

6. Iar sfântul, vestitul, atotexcelentul şi atotînţeleptul mare apărător al adevărului împreună cu ei şi martir „foarte marele" Maxim — căci, aşa cum s-a arătat mai înainte, aceasta înseamnă în limba romanilor numele Maxim —, al cărui sfânt mormânt izvorăşte în fiecare noapte lumini din ziua în care a adormit şi până acum, luminând mereu tuturor şi arătând îndrăzneala lui la Dumnezeu, cum arată scrisoarea de mai înainte şi cum am auzit noi înşine de la mulţi comandanţi şi locuitori de acolo, care ne-au vestit cu îndrăzneală şi cu jurăminte această minune cu adevărat uimitoare şi care au văzut cu ochii lor acest lucru — între care unul este însuşi comitele Mistrian din acelaşi castru Schemaris care, fiind de veghe cu soldaţii săi, a văzut aceste lumini nu o dată, nu de două ori, ci de multe ori şi a vestit tuturor cel dintâi în chip arătat acest lucru —, noi înşine neputând ajunge acolo din pricina dificultăţii acelui munte, adică a vârfului Caucazului, fiindcă nu este munte mai înalt

---

7 Sinodul de la Chalcedon (451) s-a ţinut în biserica de aici cu hramul Sfintei Muceniţe Eufemia, ale cărei moaşte se aflau acolo. Sfânta Eufemia, prăznuită azi pe 16 septembrie, era prăznuită după martirologiul ieronimian şi sacramentarul gelasian pe 13 aprilie, dată la care fixează moartea papei Martin I succinta „Viaţa greacă" editată de P. PEETERS, *Analecta Bollandiana* 51 (1933), p. 261 şi 249.

pe pământ, şi a anotimpului de iarnă, încă şi din pricina tulburării făcute atunci între neamurile din părţile acelea; Sfântul Maxim deci s-a mutat la Împărăţia cea cerească împreună cu Anastasie [Monahul] ucenicul său, după ce începând din anul al 11-lea al indicţiei trecute [652–653] a petrecut în chip asemănător zece ani în trei exiluri, în Bizya, în Perberis din ţinutul Traciei şi în zisa Lazica, în multe zdrobiri şi nevoi atroce şi în lupte de acest fel, şi a adormit, precum s-a zis, în luna august, ziua 13, anul al 5-lea al indicţiei [13 august 662], prezicându-şi din descoperire dumnezeiască adormirea cu 15 zile înainte, cum stă scris mai sus, iar sfântul său martiriu pentru adevăr în Hristos Dumnezeul nostru cu destui ani înainte; iar ucenicul său Anastasie [Monahul] a adormit în luna iulie, ziua 24, a aceluiaşi an al indicţiei [24 iulie 662].

7. Din acest al treilea exil al lor, adică din Lazica, ni s-a trimis, aşadar, această preasfântă scrisoare pusă mai înainte şi scrisă de mâna lui [Anastasie Apocrisiarul] sau, mai bine zis, gravată de Dumnezeu împreună cu citatele şi silogismele de Dumnezeu grăitoare puse sub ea[8]; scrisoare pe care o avem în posesie împreună cu dispozitivul predat de Dumnezeu cu care a scris-o, şi anume cu cele două sfinte beţigaşe de lemn, precum şi cu celelalte cărţi şi tomuri scrise cu mâna sa după patima lor, precum şi cu multele lui lucrări şi scrieri scrise cu mâna lui înainte de patimă, ca pe nişte vase şi relicve cu adevărat sacre şi sfinte. Această sfântă scrisoare ne-a fost dată nouă, cu adevărat foarte micilor Teodosie şi Teodor, fraţi buni şi adevăraţi, şi monahi smeriţi şi păcătoşi, prin intermediul avvei Grigorie egumenul mănăstirii Sfântul Ioan Botezătorul din ţinutul albanilor numită Betararus[9], în sfânta biserică a Învierii lui Hristos Dumnezeul nostru [din Ierusalim], în luna august, ziua 20, anul al 11-lea al indicţiei, mănăstire pe lângă care am trecut când ne-am întors din de multe ori zisul ţinut al lazilor, unde ne-am dus, deşi eram neputincioşi,

[8] *PG* 90, 178–188, 182–194; *PL* 129, 665–674, 673–680.

[9] În nord-estul Armeniei şi estul Gruziei, aproape de Marea Caspică.

săraci şi nevrednici, să-i vizităm după obiceiul nostru nu numai din pricina greutăţii slujirii cuvântului [*FA* 6, 4] puse peste noi prin porunca scrisă a pomenitului sfânt corifeu apostolic papa Martin, atunci când ne-am dus personal la el în acelaşi Oraş cu mare nume [Roma] punând în mâna lui o certificare privitoare la dogmele cu adevărat evlavioase întărite de el printr-un Sinod, ci şi pentru că ne-a poruncit acest lucru sub ochii noştri după ce au fost găsiţi vinovaţi şi pătimeau în Bizanţ în arestul prefectului pretoriului numit Diomede, din care i-am însoţit în cel de-al treilea loc de exil al lor, în diferite rânduri menţionata Lazica, învrednicindu-ne să le slujim în restul exilurilor şi detenţiilor lor, în osteneli, necazuri şi nenorociri nu puţine, după putinţa noastră — cu conlucrarea lui Dumnezeu şi rugăciunile lor primite de Dumnezeu, fiind scoşi de multe ori din mâinile nelegiuite ale necredincioşilor, din primejdiile mării şi alte diferite ispite — din săraca danie părintească pe care o aveam, ca pentru Domnul, sau mai adevărat spus din darul lui Dumnezeu şi de la străini; ne-am învrednicit să slujim şi celorlalţi luptători şi martiri împreună cu ei şi să fim martori oculari ai stigmatelor şi pătimirilor lor pentru Hristos adevăratul Dumnezeul nostru, încă şi să auzim noi înşine învăţătura lor cu adevărat înţeleptită de Dumnezeu şi mântuitoare pe când se aflau ei în încercări, să ne desfătăm de rugăciunile lor ascultate de Dumnezeu şi cu adevărat bineprimite şi să primim din mâinile lor unele din hainele care au fost rupte pe ei în timpul pătimirii lor împreună cu bandajele care au fost înfăşurate pentru vindecare în jurul sfintelor lor mâini tăiate, sfinţite şi înroşite de cinstitul lor sânge. Nu fără un scop, pe cât socot, am hotărât să-i legăm şi să-i pomenim pe amândoi împreună, ci pentru că au devenit unul şi acelaşi lucru în lupta lor pentru cu adevărat sfânta credinţă ortodoxă şi în legătura păcii [*Ef* 4, 3] şi a iubirii dumnezeieşti, fiindcă restul mulţimii nesfârşite a celor care au dat mărturie pe faţă şi în ascuns prin diferite bătăi şi necazuri în zisa persecuţie cu anevoie de suportat şi de îndurat — aceste pedepse şi păgubiri aplicându-li-se în chip iscusit şi viclean chipurile nu pen-

tru credință, ci din alte pretexte pentru ca să-i prindă mai ușor în înșelăciune pe cei mai simpli — îi lăsăm pe seama lui Dumnezeu Cunoscătorul inimilor [*Sus* 42] Singurul Care îi știe în mod exact câți sunt și cauza pentru care au suferit, precum și celor iubitori de osteneală.

8. Pentru toți aceștia cerem și vă rugăm pe voi toți care citiți în adevăr aceste lucruri care țin realmente de adevăr, ca și cum am fi de față și v-am cădea la picioare, plecându-ne împreună cu genunchii trupești și genunchiul inimii noastre în simțirea inimii și lacrimi, *mai întâi* ca să fie întru toate o iertare pentru nimicnicia și neștiința noastră spre încredințarea și asigurarea celor cu adevărat credincioși care primesc cu credință unele ca acestea și pentru ca uitarea să nu acopere cu timpul asemenea și atât de mari sfinte lupte din pricina faptului că doar foarte puțini și rari le știu întocmai; fiindcă, după cum s-a spus, noi n-am îndrăznit să așternem în scris acestea ca pentru Domnul dintr-un alt motiv decât pentru că, din voia lui Dumnezeul, le-am văzut cu ochii noștri și ne-am temut de primejdia care vine din lenevie, fiindcă nu eram în stare să ajungem noi să scriem viața și lauda unor astfel și atât de mari lupte și sudori pentru dreapta credință ale acelor bărbați dumnezeiești cu adevărat minunați și mari în Domnul din pricina necioplirii, simplității și lipsei noastre de învățătură, din pricina cărora avem în noi mai mult decât toți sărăcia cuvântului. Căci pentru cei ce vor să citească cu iubire de adevăr și de osteneală socotim că, în locul unor mari vieți și laude, sunt de ajuns foarte multele lor lucrări și scrieri dumnezeiești și cu adevărat de nesăturat ale acelora, împotriva impietății și în apărarea pietății, pe care, măcar că suntem mai mult decât toți modești și umili cu adevărat întru toate, le-am scris după puterea noastră în diferite cărți și tomuri, cu toată sârguința și exactitatea, împreună cu scârboasele scrieri ale potrivnicilor lor, și le-am dat iubitorilor adevărului spre slava, lauda și mulțumirea neîncetată a atotputernicului Dumnezeu Cel cu adevărat minunat întru sfinții Lui [*Ps* 67, 36], spre zelul și râvna celor ce vor să lupte pentru dreapta credință și spre rușinea și

ocara inevitabilă a duşmanilor adevărului şi a lui Dumnezeu Însuşi, precum şi obiecţiile şi opoziţiile minciunilor şi verdictelor răsuflate şi inconsistente aduse împotriva lor şi, simplu spus, toate luptele şi sudorile lor cu adevărat dumnezeieşti şi evlavioase din cele făcute împotriva lor în chip diferit de potrivnicii lor, adică noua inovaţie cuprinzătoare a tuturor ereziilor introdusă pe furiş a heracleieno-cyro-serghio-pyrrho-pavlo-petriţilor care spun că Hristos e lipsit de voinţă şi de lucrare [omenească], sau mai adevărat spus a noilor epicurei, adică atei cu totul, cum arată, pentru cei ce ştiu să distingă unele ca acestea, însăşi experienţa lucrurilor şi însăşi impioasele scrieri ale celor potrivnici, pentru ca cei sârguitori şi iscusiţi în cuvânt de după noi, găsind acestea şi luând prilej din acestea, să dea cele datorate lui Dumnezeu şi sfinţilor Lui, căci zice [Scriptura]: „Dă prilej înţeleptului şi mai înţelept va fi" [*Pr* 9, 9]. *În al doilea rând*, cerem şi vă rugăm să îndulciţi pe Dumnezeu prin rugăciuni şi cereri stăruitoare unite cu lacrimi şi fapte bune să se milostivească de neputinţele noastre şi să facă să înceteze viclenia şi răutatea, maşinaţiunile şi gravitatea de acum, care sunt dincolo de toate persecuţiile păgâne şi eretice de până acum, ca Unul Care ştie că uşoara stricăciune şi alunecare a ţărânii noastre din pricina amăgirii şi răutăţii lor covârşitoare, şi să facă sfârşit, încetare şi încheierea acestui rău atât de cumplit şi vărsării cinstitului lor sânge din pricina Lui, cum a fost pe vremea urâţilor şi ateilor arieni vărsarea sângelui sfântului Petru, patriarh al Alexandriei şi martir[10]; drept pentru care şi zişii noştri sfinţi părinţi şi cu adevărat învăţători ai dreptei credinţe, mai cu seamă corifeul nostru apostolic papa Martin al Romei, s-au dat pe sine înşişi jertfă pentru poporul credincios, imitând şi urmând întru toate pe Arbitrul luptei, Hristos Dumne-

---

[10] Teodor Spudeul confundă pe Petru I, arhiepiscopul Alexandriei, mort în persecuţia păgână din 311, cu Petru II al Alexandriei, urmaşul în 373 al Sfântului Atanasie, dar scos din scaun până în 379 şi înlocuit de un arian din porunca împăratului Valens; Petru II s-a refugiat la Roma, de unde a revenit la Alexandria în 379, păstorind până la moartea sa în 380.

zeul nostru, şi pe corifeul Apostolilor Petru, al cărui urmaş a şi ajuns ca unul cu adevărat vrednic. Fie ca El să dea sfintelor Lui Biserici de pretutindeni pace sigură şi unire de nedesfăcut şi să nu mai îngăduie până la sfârşit să răsară vreo erezie pentru mulţimea îndurărilor Lui [*Ps* 50, 3; 68, 17] şi pentru slăbiciunea şi uşurinţa cu care e bătută de vânturi firea noastră mai presus decât orice altă generaţie. *În al treilea rând*, cerem şi ne rugăm ca noi şi toţi cei dreptcredincioşi să fim păziţi neschimbabili până la sfârşit în cu adevărat sfânta, ortodoxa şi neprihănita noastră credinţă a creştinilor, singura universală şi apostolică şi să dobândim iertarea păcatelor şi mântuire noi, cu adevărat păcătoşii slujitori ai tuturor celor cu adevărat ortodocşi şi adevăraţi închinători ai lui Hristos, adevăratul Dumnezeu şi Mântuitorul nostru, Care îi slăveşte în chip cu adevărat măreţ pe cei care-L slăvesc cu adevărat [*1 Rg* 2, 30]. Căruia I se cuvine toată slava, cinstea, puterea şi măreţia în cer şi pe pământ, închinarea şi mulţumirea în simţirea inimii şi adevărul însuşi, cu frică şi cutremur şi cu veselie potrivit cuvântului prorocesc [*Ps* 2, 11] şi, mai presus de toate, printr-o credinţă desăvârşită ca una care este piscul şi desăvârşirea tuturor virtuţilor şi singura călăuzitoare spre mântuire, împreună cu Tatăl Cel fără de moarte, îndurător şi milostiv peste fire şi cu preasfântul, de o fiinţă, de viaţă făcătorul şi atotputernicul Duh dumnezeiesc, acum şi pururea şi în vecii nesfârşiţi ai veacurilor. Amin.

Cuvânt de înfierare împotriva constantinopolitanilor în apărarea sfântului părintelui nostru Maxim scris de un monah din amărăciunea inimii[1]

1. Cei care nu pricep cum se cuvine adevărul îmbrăţişează în locul său minciuna. Căci atunci când, din pricina lenevirii sale, un suflet e nevrednic de luminarea lui Dumnezeu, el se umple de necunoaştere şi întuneric, şi vede lumina ca întuneric şi întunericul ca lumină. Şi aşa cum un arcaş fără scop îşi aruncă săgeata fără ţintă şi fără meşteşug, chiar dacă întinde pentru aceasta coarda arcului, aşa şi acesta, când aruncă vorbe şi fapte, le pune înainte curbate, oblice şi incoerente, mai cu seamă pentru cei ce s-au învrednicit să primească o picătură de cer. E ceea ce au păţit şi preairaţionalul, preanepriceputul şi preaneghiobul împărat [Constans II] şi cei din jurul lui Epifanie [strălucitorul], sau mai bine zis Apofanie [nestrălucitorul], incendiatorul [*pyrikaon*] iar nu patriciul [*patrikion*], şi Teodosie miopul [*hyposkopon*], nu episcopul [*episkopon*][2], care l-au făcut pe sfântul Maxim, al treilea Teolog, să aibă limba şi mâna dreaptă tăiată, şi care pe cei doi Anastasie, ucenicii lui dintru început, i-au condamnat la aceeaşi osândă.

2. Dar, ca să vorbesc puţin cu voi dintr-o mâhnire şi supărare nu puţină, ce lucru impios şi nepotrivit cu Scriptura

---

[1] *Contra Constantinopolitanos* (*CPG* 7740). Trad. după textul critic din *CChSG* 39, 1999, p. 230–232, şi în *PG* 90, 201–206.

[2] Epifanie şi Teodosie au fost interlocutorii Sfântului Maxim în timpul discuţiei de la Bizya şi Rhegium din 656.

ați găsit în distinsele și folositoarele pentru suflet ale lui învățături teologice și în ideile lui morale, gnostice și mistice, ca să-l retezați ca o pedeapsă atât de neomenoasă pe dreptul acesta ca pe un netrebnic? Semințe rele, avortoni nedesăvârșiți, păsări de noapte, măruntaie ale pământului, pântece leneșe, uriași ai meselor și vânători ai femeilor! Luați în mână cartea despre locurile ambigue [din Grigorie Teologul] pe care toată firea a admirat-o, o admiră și o va admira. Vedeți cele două sute de capitole [teologice și economice], pe lângă cele patru sute [despre iubire], care au strălucit ca niște pietre scumpe nu pentru voi nevrednicii, ci pentru cei foarte distinși. Iar codicele deciziilor [Sinodului de la Lateran, 649] să fie cinstit în tăcere, căci cele ce sunt mai presus de puterea care este în fire suferă ocară chiar și atunci când sunt lăudate.

3. Mâna *voastră* dreaptă ar fi trebuit să fie tăiată fiindcă turbează când atinge, deoarece fiind întinată duce spre ceea ce nu spun din pricină că e greu de spus ca una care primește a doua idolatrie. Ochii *voștri* ar fi trebuit să-i scoateți ca o unealtă foarte la îndemână a diavolului, ca înaintemergători ai destrăbălării, ca instigatori la un desfrâu turbat. Limba *voastră* s-ar fi cuvenit să o tăiați din rădăcină ca una care a fost înălțată la cer și respinsă apoi de acolo, ca una care hrănește chin și osteneală, împinge pe gât plăcerea, zămislește blasfemia și scoate vorbe deșarte și care omoară pe cel sărac. Spatele *vostru* ar fi trebuit să fie sfâșiat și pieptul *vostru* plin de furie ca un vehicul al demonilor, ca o vizuină de șarpe, ca un birou al demonilor și ca o arhivă a impietății.

4. Acestea sunt măririle tale, Babiloane cu șapte coline, astfel de odrasle necuvioase și mâncătoare de lume alăptezi. Te împodobești cu sângele sfinților, salți de bucurie la sângele amestecat cu țărână al cuvioșilor. Ai făcut să curgă tot sângele drepților și nu te înfricoșezi? Orice drept a fost prigonit de tine și nu roșești? Te trufești și nu recunoști, șchiopătezi și întinzi mâinile în cadență, pui curse și faci pe retorul, junghii și filozofezi, tai limba și te cumineci, tai mâna dreaptă, adică adevărul lui Dumnezeu, și strigi cu

nesimţire: „Sfintele sfinţilor". Pe tine însă şi pe cei ai tăi răzbunarea instabilă a lui Dumnezeu te va judeca, iar pe mărturisitori şi cu nimic mai puţin decât martirii îi va primi Împărăţia veşnică a lui Hristos; pe care, „chiar dacă e lucru îndrăzneţ a spune aceasta"[3], fie să o dobândim şi noi prin rugăciunile lor bine-primite. Amin.

---

[3] Cf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 40; *SC* 358, p. 304.

Viaţa siriacă

Istoria privitoare la ticălosul Maximos din Palestina, care a hulit împotriva Ziditorului şi i s-a tăiat limba[1]

1. Acest Maximos era din satul Hesfin[2], căci aici s-a născut[3] această neghină amară, tatăl său fiind un samaritean din Sihar, în vreme ce mama sa a o fost o persană, sclava[4] unui oarecare iudeu numit Ţadok din oraşul Tiberiada. Tatăl acestui Maximos obişnuia să meargă şi să-şi vândă lucrurile în Tiberiada — căci era un producător de pânzeturi şi vindea mărfuri scumpe, luxoase — şi când era în Tiberiada, uşă în uşă cu casa lui Ţadok, a comis adulter cu sclava persană a acestuia, căci era frumoasă foarte. Şi ajungând ea însărcinată, cu următorul prilej când acesta a venit să-şi vândă lucrurile, ea i-a spus: „Sau mă răscumperi de la stăpânul meu înainte ca el să bage de seamă starea în care mă aflu şi să mă facă de ocară, sau îi voi spune despre tine îndată şi te vor prinde şi vei ajunge de râs şi

---

[1] Traducere şi note după versiunea engleză comentată a textului siriac editat şi tradus pentru prima dată de Sebastian Brock, „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor", *Analecta Bollandiana* 91 (1973), p. 299–346; text siriac, p. 302–313, traducere engleză, p. 314–319, note şi comentarii, p. 320–332.

[2] Aflat în ţinutul Golan situat la nord-est de lacul Tiberiadei sau Galileei.

[3] În anul 580, întrucât la procesul său din 655, Sfântul Maxim declară că e în vârstă de 75 de ani (*PG* 91, 128).

[4] Iustinian interzisese evreilor să posede sclavi creştini. „Persană" = de religie zoroastriană.

batjocură, căci sunt într-adevăr însărcinată". Iar el, fiind pus într-o situație stânjenitoare, a luat 200 de darici [monede de aur] şi a răscumpărat-o de la Ţadok, stăpânul ei.

2. Când rudele şi cunoştinţele lui samaritene au văzut ce făcuse, au rămas consternate, s-au adunat împreună şi i-au zis: „Sau ne laşi să o ardem de vie pe această femeie însărcinată, ca să îndepărtăm ocara de la noi şi de la poporul nostru, sau te vom izgoni din comunitatea noastră". Dar el n-a vrut să consimtă la aceasta zicând: „Deşi sunt de acord să fac ce vreţi, nu o voi face astăzi". Însă ei unelteau ca să-l omoare în ascuns, pe el şi pe fată împreună cu el. Dar el, aflând de uneltirea lor împotriva lui, a fugit noaptea luând-o şi pe ea împreună cu el. A ajuns în mai sus pomenitul sat Hesfin şi, intrând în el, s-a dus la casa unui preot numit Martyrios [MARTWR]. A stat cu el vreme de doi ani, atât el, cât şi femeia lui, fiind botezaţi pe ascuns de acesta, tatăl lui Maximos primind numele de Theonas în loc de Abna, iar mama lui numele de Maria în loc de SNDH — căci acesta era numele ei de persană. Acest Martyrios care i-a botezat era fiul unchiului după mamă al lui Gennadios [GND], guvernatorul în funcţie pe atunci al Tiberiadei şi al întregului ţinut înconjurător, şi prin autoritatea lui acesta [Martyrios] a scăpat de orice pedeapsă de la samariteni[5].

3. Când s-a născut rodul nelegiuirii lor, acest preot Martyrios i-a dat la botez numele de Moschion [MWSKY][6]. Preotul Martyrios a dat părinţilor lui şi un loc în Hesfin aşezându-i lângă el, pe proprietatea bisericii. Nouă ani mai târziu, tatăl său a murit de hidropizie lăsându-şi copilul în paza preotului Martyrios. Iar mama lui a murit şi ea la un an după bărbatul ei căzând dintr-un rodiu, lăsând în urma ei trei copii, doi băieţi şi o fată. Sora lor a căzut în vatra unui cuptor arzându-se rău, drept pentru care a şi murit.

---

[5] Secolele VI–VII înregistrează o serie de răscoale foarte puternice ale samarinenilor.

[6] Numai această „viaţă" ne transmite numele de botez prezumtiv al Sfântului Maxim, altfel necunoscut celorlalte surse ale „vieţilor" greceşti.

4. Preotul Martyrios l-a luat şi l-a dus pe Moschion la mânăstirea Vechea Lavră[7], unde a fost primit de egumenul acesteia, avva Pantoleon. La trei ani după intrarea lui Moschion, fratele mai tânăr al acestuia [al lui Pantoleon] a murit în această mănăstire în urma muşcăturii unei cămile nărăvaşe a unor răsăriteni ce staţionaseră acolo; aceasta s-a întâmplat în ziua Închinării [Înălţării] Sfintei Cruci. Iar povăţuitorul lui Moschion, Pantoleon, i-a schimbat numele în Maximos, după fiul nepotului său pe care-l iubea foarte mult, dar care murise fiind încă copil; în amintirea lui deci a dat el acestui ticălos numele acesta.

5. Acest preot Martyrios din Hesfin a scris o relatare despre acest Maximos şi tatăl acestuia. Toate acestea mi-au fost istorisite de preotul Evloghios ['WLWGYS] care cunoştea îndeaproape lucrurile persoanelor mai sus-menţionate şi care a întors spatele ticăloaselor lor învăţături. Toate acestea le-am aşternut în scris cu sârguinţă eu, Grigorios [GRYGWARY][8] din Reshaina, ucenic al lui Sophronios[9], episcopul Ierusalimului; am aşternut în scris aceste lucruri spre folosul credincioşilor: ele sunt cele ce am văzut, auzit şi aflat de la persoane demne de crezare.

6. Acest Pantoleon a turnat şi umplut pe acest ucenic al lui, Maximos, cu întreaga amărăciune a relelor lui învăţături, găsind în el un vas în măsură să primească toată

---

7 Întemeiată de Sfântul Chariton la jumătatea secolului IV şi situată la 2,5 km de Tekoa. Despre acest avvă Pantoleon, cunoscut doar din această „viaţă", nu se ştie nimic din alte surse.

8 Probabil o transcriere coruptă a numelui Gheorghios care apare în § 11. În manuscrisele siriace GRYGWR (Grigorios) sunt frecvent confundate.

9 Mărturisire oarecum surprinzătoare din partea unui adversar al Sfântului Sofronie. Atât Gheorghios/Grigorios, cât şi Evloghios par să fi considerat că, sub influenţa Sfântului Maxim, învăţătorul lor, Sfântul Sofronie, ar fi evoluat de la o poziţie iniţial monoenergistă şi monotelită spre una dioenergistă şi diotelită (nestoriană pentru ei). Ajuns patriarh al Ierusalimului între anii 634–638, Sfântul Sofronie fusese monah la mănăstirea Sfântul Teodosie aflată nu departe de cea a Sfântului Chariton, ceea ce explică uşor relaţia sa spirituală specială cu Sfântul Maxim.

scârboasa drojdie a blasfemiei lui. Fiind adversari, m-am ciocnit cu acest om[10] plin de lucruri vrednice de urât atât în discuție, cât și în discursuri sofistice, căci era plin de o ucigașă mândrie, iar limba lui iute în răspunsuri viclene; pentru că Sophronios obișnuia să-l laude pe Maximos ca pe cineva înzestrat cu o înțelegere deosebit de subtilă.

7. După ce învățătorul acestuia, ticălosul origenist[11] Pantoleon, a murit, acest nemernic și-a făcut arătată în mod deschis înșelăciunea sprijinindu-se de acum încolo pe mai-marii și autoritățile care primiseră mârșava învățătură a dascălului. Mai mult, el i-a oferit lui Sophronios însuși, care fusese încă dinainte captivat[12] de rătăcirea lui, prilejul să-și arate deschis propria răutate: și anume Maximos i-a reamintit lui Sophronios, care era în aceeași rătăcire, de scrisoarea în care — zicea — „Arkadios[13], arhiepiscopul Ciprului, ți-a arătat dispreț".

---

[10] Textul e ambiguu, putându-se referi fie la Pantoleon, fie, mai plauzibil, la Sfântul Maxim însuși.

[11] Mănăstirea Vechea Lavra fusese implicată activ în controversele origeniste de la mijlocul secolului VI. Noviciatul Sfântului Maxim în această mănăstire explică bine cunoașterea profundă a origenismului pe care o demonstrează în detaliata lui combatere din *Ambigua* II, respingere care atestă persistența camuflată a ideilor origeniste în mediul monahal palestinian vehiculate sub protecția unor pasaje ambigue din *Cuvântările* Sfântului Grigorie din Nazianz.

[12] Contrar așteptărilor, „Viața siriacă" îl prezintă pe Sfântul Sofronie influențat de Sfântul Maxim, nu pe Sfântul Maxim ca ucenic al Sfântului Sofronie, care, născut în jurul anului 560, era mult mai vârstnic decât el.

[13] Această scrisoare la care face aluzie „viața" nu s-a păstrat. Foarte probabil însă, ea reprezintă răspunsul arhiepiscopului Arcadie la o scrisoare anterioară a Sfântului Sofronie către el pe tema adaosului monofizit la imnul „Trisaghion" aflat în uz general și în bisericile chalcedoniene din Cipru, scrisoare păstrată numai în traducere siriacă (și recent editată în „Patrologia Orientalis", tom XXXIX, nr. 2, fasc. 179, 1978). Iritarea arhiepiscopului Arcadie împotriva lui Sofronie s-ar explica prin aceea că la data trimiterii scrisorii sale către el (anterioară izbucnirii controversei monoenergiste), Sfântul Sofronie, simplu monah, îl soma să se alăture clar Chalcedonului și să se delimiteze în mod clar de monofizism, suprimând acest adaos.

8. Fiindcă avea pică pe Arkadios, Sophronios a primit tot ceea ce a avut de spus acest ticălos, după care Maximos i-a spus: „Trimite şi strânge-mi pe toţi cei ce se îndoiesc de această [învăţătură] şi-i voi uni cu o apărare". Atunci acest Sophronios a trimis îndată o scrisoare lui Arkadios invitându-l[14] să trimită mesageri la sfinţitul Cyrus al Alexandriei[15] şi la Honoriu patriarhul Romei[16] şi la Serghie patriarhul Constantinopolului[17], spunând că trebuie să se facă un sinod şi o adunare a episcopilor oriunde vor dori şi să facă o judecată asupra acestor lucruri, zicând: „Nu este plăcut Domnului ca noi să cheltuim veniturile turmei şi ale Bisericii, în vreme ce în mijlocul nostru se ridică valuri de dihonii şi neînţelegeri. De ce să ajungem la pierzanie pe seama turmei pe care Întâiul şi Marele Păstor ne-a încredinţat-o?"

9. Căci era neînţelegere şi sfadă între patriarhi asupra acestei mârşave învăţături, iar Maximos nu înceta să provoace tulburare şi neorânduială până ce a stricat cu totul locul în care se afla şi întreaga lui vecinătate cu spurcata lui învăţătură, zicând că nu trebuie să spunem „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi" în „Trisaghion"[18]. Şi a scris patru

---

[14] Faptul că Arcadie face invitaţiile la sinod ar sugera faptul că la acea dată Sfântul Sofronie nu fusese încă ales patriarh, deşi la data ţinerii sinodului în Cipru el era deja patriarh.

[15] Patriarh al Alexandriei între 630–643 şi iniţiator în 630 al formulei „monoenergiste" ca formula de „unire" printr-un compromis dogmatic cu monofiziţii teodosieni (severieni) din Alexandria, formulă preluată oficial de patriarhul ecumenic Serghie şi de bazileul Heraclie.

[16] Papă între 625–638.

[17] Patriarh ecumenic între 610–638. A se observa absenţa titularului scaunului Antiohiei. Se vede că autorul „vieţii" nu-l recunoaşte pe patriarhul Ioan şi consideră scaunul vacant. După moartea patriarhului chalcedonian Anastasie II în 609, împăratul Heraclie a lăsat scaunul vacant sperând într-o unitate cu monofiziţii din Orient. Până în 639 nici un patriarh chalcedonian n-a mai păstorit la Antiohia.

[18] Faimosul adaos monofizit introdus de patriarhul monofizit Petru Fullo († 488) al Antiohiei era, precum se vede, acceptat de multe biserici chalceoniene din Orient. Potrivit cronicarului Mihail Sirianul, el a cauzat o schismă deschisă printre chalcedonienii din Siria în anul 727.

cărți[19] făcând cunoscut în ele că în Hristos există două voințe, două lucrări și două minți și că tot ceea ce are legătură cu Hristos e îndoit, afară doar de persoană [*qnume*].

10. Când sfințitul Arkadios a primit scrisoarea de la secretarul lui Sophronios și de la diaconul Ioan[20], care colindase biserica Muntelui Sinai, și a citit-o, n-a îndrăznit să îndeplinească cererea, scriind și trimițând scrisori susamintiților patriarhi. Sfințitul Cyrus al Alexandriei nu s-a dat înapoi de la osteneala călătoriei, ci a venit îndată, fără întârziere, la Arkadios al Ciprului împreună cu cinci episcopi de sub jurisdicția sa. Honoriu l-a trimis pe diaconul său, Gaios, bărbat virtuos, înțelept la minte și iscusit în dumnezeieștile Scripturi. Serghie, virtuosul patriarh al Constantinopolului, l-a trimis la ei pe arhidiaconul Petros. Iar când ei [toți] au sosit în Cipru, Arkadios a trimis după Sophronios, zicând: „Vino acum la noi și vom face cercetare asupra chestiunilor ce tulbură Biserica".

11. Când Maximos a aflat ce episcopi erau în Cipru, s-a temut să meargă [el însuși], spunând: „Nu pot să iau asupra mea acest lucru astăzi, dar să meargă cu tine Anastasios[21], ucenicul meu, iar eu îi voi da o carte pe această temă". Așa că am pornit și am sosit în ostrovul Ciprului eu, Gheorghios, și doi dintre ucenicii mei, împreună cu opt alți[22] episcopi de sub jurisdicția lui Sophronios.

12. Când am sosit, ne-au întâmpinat cu mare bucurie și cinstea cuvenită, iar în ziua următoare ne-am așezat să facem cercetare asupra acestei chestiuni. După ce s-au spus multe, unii dintre episcopi ziceau: „Să primim învăță-

---

[19] Lucrări necunoscute ale Sfântului Maxim, în cazul în care informația autorului „vieții" e sigură și nu se referă mai degrabă la o colecție tardivă a scrierilor de polemică hristologică ale acestuia.

[20] Toate numele de diaconi care apar în § 10 și 12 sunt necunoscute din alte surse.

[21] Binecunoscut din sursele „grecești" ale „vieții" Sfântului Maxim.

[22] Textul sugerează deci că Gheorghios, autorul „Vieții siriace", era la acea dată episcop sub jurisdicția patriarhiei Ierusalimului păstorită de Sfântul Sofronie care, în ciuda vârstei sale înaintate, a luat și el parte (cf. § 13–14) la lucrările Sinodului din Cipru care au avut loc probabil chiar la începutul păstoririi lui, în anul 634.

tura lui Maximos", în vreme ce alţii spuneau: „Nu, fiindcă e primejdios"; şi au hotărât să aştearnă această învăţătură în scris şi să o trimită victoriosului bazileu Herakleios. După ce au făcut aceasta, au trimis-o prin intermediul lui Gheorghios [GYWRGY], arhidiaconul sfinţitului Arkadios, episcopul Ciprului, lui Leon, diaconul sfinţitului Cyrus al Alexandriei, şi al lui Elias, secretarul lui Sophronios. Acum Sophronios se temea de tulburarea ce avusese loc acolo din pricina lui cu puţin timp înainte.

13. Cei adunaţi acolo erau 46 de bărbaţi. Iar atunci când s-a scris scrisoarea în care era schiţată învăţătura lui Maximos, aducându-şi aminte de ce s-a întâmplat cu scrisoarea lui Sophronios ce-i fusese trimisă anterior, Arkadios a spus: „Tot cel ce primeşte această învăţătură şi crede în ea din toată inima lui, să fie anatema".

14. Sophronios i-a spus: „Ce vrei — ca această scrisoare să ajungă la basileu?" Arkadios i-a răspuns: „Aceasta pentru lipsa voastră de credinţă şi din pricina învăţăturii greşite pe care o susţii tu şi tovarăşii tăi, împotrivindu-te adevărului". Sfinţitul Cyrus al Alexandriei însă a dat poruncă şi a încetat disputa printr-un veto, zicând: „Nu ne-am adunat ca să facem sfadă, ci ca să cercetăm şi să dezvăluim adevărul şi ca să dezgolim şi respingem rătăcirea". Şi astfel, fiecare a plecat spre oraşul şi ţara sa, aşteptând rezultatul scrisorii ce fusese trimisă.

15. Când sus-numiţii bărbaţi au ajuns în Oraşul imperial [Constantinopol], au intrat la victoriosul basileu Herakleios, iar scrisoarea cuprinzând învăţătura lui Sophronios şi a ticălosului Maximos a fost citită în prezenţa lor; de unde au putut înţelege că aceasta era străină de întreaga învăţătură creştină. De îndată bazileul a alcătuit un „Edict"[23] şi

[23] E vorba nu de *Ekthesis*-ul din 638, ci de *Psephos*-ul cu un conţinut similar din 634, şi care pare să fi fost un rezultat nemijlocit al sinodului din Cipru (pe care însă nu-l cunoaştem decât din această „viaţă"). *Psephos*-ul interzicea orice discuţie pe tema energiilor — practică urmată şi de Sfântul Sofronie din *Synodika* sa lăudată pentru aceasta de Sfântul Maxim (*Ep*. 19) — şi, ca atare, era acceptat de toată lumea (cf. mai jos § 16) ceea ce n-a mai fost cazul cu *Ekthesis*-ul din 638.

l-a trimis celor patru scaune [patriarhale]. În acesta el a respins această mârşavă învăţătură şi a poruncit să fie nesocotită şi dispreţuită ca fiind primejdioasă, iar în definiţia pe care a dat-o a precizat că oricine ar mărturisi-o sau ar crede să fie scos din treapta lui.

16. Când acest ordin imperial a sosit şi a fost primit de cele patru scaune patriarhale şi de toţi episcopii, aceştia şi-au adăugat semnăturile acordului lor şi au anatemizat pe oricine ar adăuga sau scoate ceva. Prin urmare, toţi cei ce susţineau această învăţătură se temeau; şi astfel a fost pace până la moartea victoriosului bazileu Herakleios, iar învăţătura lor a decăzut şi s-a stins.

17. Temându-se de bazileu şi de patriarhii care anatemizaseră această învăţătură, Maximos s-a închis acum într-o chilie mică. Îl slujeau aici Anastasios, ucenicul lui, ca şi ucenicul acestuia, Serghios. A stat în această chilie până când au apărut arabii şi au preluat controlul Siriei şi al multor altor ţinuturi[24].

18. Şi pentru că erezia obişnuieşte să se alieze cu necredinţa [păgânismul] şi să se întărească ca urmare a unei pedepse ori osânde, acest ticălos [Maximos], văzând că ţara se află sub controlul arabilor şi că nu mai era nimeni care să restrângă şi să nimicească învăţătura lui, şi-a arătat încă o dată deschis înşelăciunea începând să-şi semene învăţătura printre unii indivizi din regiunile Siriei. Şi fiindcă victoriosul bazileu Herakleios murise, împreună cu Kon-

---

[24] Datarea ca şi localizarea e vagă. E vorba probabil de intervalul dintre anii 636 (bătălia de la Yarmuk) şi 638 (căderea Ierusalimului). „Viaţa siriacă" nu dă nici o informaţie despre locul unde se afla Sfântul Maxim în timpul sinodului din Cipru. E foarte probabil ca el să fi fost la acea dată în Africa, unde se afla în mod sigur în anul 632 (cum reiese din finalul inedit al *Epistolei* 8 editat de R. DEVREESSE, *Revue des sciences religieuses* 17, 1937, p. 25–35) şi unde se afla în strânse legături cu Sfântul Sofronie cum reiese din corespondenţă (cf. P. SHERWOOD, *An Annotated Date – List of the Works of Maximus Confessor*, Roma, 1952, p. 28–29). Sugestia dată Sfântului Sofronie de a provoca un sinod poate să fi fost făcută din Africa; în orice caz, potrivit „Vieţii siriace" (cf. mai jos § 18) între anii 633–641 el pare să fi revenit în Siria şi Palestina, activând scurt timp înainte de invazia arabă.

stantinos, fiul său, cu Herakleion şi mama lui [Martina], iar Konstans, fiul lui Konstantinos, căruia îi revenise Imperiul roman, era încă un copil[25], şi în acest timp Africa se afla în rebeliune împotriva bazileului[26], încurajat de toate acestea, luând pe Anastasios şi ceilalţi fraţi împreună cu el, [Maximos] a plecat şi a venit în Africa.

19. Anastasios era binecunoscut în aceste regiuni, fiind născut acolo, cum am menţionat înainte[27]. Au purces şi au ajuns la o mănăstire aflată la extremitatea maximă a Africii numită în latineşte Hippo Diarrhytus [PN'ZRTWS][28] unde trăiau câţiva novici din Nisibis. Egumenul acestei mănăstiri era Esha'ya, şi aici era şi fiul său numit Isho'[29]. Erau în jur de optzeci de monahi acolo şi toţi erau nestorieni; iar când au aflat că Maximos şi Anastasios erau în acord în învăţătura lor cu Nestorie, dascălul lor, i-au primit şi s-au declarat de acord cu învăţătura lor. Astfel ei au dus la rătăcire întreaga Africă şi nu mai rămăsese nimeni care să ducă dispute cu ei afară de iubitorul de Dumnezeu pustnic, pe nume Luca, prin care ei au fost combătuţi de puterea lui Dumnezeu şi tot el a trimis îndată veste despre ei la Constantinopol. Acestui pustnic i-a adresat mai apoi Sfântul Makarios[30], patriarhul Antiohiei, cele trei cărţi ale sale împotriva învăţăturii lui Maximos.

---

[25] Heraclie moare la 11 februarie 641. Constantin moare pe 24 mai 641. După care domnesc Heracleona şi mama lui, Martina, până la sfârşitul lui octombrie 641, când vor fi mutilaţi şi exilaţi, iar pe tron va fi adus Constans II, care domneşte între 641–668.

[26] Inexactitate cronologică din partea autorului. Rebeliunea patriciului Grigorie a avut loc abia în 647, dacă nu cumva el se referă la mişcările provocate de rechemarea în capitala bizantină a prefectului Gheorghe în 642.

[27] Nu în „viaţa" de faţă. Originea africană a ucenicului Anastasie e altfel necunoscută şi neatestată de alte surse.

[28] Bizerta. Mănăstire altfel necunoscută.

[29] Refugiaţi sirieni sunt atestaţi în Africa în secolul VII. Numele menţionate sunt altfel necunoscute. Să fie nişte adepţi ai şcolii de la Nisibis, conduse de Henana († 610)? În absenţa altor surse suntem constrânşi la speculaţii.

[30] Patriarhul Macarie al Antiohiei a fost principalul lider al partidei monoteliţilor la Sinodul VI Ecumenic de la Constantinopol (681)

20. După ce şi-au semănat neghina lor şi au dus la rătăcire pe câţi au putut în Africa, amăgind chiar şi pe eparhul de acolo, pe numele lui Gheorghios [GYWRGY][31], s-au mutat de acolo şi au venit în Sicilia[32] de teamă ca să nu-i stingherească arabii[33] – căci, pentru acţiunea lor mânia lui Dumnezeu a ajuns întreaga Africă. Şi după ce au străbătut toate ostroavele mării, s-au dus şi la Roma, şi prin viclenia lor au prins în cursă chiar şi pe patriarhul de aici, Martinos[34]. Acesta a primit întru totul învăţătura lui, adunând un sinod de 190 de episcopi ca să întărească învăţătura lui Maximos[35].

21. El [Martinos] i-a anatemizat pe patriarhii Constantinopolului[36] pentru că au refuzat să se pună de acord cu el. De aceea, bazileul Konstans s-a înfuriat pe el, a trimis după el şi l-a adus în Oraşul imperial [Constantinopol] îndemnându-l să se lepede de învăţătura lui primejdioasă. Şi fiindcă nu s-a lăsat convins, [bazileul] l-a trimis în exil în Lazika[37] pe timpul sfântului Pyrrhos [PWRY][38], patriarhul

---

care l-a şi anatemizat pentru aceasta. Actele Sinodului menţionează într-adevăr o scrisoare a sa către Luca (Mansi X, 513/3, 515/6).

[31] Relaţiile bune dintre guvernatorul Africii Gheorghe şi Maxim sunt atestate de corespondenţa Sfântului Maxim care intervine la câteva rânduri pe lângă Ioan Cubicularul împotriva rechemării sale din funcţie, iar atunci când aceasta a avut totuşi loc, îi adresează o lungă epistolă parenetică (*Ep*. 1; *PG* 91, 363 sq).

[32] O vizită a Sfântului Maxim în Sicilia e atestată de una din epistolele sale (cf. *PG* 91, 133).

[33] Arabii au invadat Africa în 647–648.

[34] Papă între iulie 649–654. Predecesorul său, papa Teodor (642–649), fusese un grec originar din Palestina.

[35] Aluzie la Sinodul de la Lateran, 5–13 octombrie 649, convocat încă de papa Teodor, şi la care monahii greci refugiaţi la Roma, între care şi Sfântul Maxim, au jucat un rol important. Cifra participanţilor e exagerată, mai probabil ea se situează în jurul a o sută de episcopi latini.

[36] Serghie (610–638), Pyrrhus (638–641) şi Pavel (641–653), anatemizaţi împreună cu Cyrus al Alexandriei şi Teodor al Faranului, de canonul 18 al Sinodului de la Lateran.

[37] De fapt în Cherson (Crimeea). Autorul „vieţii" face probabil o confuzie cu locul de exil al Sfântului Maxim însuşi, care a fost trimis în Lazica.

[38] A doua păstorie, între 8 ianuarie – 1 iunie 654.

Oraşului imperial, şi a lui Makedonios al Antiohiei[39]; şi acolo a murit de moarte rea[40]. Pentru că nu din porunca lui Konstans ajunsese el patriarh [al Romei], ci prin înşelăciunea unor documente falsificate de el. Şi a venit la Constantinopol fiind adus aici numai prin viclenia unui bărbat iscusit care era patriciul numit Theodoros[41].

22. Toate acestea mi le-a spus [generalul] 'RMG()BWL-QR[42], care a urmat lui Theodoros, fratele bazileului[43], când a venit să se roage în sfânta cetate a Ierusalimului atunci când s-a făcut pace[44] între Mo'awia, emirul arab, şi bazileul Konstans. Dar toate celelalte lucruri pe care am a le scrie îi privesc pe Maximos şi Anastasios şi pe monahii care au fugit din Africa în faţa arabilor şi au venit la Roma la mai sus-pomenitul Martinos; căci m-am silit să aştern în scris această istorie cât mai veridic cu putinţă.

23. Aşadar, după ce Maximos a venit la Roma, arabii au preluat controlul ostroavelor mării şi au intrat în Cipru şi Arvad[45], pustiindu-le şi luând [pe locuitorii lor] în robie; au preluat apoi controlul şi asupra Africii[46], subjugând practic toate ostroavele mării [Mediterane]. Căci, pe urmele ticălosului Maxim, mânia lui Dumnezeu pedepsea orice loc care primise rătăcirea lui.

24. Novicii, care fuseseră în mai sus-menţionata mănăstire din Hippo Diarrhytus [PN'ZRTWS], au fugit şi ei din faţa arabilor şi au venit la Roma unde au fost primiţi de Martinos ca având aceeaşi credinţă cu el, dându-le şi o mă-

---

39 După V. Grumel, acesta a păstorit din 639 şi până după 649. „Viaţa" siriacă ni-l arată în funcţie şi în prima jumătate a anului 654.

40 Pe 16 septembrie 655.

41 E vorba de Theodoros Kalliopas, exarhul, care l-a arestat pe 17 iunie 653 la Roma şi l-a expediat la Constantinopol.

42 Nume neidentificabil: Remigius Abul'QR?

43 Fratele împăratului Heraclie, comandant începând din 630 al armatelor bizantine din Siria, căzut în dizgraţie ca urmare a dezastruoasei înfrângeri provocate bizantinilor de arabi pe râul Yarmuk, afluent al Iordanului în Galileea (636).

44 Nu este clar la ce fel de pace se referă. Pacea oficială s-a încheiat în 659.

45 În 649–650.

46 În 647–648.

năstire numită pe latineşte Cellae Novae [QLWNWBWS][47] care înseamnă „nouă chilii". Şi ei au rămas în rătăcirea lor, ducându-i la rândul lor în rătăcire pe câţi au putut.

25. Iar când Maximos a văzut că Roma a primit întreg scârbavnicul noroi al blasfemiilor sale, s-a dus şi la Constantinopol pe vremea când Mo'awia făcuse pace[48] cu bazileul Konstans fiindcă pornise un război cu Abu Turab[49], emirul Hirtei[50], la Siffin[51], pe care l-a şi biruit. Împăratul Konstans era în Azorbaijian[52] ['DRWYGN] şi atunci a intrat Maximos în Constantinopol, sperând să-l corupă şi pe el cu înşelăciunea lui, ca pretutindeni.

26. Maximos s-a dus deci de îndată şi a stat la o mănăstire de călugăriţe numită Plakidias[53] [PLQYDS] care era în cetate; iar prin ticăloşia lui a fost în stare să le ducă la rătăcire, despărţindu-le de adevăr şi învăţându-le credinţa lui primejdioasă şi el... azvârlind darurile [euharistice]...[54]

---

47 E vorba probabil de mănăstirea Sfântul Savva de pe Aventin care apare şi în alte surse, şi e una din cele trei mănăstiri din Roma care a adăpostit monahi răsăriteni refugiaţi din faţa arabilor.

48 Referire probabilă la armistiţiul de doi ani încheiat în 651. Pacea oficială s-a încheiat abia în 659.

49 Numele de batjocură („gunoierul") dat lui Ali b. Abu Talib.

50 Kufa.

51 Faimoasa bătălie dintre Mo'awia şi Ali din 657. Cronologia evenimentelor istorice ca şi cea a vieţii Sfântului Maxim apare aici telescopată.

52 Probabil o referire la expediţia lui Constans II în Armenia din anul 652. Toate aceste date şi alte surse arată că, arestat probabil în acelaşi an cu papa Martin (17 iunie 653), Sfântul Maxim era la Constantinopol în anul 653, pe când patriarh era încă Pavel, care moare în cursul aceluiaşi an (27 decembrie).

53 Nici o mănăstire cu acest nume nu e menţionată în documente. Se pare că textul se referă la *oikos tes Plakidias* sau, simplu, *ta Plakidias*, începând cu secolul VI reşedinţa din Constantinopol a apocrisiarilor sau legaţilor papei de la Roma. Prezenţa unor călugăriţe aici e altfel necunoscută. Textul actual al „vieţii" pare să amalgameze aici etape diferite ale ultimei şederi a Sfântului Maxim la Constantinopol.

54 Restul „vieţii" s-a pierdut. Continuarea poate fi reconstituită sumar din rezumatele păstrate de două cronici siriene medievale redate mai jos.

Despre erezia impiosului Maxim
[din Cronica lui Mihail Sirianul, † 1199][55]

Despre erezia lui Maxim am găsit ştiri în respingerea lui făcută de Simeon, preotul mănăstirii din Qenneshrin, care spune că ea a luat naştere de la Teodor al Mopsuestiei. După care s-a răspândit printre monahii din mănăstirile de lângă Ierusalim, dintre care una se numea Vechea Lavră, iar cealaltă Marea Lavră. Aceştia susţineau opinia lui Origen care, pentru alipirea sa de Platon, înclina spre păgânism. Pentru o vreme ei şi-au ascuns răutatea, dar opinia lor a fost descoperită de un monah din Mesopotamia pe numele lui Serghie, care se dusese la Ierusalim să se roage, şi s-a dus şi în aceste mănăstiri tot ca să se roage. Primindu-l, ei au încercat să-l convertească la învăţătura lor şi i-au spus:

„Am învăţat de la Origen că toate sufletele oamenilor, animalelor, păsărilor, târâtoarelor şi peştilor mării erau îngeri înainte de a păcătui. După ce s-au răcit în iubirea lor pentru Dumnezeu, au fost izgonite din cer şi osândite să locuiască în trupuri ca într-o închisoare, şi fiecare se chinuia după păcatul său, trecând din trup în trup. Apoi va avea loc apocatastaza, iar osânda împotriva sufletelor şi demonilor va fi desfiinţată după ce aceştia vor fi fost chinuiţi pentru păcatul lor şi se vor întoarce la slava dintâi. Căci după Înviere, Hristos va fi răstignit de trei ori, de două ori pentru demoni şi o dată pentru suflete; învierea aşteptată e eliberarea sufletelor din trupuri, căci trupurile nu vor învia. Când sufletele şi demonii se vor fi curăţit de păcatele lor şi se vor fi prefăcut plecând de la starea lor dintâi, ele vor redeveni îngeri ca mai înainte, şi Hristos va fi capul îngerilor. Hristos nu e cu nimic mai presus decât noi. Aşa cum El este Dumnezeu, aşa vom fi şi noi prefăcuţi şi vom deveni dumnezei. Dumnezeu nu se uită la faţa nimănui, ca să-L cinstească pe Hristos mai mult decât pe noi. Iată ce este cu adevărat învierea: eliberarea desăvârşită a sufletului din trup. Şi fiindcă trupul vrea ce vatămă duhul,

---

[55] Ed. J. B. Chabot, Paris, 1899–1924; text siriac, vol. 4, p. 423–427; trad. franceză, vol. 2, p. 433–437.

iar duhul vrea ce vatămă trupul, alta este voinţa sufletului şi alta e cea a trupului. Şi aşa Hristos are două voinţe." Iar despre trupuri ziceau că la înviere vor fi rotunde [sferice].

Când acest evlavios monah a auzit de la ei aceste cuvinte, a fugit din mănăstirea lor în timpul nopţii, s-a dus la împăratul Iustinian şi i-a dat de ştire despre aceasta. Iar acesta a poruncit să fie izgoniţi din mănăstire.

După care, patriarhul Mina a reunit cel de-al cincilea Sinod [Ecumenic] şi a anatemizat pe oricine spune că sunt două voinţe sau două lucrări în Hristos. A anatemizat şi pe impiosul Teodor al Mopsuestiei, pe ale cărui necurate scrieri se întemeia această opinie. Sinodul a anatemizat şi erezia agnoeţilor, care spun şi ei două voinţe şi două lucrări.

Împăratul Heraclie a dat şi el un edict şi a anatemizat pe oricine spune două voinţe sau două lucrări.

Pe vremea lui Constans, fiul lui Heraclie, s-au ivit ucenicii lui Platon. Mai-marele lor, Maxim, de loc din satul Iasfin, din ţinutul Tiberiadei, a urcat în Africa, unde a găsit nişte învăţăcei nestorieni. Aceştia, văzând că se potriveau cu învăţătura lor, l-au primit. După care, Maxim a urcat la Roma şi l-a sedus pe patriarhul Martin, care i-a primit pe aceşti învăţăcei şi le-a dat o mănăstire.

Mai apoi, Maxim s-a dus la Constantinopol. Când împăratul Constans a auzit vorbindu-se de învăţătura sa, a adunat un sinod, unde Maxim a discutat cu Constantin de Perga, care i-a dovedit că era de un cuget cu Nestorie şi Teodor. Împăratul l-a prevenit, dar cum el nu asculta defel, a poruncit să fie închis într-o mănăstire de maici ca să-l acopere de ocară. Acest necucernic însă le-a dus în rătăcire şi pe maici, aşa că ele nu mai voiau să primească darurile [Euharistia] pe care le sfinţea Axus, egumenul lor; el spunea că Duhul Sfânt nu coboară peste aceste daruri şi peste cele ale patriarhului Pavel. Aceste femei azvârleau darurile sub talpa încălţămintei lor, cum le învăţase să facă Maxim. Când lucrul s-a descoperit, împăratul le-a târât prin cetate şi le-a ars pe rug, iar lui Maxim a pus să i se taie limba. Dar acesta, departe de a înceta, s-a pus să scrie scrisori. Când i s-a făcut cunoscut aceasta, împăratul a porun-

cit să-i se taie mâna dreaptă, el însă a început din nou să scrie cu mâna stângă; atunci i s-a tăiat şi mâna stângă şi a fost trimis în surghiun. N-a fost ridicat la nici una din treptele preoţiei Bisericii lui Dumnezeu. Sfârşit.

Despre originea ereziei maximienilor ce dăinuie încă în Bisericile chalcedonienilor [din Cronica anonimă de până la 1234][56]

Despre erezia zisă a maximienilor şi care mai încolo s-a răspândit printre chalcedonieni am aflat ştiri din respingerea făcută de un anume Simeon, preot al mănăstirii din Qenneshrin care spune acesta: ea a luat naştere de la ereticul Teodor, după care s-a răspândit printre monahii a două mănăstiri aşezate lângă Ierusalim. Aceştia susţineau opinia lui Origen care, pentru alipirea sa de Platon, a înclinat spre filozofia păgână. Şi cum ţineau ascunsă această părere, răutatea lor a fost descoperită de un monah din Mesopotamia numit Serghie cel Sărac. Acesta se dusese la Ierusalim ca să se roage şi, auzind de aceste mănăstiri, a venit şi aici să se roage. Monahii l-au primit cu bucurie pentru că era un bărbat vestit pentru virtutea sa şi au căutat să-l convertească şi pe el la învăţătura lor ticăloasă, spunându-i aşa:

„Am învăţat de la Origen[57] că toate sufletele oamenilor, animalelor şi păsărilor erau îngeri înainte de a păcătui, dar după ce s-au răcit în iubirea lor faţă de Dumnezeu, au fost trimise din cer şi osândite să locuiască în trupuri ca într-un exil şi fiecare e chinuit după păcatul său trecând din trup în trup. După care va avea loc apocatastaza, iar osânda împotriva sufletelor şi a demonilor va fi desfiinţată după ce vor fi fost chinuite după păcatul lor şi se vor în-

---

[56] Ed. J. B. CHABOT, *CSCO* 81 (*syr* 36), Paris, 1920, p. 264–267: text siriac; 109 (*syr* 56), Paris, 1937, p. 206–208: text latin.

[57] Scolie: „Origen, Platon şi Aristotel spun că trupurile oamenilor nu vor învia în ziua învierii, că nu vor fi chinuri în lumea care vine, ci că în lumea aceasta sunt chinuite sufletele, adică îngerii căzuţi din slavă, demonii înşişi fiind chinuiţi aici numai în trupuri ca într-o închisoare."

toarce la slava dintâi. Căci după această înviere, care e eliberarea aşteptată a sufletelor din trupuri, când sufletele şi demonii se vor fi curăţit de păcatele lor şi se vor fi întors la starea lor dintâi, vor fi redevenit îngeri ca mai înainte, atunci vor fi preschimbate în Firea dumnezeiască." Din acest motiv egumenul lor zicea: „Eu am fost odată arhanghel. Şi Hristos era un arhanghel şi nu e cu nimic mai înalt decât noi. Aşa cum El a devenit Dumnezeu, aşa şi noi vom fi transformaţi la înviere şi vom deveni dumnezei. Căci Dumnezeu nu se uită la feţe ca să-L cinstească pe Hristos mai mult decât pe noi. Iată ce e cu adevărat învierea: eliberarea sufletului de trup prin moarte. Şi fiindcă trupul doreşte ceea ce vatămă duhul şi duhul doreşte ceea ce vatămă trupul, urmează că una e voinţa trupului şi alta voinţa sufletului. Şi aşa Hristos are două voinţe."

Când acest evlavios monah a auzit acestea, a ieşit din mănăstirea lor şi s-a dus la împăratul Iustinian şi i-a dat de ştire despre acestea. Iar acela a poruncit să fie izgoniţi din mănăstirea lor.

După care s-a reunit un Sinod care se numeşte al cincilea [Ecumenic] şi s-a anatemizat aici oricine spune că sunt două voinţe şi două lucrări în Hristos.

După un timp, când domnea împăratul Heraclie şi a aflat că această erezie înflorea, a dat atunci un edict prin care mustra pe oricine spunea două voinţe sau două energii.

După moartea lui Heraclie, când nepotul său Constans a ajuns rege, au ieşit ca neghina şi s-au ivit ucenicii acestei erezii, al cărei cap era Maxim, de la numele cu care a fost chemat s-au supranumit. Acesta era de loc din Iasfin, din ţinutul cetăţii Tiberiada. Cum Maxim a urcat în Africa, a găsit acolo scolastici din Nisibis care erau nestorieni, iar aceştia văzând că învăţătura sa se potrivea cu cea a lui Nestorie, învăţătorul lor, l-au primit.

Apoi s-a dus la Martin, patriarhul Romei, şi l-a sedus. Iar când arabii au intrat în Africa aceşti nestorieni au fugit şi s-au dus la Roma, la Maxim, iar acesta i-a primit ca pe nişte oameni ce gândeau ca şi el şi le-a dat o mănăstire ca să locuiască în ea.

Maxim a coborât la Constantinopol şi a început să înveţe această învăţătură. Când împăratul Constans a auzit vorbindu-se de învăţătura sa, a poruncit să se adune un sinod al întregii împărăţii romane. Deşi vorbiseră cu Maxim şi-l preveniseră de mai multe ori, el nu s-a întors de la impietatea sa. Atunci împăratul a poruncit să fie închis într-o mănăstire de maici şi să fie mustrat de egumena ei pentru zăpăceala sa. Dar Maxim a aflat mijlocul de a le duce în rătăcire şi pe maici spre învăţătura sa. Le-a poruncit să nu primească darurile [Euharistia] aduse de Abasos, preotul lor, spunându-le că Duhul Sfânt nu a pogorât peste ele. Iar aceste nenorocite le aruncau sub talpa sandalelor lor, cum le învăţase să facă Maxim. Când purtarea lor a fost făcută cunoscută şi a fost înştiinţat despre ea împăratul, acesta a poruncit să fie târâte prin cetate şi să fie arse pe rug, iar lui Maxim a pus să i se taie limba. Dar, departe de a se lepăda de răutate lui, acesta a început să scrie scrisori. Când lucrul s-a descoperit, i s-a tăiat mâna dreaptă; el însă a început să scrie din nou cu mâna stângă; atunci împăratul a poruncit să i se taie şi mâna stângă. După care l-a trimis în surghiun în Cucuza armenilor unde a şi murit.

Această istorie Simeon din Qenneshrin a luat-o din cărţile maroniţilor împotriva maximienilor, şi eu am luat-o după cartea sa.